

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΜΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΜΕΛΕΤΣΗ

ΘΕΜΑ: Αξιολόγηση των νέων προγραμμάτων σπουδών της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής του Δημοτικού Σχολείου με βάση τις απόψεις των εκπαιδευτικών.

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Φωτόπουλος
Μέλος της τριμελούς επιτροπής: Δέσποινα Τσακίρη
Μέλος της τριμελούς επιτροπής: Δέσποινα Καρακατσάνη

ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

*Στη μνήμη της μητέρας μου
Πανωραίας*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	6
I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
I.1. Εισαγωγικά στοιχεία	8
I.2. Προγράμματα Σπουδών	
I.2.1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις	9
I.2.2. Είδη προγραμμάτων σπουδών.	12
I.2.2.1. «Επιδιωκόμενο», «αντιληπτό» και «υλοποιούμενο» πρόγραμμα σπουδών	15
I.2.3. Οργάνωση, σχεδιασμός και βασικές αρχές προγραμμάτων σπουδών	19
I.3. Ιστορική αναδρομή εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο	22
I.4. Βασική φιλοσοφία και αρχές κατασκευής του νέου Π.Σ. στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο	28
I.5. Σύνοψη κεφαλαίου	33
II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	
II.1. Εισαγωγικά στοιχεία	35
II.2. Διαστάσεις γύρω από τις απόψεις Ελλήνων εκπαιδευτικών για παλιότερα Προγράμματα Σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο	38
II.3. Διαστάσεις γύρω από τις απόψεις εκπαιδευτικών από το διεθνή χώρο για τα προγράμματα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο	44
II.4. Απόψεις εκπαιδευτικών για βασικές αρχές στο νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο	51
II.5. Σύνοψη κεφαλαίου	55
III. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
III.1. Εισαγωγικά στοιχεία	57
III.2. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	58
III.3. Επιλογή μεθοδολογικής προσέγγισης	58
III.4. Περιγραφή ερευνητικού εργαλείου (οδηγός συνέντευξης) και αντιστοίχιση των ερωτήσεων του με τα ερευνητικά ερωτήματα	60
III.5. Επιλογή δείγματος	62
III.6. Ζητήματα αξιοπιστίας	64
III.7. Σύνοψη	65
IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	
IV.1. Εισαγωγικά στοιχεία	66

IV.2.	Θεματική ανάλυση περιεχομένου ανά ερώτηση του οδηγού συνέντευξης – ανάδειξη βασικών ποιοτικών τάσεων – παράθεση χαρακτηριστικών αποσπασμάτων απαντήσεων ανά βασική ποιοτική τάση	
IV.2.1.	Ερωτήσεις πρώτου άξονα	
IV.2.1.1.	Καινοτομία	68
IV.2.1.2.	Στόχευση	69
IV.2.1.3.	Καλλιέργεια δημοκρατικής κουλτούρας	70
IV.2.1.4.	Λειτουργικός εγγραμματισμός	71
IV.2.1.5.	Ψηφιακός εγγραμματισμός	72
IV.2.1.6.	Ευελιξία – προσαρμογή – συμπερίληψη	74
IV.2.1.7.	Η δημιουργία διαδρόμου συνείδησης στους μαθητές και τις μαθήτριες	76
IV.2.1.8.	Η απελευθέρωση του εκπαιδευτικού	77
IV.2.2.	Ερωτήσεις δεύτερου άξονα	
IV.2.2.1.	Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα	78
IV.2.2.2.	Η συμβατότητα της ύλης με αυθεντικές καταστάσεις ζωής	79
IV.2.2.3.	Η σπειροειδής διάταξη της ύλης	80
IV.2.2.4.	Η πολιτειότητα	81
IV.2.2.5.	Η αναζήτηση του επαρκούς χρόνου	82
IV.2.2.6.	Επαρκείς θεματικές ενότητες	84
IV.2.2.7.	Η μαθητοκεντρική λογική	84
IV.2.2.8.	Η συμβατότητα της μαθητοκεντρικής λογικής με τη διδασκαλία του μαθήματος	86
IV.2.3.	Ερωτήσεις τρίτου άξονα	
IV.2.3.1.	Έλλειψη ανατροφοδότησης	87
IV.2.3.2.	Παθογένειες ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών	88
IV.2.3.3.	Αδυναμίες και θετικά στοιχεία του προγράμματος	89
IV.2.3.4.	Προτάσεις	90
IV.2.3.4.	Ικανοποιητική επιμόρφωση	91
IV.3.	Σύνοψη κεφαλαίου	92
V.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	
V.1.	Εισαγωγικά στοιχεία	93
V.2.	Συγκλίσεις και αποκλίσεις με τη βιβλιογραφία - Περιορισμοί έρευνας	95
V.3.	Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	97
VI.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	

VI.1.	Ερωτηματολόγιο	98
VI.2.	Συνεντεύξεις	103
VII.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	182

Εισαγωγή

Η εκπόνηση της διπλωματικής μεταπτυχιακής μου εργασίας ήταν μια επίπονη διαδικασία αλλά ιδιαίτερα σημαντική, καθώς συνιστά δημιουργία μιας επιστημονικής έρευνας και ενός επιστημονικού έργου.

Η έρευνα αφορά στο νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο κατά το τρέχον σχολικό έτος 2022-2023 διδάσκεται ως προς το παρόν μόνο σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία. Ένα μάθημα που όπως προκύπτει από την έρευνα είναι πολύ πιο σημαντικό από την μια ώρα την εβδομάδα που διατίθεται για τη διδασκαλία του. Αυτό γιατί αντιπροσωπεύει την ίδια τη ζωή, την ίδια την καθημερινή ιστορία του κάθε ανθρώπου, τόσο ατομικά όσο και εντός της κοινωνίας (τοπικής, εθνική, υπερεθνικής), η οποία μάλιστα εξελίσσεται με ιδιαίτερα γοργούς ρυθμούς, ώστε να ξεπερνά την αφομοίωση της.

Η εργασία αναπτύσσεται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά στην έννοια του προγράμματος σπουδών, την διάκριση των διάφορων τύπων του, των αρχών κατασκευής του και ειδικά τη διάκριση μεταξύ του επιδιωκόμενου – προσλαμβανόμενου ή αντιληπτού και – υλοποιούμενου προγράμματος σπουδών. Επίσης, παρουσιάζεται μια ιστορική αναδρομή της εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, καθώς και η βασική φιλοσοφία και αρχές κατασκευής του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα αυτό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια βιβλιογραφική επισκόπηση εμπειρικών ερευνών με βάση τις απόψεις εκπαιδευτικών για παλιότερα Π.Σ. στην Ελλάδα. Επίσης, δίνονται παραδείγματα προγραμμάτων σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο από χώρες του εξωτερικού, καθώς και απόψεις εκπαιδευτικών για βασικές αρχές που κατά τη γνώμη τους πρέπει να διέπουν την κατασκευή των νέων προγραμμάτων σπουδών.

Το τρίτο κεφάλαιο αφορά την παρουσίαση της μεθοδολογίας της έρευνας. Παρουσιάζονται ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, η επιλογή της ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισης, περιγράφεται το ερευνητικό εργαλείο (οδηγός συνέντευξης) και η αντιστοίχιση των ερωτήσεων με τα ερευνητικά χαρακτηριστικά. Επίσης, πραγματοποιείται περιγραφή του δείγματος εκπαιδευτικών οι οποίοι έλαβαν μέρος στην έρευνα και εξετάζονται ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεματική ανάλυση περιεχομένου ανά ερώτηση του οδηγού συνέντευξης, πραγματοποιείται ανάδειξη βασικών ποιοτικών τάσεων και παρατίθενται χαρακτηριστικά αποσπάσματα απαντήσεων ανά βασική ποιοτική τάση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο πραγματοποιείται σύγκριση (συγκλίσεις και αποκλίσεις) με τα ευρήματα της βιβλιογραφίας, οι περιορισμοί της έρευνας και υποβάλλονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Τέλος, μετά τη βιβλιογραφία παρατίθεται ένα παράρτημα όπου συμπεριλαμβάνονται το ερωτηματολόγιο και η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων των εκπαιδευτικών οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα.

Στην επίπονη αυτή διεργασία στάθηκε δίπλα μου η οικογένεια μου την οποία θέλω θερμά να ευχαριστήσω για την υποστήριξη και τη συμπαράσταση της, υλική και ψυχική. Η εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος σπουδών αφιερώνεται στη μνήμη της μητέρας μου Πανωραίας.

I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

I.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Στην παιδαγωγική επιστήμη και την εκπαιδευτική πρακτική συχνά απαντώνται να εναλλάσσονται οι όροι *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών*, *Προγράμματα Σπουδών* και *Curriculum/a*. Η εναλλαγή αυτή δίνει την εντύπωση ότι πρόκειται για όρους με το ίδιο περιεχόμενο, χωρίς όμως αυτό να είναι ακριβές. Στην πραγματικότητα, η μεταξύ των όρων αυτών διαφοροποίηση αφορά κατά βάση το εννοιολογικό τους περιεχόμενο, το οποίο καθορίζεται με διάφορα κριτήρια (Φλουρής, 2006), όπως: η φιλοσοφία, η οποία ήδη από τους αρχαίους ελληνικούς χρόνους έθετε το ζήτημα της επιλογής και της οργάνωσης της διδακτέας ύλης, καθώς και του διαχωρισμού ή και της σύνδεσης των διδακτικών αντικειμένων · η πολιτική και κοινωνική ιδεολογία, όπως κατά την εποχή διαμόρφωσης των εθνικών κρατών, οπότε και εισήχθησαν ως γνωστικά αντικείμενα η Πατριδογνωσία (Γεωγραφία) και η Ιστορία · οι αντιλήψεις σχετικά με την σύνδεση του σχολείου με την κοινωνία, όπως αυτές του Francis Bacon (1561-1626) ο οποίος εισήγαγε την καινοτομία της διδασκαλίας στην μητρική γλώσσα αντί στη λατινική, καθώς και την διδασκαλία μαθημάτων βάσει του τρίπτυχου Θεός-άνθρωπος – Θεός · οι αντιλήψεις σχετικά με τη διδασκαλία και τη μάθηση, όπως αυτές του Johan Amos Comenius (1592-1670) ο οποίος εισήγαγε στη διδασκαλία την πρόκριση της λογικής αντί της απομνημόνευσης, την οριζόντια διάταξη των μαθημάτων, την ωριαία διδασκαλία τους και τη χρήση σχολικού εγχειριδίου για κάθε μάθημα και μάλιστα εικονογραφημένου (Κυπριανού, 2004) (Piobetta, 1983)· οι αντιλήψεις σχετικά με την σημασία, την αξία και την οργάνωση της Παιδαγωγικής επιστήμης, όπως αυτές του F. Herbart (1776-1841), ο οποίος καθιέρωσε την άντληση του υλικού της διδασκαλίας από τις επιστήμες, αλλά και του J. Dewey (1859-1952) ο οποίος πρόκρινε τα *μαθητοκεντρικά προγράμματα σπουδών (child-centered)* σε αντίθεση με τα *θεματοκεντρικά (subject-centered)* (Βρεττός, Ι. / Καψάλης, Α., 2009).

1.2. Προγράμματα Σπουδών

1.2.1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις

Οι παράγοντες αυτοί συνεχίζουν ακόμα πιο έντονα και δυναμικά να υφίστανται και να επηρεάζουν τα *(Αναλυτικά) Προγράμματα Σπουδών* ή *Curricula* με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι αδύνατη η διατύπωση ενός ορισμού κοινά αποδεκτού. Μάλιστα, είναι τέτοιος ο όγκος των προσπαθειών αλλά και η διάσταση μεταξύ τους, ώστε άλλοι ερευνητές να μιλούν για «βαλκανοποίηση» εννοώντας φυσικά ότι παράγεται πολύς περισσότερος λόγος από όσος θα μπορούσε να αφομοιωθεί και να λειτουργήσει παραγωγικά σχετικά με το θέμα (Pinar, William F./ Reynolds, William M. / Slattery, Patrick/ Taubman, Peter M., 2008). Αυτό βέβαια σημαίνει ταυτόχρονα ότι πρόκειται για μια κατάσταση δυναμική η οποία διαμορφώνεται από την εξέλιξη των επιστημών γενικά, της παιδαγωγικής επιστήμης ειδικά, καθώς και των τρεχουσών και μελλοντικών αναγκών των μικρών και μεγαλύτερων κοινωνικών μετασχηματισμών, είναι μια «*συνθετική ολότητα διαμορφωνόμενη από πολιτικές και παιδαγωγικές συνιστώσες*» (Φράγκος, 2002). Άλλωστε, ένα ένα πρόγραμμα σπουδών δύναται να λειτουργήσει σε *μακροεπίπεδο* (σύστημα/κοινωνία/ έθνος/κράτος), *μέσο επίπεδο* (σχολείο, εκπαιδευτικό ίδρυμα), *μικροεπίπεδο* (τάξη) και *νανοεπίπεδο* (άτομο/πρόσωπο) (van den Akker, 2003).

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα χρησιμοποιηθεί για πρακτικούς λόγους ο όρος *Πρόγραμμα/-τα Σπουδών*. Ακολουθεί μια ενδεικτική, κατά χρονολογική σειρά, παράθεση προσπαθειών ορισμού του περιεχομένου του όρου, οι οποίες επιδιώκουν να είναι σαφείς και περιεκτικές, παραστατικές της δυναμικής των προγραμμάτων σπουδών:

- Ο John Dewey (1902) κρίνει ότι πρόκειται για ένα κύκλο μελέτης ο οποίος λαμβάνει χώρα στο σχολείο παρουσιάζοντας υλικό που εκτείνεται απεριόριστα πίσω στο χρόνο και προς τα έξω στο χώρο.
- Ο Franklin Bobbitt (1918) θεωρεί ότι πρόκειται για δύο επίπεδα, ένα θεμελιώδες και ένα λειτουργικό. Το πρώτο αναπτύσσει τις ικανότητες του

παιδιού ως υποπροϊόν μέσω της φυσικής παιγνιώδους δραστηριότητας και δεν αποτελείται από συγκεκριμένες εργασίες αλλά πρόκειται για μια φυσική εξελισσόμενη διαδικασία. Το δεύτερο επίπεδο, το λειτουργικό, σχετίζεται άμεσα και συνειδητά με εργασίες οι οποίες είναι απαραίτητο να γίνουν στο πλαίσιο μιας συστηματικής προσπάθειας να προετοιμάσει το παιδί, ώστε να είναι ικανό για την εκτέλεση των καθηκόντων του στην ενήλικη ζωή του. Είναι ένας τύπος εκπαίδευσης για τον οποίο τα σχολεία έχουν την μοναδική ευθύνη (Eisner, 1967).

- Ο J. Kerr (1968), θεωρεί πως πρόκειται για όλη την μάθηση που σχεδιάζεται ή καθοδηγείται από το σχολείο, είτε αυτή λαμβάνει χώρα μέσα σε ομάδες, είτε εξατομικευμένα, μέσα ή έξω από το σχολείο.
- Οι P. Hirst και R. Peters (1970) διατυπώνουν τη θέση ότι πρόκειται για ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων που οργανώνονται έτσι, ώστε να μπορέσουν οι μαθητές να πετύχουν επιθυμητούς σκοπούς, όποιοι κι αν είναι αυτοί.
- Ο Lawrence Stenhouse (1975) θεωρεί ότι πρόκειται για έναν οδηγό που αναφέρει αφενός το τι πρέπει να συμβεί στο σχολείο και αφετέρου το τι συμβαίνει όντως στο σχολείο ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτό.
- Ο Γ. Φλουρής (1983) προσδιορίζει το πρόγραμμα σπουδών ως ένα διάγραμμα μαθημάτων όπου καταγράφονται ο σκοπός του κάθε μαθήματος, η διδακτέα ύλη, η χρονική της διάρκεια και δραστηριότητες για τους μαθητές .
- Ο E. Eisner (1985) κρίνει πως πρόκειται για μια σειρά από προσχεδιασμένες δραστηριότητες που στοχεύουν σε παιδαγωγικά αποτελέσματα για έναν ή περισσότερους μαθητές.
- Η Ε. Καρατζιά – Σταυλιώτη (2002) θεωρεί ότι τα Αναλυτικά Προγράμματα είναι συγκροτημένες προτάσεις του περιεχομένου, της μορφής και του τρόπου οργάνωσης της γνώσης η οποία διδάσκεται στα σχολεία. Επιπλέον, περιλαμβάνουν τρόπους απόκτησης και αξιοποίησης της γνώσης αυτής από τους μαθητές.
- Οι Χρ. Βέικου, Αν. Σιγανού και Ελ. Παπασταμούλη (2007) διατυπώνουν τη θέση ότι Αναλυτικά Προγράμματα ή Προγράμματα Σπουδών προσδιορίζουν

τους σκοπούς και τους στόχους των επιμέρους μαθημάτων, τα περιεχόμενα της μάθησης, τη μεθόδευση της διδασκαλίας και τις μορφές και τα είδη αξιολόγησης. Βάσει αυτών διαμορφώνονται οι οδηγίες διδασκαλίας και παράγονται τα διδακτικά πακέτα, δηλαδή τα σχολικά βιβλία μαθητή και εκπαιδευτικού, εκπαιδευτικά λογισμικά και άλλα μέσα διδασκαλίας .

- Ο Egan διατυπώνει τη θέση ότι το *curriculum* είναι η μελέτη του καθενός και όλων των μορφωτικών φαινομένων. Μπορεί να προσφεύγει σε οποιονδήποτε εξωτερικό επιστημονικό κλάδο για μεθοδολογική βοήθεια αλλά δεν επιτρέπει στη μεθοδολογία να θέσει ερωτήματα. Αναγκαστικά, είναι χαλαρότερο μεθοδολογικά και λιγότερο ασφαλές από επιστημονικούς κλάδους με «παραδείγματα», αλλά αυτή είναι μια συνθήκη της επιστήμης της εκπαίδευσης σε αυτό το στάδιο και η παραγωγή γνώσης μπορεί να έχει επιμορφωτική αξία (Egan, 2003).

Ανεξάρτητα από την επιμέρους κριτική που μπορεί να ασκηθεί σε αυτές τις προσπάθειες ορισμού, διαπιστώνεται ότι επικρατούν ασάφειες στους ορισμούς οι οποίες δίνονται από τους ειδικούς, διότι είτε περιορίζονται οι διαστάσεις του προγράμματος σπουδών, είτε αναφέρονται σε όλη την μάθηση ανεξάρτητα από το αν λαμβάνουν χώρα εντός ή εκτός του σχολείου, είτε είναι γενικοί και αόριστοι ή υπερ-περιχαρακωμένοι ή τέλος εκφράζουν περισσότερο μια επιθυμία παρά μια παιδαγωγική διάσταση. Κοινό, όμως, στοιχείο όλων είναι ότι υποδηλώνουν εκπαιδευτικές εμπειρίες για κάποιον παιδαγωγικό σκοπό, οι οποίες προϋποθέτουν επιλογή και οργάνωση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (Χατζηγεωργίου, 2004). Για το λόγο αυτό, είναι ιδιαίτερως σημαντική η θέση του John Goodlad (1979) ο οποίος πρεσβεύει πως δεν υπάρχει λόγος να ψάχνουμε για τον σωστό ορισμό, επειδή ένας τέτοιος θα περιέγραφε μεν με απόλυτη ακρίβεια μια εκπαιδευτική πραγματικότητα, η οποία όμως θα ήταν αιώνια και αμετάβλητη.

1.2.2. Είδη προγραμμάτων σπουδών

Διαφορετικά κριτήρια δύνανται να διαμορφώσουν πολλά είδη προγραμμάτων σπουδών, τα οποία φυσικά ομαδοποιούνται ανάλογα με το κριτήριο. Επίσης, είναι σαφές ότι ένα πρόγραμμα σπουδών μπορεί να ανήκει ταυτόχρονα σε περισσότερες από μια ομάδες ανάλογα με το κριτήριο το οποίο κάθε φορά τίθεται.

Χαρακτηριστικά, κριτήριο μπορεί να είναι ο χαρακτήρας της παρακολούθησης του, οπότε το πρόγραμμα μπορεί να είναι υποχρεωτικό ή επιλογής, η φιλοσοφία και η ιδεολογία του, οπότε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συντηρητικό ή προοδευτικό, η χρονική διάρκεια του, οπότε θα μπορούσε να είναι ετήσιο ή εξαμηνιαίο, η σαφήνεια των στόχων του, οπότε διακρίνεται σε παραδοσιακό αναλυτικό πρόγραμμα και σε νέου τύπου αναλυτικό πρόγραμμα (Westphalen, 1982).

Στην έρευνα πάντως τα συνηθέστερα κριτήρια τα οποία τίθενται για την ένταξη ενός προγράμματος σπουδών σε κάποιο είδος είναι:

- ο τρόπος στόχευσης των δυσκολιών της εκπαίδευσης, οπότε τα προγράμματα διακρίνονται σε αυτά της *δισκλαδικής οργάνωσης*, της *ενδοκλαδικής οργάνωσης* και της *αναπλαισίωσης της σχολικής γνώσης*. Στην πρώτη περίπτωση η επιλογή των γνώσεων πραγματοποιείται από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, στη δεύτερη πραγματοποιείται εσωτερική οργάνωση της γνώσης κάθε κλάδου, ενώ στην τρίτη περίπτωση μετασχηματίζεται η επιστημονική γνώση σε σχολική, με αξιοποίηση της εμπειρικο-βιωματικής γνώσης που διαθέτουν οι μαθητές από την καθημερινή τους ζωή (Ματσαγγούρας, 2004)
- η δυνατότητα παρέμβασης του εκπαιδευτικού, οπότε διακρίνονται σε *ανοικτά* και *κλειστά* προγράμματα. Στο *ανοικτού τύπου* πρόγραμμα σπουδών ο εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει ή να αναθεωρήσει στόχους και να διαλέξει περιεχόμενο ή μέθοδο διδασκαλίας. Αντίθετα, το *κλειστού τύπου* πρόγραμμα σπουδών σχεδιάζεται από μια ομάδα ειδημόνων (Βέικου/Σιγανού/Παπασταμούλη, 2007), όπου ενδέχεται να υπάρχει και

πολιτική διάσταση στη σύνταξη του προγράμματος, δεν επιτρέπει τέτοια ελευθερία και αυτονομία στον εκπαιδευτικό και χαρακτηρίζεται ως *δασκαλο-αδιαπέραστο* (Χατζηγεωργίου, 2004).

- η εσωτερική δομή και οργάνωση του περιεχομένου, οπότε το πρόγραμμα σπουδών μπορεί να είναι *γραμμικής ή σπειροειδούς μορφής*. Στο *γραμμικής μορφής* πρόγραμμα σπουδών τα στοιχεία του περιεχομένου και οι έννοιες ακολουθούν το ένα μετά το άλλο, σε μια διάταξη από το πιο απλό στο πιο σύνθετο και δυσκολότερο, από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο. Στο *σπειροειδούς μορφής* πρόγραμμα σπουδών, όρος που εισήχθη από τον J. Bruner, οι έννοιες εισάγονται ήδη στις μικρές ηλικίες. Αργότερα σε μεγαλύτερες ηλικίες, επανέρχονται ώστε να πραγματοποιηθεί η πραγμάτευση τους σε βάθος και πλάτος (Harden, 1999).
- Τα αποτελέσματα της μάθησης, οπότε γίνεται διάκριση μεταξύ του *επίσημου* και του *κρυφού* προγράμματος σπουδών. Το *επίσημο* πρόγραμμα σπουδών είναι βέβαια αυτό που έχει εγκριθεί για να χρησιμοποιηθεί στα σχολεία. Φυσικά δύνανται να εγείρονται διάφορα ζητήματα κατά το χαρακτηρισμό ενός προγράμματος σπουδών ως επίσημου, όταν γραφειοκρατικοί, οικονομικοί ή άλλοι παράγοντες δύνανται να καθυστερήσουν λιγότερο ή αρκετά την έναρξη διδασκαλίας ενός ή περισσότερων μαθημάτων. Το *κρυφό* πρόγραμμα σπουδών, όρος που καθιερώθηκε από το Philip Jackson μπορεί να λάβει περισσότερες από μια διαστάσεις. Καταρχάς, δύνανται να αναφέρεται σε όλες τις ανεπίσημες επιδράσεις εντός του χώρου της τάξης και του σχολείου γενικότερα, οι οποίες μπορεί να είναι ή να μην είναι διδακτικές. Πρόκειται δηλαδή για όλες τις άτυπες μορφές διδασκαλίας που λαμβάνουν χώρα παράλληλα με το επίσημο πρόγραμμα και αφορούν κυρίως τη μόρφωση που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κοινωνικής συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα να μάθουν τα παιδιά να περιμένουν στη σειρά, ή να σηκώσουν το χέρι τους για να πάρουν την άδεια να μιλήσουν. Στο κρυφό πρόγραμμα σπουδών μπορεί να δοθεί και η πολιτική διάσταση. Πρόκειται για μια θέση η οποία υιοθετείται από τους θεωρητικούς της κριτικής παιδαγωγικής και η οποία κρίνω ότι μπορεί να κινείται στη γραμμή του Bernstein (Berstein, 1991) σχετικά με το ρόλο του σχολείου ως

μηχανισμού *κοινωνικού και συμβολικού ελέγχου* και του Pierre Bourdieu για το πολιτισμικό κεφάλαιο των μαθητών προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων (Bourdieu, 2000). Σύμφωνα με την πολιτική διάσταση του *κρυφού* προγράμματος σπουδών τα παιδιά στο σχολείο μαθαίνουν πως να συμπεριφέρονται στο καπιταλιστικό σύστημα. Η συμπεριφορά τους αυτή όμως είναι ανάλογη της κοινωνικής θέσης των οικογενειών τους. Η διάταξη και κίνηση αντικειμένων και προσώπων στο χώρο της τάξης, η διάκριση και κατηγοριοποίηση των μαθητών μέσω της αξιολόγησής τους στην οποία δύνανται να συμβάλλουν και οι «ανείπωτες αιτιότητες» της καθηγητικής βαθμολογίας (Τσακίρη, 2018), η σχολική κουλτούρα με την έννοια των προσδοκιών μαθητών και διδασκόντων, τα «παιχνίδια» του μαθητή, όπως οι ερωτήσεις του κατά τη διάρκεια του μαθήματος, καθώς και η αντίληψη για τη φύση της γνώσης, η οποία διαμορφώνεται μέσω του τρόπου διδασκαλίας των μαθημάτων, αποτελούν τα σημαντικά στοιχεία της πολιτικής διάστασης του *κρυφού* προγράμματος σπουδών (Χατζηγεωργίου 2014). Την τελευταία δεκαετία χρησιμοποιούνται και άλλοι όροι ως συνώνυμοι του *κρυφού* προγράμματος σπουδών, όπως το *άγραφο*, το *λανθάνον* ή *άτυπο*, *ανεπίσημο*, *σιωπηλό* πρόγραμμα σπουδών. Στη συζήτηση για την πολιτική διάσταση του *κρυφού* προγράμματος σπουδών έχουν προστεθεί και οι όροι της *κουλτούρας* και του *ήθους* του σχολείου, χωρίς όμως να ορίζεται με σαφήνεια το περιεχόμενό τους, ακριβώς διότι πρόκειται για ολικές πραγματικότητες που δεν δύνανται να κατακερματιστούν σε μικρότερα τμήματα, ενώ υπάρχουν και διαφοροποιήσεις στις οποίες ρόλο διαδραματίζουν και γεωγραφικοί παράγοντες. Επίσης, στην ελληνική πραγματικότητα εισήχθη από τον Γ. Μαρμαρινό ο όρος *παραπρόγραμμα*, προκειμένου να αναφερθεί στην κοινωνική και πολιτιστική αναπαραγωγή που επιτελείται με την μεταβίβαση στους μαθητές αξιών, στάσεων και πεποιθήσεων, ώστε αυτοί να αποδέχονται τρόπους και τύπους κοινωνικής οργάνωσης (Πάσουλα, 2004).

1.2.2.1. «Επιδιωκόμενο», «αντιληπτό» και «υλοποιούμενο» πρόγραμμα σπουδών

Ένα ακόμα κριτήριο βάσει του οποίου ένα πρόγραμμα σπουδών μπορεί να ενταχθεί σε κάποιο είδος ή κατηγορία είναι αυτό των αντιλήψεων των συντελεστών της εκπαίδευσης και των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία για το ίδιο το πρόγραμμα. Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο ένα πρόγραμμα σπουδών μπορεί να χαρακτηριστεί επιδιωκόμενο, αντιληπτό και υλοποιούμενο. Οι τρεις αυτές διαστάσεις ενός προγράμματος σπουδών εξετάζονται χωριστά λόγω της λειτουργικής σημασίας και αξίας ενός Π.Σ.

Ήδη ο John Goodlad (1972) κάνει μια διάκριση ανάμεσα σε πέντε διαφορετικά είδη αναλυτικών προγραμμάτων:

A. το ιδανικό πρόγραμμα σπουδών: αυτό που προτείνεται από την πολιτική ηγεσία και τους διάφορους φορείς.

B. Το επίσημο πρόγραμμα σπουδών.

Γ. το αντιληπτό πρόγραμμα σπουδών: αυτό που ερμηνεύεται από τους διδάσκοντες.

Δ. το λειτουργικό: αυτό που πραγματικά συμβαίνει στις τάξεις όπως το παρατηρούν και το ερμηνεύουν οι ερευνητές και

E. το βιωματικό: αυτό που βιώνει ο κάθε μαθητής και μπορεί να διαπιστωθεί από ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις με τους μαθητές και την παρατήρησή τους.

Συχνά το ιδανικό και το επίσημο πρόγραμμα ταυτίζονται. Πρόκειται για το πρόγραμμα που εκπονείται με εντολή και εγκρίνεται από μια κεντρική πολιτική αρχή, προκειμένου να εισαγάγει κάποια καινοτομία και να καλλιεργήσει στους μαθητές και τις μαθήτριες τις δεξιότητες που απαιτούνται για τη λειτουργία του κοινωνικού συνόλου. Στην ουσία, αποτελεί το *επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών* (*intended curriculum*). Όπως αναφέρεται από τον Daniel F. Johnson – Mardones (Johnson - Mardones, 2015) « οι επιδιωκόμενες διαστάσεις περιλαμβάνουν αυτές τις διαστάσεις που αναπτύσσονται αποκλειστικά από τη μεγαλύτερη γενιά ως τμήμα αυτού που θέλουν να μεταβιβάσουν στην νεότερη γενιά». Οι επιδιωκόμενες διαστάσεις του προγράμματος σπουδών συνιστούν την επίσημη πρόταση. Μπορούν, επίσης, να προκύψουν κατά τη διαδικασία εξακρίβωσης κάθε πρότασης.

Θεωρεί δε ότι το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών έχει τέσσερις πλευρές: την γραπτή, την υποστηριζόμενη ή συμβατή, τη διδασκόμενη και την ελεγμένη. Ως γραπτή πλευρά νοείται η διαμόρφωση και το περιεχόμενο του εγγράφου με το οποίο υπαγορεύεται το τι θα διδαχθεί στα σχολεία. Μπορεί, επίσης, να περιλαμβάνει κάθε δημόσιο έγγραφο κάθε βαθμίδας διοίκησης των σχολικών μονάδων. Η συμβατή ή υποστηριζόμενη πλευρά περιλαμβάνει όλες εκείνες τις πλευρές που ενεργοποιούν πραγματικά κάθε πρόταση του προγράμματος σπουδών, όπως είναι τα βιβλία, τα μέσα και τα υλικά τα οποία επιλέγονται και χρησιμοποιούνται για τους μορφωτικούς, παιδαγωγικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς σκοπούς που αποτελούν στόχο του παιδαγωγικού προγράμματος. Η διδασκόμενη πλευρά είναι το πρόγραμμα σπουδών όπως γίνεται κατανοητό και εφαρμόζεται από τους εκπαιδευτικούς. Τέλος, η ελεγμένη πλευρά σχετίζεται με τους τρόπους αξιολόγησης των μαθητών από τους δασκάλους τους είτε στο περιβάλλον του σχολείου, είτε σε εθνικό επίπεδο ή και σε διεθνές, προκειμένου να εκτιμηθεί το κατά πόσο οι μαθητές έμαθαν το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών. Από αυτές τις διαδικασίες αξιολόγησης μπορούν να εξαχθούν και άλλα συμπεράσματα αναφορικά με το τι θεωρείται σημαντικό στην τάξη, το σχολείο, την κοινωνία και τον κόσμο. Επομένως, η γραπτή, η υποστηριζόμενη, η διδασκόμενη και η ελεγμένη διάσταση αποτελούν κατά τον Johnson – Mardones (2015) τμήματα του *επιδιωκόμενου προγράμματος σπουδών*.

Η διδασκόμενη διάσταση κρίνεται ότι χρήζει περισσότερης προσοχής και ανάλυσης, διότι ναι μεν εμπίπτει στην επίσημη διαδικασία της εφαρμογής του προγράμματος σπουδών, όμως ο τρόπος εφαρμογής του από τον κάθε εκπαιδευτικό διαφέρει για λόγους που σχετίζονται με τον τρόπο που το προσλαμβάνει και αντιλαμβάνεται ο κάθε εκπαιδευτικός. Πρόκειται δηλαδή για το *αντιληπτό ή προσλαμβανόμενο πρόγραμμα σπουδών (perceived curriculum)*. Ως κοινό αποτέλεσμα αρκετών ερευνών προκύπτει η σημασία και ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην επικοινωνία του προγράμματος σπουδών και των στόχων του. Ο B. Yurdakul (2015) θεωρεί ότι για να προσαρμόσουν οι δάσκαλοι το πρόγραμμα σπουδών κατά τη διδασκαλία τους πρέπει να κατανοήσουν πρώτα τη φιλοσοφία του και να έχουν τη δυνατότητα να παραλληλίσουν το πρόγραμμα σπουδών με το περιεχόμενο του το οποίο τους

δίνεται για διδασκαλία. Θεωρεί, δηλαδή, ότι η πιστότητα του προγράμματος σπουδών εξαρτάται από την προσέγγιση του εκπαιδευτικού προς αυτό, αν θα είναι προσέγγιση *υιοθεσίας* (*adoption*) ή *προσαρμογής* (*adaption*). Στην περίπτωση της *υιοθεσίας*, το πρόγραμμα σπουδών καταστάθηκε από ειδικούς εκτός τάξης και θεωρείται ότι οι αλλαγές που προωθεί το Π.Σ. μπορούν να επιτευχθούν με εφαρμογή της γραμμικής διδασκαλίας από τον εκπαιδευτικό. Οι δε εκπαιδευτικοί υιοθετούν το Π.Σ. από υποχρέωση. Στην περίπτωση αυτή, το ερώτημα έρευνας πρέπει να είναι αν το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών εφαρμόζεται με τον τρόπο που σχεδιάστηκε ή όχι. Στην περίπτωση της *προσαρμογής* οι εκπαιδευτικοί αποδέχονται το πρόγραμμα σπουδών ως οδηγό και θεωρούν την αποδοχή του Π.Σ. ως απαραίτητη, ορμώμενοι από την εμπειρία τους ή από λόγους σχετιζόμενους με το περιβάλλον τους όπως την κουλτούρα του σχολείου και οι συνθήκες της τάξης τους, ή άλλοι κοινωνικο-πολιτιστικοί λόγοι. Στην περίπτωση της *προσαρμογής*, ο αρχικός σχεδιασμός του προγράμματος σπουδών γίνεται από ειδικούς, η εφαρμογή όμως γίνεται μέσα στην τάξη. Αυτό προϋποθέτει προσαρμοστικότητα και ευελιξία τόσο των σχεδιαστών όσο και των εκπαιδευτικών. Επίσης, σημειώνει ότι ως προσέγγιση η *προσαρμογή* μπορεί να καταστεί επικίνδυνη αν ο εκπαιδευτικός δεν έχει φτάσει σε ένα επίπεδο ωριμότητας και αν οι εκπαιδευτικές πρακτικές μετατραπούν σε προσωπικές εφαρμογές.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν οι Wiley/Dimitriadis/Bradford/Linn (2020) οι οποίοι θεωρούν ότι είναι τρία τα στάδια εφαρμογής ενός προγράμματος σπουδών: συντονισμός - αντιπαραβολή – εξατομίκευση. Ο συντονισμός περιλαμβάνει τόσο τον εννοιολογικό όσο και τον υλικοτεχνικό. Ο εννοιολογικός απαιτεί ευθυγράμμιση με τους μορφωτικούς στόχους του προγράμματος. Επίσης, επιτάσσει στους σχεδιαστές του προγράμματος να επικοινωνήσουν τους σκοπούς του προγράμματος αποτελεσματικά στους εφαρμοστές του, δηλαδή στους εκπαιδευτικούς. Όσον αφορά στον υλικοτεχνικό συντονισμό, αυτός εξαρτάται από το περιβάλλον, τους περιορισμούς και τις προτιμήσεις εκπαιδευτικών και μαθητών. Η αντιπαραβολή μπορεί επίσης να έχει δύο πλευρές, απόλυτη και σχετική. Στην απόλυτη τα μετρήσιμα στοιχεία τρέπονται σε στατιστικές βάσει ορισμένων εξωτερικών και προκαθορισμένων προδιαγραφών. Στην σχετική αντιπαραβολή

υπάρχουν επίσης παρόμοιες οργανώσεις. Η αντιπαραβολή χρησιμοποιείται για να εντοπίζονται από τους εκπαιδευτικούς ασυνέπειες μεταξύ των αναμενόμενων και των πραγματικών αποτελεσμάτων των φοιτητών. Η εξατομίκευση υποστηρίζει τη θέση ότι ο κάθε εκπαιδευτικός περιορίζεται και ενθαρρύνεται με έναν τρόπο μοναδικό, αποκλειστικό και άρα χρειάζεται προστασία και υποστήριξη για να δράσει αναλόγως.

Τέλος, μια ακόμα έρευνα σχετικά με την εφαρμογή νέου προγράμματος σπουδών μαθηματικών στην Σουηδία ανέδειξε παραπλήσια αποτελέσματα (Boesen, 72-87). Η έρευνα έδειξε ότι για να εφαρμόσει ένας εκπαιδευτικός το μήνυμα του *επιδιωκόμενου προγράμματος σπουδών* πρέπει να το θεωρήσει σκόπιμο και να αναγνωρίσει τη σημασία του. Η επεξεργασία του μηνύματος αυτού μπορεί να γίνει είτε με συστηματική είτε με την ευρετική μέθοδο. Για όσους εκπαιδευτικούς εφαρμόζουν την ευρετική μέθοδο το αποτέλεσμα της επεξεργασίας καθορίζεται κατά πολύ από τις προσωπικές τους απόψεις και πεποιθήσεις. Όσοι εφαρμόζουν την συστηματική επεξεργασία μπορεί να αναγνωρίσουν ότι το Π.Σ. είναι κατανοητό και αποτελεσματικό και ότι οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία μέσω του προγράμματος σπουδών να αποκτήσουν ή να βελτιώσουν σημαντικές δεξιότητές τους. Σημαντικός παράγοντας στην συστηματική επεξεργασία είναι και η συνεχής ανάγνωση των εγγράφων που σχετίζονται με το Π.Σ. και αποστέλλονται από τις αρμόδιες αρχές, καθώς και η συνομιλία και ανταλλαγή απόψεων με συναδέλφους τους. Σε κάθε περίπτωση συμπεραίνεται ότι ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί να αλλάξει τη διδασκαλία του αν δεν γνωρίσει καλά τους σκοπούς και τους στόχους του νέου προγράμματος σπουδών και να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι σκοποί και οι στόχοι του Π.Σ. θα βοηθήσουν τους μαθητές να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους. Διαπιστώθηκε, όμως, ότι ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος οι εκπαιδευτικοί να ερμηνεύουν στενά τους στόχους του Π.Σ., να μην έχουν αναγνωρίσει πλήρως τη σημασία του μηνύματος που το Π.Σ. μεταφέρει, να μην έχουν δηλαδή αποκτήσει λειτουργική γνώση αυτού και άρα να μην διδάσκουν το Π.Σ. ενώ νομίζουν ότι το διδάσκουν.

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι το *επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών* εξαρτάται κατά πολύ από τον παράγοντα εκπαιδευτικό, τις πεποιθήσεις του, την αντίληψη του

επί του Π.Σ., τις προσωπικές του διεργασίες, το αντιληπτό από αυτόν Π.Σ. και έτσι το υλοποιούμενο πρόγραμμα σπουδών να διαφέρει από το επιδιωκόμενο σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Σε όλες τις έρευνες υπογραμμίστηκε με emphaticό τρόπο η ανάγκη αλληλεπίδρασης και αλληλοενημέρωσης μεταξύ κέντρου και εκπαιδευτικών της τάξης για να επιτυγχάνεται η ανατροφοδότηση. Όπως επισημαίνεται ένα πρόγραμμα σπουδών είναι πετυχημένο όταν οι αλλαγές που προωθεί φτάνουν στην τάξη. Το αποτέλεσμα του Π.Σ. είναι το σημαντικό που πρέπει να διαφυλάσσεται, ειδάλλως η εφαρμογή του θα καθίσταται μια διαδικασία μηχανική (Yurdakul, 2015).

1.2.3. Οργάνωση, σχεδιασμός και βασικές αρχές προγραμμάτων σπουδών

Ανάλογα με τον προσανατολισμό των προγραμμάτων σπουδών (Π.Σ.) αλλά και τις ανάγκες των κοινωνιών, έχουν προταθεί εξίσου πολλά μοντέλα και αναφορικά με τις βασικές αρχές που θα πρέπει να διέπουν την οργάνωση και τον σχεδιασμό των προγραμμάτων σπουδών.

Σε γενικές γραμμές, ο προσανατολισμό των Π.Σ. μπορεί να είναι α) γνωστικός, οπότε η ύλη του κάθε γνωστικού αντικειμένου διακρίνεται σε ενότητες και υποενότητες, οργανώνεται ιεραρχικά και ανάλογα με το επίπεδο του μαθητή, β) μαθητοκεντρικός, οπότε ο σχεδιασμός βασίζεται σε εμπειρικά θέματα στα οποία εμπλέκεται ο ίδιος ο μαθητής σε δραστηριότητες αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον του και γ) κοινωνικός, οπότε ο σχεδιαστής του Π.Σ. κρίνει και επιλέγει γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες που απαιτούνται από την κοινωνία, ή την μελλοντική κοινωνία. Στην περίπτωση αυτή είτε διατυπώνει στόχους που θα επιτρέπουν την απόκτηση των απαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων, ή οργανώνει τις γνώσεις και δεξιότητες με την μορφή του περιεχομένου. Με βάση τους παραπάνω προσανατολισμούς και μέσα από τη διατύπωση προτάσεων, η παιδαγωγική επιστήμη κατέληξε σε τρία βασικά μοντέλα σχεδιασμού των Π.Σ.: των στόχων, της διαδικασίας και των περιεχομένων.

Η μελέτη του D.Walker (1971) κατέδειξε ότι οι σχεδιαστές των προγραμμάτων σπουδών εκκινούν από τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις τους για τη γνώση, τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς, τις διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης, την κοινωνία και τις ανάγκες της και όχι από τους σκοπούς και τους στόχους. Κατέληξε με τη διαπίστωση ότι ανεξάρτητα από το σημείο εκκίνησης, η κριτική συζήτηση μεταξύ των σχεδιαστών για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των διαφόρων σχεδίων δράσης δεν καταλήγουν σε κάποιο από τα προαναφερόμενα πρότυπα- μοντέλα αλλά εστιάζονται στις παραμέτρους γνώση-μαθητής-κοινωνία.

Ο Westphalen (1982) μετά την εμπειρία που είχε κατά τον σχεδιασμό προγραμμάτων σπουδών για το κρατίδιο της Βαυαρίας στη Γερμανία κατέληξε σε πέντε βασικές αρχές οι οποίες πρέπει να διέπουν τον σχεδιασμό των προγραμμάτων σπουδών: α) τον προσανατολισμό στους στόχους της μάθησης, β) τον εκσυγχρονισμό των περιεχομένων, γ) τη βελτίωση της διδασκαλίας με επιστράτευση των διδακτικών και μεθοδολογικών καινοτομιών χρήσιμων προς αυτή την κατεύθυνση, δ) τον επιστημονικό τρόπο σύνταξης των προγραμμάτων και μάλιστα με αξιοποίηση όχι μόνο της ειδικής επιστήμης για κάθε μάθημα αλλά και της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της γενικής παιδαγωγικής και ε) τον εκδημοκρατισμό των διαδικασιών για τη σύνταξη των προγραμμάτων σπουδών με διαβούλευση και διάλογο μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων.

Οι Βρεττός και Καψάλης (2009) πρότειναν την αξιοποίηση του μοντέλου Möller το οποίο θεωρείται εύχρηστο τόσο από τον σχεδιαστή όσο και από το εκπαιδευτικό και διακρίνεται σε τρία επίπεδα:

- Κατευθυντήριο σκοπός, ο οποίος χρησιμεύει ως παιδαγωγική πυξίδα
- Γενικός σκοπός
- Ειδικός σκοπός

Η μετατροπή ενός γενικότερου σκοπού σε κάποιον ειδικότερο στόχο απαιτεί ιδιαίτερη δημιουργική προσπάθεια. Οι γενικοί σκοποί επιτελούν τρεις λειτουργίες, τη συνοπτική (συμφωνία ομάδων), τη συναισθηματική (κίνητρο προς δράση) και την κανονιστική (που κρίνει την εγκυρότητα των ειδικότερων στόχων).

Ένα ακόμα μοντέλο για το οποίο έχει γίνει πολύς λόγος είναι το κριτικό μοντέλο το οποίο προτάθηκε από τον Tyler, τον πατέρα, όπως θεωρείται, των αναλυτικών προγραμμάτων, καθώς είναι ο πρώτος που παρουσίασε έναν επιστημονικό τρόπο σχεδιασμού των προγραμμάτων σπουδών. (Tyler, 1971). Η δε διαδικασία σχεδιασμού, έχει επιστημονικό χαρακτήρα όταν στηρίζεται σε εμπειρικές μεθόδους αναφορικά με την επιλογή του αντικειμένου διδασκαλίας στους μαθητές. Η μέθοδος της αξιολόγησης των αναγκών είναι η πλέον γνωστή για την απόκτηση εμπειρικών δεδομένων μέσω της παρατήρησης. Ο Tyler χρησιμοποίησε αυτή τη μέθοδο για να διατυπώσει αντικειμενικούς εκπαιδευτικούς στόχους, οι οποίοι θεωρεί ότι είναι σε αντιστοιχία με την κοινωνία του σχολείου. Επίσης, θεωρεί ότι οι ανάγκες μπορούν να αξιολογηθούν μέσω ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων, που απευθύνονται σε μαθητές, κοινωνικό σύνολο και ειδικούς των γνωστικών αντικειμένων. Η επιλογή μαθησιακών εμπειριών συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων. Η οργάνωση τους στηρίζεται σε βασικά στοιχεία όπως οι έννοιες, οι αξίες και οι δεξιότητες και προκειμένου να έχει αποτέλεσμα είναι κρίσιμης σημασίας να έχουν συνέχεια (με την έννοια της επανάληψης), αλληλουχία και διασύνδεση. Τέλος, ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο είναι αυτό της αξιολόγησης της επίτευξης των στόχων και της αποτελεσματικότητας των βημάτων προς την επίτευξή τους. Ο Tyler υπογραμμίζει τη σημασία της αξιολόγησης και την αποδίδει στην μεταβλητότητα των παραγόντων εκπαίδευσης, του περιβάλλοντος, των δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών ακόμα και της φύσης των μαθητών.

Ανεξαρτήτως της κριτικής που ασκήθηκε στο μοντέλο του Tyler, αναγνωρίζεται ο συμβιβασμός του γνωστικού, μαθητοκεντρικού και κοινωνικού προσανατολισμού ενός μοντέλου προγράμματος σπουδών, ο οποίος επιτυγχάνεται με την εφαρμογή της φιλοσοφίας της παιδείας και της ψυχολογίας της μάθησης. Όπως ο Χατζηγεωργίου (2004) αναφέρει «...ο Tyler άφησε τη διαδικασία επιλογής των σκοπών στους εκπαιδευτικούς του κάθε σχολείου, χωρίς, ωστόσο να προτείνει ορισμένα κριτήρια».

1.3. Ιστορική αναδρομή εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο

Ακόμα και με μια σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό γίνεται αμέσως φανερό ότι το μάθημα, το περιεχόμενό του, καθώς και τα στοιχεία διδασκαλίας του είναι απευθείας ανάλογα με τις πολιτικές εξελίξεις, το εκάστοτε κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο που επικρατούσε και επικρατεί στη χώρα.

Ήδη από την προεπαναστατική εποχή, την εποχή του ελληνικού διαφωτισμού είχε αναγνωριστεί η πολιτική διάσταση της αγωγής, ως σκόπιμη και προγραμματισμένη επίδραση πάνω στον αναπτυσσόμενο άνθρωπο με σκοπό να τον υποβοηθήσει στην απόκτηση αυτόνομου και υπεύθυνου τρόπου ζωής (Κασιμάτη, 2008). Τόσο υπό την επίδραση αυτού του πνευματικού κινήματος όσο και υπό την επίδραση του ιστορικού γεγονότος της επανάστασης του 1821 και της επιδίωξης ίδρυσης ανεξάρτητου ελληνικού κράτους δόθηκε στην ελληνική παιδεία πολιτικό περιεχόμενο. Εν τούτοις, το ενδιαφέρον για την αγωγή του πολίτη ως μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος και της εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν έλαβε αμέσως την αναγνώριση και την προσοχή που του άξιζε, πολύ περισσότερο δε ως τμήμα της εκπαίδευσης στο Δημοτικό Σχολείο. Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, η ιστορία του μαθήματος αποτυπώνει με πολύ ξεκάθαρο τρόπο τους προβληματισμούς και τις έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ αφενός των εκπροσώπων των πολιτικών τάσεων και αφετέρου της παιδαγωγικής σκέψης (Καρακατσάνη, 2013).

Πολύ εύστοχα η ιστορία του μαθήματος στα Προγράμματα Σπουδών γενικά και του Δημοτικού Σχολείου ειδικά διακρίνεται σε τρεις χρονικές περιόδους, σε τρεις φάσεις: α) αυτή του *λανθάνοντα χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής* (από την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1827 έως το 1880), β) την *εποχή των πολιτικών ζυμώσεων* (από το 1880 έως το 1957) και γ) την *περίοδο των αναλυτικών προγραμμάτων της πολιτικής αγωγής* (από το 1957 έως το 1977), (Χριστιάς, 1983). Φυσικά, μπορεί να προστεθεί πλέον και μια τέταρτη περίοδος από το 1977 έως σήμερα, οπότε πραγματοποιείται προσπάθεια της *καλλιέργειας της πολιτειότητας* στο σύγχρονο διαπολιτισμικό και

συμπεριληπτικό περιβάλλον, δηλαδή την *εποχή της Κοσμοπόλης* του ύστερου σύγχρονου κόσμου (Kazamias, 2013).

Στην πρώτη φάση του *λανθάνοντος χαρακτήρα*, ο οποίος διαρκεί έως τις αρχές περίπου του 20^{ου} αιώνα, δεν γίνεται λόγος για πολιτική αγωγή στο ελληνικό σχολείο και φυσικά δεν αποτελεί μάθημα διακριτό της παιδαγωγικής θεωρίας. Η δεύτερη περίοδος ήταν όντως εποχή ζυμώσεων. Η αρχή έγινε με τη συζήτηση που ξεκίνησε όταν ύστερα από τον ατυχή πόλεμο του 1897 η πολιτική αγωγή ταυτίστηκε με την εθνική αγωγή (Δημακοπούλου, 2019). Κατά το 1880, όταν εκδόθηκαν οι «Στοιχειώδεις Πρακτικά Οδηγία της διδασκαλίας των μαθημάτων εν τοις δημοτικοίς σχολείοις», δεν υπήρχε αναφορά στην πολιτική εκπαίδευση. Εν τούτοις, υπογραμμίζοταν ότι ιδανικό της αγωγής είναι η πνευματική και ηθική ελευθερία του ατόμου, η ηθικοποίηση του μαθητή, η απόκτηση πολιτικής και κοινωνικής ταυτότητας, η δημιουργία ενάρετων, αγαθών πολιτών υπάκουων στους νόμους της πατρίδας σε άμεση σύνδεση με τα ιδεώδη της ανθρωπιστικής παιδείας. Είκοσι περίπου χρόνια αργότερα, σε νομοσχέδιο τονίστηκε η ανάγκη εισαγωγής στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού η «στοιχειώδης πολιτική και αστική διδασκαλία» (Καρακατσάνη, 2013). Το 1907 εισήχθη στο Αναγνωστικό της Στ' Τάξης κεφάλαιο με τον τίτλο «Καθήκοντα και δικαιώματα του συνταγματικού πολίτου».

Το μάθημα της πολιτικής εκπαίδευσης εισήχθη ως *Αγωγή του Πολίτη* καταρχάς στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 1931 μετά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 η οποία αποσκοπούσε στη μετάδοση των αρχών του κοινοβουλευτικού συστήματος. Η αλλαγή αυτή ήταν αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος του 1924 με την κατάργηση του βασιλικού θεσμού και τις καινοτομίες οι οποίες εισήχθησαν με το Σύνταγμα του 1927. Την ίδια περίοδο, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση υπάρχει μόνο μια έμμεση αναφορά για την πολιτική εκπαίδευση στο Νόμο 4397/1929, όπου ορίζεται ότι σκοπός των Δημοτικών Σχολείων είναι η στοιχειώδης προπαρασκευή των μαθητών για τη ζωή, καθώς και η παροχή σε αυτούς μόρφωσης με στοιχεία χρηστού πολίτη (Καρακατσάνη, 2013).

Κατά το επόμενο χρονικό διάστημα και ειδικά από την περίοδο από το 1936 έως τη λήξη του εμφυλίου πολέμου η διδασκαλία του μαθήματος αρχικώς ατονεί και μετά εγκαταλείπεται, ενώ όταν πλέον επανέρχεται δόθηκε έμφαση στην καλλιέργεια αξιών, όπως η θρησκευτική, εθνική και ηθική διαπαιδαγώγηση.

Από το 1949 ξεκίνησε η συζήτηση για την ανάγκη εισαγωγής του μαθήματος της πολιτικής αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως αυθύπαρκτου μαθήματος. Για πολύ καιρό αμφισβητείτο αυτή η ανάγκη, καθώς θεωρείτο ότι η πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου επιτυγχανόταν από τα μαθήματα της Ιστορίας και της Γεωγραφίας. Επιπλέον, εκφράζονταν φόβοι για τυχόν αρνητικές συνέπειες του μαθήματος στον «ηθικό χαρακτήρα» των μαθητών και για την τυχόν στροφή της σκέψης προς την κριτική αμφισβήτηση (Καρακατσάνη Δ. , 1998). Το Οκτώβριο του 1949 με πρωτοβουλία του τότε Υπουργού Παιδείας Κωνσταντίνου Τσάτσου άνοιξε στο συνέδριο των Επιθεωρητών η συζήτηση για την εισαγωγή του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όπως ήταν αναμενόμενο, δημιουργήθηκαν δύο στρατόπεδα, των συντηρητικών και των προοδευτικών. Οι δύο πλευρές συμφωνούσαν στο ότι ο ελληνικός λαός υστερούσε σε πολιτική συνείδηση με αποτέλεσμα τη συνεχή αντιπαράθεση του με το κράτος. Διαφωνούσαν, όμως, στα αίτια και τον τρόπο αντιμετώπισης. Οι μεν συντηρητικοί θεωρούσαν ότι το έλλειμμα αυτό οφείλεται στον ατομικισμό των Ελλήνων και στην υποτίμηση των ελληνοχριστιανικών αξιών και αμφισβητούσαν την αξία του μαθήματος της πολιτικής αγωγής το οποίο χαρακτήριζαν επικίνδυνο, γιατί πίστευαν ότι μέσω αυτού θα υπερτονίζονταν τα δικαιώματα του πολίτη και θα εισαγόταν η «κοινωνιολογική φλυαρία». Πρότειναν για την αντιμετώπιση της κατάστασης την εσωτερική μόρφωση του ανθρώπου μέσω φιλοσοφικών και ουμανιστικών αξιών. Οι προοδευτικοί απέδιδαν την έλλειψη πολιτικής συνείδησης των Ελλήνων στην έλλειψη πολιτικής διαπαιδαγώγησης στην ελληνική εκπαίδευση και πρότειναν ακριβώς την εισαγωγή της, υποστηρίζοντας ότι η πολιτική αγωγή θα συνέβαλε στην διαμόρφωση συνειδητοποιημένων μελών της εθνικής και πολιτικής κοινότητας (Καρακατσάνη, 1998).

Επίσης, την ίδια χρονιά, το Υπουργείο Παιδείας απέστειλε εγκύκλιο προς τους επιθεωρητές και διδάσκοντες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με την οποία προτεινόταν η εισαγωγή του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη στο πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου. Σκοπός ήταν η ενίσχυση της δημοκρατικής και εθνικής συνείδησης, η σφυρηλάτηση του αισθήματος της ευθύνης και της αλληλεγγύης καθώς και η ενημέρωση του μαθητή για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του απέναντι στο κράτος, καθώς και για τα προβλήματα της πολιτικής ζωής (Δημακοπούλου, 2019).

Ανεξάρτητα από τις ανωτέρω εξελίξεις, το πνεύμα της ηθικοποίησης των πολιτών συνεχίστηκε. Στο πλαίσιο αυτό εισήχθη το 1955 από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων σε συνεργασία με την ΟΗΕΝ (Οργάνωση Ηθικού Εξοπλισμού των Νέων) η εφαρμογή «Δελτίου Ασκήσεως Αρετών» στις ανώτερες τρεις τάξεις του Δημοτικού. Το πρόγραμμα αποσκοπούσε στην διαπαιδαγώγηση των μαθητών προς την πραγματοποίηση «καλών πράξεων» και την ευγενή άμιλλα για την απονομή τόσο στους μαθητές όσο και στο σχολείο τους του «βραβείου αρετής». Επιπλέον, την ίδια χρονιά εισήχθη, με εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας, η διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα στις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις. Εντάχθηκε μάλιστα στα «φρονηματιστικά μαθήματα» μαζί με την Πατριδογνωσία και την Γεωγραφία τα οποία είχαν σκοπό την μύηση των μαθητών στις αρετές του καλού Έλληνα πολίτη. Ειδικά οι σκοποί της Αγωγής του Πολίτη ήταν η μετάδοση της φιλοπατρίας, των στοιχείων που συνθέτουν την ελληνική εθνική ταυτότητα, των εθνικών συμβόλων και των εθνικών εορτών, των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων, του ρόλου της ελληνικής γλώσσας στη διατήρηση του εθνικού φρονήματος. Στα σχολικά εγχειρίδια προβάλλονταν η οικογένεια, το ελληνικό κράτος, η ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία λόγω του κοινοτικού τους χαρακτήρα και εστίαζαν στην ηθική διαπαιδαγώγηση ως εγγύηση της κοινωνικής ισορροπίας και τάξης. Επίσης, δινόταν προτεραιότητα στις κοινωνικές υποχρεώσεις έναντι των ατομικών δικαιωμάτων, προκειμένου να περιοριστεί ο ατομικισμός (Καρακατσάνη, 2013). Τέλος, το 1955 με το υπ. αριθμ. 3628/1956 νομοθετικό διάταγμα εισήχθη και επίσημα το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη στα μαθήματα που διδάσκονται στα Δημοτικά Σχολεία.

Κατά την τρίτη περίοδο διδασκαλίας του μαθήματος, την περίοδο των *αναλυτικών προγραμμάτων* και συγκεκριμένα κατά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, η διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτη καταργήθηκε από το πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου, για να επανέλθει πλέον την εποχή της μεταπολίτευσης, το 1974. Το μοντέλο της Αγωγής του Πολίτη διατηρήθηκε, λόγω των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών με έμφαση στον εθνικό προσηλυτισμό, τον πολιτικό φρονηματισμό των μαθητών, την ενδυνάμωση της σχέσης με το έθνος και την πατρίδα (Καρακατσάνη, 2013. Δημακοπούλου, 2019). Συγκεκριμένα, με το Π.Δ. 1034/1977 οριζόταν ότι σκοπός της Αγωγής του Πολίτη ήταν «να βοηθήσει το μαθητή να προσαρμόσει σωστά την συμπεριφορά του στη ζωή της κοινότητας, που ανήκει, και να τον προετοιμάσει κατά τρόπο άμεσο, πρακτικό και ιδιαίτερα βιωματικό στη συνειδητή άσκηση των δικαιωμάτων και καθηκόντων, που χαρακτηρίζει τον ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη», ενώ το μάθημα θα διδασκόταν πλέον από την Α΄ τάξη.

Το 1985 με την εισαγωγή του νέου νόμου 1566/1985 για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ορίζονται η αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, η καλλιέργεια του δημοκρατικού, ελεύθερου και υπεύθυνου πνεύματος, η δημιουργική και κριτική σκέψη, η αντίληψη συλλογικής προσπάθειας και συνεργασίας ως οι βασικοί άξονες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στη συνέχεια, η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997-1999 εστίασε στην εκπαίδευση με δημοκρατικό χαρακτήρα, στην κατανόηση του διεθνούς περιβάλλοντος, στη σημασία της δια βίου μάθησης και την ανταπόκριση της κοινωνίας της πληροφορίας.

Το καινούργιο στοιχείο το οποίο παρουσιάζεται στο νέο αυτό πρόγραμμα σπουδών, παρά το γεγονός ότι το πρότυπο του «καλού και σωστού πολίτη» παραμένει, είναι η μετάβαση σε ένα μοντέλο πολιτικής διαπαιδαγώγησης που πλησιάζει το πρότυπο των κοινωνικών σπουδών. Τα θέματα που έρχονται στο επίκεντρο είναι κοινωνικού ενδιαφέροντος και πολιτικού προβληματισμού, ενώ η επεξεργασία τους πραγματοποιείται με την διαπαιδαγώγηση του μαθητή μέσα από την πράξη και την εμπειρία (Καρακατσάνη, 2004).

Στη συνέχεια, με Υπουργική Απόφαση του 1998 (ΦΕΚ 489 Τεύχος Β' / 1998) εισήχθη στα Δημοτικά Σχολεία Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων στην Εκπαίδευση στις Ε' και ΣΤ' τάξεις το μάθημα της Διαπολιτισμικής Αγωγής και Ευρωπαϊκής Διάστασης. Το 2008, με την καθιέρωση συστήματος διοίκησης με στόχους (Ν. 3230/2004) και τον ορισμό ειδικών και γενικών δεικτών και για φορείς της εκπαίδευσης, στα αναλυτικά προγράμματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εισήχθη για «την αγωγή του πολίτη (πολιτείοτητα)...» ως στόχος η *αειφόρος ανάπτυξη*. Με την εισαγωγή του νέου Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) εντάχθηκε στην διδακτική μεθοδολογία η καταγραφή των βιωμάτων και γνώσεων των μαθητών ώστε να δημιουργείται η γνωστική σύγκρουση και να δίνεται βαρύτητα στην ανακαλυπτική μάθηση. Ανάλογος ήταν ο σκοπός και στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, όπως ονομάστηκε πλέον. Το μάθημα αποσκοπούσε στην προσέγγιση με διαθεματικό και πολυπρισματικό τρόπο πολιτικών εννοιών και κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως και τη δημιουργία κοινωνικής συνείδησης, καθώς «σύμφωνα με τις αρχές της Κριτικής Παιδαγωγικής το άτομο που μπορεί να ανταποκριθεί στα προβλήματα της κοινωνίας θεωρείται μορφωμένο» (Δροσάτος, 2020).

Την τελευταία δεκαετία με την διάρρηξη του κοινωνικού ιστού που προκλήθηκε από την οικονομική κρίση την οποία βίωσε η Ελλάδα, την παράλληλη ύπαρξη πολλών κοινωνικών κωδίκων λόγω των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών από χώρες της Ασίας και της Αφρικής, την εν γένει κρίση αξιών και την αλλαγή στάσεων, την περαιτέρω κοινωνική, οικονομική και εκπαιδευτική κρίση η οποία προκλήθηκε από την πανδημία του κορωνοϊού COVID – 19 κατά την τελευταία διετία, οι συνέπειες της οποίας ακόμα καταγράφονται και αξιολογούνται, τον πρώτο μετά από 70 χρόνια πόλεμο σε ευρωπαϊκό έδαφος με την προκαλούμενη από αυτόν απειλητική πετρελαϊκή και επισιτιστική κρίση παγκοσμίως και τις γενικότερες ανακατατάξεις συμμαχιών, ανασυγκροτήσεις δυνάμεων και οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ των χωρών, ο οποίος έχει και πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις, το αίτημα για ένα μάθημα Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής δομημένο με τις πλέον σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους είναι πιο απαιτητικό από ποτέ.

Ι.4. Βασική φιλοσοφία και αρχές κατασκευής του νέου Π.Σ. στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο

Οι αλλαγές αυτές που προκλήθηκαν σε κοινωνικό επίπεδο σε συνδυασμό με τις αλλαγές στα πεδία των επιστημών και τις ταυτόχρονες λιγγιάδεις αλλαγές σε τεχνολογικό επίπεδο προκάλεσαν την ανάγκη για την συγγραφή νέων προγραμμάτων σπουδών τα οποία θα ενσωματώνουν όσα θετικά στοιχεία των προηγούμενων Π.Σ. και ταυτόχρονα θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες μαθητών και μαθητριών στο σύγχρονο περιβάλλον, όπως περιγράφηκε ανωτέρω. Το έργο ανέλαβε ο αρμόδιος στην Ελλάδα φορέας, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.). Ο επιδιωκόμενος με τα νέα Π.Σ. σκοπός είναι ο αναπροσανατολισμός της σχολικής εκπαίδευσης με τέτοιο τρόπο, ώστε να περιλαμβάνονται οι επιστημονικές εξελίξεις ανά μάθημα, να δίνουν ερεθίσματα σε μαθητές και μαθήτριες σχετικά με τις απαιτήσεις της μελλοντικής κοινωνίας, να αναπτύξουν τις δεξιότητες μαθητών και μαθητριών οι οποίες θα είναι απαραίτητες στην ενήλικη ζωή τους. Επειδή τα μαθησιακά αποτελέσματα, δηλαδή όλα όσα χρειάζεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να γνωρίζουν, να κατανοούν και να εφαρμόζουν μετά την ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας είναι η αφετηρία των νέων Π.Σ., η έμφαση δίνεται, όχι πλέον στο γνωστικό αντικείμενο, τους διδάσκοντες και τις διδάσκουσες και τη διδακτική διαδικασία, αλλά στους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτριες. Επιδιώκεται, δηλαδή, μια αντίστροφη πορεία σχεδιασμού, όπου η βάση είναι τα μαθησιακά αποτελέσματα και οι υπόλοιπες παράμετροι εξαρτώνται από τον καθορισμό αυτών (Ι.Ε.Π., 2023).

Ζητούμενο των νέων Π.Σ. είναι η πραγμάτωση του αποτελεσματικού, καινοτόμου, δημιουργικού και αειφόρου σχολείου, δηλαδή ένα καρποφόρο σχολείο το οποίο θα αναπτύσσεται σε τρεις αλληλοσυνδεόμενους και αλληλεξαρτώμενους τομείς: τον παιδαγωγικό, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό, οικονομικό. Επόμενο είναι τα νέα Π.Σ. να προσανατολίζονται προς την κατεύθυνση υποστήριξης των μαθητών σε τρόπο, συμπεριφορές και αξίες που θα τους συνοδεύουν στην ενήλικη ζωή τους. Οι

κατευθύνσεις της συγγραφής των νέων Π.Σ. συνολικά είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες να:

- αποκτήσουν δεξιότητες αναστοχαζόμενων ανθρώπων που μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν, πώς να ερευνούν και πώς να γίνονται δημιουργικοί και αποτελεσματικοί,
- καλλιεργήσουν δεξιότητες με τις οποίες θα αξιοποιούν τις γνώσεις τους και θα παράγουν νέα γνώση,
- λαμβάνουν αποφάσεις που βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα,
- αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να λειτουργούν αυτόνομα στη σχολική τάξη και στη ζωή τους,
- αποκτήσουν αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση, ενσυναίσθηση και ανθεκτικότητα, ώστε να είναι ικανοί να συνδέονται και να επικοινωνούν με τους άλλους,
- αναγνωρίσουν αξίες και να συνειδητοποιήσουν αρχές, ώστε να αποκτήσουν συναίσθηση ευθύνης και να προετοιμαστούν ως ενεργοί πολίτες,
- συμμετέχουν σε δρώμενα και πρακτικές που παραπέμπουν στην ανάγκη ενεργοποίησης όλων για την αντιμετώπιση των μεγάλων προκλήσεων της εποχής που απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες (κατασπατάληση φυσικών πόρων, μόλυνση, προσφυγιά, επιδημίες κ.ά). (Ι.Ε.Π., 2023).

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, τα νέα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να διέπονται από συγκεκριμένες παιδαγωγικές αρχές οι οποίες ισχύουν γενικά για όλα τα προγράμματα:

- την θέσπιση υψηλών προσδοκιών, αρκετά ευέλικτων για να προσαρμόζονται σε κάθε μαθητή και μαθήτρια. Τα Π.Σ. απευθύνονται σε όλους τους μαθητές και σε όλες τις μαθήτριες και αποσκοπούν στην απόκτηση βασικών γνώσεων, αλλά κυρίως δεξιοτήτων και ικανοτήτων που απαιτούνται για την οικειοποίηση στάσεων που συναρτώνται από κάθε γνωστικό αντικείμενο. Στην ουσία, βασική αρχή είναι η παροχή σε όλο το μαθητικό πληθυσμό της δυνατότητας υποστήριξης και σχεδίασης της προσωπικής τους ανάπτυξης.
- Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο αν τα γνωστικά αντικείμενα και πεδία χαρακτηρίζονται από συνοχή, η οποία θα επιτρέπει τις λειτουργικές

μεταβάσεις από τάξη σε τάξη και από βαθμίδα σε βαθμίδα εκπαίδευσης. Η συνοχή που απαιτείται μεταξύ των γνωστικών αντικειμένων και πεδίων επιτυγχάνεται με την τήρηση της αρχής της διασύνδεσης τους και της διεπιστημονικής προσέγγισης.

- Η σύνδεση των γνωστικών αντικειμένων δεν είναι μόνο θεωρητική γνώση αλλά έχει και πρακτική απήχηση στην ευρύτερη ζωή μαθητών και μαθητριών που λειτουργούν ως μέλη της ευρύτερης τοπικής κοινότητας επιδεικνύοντας την αποδοχή και την κατανόηση μέσα από τη συλλογικότητα. Πρόκειται δηλαδή για μάθηση με νόημα και σύνδεση με την κοινότητα.
- Στην κοινότητα εντάσσονται όλοι μαθητές και οι μαθήτριες χωρίς διακρίσεις και διαχωρισμούς, ανεξαρτήτως ταυτότητας, γλώσσας, ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, δεξιοτήτων και στάσεων. Τηρείται δηλαδή η αρχή της συμπερίληψης.
- Ο τρόπος για την τήρηση αυτών των βασικών αρχών είναι η τήρηση αρχών διδακτικής μεθοδολογίας. Το διδακτικό περιβάλλον δηλαδή είναι αυτό της καθοδηγούμενης μάθησης, όπου οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη διδακτική διαδικασία, αυτενεργούν, δρουν συνεργατικά σε ομάδες, προσεγγίζουν τα θέματα διερευνητικά και συνεργατικά επιλύουν τα προβλήματα που τίθενται, επικοινωνώντας και λογικά ενεργώντας.
- Μια ακόμα από τις βασικές αρχές των νέων Π.Σ είναι η απόκτηση μεταγνωστικών δεξιοτήτων. Μαθητές και μαθήτριες μαθαίνουν πως να μαθαίνουν, με τον αναστοχασμό των μαθησιακών διαδικασιών και πρακτικών.
- Ο αναστοχασμός αυτός αναμένεται να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να στοχεύσουν στο μέλλον και στα θέματα τα οποία θα είναι κρίσιμα στην μελλοντική τους ζωή, όπως η αειφορία και η πολιτειότητα, οι προκλήσεις που θα προκύψουν από την εξέλιξη της τεχνολογίας και τις μεταβολές του κοινωνικού περιβάλλοντος, χωρίς, όμως, ταυτόχρονα να παραβλέπονται οι διαχρονικές αξίες, η αισθητική απόλαυση, η παράδοση και φυσικά η κατανόηση του ελληνικού πολιτισμού, καθώς άλλωστε το γεωγραφικό πεδίο ανάπτυξης των νέων Π.Σ. είναι η Ελλάδα (Ι.Ε.Π., 2023).

Ειδικότερα και αναφορικά με το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ισχύουν όλες αυτές οι βασικές αρχές και μάλιστα βρίσκουν εφαρμογή εξ ολοκλήρου καθώς πρόκειται για το κατεξοχήν μάθημα όπου οι πολιτικές και κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες μαθητών και μαθητριών μπορούν να αναδειχθούν, να καλλιεργηθούν και να σμιλευθούν. Η κοινωνικοποίηση όχι απλά ως ύπαρξη εντός του κοινωνικού συνόλου αλλά ως *πολιτότητα*, ως συνειδητοποίηση της ιδιότητας του πολίτη, ειδικά μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος που αναγνωρίζει την ιδιότητα του πολίτη και δίνει το δικαίωμα ψήφου ήδη από την ηλικία των 17 ετών, είναι η πρώτη βασική αρχή στη διαμόρφωση του Π.Σ. στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο.

Η συνείδηση της μετεξέλιξης της κοινωνίας σε μετανεωτερική, με καινούργια χαρακτηριστικά λόγω της παράλληλης ύπαρξης και λειτουργίας πολλαπλών κοινωνικών και πολιτιστικών κωδίκων που προέκυψαν μετά τις συνεχείς μετακινήσεις πληθυσμών και της ανάπτυξης νέων δυναμικών στην πολιτική κοινότητα είναι η δεύτερη αρχή που διέπει το νέο Π.Σ. του μαθήματος.

Η συνείδηση της κοινωνίας καλλιεργείται σε μαθητές και μαθήτριες σε πρώτο στάδιο με τη συμμετοχή τους σε διάφορες ομάδες, την ανάληψη ρόλων σε αυτές, τη διαμόρφωση ταυτότητας και προσωπικού κεφαλαίου εντός αυτών, την αποδοχή της ταυτότητας των άλλων μελών της ομάδας αλλά και του κοινωνικού συνόλου καθώς και τη σύζευξη των αντιθέσεων μεταξύ των διάφορων ρόλων που καλείται ο κάθε άνθρωπος να διαδραματίσει. Η δράση, η τριβή με τις συνθήκες αυτές, το βίωμα και η δημιουργία είναι μια ακόμα αρχή που διέπει το νέο Π.Σ. του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο.

Δεδομένου ότι πρωταγωνιστικό ρόλο κρατά πλέον η δράση και το βίωμα, τα θεωρητικά πλαίσια του νέου Π.Σ. είναι λιτά και περιεκτικά. Η λιτότητα και η περιεκτικότητα του θεωρητικού πλαισίου είναι η τέταρτη αρχή του νέου Π.Σ. στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο δημοτικό Σχολείο. Η ύλη διαμορφώνεται γύρω από συγκεκριμένα θεματικά πεδία που αφορούν και στις δύο τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού Σχολείου στις οποίες διδάσκεται το μάθημα. Αυτά τα

Θεματικά πεδία είναι: Α) Η ζωή στο σπίτι μου, Β) Η ζωή στο σχολείο μου Γ) Η ζωή στην κοινότητα και τον ευρύτερο κόσμο. Στην Ε΄ τάξη, το πρώτο θεματικό πεδίο ασχολείται με θέματα που αφορούν τους ρόλους των μελών της οικογένειας και το ρόλο του κάθε μαθητή και μαθήτριας, τις οικογενειακές σχέσεις, τις οικογενειακές δράσεις, την οργάνωση της σχολικής μελέτης στο σπίτι. Στην ΣΤ΄ τάξη τα υπό διαπραγμάτευση θέματα του πρώτου θεματικού πεδίου είναι: η ελληνική οικογένεια ως πρωταρχική κοινωνική ομάδα συμμετοχής του ατόμου, οι σύνθετες σε σχέση με την Ε΄ τάξη οικογενειακές σχέσεις, ο ελεύθερος χρόνος. Στο δεύτερο θεματικό πεδίο, στην Ε΄ τάξη τα θέματα είναι: η δομή του σχολείου, οι ρόλοι των μελών της τάξης και ο ρόλος του κάθε μαθητή και της κάθε μαθήτριας ειδικά, οι σχολικές σχέσεις, οι σχολικές δραστηριότητες. Στην ΣΤ΄ τάξη τα υπό διαπραγμάτευση θέματα του δεύτερου θεματικού πεδίου είναι: το δικαίωμα στην εκπαίδευση, η πολιτισμική ποικιλομορφία και η οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης, η επικοινωνία και η έκφραση, η ειρηνική επίλυση συγκρούσεων και η ανθεκτικότητα, η λήψη αποφάσεων και η ανάληψη συνεργατικής δράσης. Στο τρίτο πεδίο, στην Ε΄ τάξη εξετάζονται θέματα τα οποία αφορούν: στη θέση των μαθητών στη γειτονιά τους, στις σχέσεις τους με αυτή, στις δράσεις στη γειτονιά τους, τη σχέση τους με την πόλη ή το χωριό τους. Στο τρίτο θεματικό πεδίο τα υπό διαπραγμάτευση θέματα αφορούν το κράτος και τη δημοκρατία.

Αποκορύφωμα των αρχών του νέου Π.Σ. είναι έμπρακτη κατανόηση και συνειδητοποίηση από τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι η Δημοκρατία είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, μια διαδικασία η οποία θέτει συνεχώς διλήμματα στον πολίτη, ο οποίος θα κληθεί πολλές φορές να διαχειριστεί τις αντιφάσεις που θα προκύψουν από τους ρόλους που θα κληθεί να αναλάβει και τις απαιτήσεις αυτών. (Ι.Ε.Π. (Α), 2023), (Ι.Ε.Π. (Β), 2022).

Οι αρχές αυτές για να μην καταστούν τυπικό κείμενο αλλά να βρουν την ουσιαστική εφαρμογή τους χρειάζεται τα νέα Π.Σ. να συνοδευτούν από σειρά ενεργειών και δράσεων με στόχο την ολιστική αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Οι ενέργειες αυτές αφορούν τη διαρκή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προς την κατεύθυνση της καθοδηγούμενης μάθησης, τη συγγραφή νέων σχολικών εγχειριδίων και

συμπληρωματικού εκπαιδευτικού υλικού, την ενίσχυση των δράσεων ψηφιακής ετοιμότητας και την εφαρμογή σχετικών προγραμμάτων στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων που συμπεριλαμβάνονται στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολικών μονάδων. (Ι.Ε.Π., 2023).

1.5. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό έγινε προσπάθεια να καταγραφούν επιστημονικές θέσεις, τάσεις και παράμετροι που διαμόρφωσαν την έννοια του *Προγράμματος Σπουδών*, τα είδη και τα χαρακτηριστικά του, όπως διατυπώθηκαν ανά το πέρασμα των χρόνων και υπό την πίεση των αναγκών των κοινωνιών, αλλά και την εξέλιξη των επιστημών των γνωστικών αντικειμένων καθώς και της παιδαγωγικής επιστήμης.

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στη διάκριση μεταξύ των εννοιών *επιδιωκόμενο-προσλαμβανόμενο ή αντιληπτό – και υλοποιούμενο πρόγραμμα σπουδών*. Στο σημείο αυτό αναδείχθηκε ο ρόλος του εκπαιδευτικού, τόσο για την πρόσληψη του προγράμματος σπουδών όσο και για την εμπιστοσύνη και την υποστήριξη που θα επιδείξει απέναντι σε αυτό, προϋποθέσεις απαραίτητες για να το επικοινωνήσει στους μαθητές και τις μαθήτριες και να τους καθοδηγήσει στη γνώση και την γνωστική εμπειρία. Η πρόσληψη του Π.Σ. από τον εκπαιδευτικό είναι και ο παράγοντας που θα διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό το υλοποιούμενο Π.Σ., αφού έργο του εκπαιδευτικού είναι μεταξύ άλλων να το αποδώσει με τρόπο εύληπτο από το μαθητικό πληθυσμό.

Στη συνέχεια, ακολούθησε η ιστορική αναδρομή της εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών στο γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Διαπιστώθηκε ότι τα Π.Σ. του μαθήματος αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές εξελίξεις και εντάσεις που αντιμετώπισε το ελληνικό κράτος και οι Έλληνες πολίτες. Ακόμα και για την ονομασία του μαθήματος υπήρξαν διαφοροποιήσεις. Δηλαδή αν θα είχε προβάδισμα η *Αγωγή του Πολίτη*, ως κανονιστική διαπαιδαγώγηση (αξίες,

προσανατολισμοί) και τεχνικές (γνώσεις- δεξιότητες) που η κοινωνία θεωρεί χρήσιμες και αναγκαίες για τους ρόλους που θα αναλάβουν τα μέλη της, ή η *Πολιτική Αγωγή* ως πρακτικές που αφορούν τη συμμετοχή του πολίτη στο πολιτικό γίγνεσθαι. Τελικά η στροφή που παρουσιάστηκε τα τελευταία χρόνια και επικράτησε μέχρι σήμερα είναι η *Πολιτική Αγωγή* με προσθήκη της κοινωνικής διάστασης, ώστε να διαμορφωθεί το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, όπως το γνωρίζουμε και διδάσκεται σήμερα.

Τέλος, εξετάστηκαν η βασική φιλοσοφία και οι αρχές κατασκευής του, προς εξέταση σε αυτή τη διπλωματική εργασία, προγράμματος σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, όπως αυτές αναδείχθηκαν από τους ίδιους τους δημιουργούς του εν λόγω προγράμματος σπουδών.

II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

II.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Η συγγραφή ενός προγράμματος σπουδών δεν είναι μια εύκολη ή απλή υπόθεση. Ο εμπνευστής και δημιουργός τους οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους καθώς και τις εξελίξεις στην κάθε επιστήμη, να απλοποιεί τη θεματολογία χωρίς να υποβιβάζει την σπουδαιότητα και χωρίς να παραβλέπει το επίπεδο γνώσης και κρίσης που έχουν ή αναμένεται να έχουν οι μαθητές και οι μαθήτριες στους οποίους απευθύνεται, να μην ξεχνά τις ιδιαιτερότητες κάθε ηλικίας, να προβληματίζεται για τα νέα θέματα που προκύπτουν. Η δυσκολία αυτή πολλαπλασιάζεται όταν πρόκειται για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, διότι τα θέματα που προκύπτουν εμφανίζονται ιδιαίτερα γρήγορα και χωρίς προειδοποίηση στο κοινωνικό και πολιτικό προσκήνιο, οι ίδιοι οι κοινωνικοί σχηματισμοί (κράτη, τοπική αυτοδιοίκηση, σύλλογοι, ομάδες, διεθνείς οργανισμοί) πολλές φορές είναι ανυποψίαστοι και ανέτοιμοι για αυτά και η αντιμετώπισή τους γίνεται ενδεχομένως με μια βία χρονική και με διάθεση συγκρουσιακή. Ως αποτέλεσμα, τα προγράμματα σπουδών του μαθήματος μοιάζουν κάποιες φορές παρωχημένα πριν καλά- καλά εφαρμοστούν, ή έστω να ακολουθούν τις εξελίξεις αντί να προηγούνται αυτών.

Ο βαθμός δυσκολίας αυξάνει όταν τα θέματα υφέρπουν ή εξελίσσονται ερήμην των ανθρώπων οι οποίοι κάποιες φορές είναι εγκλωβισμένοι στις απαιτήσεις τις καθημερινότητας και δεν έχουν τον χρόνο ή την ενέργεια να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις γύρω τους, να τις επεξεργαστούν, να διαμορφώσουν άποψη και να την εκφράσουν. Τα στοιχεία αυτά δημιουργούν ανασφάλεια και η έννοια του πολίτη μοιάζει θεωρητική και μόνο. Η πολιτική στόχευση ή και παρέμβαση, όπως καταγράφηκε στο κεφάλαιο της ιστορικής αναδρομής των προηγούμενων προγραμμάτων σπουδών και η προσπάθεια διάνθισης των επιδιωκόμενων κοινωνικών και πολιτικών προτύπων αυξάνουν το βαθμό δυσκολίας ακόμα περισσότερο.

Ειδικά το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής συνδέεται στενά με την έννοια αυτής της ίδιας της *Μόρφωσης (Bildung)*, η οποία στις διεθνείς μελέτες και στην κλασική μορφή της συνδέθηκε με την έμφαση στην ικανότητα του ατόμου για ελεύθερη και εκλογικευμένη αυτό-διακυβέρνηση. Θεωρήθηκε, δηλαδή, ως μια δύναμη εκδημοκρατισμού και καλλιέργειας της ισότητας η οποία καθιστούσε τους ανθρώπους ικανούς να εκπληρώσουν τις φιλοδοξίες τους σε μια ελεύθερη κοινωνία και να επιδιώξουν την ηθική και διανοητική ανάπτυξη. Στη σύγχρονη εποχή η *μόρφωση* λογίζεται ως ο κυρίαρχος σκοπός της εκπαίδευσης και της πνευματικής διαμόρφωσης του ατόμου, ενώ η εμπορευματοποίηση της μόρφωσης είναι αποτέλεσμα νεοφιλελεύθερων στρατηγικών. Οι έννοιες που δίνονται στην *μόρφωση*, ως διαμορφωτικής της κοινωνίας και του ατόμου δύναμης αξιοποιούνται διεθνώς από ερευνητές για να φωτίσουν αναλόγως και τις διαστάσεις του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Seland κ. άλλ., 2021. Winthrop, 2020).

Καταρχάς, σημειώθηκε ότι το μάθημα χρησιμοποιείται διεθνώς για την σταθεροποίηση των κρατών, την ενσωμάτωση των ατόμων στις πολιτικές κοινότητες, καθώς και την ενίσχυση εθνικών ιδεολογιών και αξιών. Διαπιστώθηκε ότι τα πολιτικά κόμματα τείνουν να έχουν διαφορετική αντίληψη σχετικά με τους σκοπούς και τους στόχους του μαθήματος. Στη συνέχεια, διατυπώθηκε η θέση από τον Westheimer ότι με το μάθημα επιδιωκόταν η δημιουργία πολιτών που είναι ατομικά υπεύθυνοι, συμμετοχικοί και προσανατολισμένοι προς την κοινωνική δικαιοσύνη. Ως ατομική υπευθυνότητα νοείται η κατάκτηση αρετών όπως η τιμιότητα, η ακεραιότητα, η ευγένεια και η πειθαρχία. Όσον αφορά στη συμμετοχή διαπιστώθηκε ότι η τεχνική χρήση της πολιτικής ορολογίας και η ίδια η συμμετοχή δεν συνεπάγονται εμβάθυνση στα κοινωνικά θέματα. Στη συνέχεια, ο Biesta λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι σκοποί της παιδείας είναι η απόκτηση επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, η κοινωνικοποίηση και η υποκειμενοποίηση (ως αντίθετο της κοινωνικοποίησης) δηλαδή η ανεξαρτησία και η αυτενέργεια, εξετάζει τη σύνδεση της εκπαίδευσης και του εν λόγω μαθήματος. Καταλήγει στην καταδίκη των δεξιοτήτων ως τρόπο αποφυγής των κοινωνικών συζητήσεων, στην ανάδειξη του μαθήματος ως αρωγού στην κοινωνικοποίηση και ως στοιχείο διατάραξης της υποκειμενοποίησης (subjectification). Οι νεότερες θέσεις αντιμετωπίζουν το μάθημα της Κοινωνικής και

Πολιτικής Αγωγής ως μέσο της επίτευξης της συμμετοχής -παρά τις αδυναμίες εστίασης στο παρόν και της παράβλεψης των δυναμικών μεταξύ των ατόμων και των ομάδων- καθώς και ως στοιχείο ετοιμότητας και ικανότητας δημιουργίας εμπιστοσύνης με το να ενσταλάζει γνώσεις και ικανότητες. Τέλος, δεν εκλείπουν και αυτοί που τίθενται υπέρ της *επιστοκρατίας (epistocracy)*, δηλαδή της συμμετοχής και λήψης αποφάσεων αποκλειστικά από γνώστες και όχι από καθολική συμμετοχή (Seland, κ. άλλ. 2021).

Στην Ελλάδα, αναφορικά με τα προγράμματα σπουδών τα οποία είναι τα τελευταία χρόνια σε εφαρμογή, ανεξάρτητα από την προσπάθεια ενσωμάτωσης της διαθεματικής προσέγγισης των γνωστικών αντικειμένων και θεμάτων, εκφράστηκαν ιδιαίτερα επικριτικές απόψεις, καθώς θεωρήθηκε ότι ήταν νέα μόνο ως προς τη θεωρία και όχι στην πράξη, ενώ αναγνωρίστηκε ως μόνη στόχευση η επαγγελματική κατάρτιση αποστερώντας τον μαθητικό πληθυσμό από τα άλλα χαρακτηριστικά του μελλοντικού πολίτη.

Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση του Φράγκου (2002, σελ. 64-65): «...τα προγράμματα σπουδών από το Νηπιαγωγείο έως και το γυμνάσιο ανήκουν στο *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα εκπαίδευσης και αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης II ενέργεια 2.1.1. του Γ' Κοινοτικού Προγράμματος Στήριξης και έτσι όλη η υποχρεωτική εκπαίδευση εντάσσεται Κοινοτικά στην **Επαγγελματική κατάρτιση**, χωρίς όμως να έχει σχέση ούτε με αυτήν ούτε με την επαγγελματική αγωγή».*

Θεωρεί, επίσης, ότι τα προγράμματα αυτά «...νεκραναστένουν την παλιά νοοτροπία μαθητοκεντρισμού και φιλολογοποίησης όλων των μαθήσεων και αποτελούν **νέο μνημείο φορμαλισμού και πνισμού κάθε ζωντανής συμμετοχής των μαθητών στην παραγωγή των γνώσεων**, δεν αποτελούν πεδίο δημιουργικής ανάπτυξης της μάθησης». Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει: «Άλλο πράγμα είναι η μαθητοκεντρική γνώση άλλο η μαθητοκεντρική – βιωματική σύλληψη και άλλο η δυναμική σημερινή παρουσία του **δημιουργικού ανθρωπισμού** που συνενώνει την τεχνικοεπαγγελματική νοημοσύνη με την συγκεκριμενοποίηση του αφηρημένου μέσα στο πραγματικό και πάνω στο στέριο ανθρωπιστικό συγκρουσιακό πεδίο της

αντιφορμαλιστικής δημιουργικής μάθησης που ξεπηδάει κάθε φορά νέα, μέσα αλλά και πέρα, από τις χαοτικές ανθρώινες και κοινωνικές συνιστώσες. Η κατάκτηση της μάθησης σύμφωνα με το ειωθότα, σε αυστηρά περιγραμμένα και περισφιγμένα μαθήματα γύρω από το να «γνωρίσει και να περιγράψει» ο μαθητής και όχι να προβληματιστεί και να βρεθεί σε κατάσταση ετοιμότητας για να ανακαλύψει και να αναζητήσει τις εφαρμογές στη ζωή, κατατάσσουν τα «νέα» προγράμματα στην αποστήθιση γνωστικών δεδομένων και όχι στην ανακάλυψη και τον εθισμό του μυαλού σε δημιουργικές διαδικασίες».

Παρακάτω θα παρατεθούν απόψεις εκπαιδευτικών για τα προηγούμενα προγράμματα σπουδών στο μάθημα τα Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, καθώς και οι απόψεις που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί σχετικά με τις βασικές αρχές κατασκευής των νέων προγραμμάτων σπουδών στο εν λόγω γνωστικό αντικείμενο.

II.2. Διαστάσεις γύρω από τις απόψεις Ελλήνων εκπαιδευτικών για παλαιότερα Προγράμματα Σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο.

Στο κεφάλαιο κατά το οποίο παρουσιάστηκε η ιστορική αναδρομή της εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, διαπιστώθηκε η εικόνα ενός μαθήματος υπό αίρεση, η διδασκαλία του οποίου μπορούσε ανά πάσα στιγμή να ανακληθεί ανάλογα με τις πολιτικές συνθήκες, ενώ όταν αυτό διδασκόταν εστίαζε αποκλειστικά στη δημιουργία και καλλιέργεια ενός συγκεκριμένου προτύπου πολίτη στη συνείδηση του οποίου προηγούνταν μακράν οι κοινωνικές υποχρεώσεις και υποχωρούσαν σημαντικά τα ατομικά δικαιώματα. Η έκφραση των απόψεων των εκπαιδευτικών για τα εκάστοτε προγράμματα σπουδών περίττευε και όταν αυτή εκφράστηκε διαπιστώθηκε η διαίρεση στις ομάδες των συντηρητικών και των προοδευτικών.

Στο παρόν κεφάλαιο, η διαπίστωση των απόψεων των εκπαιδευτικών θα εστιάσει στα προγράμματα σπουδών τα οποία χρησιμοποιούνται τα τελευταία είκοσι χρόνια στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής που αφορούν στην κοινωνική και πολιτική εκπαίδευση των μαθητών και των μαθητριών στο περιβάλλον της νεωτερικής κοινωνίας.

Το πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος κατά την δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται ως ένα πρόγραμμα που αποτυγχάνει να συνδέσει την προς διδασκαλία ύλη με την καθημερινή ζωή των μαθητών. Εντοπίζεται ότι απουσιάζουν θέματα σημαντικά που αφορούν στην ίδια τη ζωή της νεολαίας, όπως η θέση της στην κοινωνία, η απασχόληση, τα ενδιαφέροντα σε συνάρτηση με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, καθώς και την έλλειψη ιδιαίτερα σημαντικών θεμάτων, όπως προβλήματα του διεθνούς χώρου (εθνικά και παγκόσμια οικονομικά θέματα, σχέσεις Βορρά-Νότου, αύξηση πληθυσμού και συνέπειες αυτής), ο ρόλος των διεθνών οργανισμών, οι σχέσεις των μέσων μαζικής ενημέρωσης με τα πολιτικά κόμματα και το πρόγραμμά τους). Εκτός όμως από την έλλειψη θεμάτων που απασχολούν την νεολαία, διαπιστώθηκε, επίσης, η προσπάθεια να κατανοήσουν οι μαθητές την τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα, την πολυπλοκότητά της και τα τρέχοντα κοινωνικά προβλήματα απουσιάζει, ενώ οι μαθητές απομονώνονται (Μακρυγιώτη, 1998). Η πρόταση ήταν το μάθημα να ασχοληθεί και με θέματα τα οποία μέχρι εκείνη την περίοδο θα μπορούσαν να θεωρηθούν επικίνδυνα για συζήτηση, όπως ο ρατσισμός, ο εθνοκεντρισμός ή ο σεξισμός. Σκοπός των προτάσεων ήταν η καλλιέργεια σύγχρονων αντιλήψεων για τα θέματα αυτά, η αποδόμηση στερεότυπων, καθώς και η κατανόηση ότι τα κοινωνικά φαινόμενα δεν είναι απλώς φυσικό να συμβούν αλλά η εξέλιξη τους εξαρτάται και από τις αντιλήψεις μας και από τη συλλογική δράση (Μακρυγιώτη, 1988).

Θεωρήθηκε, επίσης, ότι η ύλη επιλέγεται με σκοπό την καλλιέργεια θαυμασμού προς τις αρετές του έθνους, πίστης και υποταγής στο κατεστημένο. Επομένως, το πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής κατά τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται ως ελλιπές και μονομερές, ακόμα και ότι κινείται

στα όρια του σοβινισμού, ενώ η καλλιέργεια δημοκρατικής και κοινωνικής συνείδησης των μαθητών και των μαθητριών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το βαθμό πολιτικοποίησης του εκπαιδευτικού (Τσουμάνης, Δεκέμβριος 1984-Μάιος 1985). Παράλληλα, εντοπίστηκαν και άλλα ελλείμματα, όπως την έλλειψη ανεξαρτησίας από τους κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες, επιστημονικά ελλείμματα που αφορούσαν τη σύνδεση εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης αλλά και παιδαγωγικής σκέψης και λειτουργίας, καθώς και ότι κατά κάποιον τρόπο το μοντέλο του πολίτη που προτεινέτο ήταν εξωπραγματικό, αφού οι πολίτες δεν μπορούσαν να παίρνουν ενεργά μέρος στην πολιτική ζωή, καθώς οι αποφάσεις λαμβάνονταν ερήμην τους και από «ειδικούς» (Χριστιάς, 1983).

Τέλος, το πρόγραμμα σπουδών χαρακτηρίσθηκε ως απολύτως και ασφυκτικά ελεγχόμενο, που αποσκοπεί να αναπαράγει εκ του ασφαλούς πολιτικά μοντέλα και πρότυπα συμπεριφοράς και ότι καλλιεργεί μια ακίνδυνη κοινωνικοποίηση. Το πρόγραμμα χαρακτηριζόταν από έλλειμμα σφαιρικότητας στην πληροφόρηση και αποσκοπούσε στον φρονηματισμό (Παπαθανασίου, 1988). Ειδικότερα, θεωρήθηκε ότι το πρόγραμμα σπουδών είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να προβάλλει την αστική αντίληψη για το κράτος και ταξικούς φραγμούς σε όλα τα σοβαρά πεδία γνώσεων, να αντανακλάται ως κυρίαρχη η αστική ιδεολογία για τη χώρα και να συμβάλλει στην επιβίωση του καπιταλιστικού συστήματος (Σωτηρόπουλος, 1988).

Η κατάσταση δεν άλλαξε, ούτε βελτιώθηκε την επόμενη δεκαετία. Η μελέτη του μαθήματος εμβάθυνε, πάντως, τόσο αναφορικά με το ίδιο το αντικείμενο όσο και αναφορικά με την παιδαγωγική στήριξη του που περιστρέφεται γύρω από τις προτάσεις του τρόπου διδασκαλίας του μαθήματος και από την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών ώστε να προετοιμαστούν για το μάθημα. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο περιεχόμενο του μαθήματος και τη συμβολή του στη μόρφωση και εκπαίδευση μαθητών και μαθητριών, οι απόψεις συγκλίνουν στο ότι τα βιβλία χαρακτηρίζονται από σύγχυση και ασάφεια, ενώ ταυτόχρονα παράγεται μια κλειστή ιδεολογική σύλληψη για την ιδέα του έθνους. Ίσως και αυτή η διαπίστωση να δικαιολογεί την επόμενη που αφορά στον χαρακτηρισμό του μαθήματος ως δευτερεύοντος και ως

ασύνδετο με τα άλλα μαθήματα της Ε' και της ΣΤ' τάξης (Σολομών κ. άλλ., 1996). Επιπλέον, κρίθηκε ότι ο σκοπός του μαθήματος όπως αναφερόταν στο πρόγραμμα σπουδών δεν εναρμονίζεται με το γενικό σκοπό της εκπαίδευσης και τα σύγχρονα πορίσματα της έρευνας κατά την εποχή για τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των μαθητών. Η δε αναγνωσιμότητα των βιβλίων του μαθήματος αποδείχτηκε ιδιαίτερα χαμηλή σε σύγκριση με την αναγνωσιμότητα των βιβλίων άλλων μαθημάτων και ειδικά της Γλώσσας (Χέλμης, 1994). Ως αντίδοτο, προτείνεται η παραδειγματική μάθηση, δηλαδή η μελέτη θεμάτων τα οποία λαμβάνονται από την καθημερινή ζωή, προκειμένου να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη (Δαμανάκης, 1990).

Ο δεύτερος άξονας γύρω από τον οποίο κινήθηκε η κριτική του μαθήματος, ο ρόλος και η σημασία του εκπαιδευτικού, ανέδειξε ένα σύστημα που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί δασκαλοκεντρικό. Εξετάστηκαν διάφορα μοντέλα για τη διδασκαλία του μαθήματος. Κρίθηκε ότι το κανονιστικό – οντολογικό μοντέλο και το κριτικό – ορθολογικό εντάσσονται στην παραδοσιακή θεωρία η οποία αποσκοπεί στην διατήρηση του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος. Αντί αυτών, προκρίθηκε το κριτικό – διαλεκτικό μοντέλο για τη διδασκαλία του μαθήματος, το οποίο εντάσσεται στην κριτική θεωρία, καθώς εστιάζει στην αλλαγή του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος. Επειδή δε θεωρείται ότι το μάθημα δεν στηρίζεται σε έναν μόνο επιστημονικό κλάδο αλλά αναγκάζεται για τη θεμελίωση του να καταφύγει σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους, όπως κοινωνιολογία, η πολιτική, η νομική, η ιστορία, η οικονομική και κοινωνική καθώς και η κοινωνική ψυχολογία, η διδασκαλία του μαθήματος ως αυτόνομου δεν νομιμοποιείται. Αντιθέτως, θα πρέπει να λειτουργεί ως διδακτική αρχή που θα διέπει όλα τα σχετικά με την πολιτική γνωστικά αντικείμενα τουλάχιστον κατά τις τέσσερις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Στις επόμενες δύο τάξεις το μάθημα θα μπορούσε να είναι αυτόνομο μάθημα (Δαμανάκης, 1990). Στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος ως διδακτικής αρχής πραγματοποιείται και η προσπάθεια διδασκαλίας του μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής σε συνδυασμό με αυτό της Γλώσσας, όπου κείμενα από το βιβλίο της Γλώσσας εντάσσονταν στην ύλη της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Παπαμανώλης, 1995).

Από όλους τους ερευνητές και μελετητές επισημάνθηκε η σημασία του ρόλου του εκπαιδευτικού για το συγκεκριμένο μάθημα. Υπογραμμίζεται ιδιαίτερα η έλλειψη δυνατότητας αυτενέργειας του εκπαιδευτικού καθώς είναι εγκλωβισμένος σε μια προεπιλεγμένη ύλη (Σολομών κ. άλλ., 1996). Για την επικαιροποίηση της διδασκαλίας του μαθήματος προτάθηκε η υιοθέτηση της βιωματικής μάθησης, η σύνδεση θεωρίας και πράξης μέσω της υποβοηθητικής και κατευθυντήριας δράσης του δασκάλου. Πρωτεύουσας σημασίας στην περίπτωση αυτή ήταν η προσωπικότητα του δασκάλου και η ουδετερότητά του, ώστε να παρακινήσει το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για την επίτευξη των μαθησιακών στόχων (Κουστουράκης, 1994).

Όσον αφορά στο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές αλλαγές. Αντιθέτως, κρίθηκε ότι οι αντιλήψεις που κυριαρχούν στα βιβλία του μαθήματος στο Δημοτικό Σχολείο σχετικά με την οικογένεια, την κοινωνία, ο κράτος, την κοινότητα, την εργασία και τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι οι αστικές αντιλήψεις που προέρχονται από το διαφωτισμό και τον οικονομικό φιλελευθερισμό, αν και παρουσιάζονται και κάποιες αναφορές σε λαϊκοδημοκρατικά ή παραδοσιακά στοιχεία (Δημητρίου, 2007). Στα παραδοσιακά στοιχεία εντάσσεται και η αναφορά στα δικαιώματα των δύο φύλων με την προβολή στερεότυπων τα οποία παρουσιάζονται είτε με τη χρήση λέξεων είτε με εικόνες στα βιβλία (Νταγιάκης, 2002). Ειδικά δε όσον αφορά στη χρήση των εικόνων στα βιβλία της Ε' και της ΣΤ' τάξης διαπιστώθηκε ότι η εικονογράφηση δεν είναι ρεαλιστική και για το λόγο αυτό ήταν μη ελκυστική προς τους μαθητές και τις μαθήτριες. Επιπλέον, αναφερόταν σε παλιότερες εποχές αποσκοπώντας στην ανάδειξη κυρίαρχων πολιτισμικών αξιών και κοινωνικών ιδεολογημάτων (Δασκαλάκη, 2002).

Όσον αφορά στο πρόγραμμα σπουδών που εφαρμόστηκε στη συνέχεια θεωρείται ότι αν και έχει επικριθεί ως συντηρητικό και εθνοκεντρικό, εν τούτοις τα τελευταία έτη έλαβαν χώρα μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση μιας διεθνούς εξωστρέφειας και αναγνωρίζουν τις επιπτώσεις ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κόσμου και τη σημασία μιας πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό από το γεγονός

ότι το πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος αν και δίνει έμφαση στην ανάπτυξη της ελληνικής ταυτότητας και συνείδησης με βάση την εθνική και πολιτιστική κληρονομιά, εν τούτοις προωθεί ταυτόχρονα και τη συνειδητοποίηση στους μαθητές ότι είναι παραπάνω από πολίτες ενός έθνους. Είναι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιπλέον μέλη της διεθνούς κοινότητας με αντίστοιχα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Έχει δηλαδή ενσωματωθεί στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής η *Εκπαίδευση του Παγκόσμιου Πολίτη* και γίνεται λόγος για τις ευρύτερες διαστάσεις της πολιτειότητας με έμφαση στην ηθική, περιβαλλοντική και κοινωνική θεώρησή της στο πλαίσιο του παγκόσμιου περιβάλλοντος και της δράσης των διεθνών οργανισμών. Η διάσταση αυτή γίνεται αποδεκτή από τους Έλληνες εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θεωρούν ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες διδάσκονται την παγκόσμια πολιτειότητα και μάλιστα με έναν τρόπο εμπειρικό και διπλής κατεύθυνσης. Αφενός οι ίδιοι οι μαθητές βιώνουν την παγκόσμια πολιτειότητα προετοιμαζόμενοι για το μέλλον τους, όπως συμβαίνει με την εκμάθηση ξένων γλωσσών με σκοπό την εργασία στο εξωτερικό. Αφετέρου, βιώνοντας την παγκοσμιοποίηση στην καθημερινότητα τους. Σημειώνεται ότι στο θέμα δίνεται μια ηθική διάσταση, με την έννοια του σεβασμού του διαφορετικού άλλου. Παρόλ' αυτά, βέβαια, φαίνεται πως υπάρχει κάποια επιφύλαξη από τους εκπαιδευτικούς να επεκταθούν σε θέματα τα οποία δεν προτείνονται στα σχολικά εγχειρίδια ή δεν λαμβάνουν χώρα στην ώρα της Ευέλικτης Ζώνης (η οποία το 2020 αντικαταστάθηκε από τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων). Αν μάλιστα κάποιος μαθητής ή μαθήτρια φέρουν στην τάξη προς συζήτηση κάποιο παγκόσμιο θέμα, το συζητούν μεν αλλά όχι διεξοδικά, διότι θεωρούν πως οι μαθητές/τριες δεν είναι ακόμα ώριμοι ή ότι δεν έχουν τις απαραίτητες εμπειρίες. (Συμεωνίδης, 2020). Φαίνεται δηλαδή ότι υπάρχει μια ηθική ή και αμήχανη εξέταση των θεμάτων.

II.3. Διαστάσεις γύρω από τις απόψεις εκπαιδευτικών από το διεθνή χώρο για τα προγράμματα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο.

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστούν ενδεικτικά οι απόψεις εκπαιδευτικών για το πρόγραμμα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στη Σουηδία και στις Η.Π.Α. Η Σουηδία επελέγη προς εξέταση καθώς είναι μια χώρα η οποία επίσης ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση όπως και η Ελλάδα και επομένως θεωρείται ότι κινείται στις ίδιες κατευθυντήριες εκπαιδευτικές γραμμές που υπαγορεύονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ταυτόχρονα, είναι μια χώρα που στην Ελλάδα θεωρείται Ελλάδα πρότυπο πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης με θεσμούς που διέπουν την καθημερινή ζωή και διαφυλάσσουν τον πολίτη, όπως και τα άλλα σκανδιναβικά κράτη. Εν τούτοις, τα τελευταία χρόνια παρουσιάζονται γεγονότα που οδηγούν σε αναθεώρηση της πολιτικής της «ανοικτής πόρτα» προς τους ξένους, πρόσφυγες ή μετανάστες (Illiadí, 2017). Όσον αφορά στην επιλογή των Η.Π.Α. αυτή πραγματοποιείται αφενός εξαιτίας του ρόλου της ως ηγέτιδας δύναμης του Δυτικού Κόσμου, ο οποίος κλονίστηκε χωρίς όμως να πάψει να παραμένει στο προσκήνιο και να θεωρείται «γη της επαγγελίας» μετά την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Αφετέρου, η ιστορία και οι αντιφάσεις της χώρα αυτής, μιας χώρας που ήδη από το 1789 υπέγραψε τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Πολίτη, αλλά ταυτόχρονα συνεχίζουν να υφίστανται πολλές διακρίσεις μεταξύ των πολιτών για λόγους φυλετικούς, υπαγόρευαν αυτή την επιλογή (Παπαθανασίου Μ. , 2005).

Στη Σουηδία, κατά το χρονικό διάστημα 2009-2016, τα προγράμματα σπουδών όλων των τάξεων, από το Νηπιαγωγείο έως την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αποσκοπεί στην εξασφάλιση ότι ο μαθητικός πληθυσμός αποφοιτά έχοντας λάβει έναν προσανατολισμό αξιών, γνώσεων και ικανοτήτων. Βασική αρχή του μαθήματος είναι η δημοκρατική θεμελίωση και η ενσωμάτωση αξιών όπως ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εγγενής αξία του κάθε ανθρώπου, ο σεβασμός του φυσικού περιβάλλοντος, η αίσθηση δικαιοσύνης, η ενσυναίσθηση, η ανοχή, η γενναιοδωρία, η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η θεματολογία αναπτύσσεται

γύρω από τους άξονες: άτομο και κοινότητα, πληροφορίες και επικοινωνία, δικαιώματα και πρόγραμμα απονομής δικαιοσύνης, κοινωνικοί πόροι και η κατανομή τους και λήψη αποφάσεων και οι πολιτικές ιδέες. Οι δεξιότητες οι οποίες επιδιώκεται να αναπτυχθούν μέσω των προγραμμάτων σπουδών είναι η κριτική σκέψη, η ανάπτυξη – έκφραση και αξιολόγηση θέσεων, η ικανότητα να χρησιμοποιούν οι μαθητές και οι μαθήτριες δημοκρατικές μεθόδους, η σταδιακή αύξηση επίδρασης στο σχολείο και η ενεργός συμμετοχή στα κοινά (Seland κ. άλλ., 2021).

Η πολιτική εκπαίδευση των μαθητών και μαθητριών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης δεν αποσκοπεί στην προώθηση της Σουηδικής ταυτότητας και συνείδησης. Βασική της προτεραιότητα είναι να αποκτήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες γνώση της σημασίας αλληλεπίδρασης του ατόμου με την κοινωνία, ειδικά αναφορικά με θέματα κοινωνικού, οικονομικού, περιβαλλοντικού, νομικού και πολιτικού περιεχομένου. Από την πρώτη έως και την τρίτη τάξη του αντίστοιχου Δημοτικού Σχολείου διδάσκονται παγκόσμια θέματα σε ενότητα η οποία ονομάζεται «Ζώντας στον κόσμο». Από την τέταρτη έως και την ένατη τάξη η εκπαίδευση στρέφεται γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού στην ενότητα που έχει τον τίτλο «Δικαιώματα και το σύστημα δικαιοσύνης». Η θεώρηση της θεματολογίας έχει χαρακτήρα ηθικό και κοινωνικό, ενώ έμφαση δίνεται και στην οικονομική θεώρηση των πραγμάτων μέσα από μια ενότητα με τίτλο «Κοινωνικοί πόροι και η διανομή τους». Η έμφαση γενικά δίνεται στα ανθρώπινα δικαιώματα παρά στην εθνική ταυτότητα.

Οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν διάφορες σύγχρονες έννοιες, όπως αυτή της παγκόσμιας πολιτειότητας με μια ηθική αντίληψη κοσμοπολιτισμού, σύμφωνα με την οποία όλοι οι άνθρωποι μοιράζονται κοινές αξίες. Ταυτόχρονα, αποδίδουν στον όρο της παγκόσμιας πολιτειότητας ένα περιεχόμενο περιβαλλοντικό το οποίο εκφράζεται με την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και την αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τα παγκόσμια φαινόμενα. Όσον αφορά στην ποιότητα των θεμάτων, οι Σουηδοί εκπαιδευτικοί δεν αισθάνονται αμήχανα, θεωρούν ότι είναι μια υποχρέωση του αναλυτικού προγράμματος σπουδών και ότι το μάθημα θα διδαχθεί. Το θέμα το οποίο κατεξοχήν δυσκολεύει τους εκπαιδευτικούς είναι η παρουσίαση

της πολυπλοκότητας των παγκόσμιων φαινομένων, ο αυξανόμενος σχολικός διαχωρισμός με βάση την εθνική και κοινωνική προσέλευση οι οικονομικές ανισότητες και η φτώχεια.

Η παγκόσμια πολιτειότητα προωθείται μέσα από τα μαθήματα. Οι Σουηδοί εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η προσέγγιση αυτή βοηθά στην καλλιέργεια δεξιοτήτων, όπως η ενσυναίσθηση, η κριτική σκέψη, η αυτενέργεια ο σεβασμός σε αξίες, η αφοσίωση στα ανθρώπινα δικαιώματα και ο σεβασμός στο περιβάλλον. Όσον αφορά τις διδακτικές πρακτικές που ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί, σημειώνεται ότι χρησιμοποιούν το σχολικό εγχειρίδιο, χωρίς όμως να είναι αυτό το επίκεντρο της διδασκαλίας τους όταν συζητούν για την παγκόσμια πολιτειότητα. Με αυτούς τους τρόπους και τις τεχνικές έχουν καταστήσει τους μαθητές ικανούς για να δράσουν με αυτονομία στο εσωτερικό τους περιβάλλον, ειδικά αναφορικά με θέματα ανθρώπινων δικαιωμάτων, χρημάτων και κοινωνικής ανάπτυξης. Εν τούτοις, παρά τις προσπάθειες να αναπτύξουν την κριτική έκφραση και την παρρησία στους μαθητές τους, στέκονται αμήχανα απέναντι στη συζήτηση για τα αίτια της κοινωνικής ανισότητας και της φτώχειας (Συμεωνίδης, 2019).

Το 2016 πραγματοποιήθηκε μια δια-σκανδιναβική έρευνα σχετικά με τον τρόπο που συνολικά οι σκανδιναβικές χώρες αξιοποιούν την εκπαίδευση γενικά και ειδικότερα το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για να διατηρήσουν μια αιεφόρα και βιώσιμη σκανδιναβική περιοχή, που διατηρεί τις αξίες της συμπερίληψης, της ισότητας, της διασύνδεσης, της πολιτιστικής ανταλλαγής και της κοινωνικής πρόνοιας. Ειδικότερα, στόχος ήταν να αναδειχθεί ο τρόπος που οι νέοι προετοιμάζονται για την ανάληψη του ρόλου τους ως πολίτες, οι στάσεις, οι απόψεις και οι συμπεριφορές τους σε ένα περιβάλλον όπου το ευρύτερο δημοκρατικό και συμμετοχικό στα κοινά πλαίσιο βρίσκεται υπό συνεχή αλλαγή. Η μελέτη έδειξε ότι οι μαθήτριες από τη Σουηδία επέδειξαν μεγαλύτερη πολιτειακή γνώση από τις μαθήτριες των άλλων σκανδιναβικών χωρών. Περαιτέρω, όμως, αναδείχθηκε ότι οι Σκανδιναβοί μαθητές και μαθήτριες, επομένως και οι Σουηδοί, παρά την υψηλή πολιτειακή γνώση και την θέληση τους να συμμετέχουν σε μελλοντικές έρευνες σχετικά με την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, επέδειξαν την μικρότερη πολιτική

συμμετοχή στις σχετικές έρευνες σε σχέση με τον διεθνή μέσο όρο. Από την άλλη, όσον αφορά στις πολιτειακές συμπεριφορές και στάσεις είναι πολύ πάνω του μέσου όρου η επιδοκιμασία της ισότητας των φύλων και ελαφρώς πάνω από το μέσο όρο η επιδοκιμασία των ίσων δικαιωμάτων για όλες τις εθνικές και φυλετικές ομάδες. Ειδικότερα, όσον αφορά στη Σουηδία η έρευνα έδειξε ότι υπάρχει αύξηση του ποσοστού των νέων που συζητούν με τους γονείς και τους συνομηλίκους τους για πολιτικά θέματα. Επίσης, θεωρούν ότι το κλίμα στο σχολείο είναι ανοικτό σε συζήτηση και διάλογο. Εν τούτοις, ένα στοιχείο έκπληξης ήταν η χαμηλή επίδραση των δημοκρατικών διαδικασιών στο σχολείο, όπως η εκλογή των εκπροσώπων των μαθητών. Το στοιχείο αυτό της χαμηλής συμμετοχής στις σχολικές δημοκρατικές διαδικασίες καθώς και της μελλοντικής χαμηλής συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες συνολικά, έρχεται με αντίθεση με το υψηλό ποσοστό πολιτικών και πολιτειακών γνώσεων. Βέβαια, το στοιχείο το οποίο είχε αναδειχθεί από την αντίστοιχη έρευνα του 2009 ήταν ότι στις χώρες και μακρά και στέρεη δημοκρατική παράδοση που έχουν οικονομική ευμάρεια και οι εκπαιδευτικοί εστιάζουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, οι μαθητές αποκτούν μεν πολιτικές γνώσεις και δεξιότητες, όμως η μεγαλύτερη συμμετοχή στα κοινά επιδεικνύεται από μαθητές χωρών που είναι λιγότερο αναπτυγμένες οικονομικά και έχουν λιγότερο σταθερή δημοκρατία. Η έρευνα του 2016 έδειξε ότι οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στις σκανδιναβικές χώρες δεν θεωρούν τη συμμετοχή στα κοινά απαραίτητη για τη διατήρηση και προστασία μιας βιώσιμης δημοκρατίας. Αναδείχθηκε πάντως ότι αυτή η παθητική στάση είναι φαινομενική μόνο, καθώς αποδείχθηκε ότι οι μαθητές παραμένουν σε κοινωνική και πολιτική ετοιμότητα για να παρέμβουν όταν θεωρήσουν αναγκαία την επίδρασή τους. Η σχέση δηλαδή ενέργειας και παθητικότητας έχει γίνει πιο σύνθετη και η συμμετοχή στα κοινά έχει αλλάξει από την παραδοσιακή μορφή και περιλαμβάνουν ακόμα και τα ψηφιακά μέσα και μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η προσήλωση των εκπαιδευτικών στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης εντός του μαθήματος παραμένει, ενώ υποχωρεί η ενθάρρυνση στη συμμετοχή στα κοινά, προκαλώντας το ερώτημα σχετικά με το ρόλο του εκπαιδευτικού και την προβολή των προσωπικών του στάσεων και δεξιοτήτων αναφορικά με τα κοινά στους μαθητές και τις μαθήτριες. Επίσης, ο ψηφιακός εγγραμματισμός παραμένει σημαντικός για

έναν ενεργό πολίτη, έχει όμως αλλάξει μορφή. Η τηλεόραση και ο έντυπος τύπος έχουν υποχωρήσει και οι νέοι προτιμούν να ενημερώνονται από διαδικτυακές σελίδες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που όμως με τη σειρά τους δεν ενθαρρύνουν τη συμμετοχή στα κοινά. Επίσης, αποδείχθηκε ότι παρά τον πλήρη τεχνολογικό σχολικό εξοπλισμό, οι εκπαιδευτικοί δεν χρησιμοποιούσαν τα διαθέσιμα ψηφιακά εργαλεία στο μάθημα, στοιχείο που συνέβαλε στην απομάκρυνση του σχολείου από τον κόσμο των νέων. Ένα επιπλέον στοιχείο ήταν ότι η μόρφωση δεν μπορούσε να υπερκεράσει την κοινωνική και οικονομική υστέρηση αλλά και ότι αυτή η τελευταία συνέβαλε σε ανισότητες αναφορικά με την πολιτική και πολιτειακή εκπαίδευση. Το ίδιο ίσχυε και αναφορικά με την περιβαλλοντική πολιτειότητα (Biseth κ. άλλ., 2021a). Τέλος, σημειώνεται ότι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν απαιτείται αξιολόγηση για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στη Σουηδία. Μόνο στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση πραγματοποιείται αξιολόγηση γνώσεων και δεξιοτήτων μέσω γραπτών εργασιών και προφορικών παρουσιάσεων για όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες, προκειμένου να τους χορηγηθεί πιστοποιητικό στην εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη (EACEA, 2017).

Στις Η.Π.Α. η ιδέα της μόρφωσης και της εκπαίδευσης συνδέθηκε από την αρχή άρρηκτα με την πολιτική εκπαίδευση. Η ιδέα της κοινής εκπαιδευτικής εμπειρίας, σύμφωνα με την οποία όλοι οι νέοι των Η.Π.Α. θα λάμβαναν ποιοτική εκπαίδευση συνδέθηκε με την ιδέα της ανάπτυξης μια εθνικής οντότητας και της εξέλιξης πολιτών που θα είχαν τις γνώσεις και τις δεξιότητες να συμμετέχουν στη δημοκρατία. Ο πατέρα της αμερικάνικης εκπαίδευσης Horace Mann θεωρούσε ότι η ελεύθερη, ποιοτική και καθολική εκπαίδευση ήταν σημαντική και θα συνέβαλε αποφασιστικά στο αμερικάνικο πείραμα της αυτό-διοίκησης. Λόγω της εκτόξευσης του πρώτου σοβιετικού δορυφόρου Sputnik κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι Η.Π.Α. έριξαν το κέντρο βάρους στην εκπαίδευση στην ανάγνωση, τα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες, κάτι που αποτέλεσε την κύρια βάση της εκπαιδευτικής πολιτικής όλων των Αμερικανών Προέδρων στη συνέχεια ανεξαρτήτως κομματικής προέλευσης, ακόμα και στο παρόν χρονικό διάστημα, που το κέντρο βάρους δίνεται

στα μαθήματα των φυσικών επιστημών, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών (*STEM: science- technology-engineering-maths*) (Winthrop, 2020).

Ήδη από την αρχή του 21^{ου} αιώνα πάντως εντοπίστηκε ότι η πολιτική και πολιτειακή αγωγή των πολιτών ασθενούσε σοβαρά. Μέσα σε 3^ο χρόνια τα ποσοστά εθελοντισμού είχαν υποστεί καθίζηση, το ίδιο και οι συμμετοχή των ψηφοφόρων. Όπως ανέφερε σε πόρισμα της η National Commission on Civic Renewal το 1997 το αμερικάνικο έθνος κινδύνευε να μετατραπεί σε «έθνος θεατών». Η εν λόγω επιτροπή αναγνώρισε τη σημασία του σχολείου και της εκπαίδευσης ως πεδίο προετοιμασίας ενεργούς πολιτειότητας, καθώς μπορεί να ενθαρρύνει και να προάγει γνώσεις, δεξιότητες και αξίες που απαιτούνται για να δημιουργηθεί ο ενεργός πολίτης (Chitiga, 2014). Διαπιστώθηκε, όμως, ότι το ιδεώδες των ίσων δικαιωμάτων και της ευγενούς άμιλλας συνυπήρχε με την κοινωνική και οικονομική ανισότητα εντός των σχολείων, καθώς και με το άγχος της συνεχούς αξιολόγησης και την άνοδο της νεοφιλελεύθερης οικονομικής ιδεολογίας, η οποία αντανακλάται στον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής πολιτικής, όπου στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ή αυτά στα οποία δίνονται ελάχιστοι πόροι παρατηρείται αύξηση του ποσοστού εγκατάλειψης και η διδασκαλία της πολιτειότητας δεν πραγματοποιείται με όρους δημοκρατικής συμμετοχής αλλά ως διακύβευμα πολιτικού ελέγχου. Η έλλειψη προτίμησης των μαθητών για το μάθημα και η αδιαφορία τους προς αυτό μοιάζει ως φυσική συνέπεια (New, 2013).

Ακολούθησε στροφή και της εκπαιδευτικής πολιτικής σχετικά με τη διδασκαλία του μαθήματος της πολιτικής αγωγής, καθώς τα σχολεία όλων των βαθμίδων κλήθηκαν να αυξήσουν τις ώρες διδασκαλίας του. Οι αρμόδιοι σύμβουλοι επαγγελματικής εξέλιξης πραγματοποίησαν έρευνα εντός των τάξεων, όπου διαπιστώθηκε ότι ο παραδοσιακός τύπος μαθήματος θεωρείτο βαρετός και απορρίπτετο από τους μαθητές, ενώ η τυχόν επαγγελματική ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών χειροτέρευε την κατάσταση. Διαπιστώθηκε επίσης ότι το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών και οι αξίες που προωθούντο σε αυτό ήταν ικανοποιητικά, στοιχείο που δεν μπορούσε να δικαιολογήσει την έλλειψη ικανοποιητικών μαθησιακών αποτελεσμάτων. Το χάσμα δεν δικαιολογείτο καθώς διαπιστώθηκε ότι τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές ενδιαφέρονταν για τα ίδια συμβάντα, εστίαζαν

όμως σε διαφορετικά σημεία. Οι μεν εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονταν να μάθουν τι συνέβη, ενώ οι μαθητές εστίαζαν στη διασκέδαση, δηλαδή στα νέα των διασημοτήτων. Προτάθηκε τότε η ανάπτυξη ενός σχεδίου που ελήφθη από τον τομέα της διασκέδασης, δηλαδή η αξιοποίηση των εφαρμοσμένων τεχνών για τη διδασκαλία της πολιτικής αγωγής. Πρόκειται για το λεγόμενο Performing Arts for Effective Civic Engagement Program (PAECE), το οποίο εφαρμόστηκε σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Επιστρατεύτηκαν ποικίλες δραστηριότητες και τακτικές, συχνά εκτός τάξης και επιπλέον του προγράμματος σπουδών, όπως ρητορικοί αγώνες για θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος, αλληλεπίδραση με άλλα θεματικά πεδία, ανάθεση έρευνας, κριτική διερεύνηση τέτοιων θεμάτων, θεατρικές τεχνικές και παραστάσεις, συγγραφή σεναρίων. Ως αποτέλεσμα παρατηρήθηκε άνοδος του γνωστικού επιπέδου στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και των σχετικών δεξιοτήτων που καλλιεργεί (Chitiga, 2014).

Περαιτέρω, στη σημερινή πραγματικότητα οι θεωρητικές γνώσεις στις επιστήμες δεν αρκούν για την ανάδειξη ενός επιτυχημένου επαγγελματία αλλά απαιτείται και κοινωνικές δεξιότητες. Η εκπαίδευση εστιάζει πλέον στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα, δηλαδή στην ηγεσία ομάδων, την αποτελεσματική επικοινωνία, την επίλυση προβλημάτων και την αποτελεσματική χρήση του συνεχώς αυξανόμενου ψηφιακού κόσμου. Οι οδηγίες των εκπαιδευτικών για συνεργασία μεταξύ των μαθητών δεν αρκούν και η ενεργής μάθηση είναι δύσκολο να τυποποιηθεί καθώς οι λεπτομέρειες πρέπει κάθε φορά να προσαρμόζονται στη συγκεκριμένη κοινότητα και τους μαθητές της. Επιπλέον, η θεσμοθέτηση και διατήρηση ενός κοινωνικού τύπου απαιτεί την κοινή εμπειρία σε όλα τα σχολεία και η συμβολή Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή είναι θεμελιώδης ως προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς εμπεριέχει πολιτικές και πολιτειακές γνώσεις, δεξιότητες, αξίες, στάσεις ζωής και συμπεριφορές που ασκούν τους μαθητές και τις μαθήτριες στην ενεργή πολιτειότητα (Winthrop, 2020). Προς την κατεύθυνση αυτή αναπτύσσονται πρωτοβουλίες από διάφορες αμερικάνικες πολιτείες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πολιτεία του Αϊντάχο, όπου το μάθημα προσφέρεται μόνο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σταδιακά, μέσω διαφόρων δράσεων οι μαθητές στο νηπιαγωγείο μαθαίνουν να αναγνωρίζουν χαρακτηριστικά γνωρίσματα προσωπικότητας, όπως το θάρρος, η

εντιμότητα και η υπευθυνότητα. Οι μαθητές της τρίτης τάξης μαθαίνουν να εξηγούν πως λειτουργεί το σύστημα της τοπικής κυβέρνησης και πως εκλέγονται οι αντιπρόσωποι της πολιτείας. Όταν πια οι μαθητές φτάσουν στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση το έδαφος για την εκμάθηση περαιτέρω πολιτικών και πολιτειακών γνώσεων έχει καλλιεργηθεί (Sharipo/ Brown, 2018).

II.4. Απόψεις εκπαιδευτικών για βασικές αρχές στο νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο

Οι πολιτικοί επιστήμονες και οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι εστιάζουν στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής εστιάζουν ιδιαίτερα στο γεγονός ότι ζούμε στην περίοδο της δεύτερης μετανεωτερικής κοινωνίας, όπου στην ουσία βιώνουμε τα αποτελέσματα και τους σχηματισμούς που προέκυψαν από την πολυπολιτισμική κοινωνία η οποία αναπτύχθηκε την τελευταία εικοσαετία, καθώς και από τις μετακινήσεις πληθυσμών αλλά και την άσκηση οικονομικής πολιτικής που επέφερε μεγέθυνση του οικονομικού χάσματος, περιχαράκωση τάξεων, συρρίκνωση δικαιωμάτων και ευκαιριών.

Συγκεκριμένα, τα ζητήματα τα οποία τίθενται έντονα και θεωρείται ότι θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό είναι τα ακόλουθα:

1. Οι σχέσεις μεταξύ του οικουμενικού χαρακτήρα των δημοκρατικών αξιών και των συνεπειών που προκύπτουν από μια άνευ όρων αποδοχή της πολιτισμικής διαφορετικότητας με την έννοια της «διαπολιτισμικής ισότητας» (Λάβδας, 2013). Δύο είναι τα κύρια και σημαντικά στοιχεία που πρέπει να εξεταστούν και να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο αυτό. Τα τραύματα που άφησε η οικονομική κρίση όχι μόνο στην κοινωνία αλλά και στην ταύτιση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας με την ταυτότητα του αποδιοπομπαίου τράγου, ενώ στην

ουσία υπέβροσκε μια ιδεολογική κρίση στην Ευρώπη. Το δεύτερο είναι το στοιχείο της διαχείρισης της ετερότητας μέσα στην εκπαίδευση, όπου αναπτύσσεται η ιδέα της πολυεθνικής διάστασης στην συγκρότηση του κράτους. Η διάσταση αυτή αν και μπορεί να δημιουργήσει κοινωνίες με πολυπολιτισμό, εν τούτοις πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος της διάχυσης *μειονοτικού εθνικισμού* που δημιουργεί με τη συνδρομή του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου συνθήκες ερμηνείας της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας ως *ρατσισμού*. Σε αυτές τις περιπτώσεις η απάντηση του κράτους τείνει να είναι η θέσπιση μέτρων *θετικής διάκρισης*. Η κίνηση αυτή όμως από τη μεριά της πλειοψηφίας γίνεται αντιληπτή ως άδικη επιβράβευση εκ μέρους της πολιτείας της άρνησης από τις μειονοτικές ομάδες εξοικείωσης με τη γλώσσα και τους πολιτισμικούς κώδικες της πλειοψηφίας. Στην περίπτωση αυτή η ρήξη μοιάζει αναπόφευκτη, ενώ η ανάπτυξη της θεωρίας της *πολιτικής ορθότητας* επιτείνει το πρόβλημα, καθώς παρουσιάζονται *φυγόκεντρες τάσεις* στη διαπαιδαγώγηση του δημοκρατικού πολίτη (Γκόβοτος, 2013).

2. Οι συνθήκες της παγκοσμιοποίησης σε συνδυασμό με τις τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας, τις εντάσεις ανάμεσα στις πολιτικές και κοινωνικές ομάδες, τη μαζική μετανάστευση κατέστησαν ανεπαρκή το θεσμό της πολιτειότητας τόσο στην τυπική εκπαίδευση όσο και ως μηχανισμό διαμεσολάβησης και κοινωνικής και πολιτικής αναπαραγωγής. Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν τελικά εθνικά προσανατολισμένη εκπαίδευση μπορεί να παρακολουθήσει τις ραγδαίες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, οι οποίες αν και λαμβάνουν χώρα σε υπερτοπικό και παγκόσμιο επίπεδο έχουν άμεσο αντίκτυπο σε όλες τις χώρες. Η εκπαίδευση οφείλει να βρει την ισορροπία μεταξύ της καλλιέργειας της εθνική και ευρωπαϊκής πολιτειότητας και της αναντιστοιχίας των μεταδιδόμενων γνώσεων για την πολιτική και την κοινωνία με την ίδια την πραγματικότητα. Το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής οφείλει να ασχοληθεί με σύνθετα κοινωνικά ζητήματα όπως οι ανισότητες, τα ζητήματα

ταυτότητας και της αίσθησης του ανήκειν που επηρεάζουν τη διάθεση ενεργούς συμμετοχής του πολίτη σε κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες, με τις ηλεκτρονικές ανισότητες και στον άυλο κοινωνικό χώρο (Καλογιάννης, 2019).

3. Η ενότητα της κοινωνίας δεν μπορεί πλέον να γίνεται επί τη βάση της διαιώνισης και παράδοσης κάποιων προστατευόμενων θεσμών ούτε με την αναγνώριση της διαφορετικότητας *per se*. Αλλά με τον αυτοσεβασμό των ατόμων και τη δυνατότητα επιλογών που έχουν σημασία για τα άτομα. Σημασία επίσης δεν έχουν μόνο οι επιλογές των ατόμων αλλά και οι συνθήκες που τα οδήγησαν σε αυτές. Η ηθική αυτονομία του υποκειμένου αναδεικνύεται ως κυρίαρχο κριτήριο. (Λάβδας, 2013).
4. Η σημασία της διαμόρφωσης της παγκόσμιας εκπαιδευτικής ατζέντας και ο ρόλος των διεθνών οργανισμών. Το πλαίσιο στο οποίο διαμορφώνονται αυτοί οι δύο παράγοντες είναι αυτό της *διακυβέρνησης*. Με τον όρο νοείται μια νέα διαδικασία που συνδέεται με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και την άσκηση εξουσίας από διεθνή (international) και διακρατικά (transnational) κυβερνητικά αυτομορφώματα με δυνατότητες αυτό-οργάνωσης και ενδο-οργάνωσης. Τα μορφώματα αυτά χαράσσουν συνήθως τις νέες πολιτικές στην εκπαίδευση, δίνουν έμφαση στη διεύρυνση των πολιτικών *μεταβίβασης* (policy transfer), *μετα-μόρφωσης* (policy shape-shifting) και *εκμάθησης* (policy-learning). Ο μετασχηματισμός της εκπαιδευτικής ατζέντας όπως εδώ και είκοσι χρόνια περίπου έχει διαμορφωθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (διαδικασία Μπολόνια για τον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης) και το διεθνή χώρο (Πρόγραμμα PISA) έχει προκαλέσει εκτενείς δημόσιες συζητήσεις για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα κράτη στη χάραξη νέας εκπαιδευτικής πολιτικής. Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών κρίνεται κομβικής σημασίας διότι αν και παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως απρόσωπους και ουδέτερους μηχανισμούς, εν τούτοις προωθούν τη δημιουργία μιας "παγκόσμιας δομημένης εκπαιδευτικής ατζέντας»

και διαμορφώνουν νέες κατηγορίες παραγόντων και προωθούν νέα μοντέλα κοινωνικής και εκπαιδευτικής οργάνωσης σε όλο τον κόσμο (Πασιάς, 2019).

5. Οι έννοιες των ικανοτήτων και δεξιοτήτων που προωθούνται και στον τομέα της εκπαίδευσης ως ζητούμενο αποτέλεσμα χαρακτηρίζονται από πολυσημία και υβριδικότητα, ενώ χρησιμοποιούνται και με την ασαφή σημασία της δυνατότητας του ατόμου να σκέφτεται, να δρα και να μαθαίνει. Διακρίνονται σε *ήπιες (soft skills)* και σε *σκληρές δεξιότητες*. Οι *ήπιες δεξιότητες* περιλαμβάνουν ένα σύνολο προσωπικών ιδιοτήτων, χαρακτηριστικών, συνηθειών και συμπεριφορών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε πολλούς διαφορετικούς τύπους θέσεων εργασίας. Οι *σκληρές δεξιότητες* είναι πιο τεχνικές, έχουν την έννοια της εξειδίκευσης και συνδέονται με ένα επάγγελμα. Οι *ήπιες δεξιότητες* είναι *μεταβιβάσιμες (transversal competencies)* και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διάφορα επαγγέλματα. Οι δεξιότητες που προωθούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: α) *δεξιότητες μάθησης*: κριτική σκέψη, επικοινωνία, συνεργασία και δημιουργικότητα. Β) *δεξιότητες ζωής*: αυτομέριμνα, κοινωνικές δεξιότητες, πολιτειότητα, ενσυναίσθηση και ευαισθησία, προσαρμοστικότητα, ανθεκτικότητα, υπευθυνότητα, πρωτοβουλία, οργανωτική ικανότητα, προγραμματισμός παραγωγικότητα. Γ) *δεξιότητες τεχνολογίας και επιστήμης*: δεξιότητες μοντελισμού και προσομοίωσης, πληροφορικός, ψηφιακός και τεχνολογικός γραμματισμός, ευχέρεια στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ψηφιακές ανθρωπιστικές επιστήμες, ασφαλής πλοήγηση στο διαδίκτυο, προστασία από εξαρτητικές συμπεριφορές στις τεχνολογίες, συνδυαστικές δεξιότητες ψηφιακής τεχνολογία, επικοινωνίας και συνεργασίας, δεξιότητες ανάλυσης και παραγωγής περιεχομένου σε έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα, δεξιότητες διεπιστημονικής και διαθεματικής χρήσης νέων τεχνολογιών. Δ) *δεξιότητες του νου*: στρατηγική σκέψη επίλυση προβλημάτων, μελέτη

περιπτώσεων (case study) , κατασκευών, πλάγια σκέψη (Αργυροπούλου κ. άλλ., 2022).

II.5. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάστηκαν οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τα προγράμματα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια. Το συμπέρασμα είναι ότι το μάθημα διαμορφώνεται κάθε φορά υπό την επίδραση του πρότυπου του πολίτη που η εκάστοτε πολιτική εξουσία θέλει να προωθήσει σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στην παιδαγωγική επιστήμη.

Οι εξελίξεις φαίνεται να είναι ανάλογες και σε άλλες χώρες: οι Η.Π.Α. οι οποίες βίωσαν και βιώνουν την έλλειψη της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών της στην πολιτική ζωή και την έλλειψη κοινωνικών αξιών, παρατηρείται στροφή στην εκπαίδευση και η ανάγκη να εστιάζει πλέον στην ανάπτυξη των κοινωνικών και πολιτειακών δεξιοτήτων με τη διδασκαλία του μαθήματος μέσω δράσεων και δραστηριοτήτων που απαιτούν την συμμετοχή των μαθητών. Στη Σουηδία όπου η έμφαση στην πολιτική και πολιτειακή ανάπτυξη ενυπάρχει εδώ και πολλά χρόνια παρατηρούνται αλλαγές που σχετίζονται με την άνοδο των ψηφιακών μέσων και μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το ζήτημα που φαίνεται να αναδεικνύεται από την εξέταση των δύο αυτών μοντέλων είναι η φτώχεια, η οικονομική κρίση και η ρήξη που προκαλεί στην κοινωνική σύνδεση και στην ενεργή πολιτειότητα.

Στο πλαίσιο αυτό οι αγωνίες των πολιτικών επιστημόνων και εκπαιδευτικών είναι η εύρεση της ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών και ταυτοτήτων που συνυπάρχουν στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον των χωρών υπό το πρίσμα μιας παγκόσμιας και απρόσωπης διακυβέρνησης που προωθεί νέες τάσεις και στην εκπαίδευση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι δεξιότητες που προωθούνται στην εκπαίδευση, ειδικά οι *ήπιες δεξιότητες* σχετίζονται ιδιαίτερα με το μάθημα της

Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και μπορούν να καλλιεργηθούν στο πλαίσιο του ήδη από το Δημοτικό Σχολείο.

III. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

III.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Στο πλαίσιο όλων αυτών των εξελίξεων, εσωτερικών και διεθνών, η ανάγκη για εκσυγχρονισμό του προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό ήταν επιτακτική. Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής ανέλαβε το έργο αυτό. Το νέο πρόγραμμα σπουδών εκπονήθηκε και εφαρμόζεται ήδη σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία της χώρας, από το σχολικό έτος 2021-2022 και για δύο έτη, σύμφωνα με την υπ. Αριθμ. 104671/ΓΔ4/2021 (ΦΕΚ 4003/Τεύχος Β' / 2021) Υπουργική Απόφαση.

Η εφαρμογή του νέου, ευρισκόμενου σε πειραματικό ακόμα στάδιο, προγράμματος σπουδών υλοποιείται σύμφωνα με τις οδηγίες του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.) και υποστηρίζεται μέσω ειδικά διαμορφωμένου ψηφιακού περιβάλλοντος, σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας και συνεργασίας, με στόχο τη δημιουργία κοινοτήτων εκπαιδευτικών ανά γνωστικό αντικείμενο. Η ίδρυση των κοινοτήτων αυτών αποσκοπεί στην λειτουργία τους ως ομάδων αλληλεπίδρασης, αναστοχασμού, δημιουργίας και ανταλλαγής καλών πρακτικών.

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν στην πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο συμπεριλαμβάνονται σε αυτούς που παρακολουθούν δύο (2) επιμορφωτικά προγράμματα. Σύμφωνα με απόφαση του Ι.Ε.Π. η επιστημονική ομάδα του έργου σε συνεργασία με τη Διοικούσα Επιτροπή Πρότυπων και Πειραματικών Σχολείων καθορίζουν κάθε ζήτημα που αφορά στην υλοποίηση της διαδικασίας πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος σπουδών.

Πριν την επέκταση της εφαρμογής του νέου προγράμματος σπουδών κρίθηκε απαραίτητη η διερεύνηση της άποψης εκπαιδευτικών που έχουν επιμορφωθεί στο πρόγραμμα αυτό ή ήδη το εφαρμόζουν ως εκπαιδευτικοί πειραματικού Δημοτικού

Σχολείου, προκειμένου να διερευνηθούν κρίσιμα ζητήματα σχετικά με τη δομή του προγράμματος, τον τρόπο διδασκαλίας του και την αποδοχή του από τους εκπαιδευτικούς. Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας αφορά την έρευνα αυτή.

III.2. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της εν λόγω έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών που έχουν επιμορφωθεί στο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο αυτή την περίοδο βρίσκεται σε φάση πειραματικής εφαρμογής στα Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία. Ειδικότερα, η έρευνα αποσκοπεί να καταγράψει τις απόψεις των εκπαιδευτικών για το νέο πρόγραμμα σπουδών, ώστε αν χρειαστεί να σμιλευθεί σε σημεία πριν περάσει σε πλήρη εφαρμογή σε όλα τα σχολεία της χώρας.

III.3. Επιλογή μεθοδολογικής προσέγγισης

Η μέθοδος που επελέγη για την παρούσα έρευνα είναι η ποιοτική έρευνα, εξαιτίας του σκοπού της έρευνας. Ο σκοπός αυτός δεν σχετίζεται με τη συλλογή αριθμητικών ή στατιστικών δεδομένων και την σύγκριση των διάφορων μεταβλητών. Αντιθέτως, σκοπός είναι να καταγραφεί κατά γράμμα τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, ώστε στη συνέχεια να κατανοηθούν και να ερμηνευθούν οι θέσεις τους, τα κίνητρα, οι επιδιώξεις, τα συναισθήματα και το περιβάλλον τους. Ειδικότερα, η ποιοτική μέθοδος επελέγη γιατί συμβάλλει στην κατανόηση της ποιότητας των λεγομένων και πράξεων των συμμετεχόντων, καθώς και τους άδηλους ή πρόδηλους παράγοντες που επηρεάζουν αυτή την ποιότητα (Μαντζούκας, 2007). Η επιλογή της μεθόδου επηρεάζει και έναν αριθμό σημαντικών άλλων παραμέτρων της έρευνας, όπως την επιλογή του δείγματος, τα εργαλεία συλλογής των δεδομένων, τη συγγραφή και παρουσίαση των συμπερασμάτων.

Η ποιοτική μέθοδος έρευνας χρησιμοποιείται κυρίως από τους επιστήμονες των κοινωνικών επιστημών προκειμένου να εκπονηθεί μια σε βάθος μελέτη για την κατανόηση των επιμέρους πτυχών του φαινομένου προς διερεύνηση και να διαμορφωθεί μια αυθεντική, δυναμική και ολιστική προσέγγιση του φαινομένου. Οι ποιοτικές έρευνες συμβάλλουν στη διερεύνηση καινούργιων ζητημάτων, με τα οποία ο ερευνητής έρχεται σε επαφή για πρώτη φορά και βοηθούν στην επαγωγική κατασκευή επιστημονικής θεωρίας (Ισαρη, 2015)

Η ποιοτική μέθοδος είναι νεότερη στην επιστημονική μεθοδολογία σε σχέση με την ποιοτική και η αυστηρή προσκόλληση στη μεθοδολογία μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στην πορεία της. Αυτό το σημείο μπορεί να προκαλέσει ασάφεια και θολρότητα στα ερευνητικά αποτελέσματα. Για την αποφυγή αυτής της κατάστασης είναι σημαντική η παρακολούθηση συγκεκριμένων βημάτων που θα εξασφαλίζουν την εγκυρότητα της διαδικασίας και του αποτελέσματος και τη λογική αλληλουχία. Τα βήματα αυτά τηρήθηκαν και σε αυτή την έρευνα και συγκεκριμένα: α) η θέσπιση του αντιληπτού περιγράμματος, δηλαδή το σύνολο των πεποιθήσεων και αντιλήψεων του ερευνητή αναφορικά με την πραγματικότητα και την ανθρώπινη γνώση, καθώς και της αντίληψης των συμμετεχόντων σχετικά με το προς διερεύνηση θέμα . Β) ο σχηματισμός της κατάλληλης και σαφούς διερευνητικής ερώτησης, η οποία θα περιλαμβάνει τις λέξεις κλειδιά, δηλαδή «πως» και «γιατί», ώστε να καταγραφεί η αντίληψη των συμμετεχόντων στο πλαίσιο του αντιληπτού περιγράμματος. Γ) ο καθορισμός του δείγματος. Δ)η συλλογή του δείγματος, που στην παρούσα έρευνα είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Επελέγη αυτό το πρότυπο συνέντευξης προκειμένου αφενός να μην υποβάλλονται στον συμμετέχοντες οι απαντήσεις. Αφετέρου περιλαμβάνει ένα κατάλογο σημείων που πρέπει οπωσδήποτε να καλυφθούν. Τα σημεία καταγράφονται για να αποφευχθεί η περίπτωση ερευνητής και συμμετέχοντες να παρασυρθούν από τη μορφή που τυχόν θα πάρει η συνέντευξη. Ε) η ανάλυση δεδομένων, ώστε να κατανοηθούν οι αντιλήψεις των συμμετεχόντων για το νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη σύγκριση και την αντιπαραβολή των λεγομένων των

συμμετεχόντων, η ερμηνεία τους, η εξαγωγή συμπερασμάτων και η επαλήθευση τους. Η ανάλυση των δεδομένων αποσκοπεί στην δημιουργία και παραγωγή καινούργιας γνώσης. Στην παρούσα έρευνα εντοπίστηκαν οι ομοιότητες και οι τυχόν διαφορές μεταξύ των αποτελεσμάτων και εφόσον επαναλαμβάνονταν κατεγράφησαν σε έναν ενιαίο κωδικό. 6) η συγγραφή και παρουσίαση των αποτελεσμάτων θα ακολουθήσει στο επόμενο κεφάλαιο (Μαντζούκας, 2007).

III.4. Περιγραφή ερευνητικού εργαλείου (οδηγός συνέντευξης) και αντιστοίχιση των ερωτήσεων του με τα ερευνητικά ερωτήματα

Οι ερωτήσεις ήταν ημιδομημένες, προκειμένου να οδηγήσουν μεν στην παροχή πληροφοριών σχετικών με το νέο πρόγραμμα σπουδών, αφετέρου όμως να αφήσουν ανοικτό το πεδίο στον κάθε συμμετέχοντα να εκφράσει ελεύθερα την προσωπική του τοποθέτηση. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήματα τα οποία είχαν ομαδοποιηθεί σε τρεις κεντρικούς άξονες.

A) ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΩΤΟΣ: ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν στη γενική εκτίμηση τους για το νέο πρόγραμμα σπουδών και να προβούν σε μια σύντομη τεκμηρίωση αυτής. Επίσης, ρωτήθηκαν για τα στοιχεία τα οποία κατά τη γνώμη τους διαφοροποιούσαν το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο. Κλήθηκαν να αναφέρουν τα στοιχεία που κατά τη γνώμη τους καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος και που τα εντοπίζουν στο νέο πρόγραμμα, να κρίνουν αν το νέο πρόγραμμα έχει χαρακτήρα ακαδημαϊκό ή αν λειτουργεί για τον λειτουργικό εγγραμματισμό του πολίτη, αν το νέο πρόγραμμα έχει οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Επίσης, κλήθηκαν να απαντήσουν αν θεωρούν το πρόγραμμα ανοικτό, υπό την έννοια ότι επιτρέπει την αυτενέργεια του εκπαιδευτικού, αν είναι προσαρμόσιμο στις ανάγκες των μαθητών και συμπεριληπτικό ώστε να συμπεριλάβει μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά

περιβάλλοντα, καθώς και να ορίσουν σε ποιο βαθμό αποκτά τα χαρακτηριστικά αυτά. Τέλος, κλήθηκαν να απαντήσουν αν το νέο πρόγραμμα σπουδών τους βοηθούσε να οργανώσουν καλύτερα τη διδασκαλία τους και πως σκόπευαν να το αξιοποιήσουν για τον σκοπό αυτό.

Β) ΑΞΟΝΑΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ: ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν πόσο καλά θεωρούν ότι είναι διατυπωμένα τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα και πόσο βοηθητικά στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος. Επίσης, πως έκριναν το περιεχόμενο (ύλη), την οργάνωση του περιεχομένου σε ευρύτερα θεματικά πεδία, το κατά πόσο απαντά στις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες, καθώς και πως έκριναν το περιεχόμενο του νέου προγράμματος σε σχέση με τον χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος. Επιπλέον, ρωτήθηκαν αν θα προέβαιναν σε αλλαγές ως προς τη διάταξη του περιεχομένου σπουδών (προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων), αν έκριναν πως το νέο πρόγραμμα είχε μια προοδευτική- μαθητοκεντρική λογική (όπως θεωρούν οι κατασκευαστές του), καθώς και αν αυτή η λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματος.

Γ) ΑΞΟΝΑΣ ΤΡΙΤΟΣ: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ Π.Σ./ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με την υποδοχή του νέου προγράμματος σπουδών από τους εκπαιδευτικούς της ειδικότητας τους, αν θεωρούσαν πως θα μπορούσαν να ανακύψουν δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. δεδομένων της επαγγελματικής ετοιμότητας των διδασκόντων, των υλικοτεχνικών συνθηκών και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων. Επίσης, κλήθηκαν να απαντήσουν ποιες ήταν οι σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες που εντόπισαν στο νέο πρόγραμμα σπουδών καθώς και τα σημαντικότερα θετικά του στοιχεία, να υποβάλλουν αν είχαν προτάσεις συγκεκριμένες για την πιθανή βελτίωση του Π.Σ. Τέλος, ρωτήθηκαν αν η επιμόρφωση που έλαβαν ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με ηλεκτρονικά μέσα και συγκεκριμένα είτε μέσω viber είτε μέσω skype. Οι συνεντεύξεις αποθηκευτήκαν και αρχειοθετήθηκαν με κωδική ονομασία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων. Η αποθήκευση έγινε με τρόπο που εξασφαλίζει την ανωνυμία των δεδομένων, ώστε να μην μπορούν να ταυτοποιηθούν οι συμμετέχοντες και να διασφαλισθεί η ασφαλής και μακροχρόνια διατήρηση τους για λόγους επιβεβαίωσης δευτερογενούς έρευνας και επαλήθευσης των ευρημάτων. Εν συνεχεία, απομαγνητοφωνήθηκαν και μεταφέρθηκαν με ακρίβεια σε έντυπη μορφή τα λεγόμενα και οι απαντήσεις των συμμετεχόντων. Ακολούθησε η κωδικοποίηση των δεδομένων, (αρχική και οριζόντια), δημιουργήθηκε ένα θεματικός χάρτης και εξήχθησαν και κατεγράφησαν τα αποτελέσματα της έρευνας.

Σημειώνεται, πάντως, ότι καθ' όλη τη διάρκεια των συνεντεύξεων τηρήθηκαν οι βασικές αρχές της δεοντολογίας στην έρευνα που επιβάλλουν η ανάγκη σεβασμού της προσωπικότητας των συμμετεχόντων (σεβασμός λεγομένων, ευέλικτος σχεδιασμός ανοικτός σε αλλαγές και τροποποιήσεις, σεβασμός ωραρίου συνέντευξης). Επιπλέον, η τήρηση του επιστημονικού πλαισίου εξασφάλισε τις κατάλληλες συνθήκες για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων καθώς και την πιστότητα στη μεταφορά των λεγομένων. Σε κάθε περίπτωση, εξασφαλίστηκε η πληροφορημένη συγκατάθεση στην έρευνα, η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα στην έρευνα, η προστασία από ενδεχόμενη σωματική και συναισθηματική βλάβη κατά την έρευνα.

III.5. Επιλογή δείγματος

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν εκπαιδευτικοί κατηγορίας ΠΕ 70 Δασκάλων, οι οποίοι είχαν παρακολουθήσει το επιμορφωτικό σεμινάριο που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το νέο πρόγραμμα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Συνιστούσαν δε μια κοινότητα εκπαιδευτικών υπό

την έννοια ότι είχαν επιμορφωθεί για να διδάξουν το νέο πρόγραμμα σε πειραματικά σχολεία ή/ και να λειτουργήσουν στη συνέχεια ως επιμορφωτές Β', δηλαδή να επιμορφώσουν τους εκπαιδευτικούς όταν το πρόγραμμα εφαρμοστεί σε όλα τα Δημοτικά Σχολεία της χώρας. Ο κατάλογος με τα ονόματα των επιμορφωμένων εκπαιδευτικών απεστάλη από το Ι.Ε.Π. και οι συμμετέχοντες στην έρευνα επελέγησαν με τυχαίο τρόπο από το πλήθος του καταλόγου που δόθηκε

Ελήφθησαν συνολικά εννέα συνεντεύξεις, αριθμός που για τις ποιοτικές έρευνες κρίνεται ικανός για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων. Η ασφαλής εξαγωγή συμπερασμάτων επιβεβαιώνεται και από τις επαναλήψεις που παρατηρήθηκαν στις απαντήσεις των συμμετεχόντων (Ισαρη, 2015).

Το δείγμα ήταν κατά το δυνατόν ομοιογενές, υπό την έννοια ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί είχαν κοινά χαρακτηριστικά για μελέτη και κατανόηση: ήταν όλοι εκπαιδευτικοί κατηγορίας ΠΕ70, επιμορφωμένοι στο νέο πρόγραμμα σπουδών και εξαιρετικά καταρτισμένοι. Συγκεκριμένα, τέσσερις (4) από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν άνδρες και πέντε (5) ήταν γυναίκες. Από το συνολικό αριθμό συμμετεχόντων, τρεις (3) είχαν δεύτερο πτυχίο, τρεις (3) είχαν διδακτορικό πτυχίο, επτά (7) είχαν μόνο μεταπτυχιακό τίτλο ειδίκευσης, ενώ δύο (2) από τους επτά (7) ήταν κάτοχοι και δεύτερου μεταπτυχιακού τίτλου ειδίκευσης. Ένα (1) άτομο από τους συμμετέχοντες είχε διδακτική εμπειρία από δέκα έως 15 έτη, τέσσερα (4) άτομα είχαν διδακτική εμπειρία από δεκαπέντε έως είκοσι πέντε έτη και τέσσερα (4) άτομα είχαν διδακτική εμπειρία μεγαλύτερη των είκοσι πέντε ετών. Αν και είχαν όλοι τους επιμορφωθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο το οποίο διδάσκεται ως προς το παρόν σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία της χώρας δεν είχαν όλοι οι συμμετέχοντες διδακτική υπηρεσία σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία και ως εκ τούτου δεν εφάρμοζαν το νέο πρόγραμμα σπουδών. Για την ακρίβεια, τρία μόνο άτομα είχαν διδακτική εμπειρία σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία, εκ των οποίων ένα (1) άτομο εφάρμοζε το νέο πρόγραμμα σπουδών για ένα έτος (το τρέχον σχολικό έτος 2022-2023) και τα άλλα δύο (2) άτομα εφάρμοζαν το νέο πρόγραμμα σπουδών και τα δύο (2) έτη κατά τα οποία αυτό βρίσκεται σε πειραματική εφαρμογή. Όλοι οι

συμμετέχοντες δήλωσαν ότι αν και βασίζονταν στο σχολικό εγχειρίδιο για την προετοιμασία της διδασκαλίας του μαθήματος, εν τούτοις το χρησιμοποιούσαν κατά βάση ως οδηγό, ενώ φρόντιζαν να εμπλουτίσουν το υλικό της διδασκαλίας τους χρησιμοποιώντας και άλλες πηγές καθώς και να προσεγγίσουν τα θέματα με τρόπο βιωματικό για τους μαθητές και τις μαθήτριες τους.

III.6. Ζητήματα αξιοπιστίας

Το κύριο στοιχείο που αφορά μια ποιοτική έρευνα είναι η υποκειμενικότητα των στοιχείων που παράσχουν οι συμμετέχοντες καθώς πρόκειται για τις προσωπικές απόψεις τους και όχι για μετρήσιμα στοιχεία. Υπό αυτή την έννοια βέβαια θα μπορούσε να τεθεί θέμα εγκυρότητας των στοιχείων που δίνουν. Εν τούτοις, όταν οι απαντήσεις τείνουν να επαναλαμβάνονται, όπως συνέβη και στην παρούσα ποιοτική έρευνα, αναιρείται το ζήτημα της αξιοπιστίας και δεν υφίσταται πλέον.

Ενδεχόμενα ζητήματα αξιοπιστίας των απόψεων θα μπορούσαν ίσως να εγερθούν στην παρούσα έρευνα αναφορικά με την πάροδο μεγάλου χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε μεταξύ της επιμόρφωσης τους και της διεξαγωγής έρευνας, καθώς και λόγω της έλλειψης εμπειρίας εφαρμογής και διδασκαλίας του νέου προγράμματος σπουδών από μεγάλο μέρος του δείγματος. Εν τούτοις, οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι εξαλείφονται από το δεδομένο υψηλό επιστημονικό επίπεδο των συμμετεχόντων και την μεγάλη διδακτική και εκπαιδευτική τους εμπειρία.

Κρίσιμο στοιχείο θα μπορούσε να αποβεί και το γεγονός ότι οι περισσότεροι δήλωσαν πως δεν είχαν ανατροφοδότηση σχετικά με την υποδοχή του νέου προγράμματος σπουδών από εκπαιδευτικούς οι οποίοι το εφάρμοζαν σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία. Εν τούτοις, όσοι είχαν αυτή την ανατροφοδότηση μετέφεραν μια εκτίμηση για το πρόγραμμα ανάλογη με αυτή των επιμορφωμένων σε αυτό συμμετεχόντων.

III.7. Σύνοψη του κεφαλαίου

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση και καταγραφή απόψεων επιμορφωμένων ή και εφαρμοζόντων το νέο Π.Σ. εκπαιδευτικών για το νέο πρόγραμμα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποιοτική. Οι ερωτήσεις αναπτύχθηκαν σε τρεις άξονες: α) γενικές ερωτήσεις για το νέο Π.Σ. β) Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου Π.Σ. και γ) ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις.

Η συγκέντρωση των στοιχείων υλοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν με ηλεκτρονικό τρόπο (Viber ή Skype), ενώ τηρήθηκε όλο το πρωτόκολλο της επιστημονικής μεθοδολογίας τόσο αναφορικά με την αξιόπιστη συγκέντρωση, καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων, όσο και αναφορικά με την πληροφορημένη συγκατάθεση στην έρευνα, την άδεια καταγραφής και την προστασία των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων.

Το δείγμα ήταν ομοιογενές και επαρκές τόσο αριθμητικά όσο και επιστημονικά ώστε να δοθούν συγκροτημένες απαντήσεις και να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα.

IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

IV.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Οι συντελεστές του νέου προγράμματος σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου κατά την παρουσίαση των προγραμμάτων σπουδών ανέφεραν ότι κατά τη συγκρότηση των νέων προγραμμάτων έλαβαν υπόψη τους τις παθογένειες της σύγχρονης ελληνικής δημόσιας σφαίρας (Μαραγκουδάκης, 2022). Ως παράγοντες οι οποίοι προκαλούν αυτή την παθολογία κατονομάζουν τον άναρχο ατομικισμό, την οικογενειοκρατία και την πελατειοκρατία. Τα τρία αυτά φαινόμενα οδηγούν σύμφωνα με τη θεώρηση τους στην κατακερματισμένη δημόσια σφαίρα και στην έλλειψη εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες, ένα στοιχείο που αποτελεί το μεγάλο εχθρό της ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής δημόσιας σφαίρας.

Επόμενος ήταν ο σχεδιασμός ενός προγράμματος σπουδών το οποίο θα επιδιώκει να αντιμετωπίσει τις αναφερόμενες παθογένειες με την εισαγωγή θεματολογίας, την εφαρμογή σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων και την ανάπτυξη στους μαθητές και τις μαθήτριες στάσεων, αξιών, ήπιων και ψηφιακών δεξιοτήτων, ώστε να προσεγγίσουν τη δημοκρατία ως βίωμα, βασιζόμενοι και βασιζόμενες στον αναστοχασμό, τη συνεργατικότητα, τις οριζόντιες αλληλεπιδράσεις και τη δημιουργικότητα. Κυρίως, όμως, μέσω της πολιτειότητας, δηλαδή της κατανόησης των δυναμικών της πολιτικής κοινότητας και της συνείδησης ότι η δημοκρατία είναι μια πολύπλοκη διαδικασία με διλήμματα και αντιφάσεις τις οποίες καλείται ο πολίτης να διαχειριστεί.

Δεδομένου ότι η για την ανάλυση των δεδομένων της ποιοτικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε η προσέγγιση της θεματικής ανάλυσης, η προσπάθεια στην πορεία της έρευνας επικεντρώθηκε στην κατανόηση των δεδομένων, στην ερμηνεία τους και την αποκωδικοποίησή τους. Τελικός στόχος ήταν η ανάδειξη των βασικών ποιοτικών τάσεων οι οποίες αναπτύσσονται στο νέο πρόγραμμα σπουδών, όπως αυτές εντοπίστηκαν και αναδείχθηκαν από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων στην έρευνα. Η παράθεση χαρακτηριστικών αποσπασμάτων απαντήσεων ανά βασική ποιοτική

τάση αποσκοπεί ακριβώς στην θεμελίωση των ποιοτικών τάσεων οι οποίες διαπιστώθηκαν από τη θεματική ανάλυση. Φυσικά, όπως αναφέρεται και στο προηγούμενο κεφάλαιο, σύμφωνα με την επιστημονική μεθοδολογία οι συνεντεύξεις έχουν καταγραφεί και τίθενται στη διάθεση όλων των πιθανών ερευνητών προκειμένου να είναι δυνατός ο έλεγχος της εγκυρότητας της θεματικής ανάλυσης.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία οι βασικές ποιοτικές τάσεις του νέου προγράμματος σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό ταξινομήθηκαν σε δύο κατηγορίες, σύμφωνα άλλωστε και με τους άξονες του ερωτηματολογίου. Η πρώτη κατηγορία αφορά στις Γενικές Ποιοτικές Τάσεις του Προγράμματος Σπουδών και η δεύτερη στις Ειδικές Ποιοτικές τάσεις οι οποίες δύνανται να χαρακτηριστούν και τεχνικές καθώς αφορούν στα τεχνικά χαρακτηριστικά του προγράμματος σπουδών. Στις Γενικές Ποιοτικές Τάσεις συγκαταλέγονται: η καινοτομία, η στοχευμένη ανάπτυξη ως στοιχείο διαφοροποίησης του νέου προγράμματος σε σχέση με το προηγούμενο, η καλλιέργεια δημοκρατικής κουλτούρας, ο ψηφιακός εγγραμματισμός, η δημιουργία διαδρόμου συνείδησης στους μαθητές και τις μαθήτριες, η απελευθέρωση του εκπαιδευτικού. Στις Ειδικές Ποιοτικές Τάσεις συγκαταλέγονται τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, η συμβατότητα της ύλης με τις αυθεντικές καταστάσεις ζωής, η κλιμάκωση στην οργάνωση του περιεχομένου, η πολιτειότητα, η αναζήτηση του επαρκούς χρόνου για το μάθημα, η σπειροειδής διάταξη της ύλης, η μαθητοκεντρική λογική και η συμβατότητα της μαθητοκεντρικής λογικής με τη διδασκαλία του μαθήματος.

IV.2. Θεματική ανάλυση περιεχομένου ανά ερώτηση του οδηγού συνέντευξης – ανάδειξη βασικών ποιοτικών τάσεων – παράθεση χαρακτηριστικών αποσπασμάτων απαντήσεων ανά βασική ποιοτική τάση

IV.2.1 Ερωτήσεις πρώτου άξονα

IV.2.1.1. ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

Ερώτηση: *«Ποια είναι η γενική γνώμη σας για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)».*

Η καινοτομία είναι ο όρος κλειδί ο οποίος διατρέχει τη γενική εκτίμηση των εκπαιδευτικών για το νέο πρόγραμμα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής κατά τις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Η καινοτομία διατρέχει τόσο τη συμμετοχή των μαθητών, όσο και την αυτενέργεια του εκπαιδευτικού αλλά και τα σημεία εστίασης του ίδιου του προγράμματος σπουδών.

Αναφορικά με τους μαθητές και τις μαθήτριες σημειώνεται ότι αποτελεί καινοτομία η εμπλοκή των ίδιων των μαθητών και μαθητριών στην παραγωγή της γνώσης, καλλιέργεια της συνεργασίας και της ομαδικότητας των μαθητών, καθώς και της καλλιέργειας της κριτικής τους σκέψης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Το στοιχείο που με κάνει να στέκομαι είναι η μεγάλη εμπλοκή των μαθητών, στην ουσία δηλαδή όλα κινούνται γύρω από το μαθητή και καλείται ο ίδιος ο μαθητής να ανακαλύπτει συνεχώς τη νέα γνώση και να οικοδομεί πάνω σε αυτά τα οποία γνωρίζει. Αυτό είναι μια καινοτομία και σε σχέση με το παλιό αναλυτικό πρόγραμμα, γιατί στο παλιό στην ουσία ο μαθητής μάθαινε τη νέα γνώση, εδώ καλείται συνεχώς να την ανακαλύπτει και να βάζει τον εαυτό του πάνω σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής, πως θα μπορούσε αυτή τη νέα γνώση να τη διαχειριστεί και πως τον βοηθούσε αυτή η νέα γνώση σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής» και

«τα νέα προγράμματα είναι πιο ομαδικά, δηλαδή θέλουν τη συνεργασία και την ομαδικότητα των μαθητών, έχουν στόχο τη δημιουργία ενός δημοκρατικού πολίτη, που να έχει άποψη, κριτική».

Καινοτόμος όμως είναι και ο νέος ρόλος που επιφυλάσσεται για τους εκπαιδευτικούς, ο οποίος δεν περιορίζεται στην μετωπική διδασκαλία αλλά καλείται να συμμετέχει σε διάλογο με την τάξη του και του δίνει τη δυνατότητα να ξεπεράσει το εγχειρίδιο και να αναπτύξει μια τεχνική διδασκαλίας που ανάλογη της τάξης του, σύμφωνα με τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Θετική καθώς δεν περιορίζεται στη «μετωπική διδασκαλία» και επειδή το μάθημα γίνεται διαλογικά...», «αφήνει μεγάλο περιθώριο δράσης και των μαθητών και των εκπαιδευτικών και σας ξαναλέω ότι τα εργαλεία που επέλεξαν να παρουσιάσουν και να προωθήσουν είναι καινοτόμα πραγματικά».

Η καινοτομία χαρακτηρίζει και τους ίδιους τους στόχους του μαθήματος, οι οποίοι δεν περιορίζονται πλέον στη γνώση, την αποθήκευση ή την απομνημόνευσή της αλλά στην καλλιέργεια στάσεων, απόψεων και δεξιοτήτων, καθώς:

«Το παλαιό είναι γνώσεις, γνώσεις, γνώσεις και όχι υπόψη μαθησιακό στυλ μαθητών, μαθησιακές ανάγκες κλπ, το νέο γνώσεις στάσεις και δεξιότητες και υπόψη μαθησιακό στυλ μαθητών και μαθησιακές ανάγκες διαγνωστική αξιολόγηση κλπ.».

IV.2.1.2.ΣΤΟΧΕΥΣΗ

Ερώτηση: *«Ως προς ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)».*

Ο χαρακτηρισμός που δόθηκε στο νέο πρόγραμμα σπουδών σε σχέση με το προηγούμενο είναι ότι πρόκειται για ένα *στοχευμένο* πρόγραμμα. Ο σκοπός του είναι διπλός. Αφενός να συνδράμει μαθητές και μαθήτριες στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και την παρρησία τους. Συγκεκριμένα:

«Δουλεύει σε βάθος περισσότερο δεξιότητες που έχουν να κάνουν με την προσέγγιση γνωστικών στόχων να έχουν άποψη απέναντι στα πράγματα και κατ' αυτό τον τρόπο τους μαθαίνει να τοποθετούνται».

Σκοπός του όμως είναι και η συνδρομή του εκπαιδευτικού. Γιατί καθώς ο εκπαιδευτικός ο οποίος καλείται να αναθεωρήσει τον τρόπο διδασκαλίας τους και τα εργαλεία που χρησιμοποιεί και να συνδράμει, να στηρίξει και να οδηγήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες του στην επίτευξη των δικών τους στόχων, έχει και εκείνος ανάγκη σχετικών ερεισμάτων για την ανάπτυξη της σκέψης του και των παιδαγωγικών του μεθόδων :

«Είναι πιο περιεκτικό, πιο στοχευμένο και πιο υποστηρικτικό προς τον εκπαιδευτικό».

IV.2.1.3.ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ

Ερώτηση: *«Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)».*

Διάχυτη είναι η άποψη των εκπαιδευτικών στις συνεντεύξεις τους ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών καλλιεργεί συστηματικά την δημοκρατική κουλτούρα και συνείδηση στους μαθητές και τις μαθήτριες. Άλλωστε αυτός είναι και ένας από τους βασικούς στόχους των συντελεστών του νέου Π.Σ. , η συνειδητοποίηση ότι η δημοκρατία δεν είναι μια έννοια στατική αλλά παράγεται μέσα από την καλλιέργεια

της, με τις επιλογές στα διλήμματα τα οποία τίθενται και με τις αντιμετώπιση των αντιφάσεων που η καθημερινή ζωή μπορεί να φέρει:

«Γενικότερα η διδασκαλία του μαθήματος της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής καλλιεργεί μία Δημοκρατική κουλτούρα στους μαθητές αυτό είναι βασικό για το μάθημα αυτό. Ότι Δημιουργεί δηλαδή Δημοκρατική κουλτούρα τον μαθητή σταδιακά στα διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα. δηλαδή το βιβλίο εάν δείτε ξεκινάει από την οικογένεια, μετά πηγαίνει στο σχολείο και μετά πηγαίνει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο».

Η καλλιέργεια της δημοκρατικής συνείδησης δεν γίνεται μόνο με την παράθεση γνώσεων αλλά μέσω της έκθεσης σε μια παραγωγική διαδικασία δημοκρατίας :

«Για παράδειγμα, το γεγονός ότι οι μαθητές καλούνται να πάρουν συλλογικές αποφάσεις, τους δίνεται ένα ερώτημα και θα πρέπει να απαντήσουν σε αυτό, στο γεγονός ότι μπορούν να γίνουν μικροί δημοσιογράφοι και να κληθούν να πάνε να κάνουν οι ίδιοι μια έρευνα και να πάρουν μια συνέντευξη, το να τους θέσουμε ένα θέμα και να συζητήσουν στην ολομέλεια να πάρουν μια απόφαση. Στο συγκεκριμένο πρόβλημα καλούνται μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες να αποφασίσουν για το πρόβλημα που τίθεται. Όπως και με την τεχνική Η6 Σκεπτόμενα Καπέλα...».

IV.2.1.4. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ερώτηση: *«Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα ή σε Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό)*

Θέση Α: *«Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»*

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες».

Ρητή και ομόφωνη ήταν η θέση όλων των συμμετεχόντων στην έρευνα εκπαιδευτικών ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών, χωρίς να αποκλείεται να συνδράμει κάποιον μαθητή ή μαθήτρια στην απόφαση του να ακολουθήσει ακαδημαϊκές σπουδές, αποσκοπεί στον λειτουργικό εγγραμματισμό του μελλοντικού πολίτη. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται:

«Εδώ θα είμαι απόλυτος, θα είναι η θέση Β, δεν το συζητάμε και αυτός ήταν και ο σκοπός που φτιάχτηκε το νέο πρόγραμμα, να χρησιμοποιήσουν στην ενήλικη ζωή τους γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή. Η θέση Α πιο πολύ αντιπροσωπεύει το παλαιό πρόγραμμα σπουδών».

«Με τη 2^η συμφωνώ. Αναφέρθηκα και λίγο προηγουμένως σε αυτό. Θεωρώ ότι είναι και μια από τις καινοτομίες των νέων Π.Σ. ότι βάζει στο επίκεντρο τον μαθητή και θεωρεί πολύ σημαντικό να μπορεί ο μαθητής αυτός να αναπτύσσει δεξιότητες που θα του χρειαστούν αργότερα σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής. Άρα έρχεται κοντά στην αυθεντική μάθηση, στη βιωματική προσέγγιση και αν ανατρέξουμε το νέο πρόγραμμα θα δούμε ότι αυτό υπάρχει παντού στις νέες θεματικές ενότητες».

IV.2.1. 5. ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ερώτηση: *«Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)».*

Ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα το οποίο διεκδικεί τον χαρακτηρισμό του σύγχρονου και λειτουργικού στις σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις δεν θα μπορούσε να παραβλέψει τον ψηφιακό εγγραμματισμό στους στόχους του. Το νέο πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό ενσωματώνει δυναμικά τον ψηφιακό εγγραμματισμό μαθητών και μαθητριών. Μάλιστα το πράττει με διπλό τρόπο. Αφενός με τη χρήση εννοιών τις οποίες οι σημερινοί μαθητές θα έχουν εντάξει στην καθημερινή τους ζωή στο μέλλον ως πολίτες και περιλαμβάνει ένα πλέγμα γνώσεων και συμπεριφορών κατά τη χρήση του διαδικτύου. Τέτοιοι όροι είναι οι *ψηφιακός πολίτης* και *ψηφιακή ιθαγένεια*:

«Πρώτον, την έχει ενσωματώσει ξεκάθαρα, δεν το συζητάμε γιατί μπορεί κάποιος να επιχειρηματολογήσει γιατί μέσα στις θεματικές ενότητες, υπάρχουν ήδη ενότητες που μιλάνε στην έκτη δημοτικού «πληροφορική και μέσα μαζικής ενημέρωσης» και «ψηφιακός πολίτης και ψηφιακή ιθαγένεια» και

«Άρα, σαν συμπέρασμα μπορώ να απαντήσω ότι την έχει ενσωματώσει οργανικά τις ΤΠΕ και οφθαλμοφανέστατα έχει βάλει κεφάλαια π.χ. ψηφιακός πολίτης, ψηφιακή ιθαγένεια».

Αφετέρου ο ψηφιακός εγγραμματισμός έγκειται στη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Τεχνολογίας (ΤΠΕ) οι οποίες εντάσσονται στη διδασκαλία και ειδικά στις δραστηριότητες οι οποίες δίνονται ανά κεφάλαιο. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές και οι μαθήτριες εξοικειώνονται με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στο μάθημα και τις ενσωματώνει οργανικά στην μαθησιακή διαδικασία. Όπως προκύπτει και από τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Θυμάμαι τεχνικές όπως το model του Freyer. Νομίζω πως προάγεται το κιναισθητικό προφίλ του μαθητή. Δηλαδή όταν χρησιμοποιούμε μια εικόνα είτε μέσα από το διαδίκτυο, είτε χρησιμοποιώντας το artful thinking μέσα από έναν πίνακα, ο μαθητής μπαίνει σε διαδικασία να σκεφτεί...»,

«Η χαρτογράφηση είναι το μέσο που χρησιμοποιείται πάρα πολύ με τη χρήση των ΤΠΕ»,

«Οι διδακτικές τεχνικές είναι πάρα πολλές μέσα και το digital story telling υπάρχει και η δημιουργία video και η εικονική gallery και τα radlet, έχει πάρα πολλά μέσα ψηφιακά εργαλεία που μπορείς να περάσεις στο νέο Π.Σ.»,

«Οπότε οι μαθητές γίνονται μικροί ερευνητές, προσοχή εδώ όχι υπερβολές, και αναζητούν με βάση την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού γνώση ώστε να μπορέσουν μετά στην ομάδα τους να τη διαπραγματευτούν και να την ανακοινώσουν. παράδειγμα εγώ το δικό μου σενάριο στη συνεργατική συναρμολόγηση στο jigsaw παρόλο που αυτό μοιάζει απαιτητικό, οι ομάδες πρέπει να πάνε να ψάξουν ιστοσελίδες»,

«Οπότε εξ αρχής νομίζω κάνει την εισαγωγή των Τ.Π.Ε και στα εργαλεία τα οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε (...) ποιο εργαλείο τώρα μπορώ να σας πω; Ένα think tank που μπορούμε ηλεκτρονικά να στείλουμε στα παιδιά. Ένα έτσι εργαλείο περίεργο. Έτσι ένας τρόπος που δομούμε τις ερωτήσεις σε τετραγωνάκια και μπορούν να ασχοληθούν οι μαθητές».

IV.2.1. 6.ΕΥΕΛΙΞΙΑ – ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ – ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ερώτηση: «Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση)».

Κατηγορηματικά και ομόφωνα εκφράστηκε και εδώ η άποψη των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών πληροί και τα τρία αυτά χαρακτηριστικά τα οποία άλλωστε είναι και το ζητούμενο των σύγχρονων προγραμμάτων σπουδών. Όπως ενδεικτικά αναφέρεται στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών:

«Θεωρώ ότι είναι αρκετά ανοικτό και ότι δίνει και πλήρη ελευθερία στον εκπαιδευτικό να λειτουργήσει όπως θέλει. Δίνονται και κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες τις οποίες μπορεί και να επεκτείνει, να προσθέσει κάποια πράγματα, να τις προσαρμόσει στις ανάγκες των μαθητών ή της τάξης, να διαπραγματευθούν τα θέματα και τις ενότητες με τον τρόπο που θέλουν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές. Τώρα αν είναι συμπεριληπτικό, αν συμπεριλαμβάνει ομάδες παιδιών που έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, διάφορες πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, υπάρχουν και κάποιες θεματικές ενότητες στο νέο πρόγραμμα. Νομίζω στην ΣΤ΄ τάξη υπάρχει μια θεματική ενότητα που αναφέρεται στις πολιτισμικές διαφορές, στην ποικιλομορφία. Επίσης, η έννοια της ενεργούς πολιτειότητας που αναφερθήκαμε προηγουμένως περιλαμβάνει και τις έννοιες της διαπολιτισμικής ή πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης, τις αξίες για τη ζωή, την ισότητα των δύο φύλων που είναι έννοιες που ανάγονται στην συμπερίληψη. Άρα θεωρώ ότι είναι αρκετά ανοικτό και ως προς τις τρεις αυτές διαστάσεις που συζητάμε».

«Θεωρώ ότι αυτά που με ρωτάτε είναι στους βασικούς στόχους του προγράμματος σπουδών παράδειγμα τις οικογενειακές σχέσεις εμπεριέχεται αυτό στην ειρηνική επίλυση Συγκρούσεων. Φυσικά και είναι γιατί δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί ένα τέτοιο μάθημα χωρίς να έχει τα χαρακτηριστικά που μόλις με ρωτήσατε και θεωρώ ότι επειδή παραδείγματος χάρη είναι αυτό που είναι λίγο πιο εύκολο σε εισαγωγικά να υλοποιηθεί ο διάδρομος συνείδησης που απελευθερώνει τα παιδιά από το ρόλο που αισθάνονται ότι τα παιδιά έχουν εκείνη την ώρα και τους δίνει με παιγνιώδη μορφή ένα θεατρικό παιχνίδι ρόλων, ένα νέο ρόλο να αναλάβουν τα παιδιά και από τη στιγμή που επιτυγχάνεται συνειδητά ή ασυνείδητα πιστεύω ότι ξεκολλάνε από την αρχική τους θέση οπότε η συμπερίληψη με την ευρεία έννοια γίνεται πράξη γιατί η

βιωματικότητα το υποβοηθά αυτό και υπάρχει πολλή βιωματικότητα μέσα στις μεθόδους του οδηγού εκπαιδευτικού, άρα συναινώ σε αυτό που με ρωτήσατε».

IV.2.1. 7. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΟΥ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ

Ερώτηση: «Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;»

Η ανάγκη αφομοίωσης και ενσωμάτωσης όχι μόνο των γνώσεων που αποκομίζουν οι μαθητές και οι μαθήτριες από το μάθημα της Κοινωνικής Πολιτικής αλλά και η προσπάθεια για επίτευξη βαθύτερης νοητικής επεξεργασίας του εαυτού, του περιβάλλοντος, των συμβαινόντων, του αντίκτυπου των πράξεων είναι μια από τις ποιοτικές τάσεις του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό. Η τάση αυτή εντοπίστηκε από τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι επιμορφώθηκαν στο πρόγραμμα και συμμετείχαν στη διαδικασία των συνεντεύξεων. Αυτή η ενσυνείδητη κατάσταση παρουσιάστηκε δε από τους εκπαιδευτικούς ως ο καρπός της καλλιέργειας της δημοκρατικής κουλτούρας, ως μια θεμελιώδης εμπειρία ζωής, όπως προκύπτει και από τα παρακάτω αποσπάσματα τα οποία παρατίθενται:

«Θεωρώ ότι αυτά που με ρωτάτε είναι στους βασικούς στόχους του προγράμματος σπουδών παράδειγμα τις οικογενειακές σχέσεις εμπειριέχεται αυτό στην ειρηνική επίλυση Συγκρούσεων. Φυσικά και είναι γιατί δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί ένα τέτοιο μάθημα χωρίς να έχει τα χαρακτηριστικά που μόλις με ρωτήσατε και θεωρώ ότι επειδή παραδείγματος χάρη είναι αυτό που είναι λίγο πιο εύκολο σε εισαγωγικά να υλοποιηθεί ο διάδρομος συνείδησης που απελευθερώνει τα παιδιά από το ρόλο

που αισθάνονται ότι τα παιδιά έχουν εκείνη την ώρα και τους δίνει με παιγνιώδη μορφή ένα θεατρικό παιχνίδι ρόλων, ένα νέο ρόλο να αναλάβουν τα παιδιά και από τη στιγμή που επιτυγχάνεται συνειδητά ή ασυνείδητα πιστεύω ότι ξεκολλάνε από την αρχική τους θέση οπότε η συμπερίληψη με την ευρεία έννοια γίνεται πράξη γιατί η βιωματικότητα το υποβοηθά αυτό και υπάρχει πολλή βιωματικότητα μέσα στις μεθόδους του οδηγού εκπαιδευτικού, άρα συναινώ σε αυτό που με ρωτήσατε» και

«Το παλαιό πρόγραμμα δεν ήταν κακό απλώς δεν υπήρχαν αυτές οι σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις. Αυτό τις περιλαμβάνει. Δεν χρειάζεται να επιχειρηματολογήσει κανείς εδώ. Αν δει τις θεματικές ενότητες, αποδοχή διαφορετικότητας, προάσπιση δικαιωμάτων, δημιουργική αλληλεπίδραση, ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, αειφόρο ανάπτυξη, άρα δεν τίθεται θέμα».

IV.2.1.8. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Ερώτηση: «Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό»;

Όλοι οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί χαιρέτισαν τη δυνατότητα αυτενέργειας που δίνει το νέο πρόγραμμα σπουδών στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι δεν υποχρεούνται πλέον να βασίζονται, αποκλειστικά, στο εγχειρίδιο του μαθήματος. Βεβαίως, εκφράστηκαν σχετικές επιφυλάξεις για την ενδεχόμενη διαχείριση είτε από εκπαιδευτικούς οι οποίοι στερούνται σχετικής εμπειρίας ή από όσους υπερβάλλον στη χρήση των τεχνολογιών στο μάθημα. Για τους προβληματισμούς αυτούς, όμως, πρότειναν σχετικές λύσεις όπως τη συνεχή επιμόρφωση και την ανάπτυξη και νέων εκπαιδευτικών σεναρίων. Κατά βάση, όμως, θεωρούν ότι η ανάπτυξη διαλόγου με τους μαθητές, ο καθοδηγητικός ρόλος τους με σκοπό την έρευνα νέων πηγών για τα θέματα συζήτησης από τους μαθητές, η προσφορά ποικίλων δραστηριοτήτων ανάλογα με τη θεματική ενότητα και την ταυτότητα της τάξης τους στην ουσία

απελευθερώνει τους εκπαιδευτικούς από μια διδακτική διαδικασία που ενδεχομένως οι μαθητές να θεωρούσαν βαρετή και χωρίς ενδιαφέρον:

«Πολύ απελευθερωτικό το να έχω αναλυτικό πρόγραμμα και να επιλέξω εγώ δραστηριότητες όσο και χρονοβόρο βέβαια. Δεν λέω ότι ήταν το πιο εύκολο πράγμα στον κόσμο».

«Συμφωνώ ότι είναι αρκετά ανοιχτό γιατί όντως επιτρέπει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού καθώς του δίνει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει πολλές τεχνικές μάθησης, πολλούς τρόπους προσέγγισης της γνώσης».

IV.2.2. Ερωτήσεις δεύτερου άξονα

IV.2.2.1. ΤΑ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ερώτηση: *«Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)».*

Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό δεν περιορίζεται μόνο στην απόκτηση γνώσεων, που πολλές φορές οδηγεί στην στείρα απομνημόνευση τους χωρίς να γίνονται κτήμα των μαθητών και μαθητριών. Αντίθετα στοχεύει στην ανάπτυξη των ήπιων δεξιοτήτων όπως η επικοινωνία και η συνεργατικότητα, στην ενεργοποίηση της συμμετοχής τους, στη συμμετοχή τους. Τα στοιχεία αυτά

αναμένεται να έχουν ενσωματώσει ως στάση ζωής και στον ενήλικο βίο τους, όπως προκύπτει από την παράθεση των παρακάτω αποσπασμάτων συνεντεύξεων:

«Εγώ θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ ορατά και αυτό που είπαμε στην αρχή ότι επειδή βάζει στο επίκεντρο τον μαθητή ..και μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα είναι να αναπτύξουν τέτοιες δεξιότητες όπως της συνεργατικότητας, της συμμετοχικότητας, της κριτικής σκέψης, της επικοινωνίας, της συνεργασίας. Θεωρώ ότι σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό τα αναπτύσσει αυτά» και

«Διατυπώνεται με ξεκάθαρο τρόπο τι πρέπει να μάθει ο μαθητής στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Αυτό το οποίο πρέπει είναι που πρέπει η γνώση που πρέπει να πάρει, να αναπτύξει ως δεξιότητα, οι στάσεις και οι αξίες που πρέπει να αναπτύξει στη μετέπειτα ζωή του. Τι πρέπει να υιοθετήσει στη μετέπειτα ζωή του».

IV.2.2.2. Η ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΑΥΘΕΝΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΖΩΗΣ

Ερώτηση: *«Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)»*

Οι γνώσεις που προσφέρει και αναπτύσσει το νέο πρόγραμμα σπουδών, όπως και τα προσδοκώμενα από αυτό μαθησιακά αποτελέσματα δεν αποτελούν μια στείρα γνώση που παράγεται για να καλύψει μόνο το χρόνο στην τάξη και στο σχολείο. Αντίθετα, αποσκοπεί να δώσει στους μαθητές και τις μαθήτριες μια πραγματικά κοινωνική αγωγή μια προσομοίωση των καταστάσεων ζωής και έναν ενδεδειγμένο τρόπο αντιμετώπισης και, γιατί όχι, και αξιοποίησης τους:

«Έτσι κι αλλιώς ο μαθητής έρχεται έχοντας κάποιες γνώσεις, κάποιες ιδέες, κάποιες απόψεις για αυτά τα θέματα. Σύμφωνα με το νέο πρόγραμμα ο μαθητή καλείτε να

διαπραγματευτεί αυτά τα θέματα σε ένα πλαίσιο αυθεντικών καταστάσεων της πραγματικής ζωής. Τότε ερχόμαστε πολύ κοντά σε αυτό που λέμε ότι η ύλη, το περιεχόμενο είναι κοντά σε αυτό που γνωρίζει ή που καλείται να γνωρίσει ο μαθητής. Είναι γνώσεις που έχουν νόημα, που έχουν αξία για το παρόν και το μέλλον, είναι χρηστικά πράγματα δηλαδή που σίγουρα θα του χρησιμεύσουν στο μέλλον σε καταστάσεις πραγματικής ζωής».

«Γιατί είπαμε βάζουμε το μαθητή να σκεφτεί πως μπορεί να διαπραγματευτεί αργότερα καταστάσεις της πραγματικής ζωής».

IV.2.2.3. Η ΣΠΕΙΡΟΕΙΔΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Ερώτηση: «Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία»;

Η σπειροειδής διάταξη της ύλης εντάσσεται στις ειδικές ποιοτικές τάσεις του νέου προγράμματος σπουδών. Η σπειροειδής οργάνωση του υλικού θεωρήθηκε ότι διευκολύνει τη ροή της ύλης και βοηθά το μαθητή να χτίσει πάνω στις προηγούμενες γνώσεις του και να οδηγηθεί στην καθοδηγούμενη ανακάλυψη της καινούργιας. Ακριβώς κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο εξελίσσεται μια σπειροειδής καμπύλη, η οποία αν και χαρακτηρίζεται από την απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών περιελίξεων της, εν τούτοις παραμένει σταθερή:

«Θεωρώ ότι σπειροειδώς εξελίσσεται η διάταξη της ύλης και θεωρώ ότι είναι πολύ πετυχημένη μέχρι στιγμής» και

«...το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι επειδή είναι δύο τάξεις 5η και 6η η συνέχεια είναι σπειροειδής των θεματικών της 5ης με της 6ης είναι επιτυχημένη. Η διάρθρωση είναι ίδια και στην 5η οικογένεια, σχολείο και ευρύτερη κοινότητα οπότε πιστεύω τα παιδιά μετά την πρώτη εξοικείωση και οι εκπαιδευτικοί θα δουν τη συνέχεια σε αυτές

τις 2 τάξεις και θα το απολαύσουν γιατί είναι λίγο ροή παιδαγωγική οπότε νομίζω η άποψη μου είναι θετική και μου αρέσει πολύ η συνέχεια και των 2 τάξεων, η ομοιομορφία της ροής».

IV.2.2.4. Η ΠΟΛΙΤΕΙΟΤΗΤΑ

Ερώτηση: «Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)»

Η πολιτειότητα είναι ένας όρος που διατρέχει το νέο πρόγραμμα σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό. Η καλλιέργεια της ιδιότητας του πολίτη, όχι μόνο με την στενή σημασία της άσκησης των εκλογικών δικαιωμάτων, αλλά κυρίως με τη σημασία των δικαιωμάτων, των υποχρεώσεων, των αντιλήψεων, της τοποθέτησης απέναντι στα σύγχρονα ζητήματα, της καλλιέργειας αρχών και αξιών. Η θέσεις που έλαβαν οι εκπαιδευτικοί ήταν σαφείς ως προς την κατεύθυνση της καλλιέργειας της πολιτειότητας, όπως φαίνεται και από τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Επίσης, η έννοια της ενεργούς πολιτειότητας που αναφερθήκαμε προηγουμένως περιλαμβάνει και τις έννοιες της διαπολιτισμικής ή πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης, τις αξίες για τη ζωή, την ισότητα των δύο φύλων που είναι έννοιες που ανάγονται στην συμπερίληψη. Άρα θεωρώ ότι είναι αρκετά ανοικτό και ως προς τις τρεις αυτές διαστάσεις που συζητάμε», και

«Εδώ έχουμε τις νέες έννοιες όπως είναι η έννοια της πολιτειότητας, της ιδιότητας του ενεργού πολίτη που δεν υπήρχε στα παλαιότερα Π.Σ. Μέρος της ενεργούς πολιτειότητας είναι η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των δύο φύλων, την αειφόρο ανάπτυξη. Άρα υπάρχουν καινούργιες έννοιες που έχουν να κάνουν με τη σύγχρονη ζωή, με συνθήκες που επικρατούνε σήμερα και διαπραγματεύονται έτσι κι αλλιώς οι κοινωνίες και οι άνθρωποι που ζουν στην

κοινωνία. Και θεωρώ ότι οι μαθητές θα κληθούν να δώσω απαντήσεις σε τέτοια ζητήματα».

IV.2.2.5. Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΠΑΡΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥ

Ερώτηση: *«Πως κρίνετε το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)».*

Κατά παράφραση του θρυλικού έργου του Γάλλου συγγραφέα Marcel Proust, ο χρόνος που αναζητείται για το μάθημα δεν είναι σίγουρα χαμένος, δεν είναι όμως και επαρκής. Ένα στοιχείο το οποίο επισημάνθηκε από όλους ανεξαιρέτως τους συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικούς είναι ότι ο χρόνος ο οποίος διατίθεται για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι ελάχιστος καθώς το μάθημα είναι μονόωρο. Επίσης, συχνά στερείται και ποιότητας καθώς διατίθενται για αυτό οι τελευταίες ώρες του ωρολόγιο προγράμματος, όταν η διδακτική ώρα είναι πιο μικρή και οι μαθητές και μαθήτριες αρκετά κουρασμένοι. Ειδικά, στην περίπτωση του νέου προγράμματος σπουδών το οποίο δύναται να χαρακτηριστεί πληθωρικό, τόσο αναφορικά με τις θεματικές του ενότητες, τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, τις προτεινόμενες δραστηριότητες, σίγουρα ο χρόνος δεν είναι επαρκής. Ειδικά αν ληφθεί υπόψη ότι πρόκειται για ένα γνωστικό αντικείμενο το οποίο δεν αποσκοπεί απλώς στην απόκτηση γνώσεων αλλά στην καλλιέργεια αξιών, δεξιοτήτων και στάσεων ζωής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Πιστεύω δεν είναι επαρκής και πιστεύω ότι οι κατασκευαστές του προγράμματος σπουδών δεν έλαβαν υπόψη το χρόνο που διατίθεται στο μάθημα για διδασκαλία, ήταν αρκετά αισιόδοξοι ρομαντικοί και καλοπροαίρετοι όταν το κατασκεύαζαν. Έβαλαν μέσα όλα αυτά που όφειλαν να βάλουν αλλά, αλλά, αλλά ο χρόνος διδασκαλίας δεν έφθανε έτσι κι αλλιώς με το παλιό πρόγραμμα σπουδών που ήταν πολύ πιο απλοϊκό, πέντε πράγματα, κυρίως αφορούσε κάποιες γνώσεις. Τώρα λοιπόν

που μιλάμε για ομαδοσυνεργατική, που μιλάμε για project, που μιλάμε για διαφοροποιημένη διδασκαλία, για διαφορετικές εργασίες ανάλογα με τη μαθησιακή ετοιμότητα των μαθητών, έχει γίνει ακόμα πιο απαιτητική η κατάσταση ως προς το χρόνο. Ωστόσο ο χρόνος δεν έχει αυξηθεί, έχει παραμείνει ο ίδιος. Άρα εδώ η απάντηση είναι όχι ο χρόνος δεν έχει αυξηθεί, ο χρόνος είναι ελάχιστος, η νέα προσέγγιση αυτή του Π.Σ. απαιτεί ακόμα περισσότερο χρόνο ακόμα και από το παλιό πρόγραμμα».

Αν και υπήρξαν κάποιες προτάσεις όπως η διαθεματική προσέγγιση κάποιων ενοτήτων ή και η εισαγωγή του μαθήματος από μικρότερες τάξεις με πιο απλό τρόπο μέχρι την πλήρη του ανάπτυξη στις Ε' και ΣΤ' τάξεις με πιο σύνθετο, εν τούτοις επισημάνθηκε από όλους η ανάγκη για διάθεση περισσότερου διδακτικού χρόνου:

«Επειδή όμως το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής μου αρέσει θα μπορούσε να είναι και στις μικρότερες τάξεις με μια άλλη μορφή και από την Δ' και πάνω να υπάρχει το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αν μείνει μονόωρο και αυτή η ύλη που υπάρχει τώρα να υπάρχει στην Δ', Ε', Στ'. για να έχει μεγαλύτερη ανάσα μεγαλύτερη άνεση να εφαρμοστεί και να βγει» και

«Ένα στοιχείο που βοηθά για τη διαχείριση του χρόνου είναι η δουλειά σε ομάδες, με project που έτσι κι αλλιώς προτείνεται από το νέα πρόγραμμα. Βέβαια απαιτούνε χρόνο, να διαχειριστείς τα θέματα διαχειριστούν οι μαθητές τα θέματα να αφήσουμε τα παιδιά να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους. Όλα αυτά θέλουν χρόνο. Όμως η διαθεματική προσέγγιση των εννοιών ή των ζητημάτων που θέτει το νέο πρόγραμμα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής μέσα και από άλλα μαθήματα, τα μαθήματα της γλώσσας, της ιστορία, ή της γεωγραφίας, θα μπορούσαμε να αποφεύγουμε τις αλληλοεπικαλήψεις και να εστιάζουμε στη νέα γνώση που πρέπει να αποκομίσουν οι μαθητές μας».

IV.2.2.6. ΕΠΑΡΚΕΙΣ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Ερώτηση: «Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενότητων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενότητων στο Π.Σ.)»

Το περιεχόμενο του νέου προγράμματος σπουδών αναπτύσσεται σε τρεις κυρίως ενότητες, στη ζωή στην οικογένεια, τη ζωή στο σχολείο και τη ζωή στην κοινωνία. Αναπτύσσεται δηλαδή το περιεχόμενο ανάλογα με το επίπεδο της κοινωνικοποίησης των μαθητών, το οποίο βέβαια είναι σε συνάρτηση κατά κύριο λόγο με την ηλικία τους. Έτσι, η οργάνωση του περιεχομένου είναι σε απόλυτη συνάρτηση με τις φάσεις της ζωής των μαθητών και περνά από την μικρή και συγκεκριμένη κοινωνία (οικογένεια) στην πιο ευρεία (σχολείο) και αφηρημένη (κοινωνία). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται:

«Καταρχήν και στην Ε' και στην ΣΤ' τάξη τα θεματικά πεδία που αναφέρονται είναι η ζωή στο σπίτι, στην κοινότητα και στον ευρύτερο κόσμο. Έτσι όπως είναι δομημένη η θεματική βοηθάει στο να μπορέσουμε να κλιμακώσουμε τη μετάδοση της γνώσης να ξεκινήσουμε από το αρχικό στάδιο που είναι η οικογένεια και να περάσουμε στο ευρύ» και

«Δεν θα άλλαζα τη διάταξη καθώς είναι πολύ σωστά δομημένες και κλιμακωτά οι ενότητες κατά την κρίση μου».

IV.2.2.7. Η ΜΑΘΗΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ

Ερώτηση: «Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης,

συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

Από όλους τους συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις εκπαιδευτικούς επισημάνθηκε ως ιδιαίτερα σημαντική ειδική ποιοτική τάση η μαθητοκεντρική λογική του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής του Δημοτικού. Είναι άλλωστε ένα ιδιαίτερο στοιχείο του, καθώς αποσκοπεί στο να δώσει στο μαθητή τη δυνατότητα να διερευνήσει ο ίδιος, να παράξει τη γνώση, να κατανοήσει τις στάσεις και τις αξίες που καλείται να ενσωματώσει. Η καλλιέργεια της ποιοτικής τάση της *πολιτειότητας* η οποία αναφέρθηκε σε προηγούμενη υποενότητα δεν θα ήταν δυνατή αν δεν πραγματοποιείτο από τους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτριες. Το νέο πρόγραμμα σπουδών έλαβε μαθητοκεντρικό χαρακτήρα διότι το ίδιο το αντικείμενο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι μαθητοκεντρικό:

«Νομίζω ότι είναι σαφή αν κανείς διαβάσει τα μαθησιακά αποτελέσματα και τις προτεινόμενες δραστηριότητες θα το αντιληφθεί αυτό εύκολα ότι ο μαθητής είναι στο επίκεντρο και ότι η διδασκαλία γίνεται μαθητοκεντρική».

«Εδώ, σου δίνει να καταλάβεις το νέο Π.Σ. ότι αν δεν έχεις αυτή τη φιλοσοφία, μαθητοκεντρική δεν μπορείς να πετύχεις τους στόχους, γιατί οι στόχοι του νέου Π.Σ. δεν είναι μόνο γνωστικοί έχουνε μέσα και αυτά».

«Δεν είναι ένα μάθημα αποστήθισης έτσι μαθηματικής σκέψης που πρέπει να αποκτήσουν οι μαθητές ή οτιδήποτε άλλο που πρέπει να δουλέψουν ας πούμε και λίγο μόνοι τους. Ουσιαστικά νομίζω ναι. Είναι ένα καθαρά μαθητοκεντρικό αντικείμενο».

IV.2.2. 8. Η ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΜΕ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ερώτηση: «Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)»

Ένα ακόμα ιδιαίτερο γνώρισμα της ποιοτικής τάσης της μαθητοκεντρικής λογικής είναι το ότι είναι απολύτως συμβατή με τη διδασκαλία του μαθήματος. Το στοιχείο αυτό παρατίθεται σε ξεχωριστή υποενότητα προκειμένου να αναδειχθεί ότι η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, όχι ως μάθημα αλλά ως ιδιότητα, δεν είναι ένα έμφυτο χαρακτηριστικό, ένα ιδιαίτερο γνώρισμα κάποιων ξεχωριστών ανθρώπων. Αντιθέτως, είναι μια ιδιότητα η οποία μπορεί και οφείλει να διδαχθεί και να καλλιεργηθεί από την παιδική ήδη ηλικία και μάλιστα εντός του χώρου της ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας, της τάξης και του σχολείου. Κατηγορηματική ήταν η θέση την οποία έλαβαν όλοι ανεξαιρέτως οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις εκπαιδευτικοί, ότι δηλαδή ότι η μαθητοκεντρική λογική του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι απολύτως συμβατή με τη διδασκαλία του:

«Θεωρώ ότι το συγκεκριμένο μάθημα μόνο έτσι μπορεί να γίνει. Δηλαδή αν εξηγήσουμε στο μαθητή ότι αυτός είναι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο. Να μάθει πως να ενταχθεί μέσα στην κοινωνία, τι τον αφορά, πως να σκέφτεται, να αυτενεργεί, να συνεργάζεται. Την ίδια άποψη έχω και εγώ. Θεωρώ ότι προσελκύουν πιο πολύ το ενδιαφέρον των μαθητών, δεν δίνουν μια στείρα γνώση, αλλά ο μαθητής καλείται να ενεργήσει ο ίδιος και να βιώσει κάποια πράγματα».

«Είναι εξαιρετική. Μόνο έτσι αυτό το μάθημα».

IV.2.3. Ερωτήσεις τρίτου άξονα

IV.2.3.1. ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗΣ

Ερώτηση: «Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ»;

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχει ανατροφοδότηση αναφορικά με την υποδοχή του νέου προγράμματος σπουδών από τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι κατά το προηγούμενο και κατά το τρέχον εκπαιδευτικό έτος 2022-2023 εφαρμόζουν το νέο πρόγραμμα στα Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία. Η έλλειψη αυτή περιορίζει την κοινότητα των εκπαιδευτικών που σχετίζονται με κάποιον τρόπο (εφαρμογή ή/και επιμόρφωση) με το νέο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και στερεί πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με την προστιθέμενη αξία, την εφαρμογή και τα αποτελέσματα του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο. Όπως αναφέρεται:

«Κοιτάξτε, θα μιλήσω για τους επιμορφωτές Β΄ που ήμασταν στο τμήμα γιατί άλλους εκπαιδευτικούς εγώ δεν ξέρω, δεν έχω κάνει ακόμα το τμήμα. Θα ξεκινήσει η επιμόρφωση αλλά δεν έχουμε κάνει ακόμα τις επιμορφώσεις στους εκπαιδευτικούς για να σας πω πως κάτι. Να δούμε αν πούμε αντιδράσεις και τι άλλο θα μου πούνε. Αν αν πούμε κάναμε τη συνέλευση ένα μήνα αργότερα ίσως είχαν ξεκινήσει να μπορούσα να σας πω και άλλες αντιδράσεις. Από εμάς τους επιμορφωτές Β΄ ήταν πολύ καλές, δηλαδή όλα τα σχολεία ήταν θετικά. Δεν είδα κάτι να έχει προβληματίσει τους συναδέλφους. Ούτε και εμένα βέβαια. Εγώ ασχολήθηκα με την ιθαγένεια, έτσι ένα κομμάτι του νέου προγράμματος που μου άρεσε πολύ».

«Δεν υπάρχει σχετική εμπειρία για να έχω άποψη»

IV.2.3.2. ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ερώτηση: «Λαμβάνοντας υπόψη την *επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων*, τις *υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων* θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)»

Η θέση που επικρατεί είναι ότι οι παθογένειες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος οι οποίες αφορούν κυρίως την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων πρωταρχικά και δευτερευόντως την επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων και τις υλικές συνθήκες ενδέχεται να δυσχεράνουν την εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών, ειδικά από εκπαιδευτικούς που στερούνται διδακτικής εμπειρίας. Μια ακόμα παθογένεια που εντοπίστηκε εκτός από αυτές που αναφέρονται στην ερώτηση αφορά τον τρόπο σκέψης των μαθητών και μαθητριών που επίσης θα κληθούν να λειτουργήσουν έξω από τα τετριμμένα. Όπως αναφέρεται:

«Ναι. Δύο είναι. Η μια σχετίζεται ακριβώς με αυτό η τυχόν απροθυμία των εκπαιδευτικών και το δεύτερο είναι σημαντικό. Είναι ένα μεγάλο πρόβλημα που έχει να κάνει με την επαγγελματική ετοιμότητα είναι η μη ύπαρξη εγχειριδίου. Θα το θεωρούσα ευχής έργο να υπάρχει ήδη το εγχειρίδιο γραμμένο με βάση το νέο πρόγραμμα σπουδών, θα ήταν πολύ πιο εύκολο να το δείξεις στον εκπαιδευτικό και να πεις κοίτα το νέο πρόγραμμα, κοίτα πως τα μετουσιώνει όλα αυτά σε δραστηριότητες, δεν θα του δημιουργούσες την ανασφάλεια. Ενώ τώρα θα του πεις κοίτα τι λέει το νέο Π.Σ. κοίτα κάποια έτοιμα σενάρια που έχω εδώ για να πάρεις ιδέες, δίδαξε το τώρα. Εκεί θα τον έπιανε ανασφάλεια, με το δικίο του. Άρα πιστεύω ότι δύο ζητήματα μπορεί να προκύψουν. Το ένα είναι διαδικαστικό και μπορεί να συνδικαλιστικό, η απροθυμία για τις επιμορφώσεις και το δεύτερο είναι ουσιαστικό η έλλειψη εγχειριδίου ακόμα και αν σου δίνει τη φιλοσοφία του προγράμματος, τους στόχους, τις δραστηριότητες και ένα αποθετήριο σεναρίου για να πάρεις ιδέες».

«Η 1^η δυσκολία είναι η αλλαγή της νοοτροπίας και της κουλτούρας του εκπαιδευτικού στο νέο πρόγραμμα. Για παράδειγμα η επαφή του με τις νέες έννοιες που διαπραγματεύεται το νέο Π.Σ. θεωρώ ότι δεν είναι ένα εύκολο πράγμα. Επίσης, στο κομμάτι του εξοπλισμού του σχολείου. Αν το σχολείο δεν έχει εξοπλισμό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί η σύνδεση με τις νέες τεχνολογίες, με τον υπολογιστή, να αξιοποιήσουμε αυτό το κομμάτι το οποίο επίσης είναι σημαντικό. Σίγουρα η νοοτροπία και η κουλτούρα του εκπαιδευτικού είναι σημαντική. Εγώ θα έλεγα και των μαθητών, γιατί για να εφαρμόσω κάτι καινοτόμο στους μαθητές θα πρέπει και οι ίδιοι οι μαθητές να σταματήσουν να σκέφτονται όπως σκέφτονται μέχρι τώρα, γιατί εμείς τους εθίζουμε με ένα τρόπο, τους συνηθίζουμε σε ένα τρόπο μάθησης συγκεκριμένο. Ενώ τώρα τα νέα προγράμματα τους καλούν να λειτουργήσουν λίγο διαφορετικά, να είναι αυτοί το επίκεντρο στη μάθηση και αυτοί να μπορούν να αναπτύσσουν δεξιότητες, τις οποίες μέχρι τώρα προσπαθούσαμε ίσως κατ' όνομα να αναπτύξουμε, λέγαμε ότι δουλεύαμε ομαδοσυνεργατικά, ίσως και να μη δουλεύαμε και να μην γίνεται στην ουσία. Άρα εγώ θα έλεγα ότι πρέπει να αλλάξει λίγο και το πλαίσιο της τάξης. Παράδειγμα, θέλω να μιλήσω για αιεφορία, για το περιβάλλον, ενδεχομένως πρέπει να βγω και έξω από την τάξη. Άρα δεν είναι μόνο η νοοτροπία των εκπαιδευτικών και των μαθητών αλλά να πρέπει να αλλάξει όλο το πλαίσιο».

IV.2.3.3. ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Ερώτηση: «Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)».

Στα θετικά στοιχεία σημειώθηκαν η διάταξη των θεματικών πεδίων, εσωτερική συνοχή και λογική τους, η προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση. Στα αρνητικά περιλαμβάνονται η έλλειψη διδακτικού χρόνου για την ανάπτυξη του προγράμματος σπουδών και η έλλειψη εγχειριδίου. Ως επιπλέον δυσκολία σημειώνεται η ανάγκη αλλαγής νοοτροπίας εκπαιδευτικών και μαθητικού πληθυσμού.

«Τα θετικά στοιχεία είναι η διάταξη των θεματικών πεδίων με μια εσωτερική λογική και με ένα εσωτερικό νήμα, τα σύγχρονα θέματα που έχουν μπει, η παιδαγωγική προσέγγιση η οποία προτείνεται (μέθοδο project, μαθητοκεντρική, αυτενέργεια). Τα αρνητικά είναι δύο, η έλλειψη διδακτικού χρόνου που δεν επιτρέπει αυτά να εφαρμοστούν με το χρόνο που προβλέπει για το συγκεκριμένο μάθημα και η προς το παρόν έλλειψη εγχειριδίου».

«Οι δυσκολίες είναι αυτές που μόλις είπαμε. Πρέπει να αλλάξουμε το πλαίσιο. Αυτό δεν είναι πάντα εύκολο. Αν για παράδειγμα δεν υπάρχουν υπολογιστές στο σχολείο δεν μπορούμε να πούμε ας φέρουμε και 10 υπολογιστές. Ή επίσης το κατά πόσο είναι εύκολο να βγούμε από την τάξη, και να κάνουμε ένα μάθημα στην αυλή ή στο διπλανό πάρκο, ούτε αυτό είναι εύκολο. Ξέρετε υπάρχει και ένα νομικό πλαίσιο που μας περιορίζει. Ενδεχομένως και αυτό χρειάζεται μια αλλαγή για να κινηθεί ως προς το πλαίσιο του Π.Σ.

Το σημαντικότερο θετικό στοιχείο για εμένα είναι ότι θέτει το μαθητή στο επίκεντρο σε αυτή τη διαδικασία και όλα περιστρέφονται γύρω από αυτόν και όλα αναπτύσσονται και εξελίσσονται γύρω από αυτόν. Θεωρώ ότι είναι το πιο σημαντικό γιατί μέχρι τώρα είχαμε ένα γνωσιοκεντρικό μοντέλο στο μυαλό μας, έχουμε τη γνώση, έχουμε το μαθητή από την άλλη μεριά και πρέπει να φέρουμε αυτούς τους δύο σε επαφή. Ενώ τώρα καλείται ο ίδιος ο μαθητής υπό μορφή ερευνητή, υπό μορφή της ανακάλυψης και μέσα σε ένα ομαδικό κοινωνικό πλαίσιο της τάξης να μπορέσει να κατακτήσει τη γνώση και να σκεφτεί αυτός ο ίδιος πως θα μπορέσει να εκμεταλλευτεί αυτή τη γνώση ως αυριανός πολίτης αυτής της κοινωνίας».

IV.2.3.4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ερώτηση: «Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)»

Ο χρόνος υποβολής της ερώτησης αυτής κρίθηκε αρκετά πρώιμος για την υποβολή τυχόν προτάσεων. Ίσως σε αυτό συνέβαλε το γεγονός ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες δεν είχαν έμπρακτα εφαρμόσει το νέο πρόγραμμα παρά είχαν μόνο θεωρητική γνώση αυτού από την επιμόρφωση τους σε αυτό. Σημαντικός παράγοντας είναι ακόμα το γεγονός πως το νέο πρόγραμμα θεωρήθηκε ευέλικτο από τους συμμετέχοντες στην έρευνα και έτσι έκρινα ότι όποια πρόταση για βελτίωση μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη.

«Δεν έχω αυτή την στιγμή, γιατί για να μπορέσεις να προτείνεις κάτι θα πρέπει να το εφαρμόσεις για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα να δεις τι από αυτά επιτυγχάνονται, τι είναι υλοποιήσιμα, τι μπορούν πραγματικά να επιτευχθούν και ποιες είναι οι δυσκολίες-αδυναμίες, τι θα μπορούσαμε πραγματικά να αλλάξουμε, να το διαπραγματευτούμε με έναν άλλο τρόπο. Άρα θεωρώ ότι είναι πολύ νωρίς να μιλάμε για αλλαγές σε μια πρόταση καινούργια και καινοτόμα που θα πρέπει να τη δούμε με θετική ματιά για να πετύχει».

«Δεν έχω κάτι ιδιαίτερο να προσθέσω κι επειδή ακριβώς το νέο Π.Σ. δίνει πολλές δυνατότητες ευελιξίας και αυτενέργειας οι όποιες βελτιώσεις μπορούν να γίνουν κατά την εφαρμογή του».

IV.2.3.5. ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ: «Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;»

Όλοι ανεξαιρέτως οι συμμετέχοντες απάντησαν ότι έμειναν απολύτως ικανοποιημένοι από την επιμόρφωση που έλαβαν. Σημείωσαν εν τούτοις την ανάγκη τους για ανατροφοδότηση δεδομένου του μεγάλου χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε από την επιμόρφωση τους μέχρι την περίοδο που θα κληθούν να εφαρμόσουν το πρόγραμμα:

«Έμεινα απολύτως ικανοποιημένη από την επιμόρφωση και ένα μεγάλο μέρος οφείλεται στον επιμορφωτή που έκανε σαφή και κατανοητά τα νέα στοιχεία του ΠΣ.

Θα ήθελα λίγο περισσότερο χρόνο και μια ανατροφοδότηση με ανάλογη επιμόρφωση μετά την εφαρμογή τους και σε εύλογο χρονικό διάστημα».

«Θεωρώ ότι η επιμόρφωση ήταν πλήρης και σαφής και δεν χρειάζομαι κάτι περισσότερο».

IV.3. Σύνοψη κεφαλαίου

Από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο προκύπτει ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών στο μάθημα Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο παρουσιάζει πολλά θετικά στοιχεία, καινοτόμα και πρωτοποριακά, τόσο αναφορικά με το περιεχόμενο, την ύλη, την ενσωμάτωση σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων, την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών, το μαθητοκεντρικό του χαρακτήρα.

Στα αρνητικά στοιχεία συγκαταλέγονται ο περιορισμένος χρόνος που διατίθεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα για την εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών και η έλλειψη διδακτικού εγχειριδίου που αναμένεται σε χρονικό διάστημα μεταγενέστερο από αυτό που αναμένεται να εφαρμοστεί το νέο πρόγραμμα σπουδών και ενδεχομένως η έλλειψη του να δυσκολέψει εκπαιδευτικούς χωρίς την απαιτούμενη διδακτική εμπειρία. Στους παράγοντες που ενδέχεται να δυσχεράνουν την εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών περιλαμβάνεται η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων, η έλλειψη υλικοτεχνικών υποδομών και η νοοτροπία των εκπαιδευτικών αλλά και των μαθητών και των μαθητριών.

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

V.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Σκοπός της παρούσης διπλωματικής εργασίας ήταν η πραγματοποίηση έρευνας για την αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο κατά το τρέχον σχολικό έτος 2022-2023 διδάσκεται για δεύτερη χρονιά σε Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία.

Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας πραγματοποιήθηκε παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου το οποίο περιλάμβανε τις επιστημονικές θεωρίες για τα προγράμματα σπουδών, τον ορισμό τους, τα είδη τους, τη διαφοροποίηση μεταξύ του «επιδιωκόμενου», «αντιληπτού» και «υλοποιούμενου» προγράμματος σπουδών, την οργάνωση και τις βασικές αρχές που τα διέπουν, την ιστορική αναδρομή εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών, στο εν λόγω μάθημα. Σκοπός αυτής της παρουσίασης ήταν να γίνει σαφές το πόσο δύσκολος είναι ο σχεδιασμός ενός προγράμματος σπουδών, οι προκλήσεις τις οποίες καλούνται οι σχεδιαστές του να υπερκεράσουν αλλά και να συγκεράσουν, καθώς και ο ιδιαίτερος και σημαντικός ρόλος του εκπαιδευτικού κατά τη διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος, οι επιδράσεις που ο ίδιος ως προσωπικότητα μπορεί να έχει πάνω στους σημερινούς μαθητές και μελλοντικούς πολίτες. Για το λόγο αυτό ήταν σημαντική η γνώμη τους και είναι ξεκάθαρη πλέον η ανάγκη αξιολόγησης του νέου προγράμματος από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι έχουν επιμορφωθεί πάνω σε αυτό.

Ακολούθησε η παρουσίαση των απόψεων Ελλήνων εκπαιδευτικών για τα παλαιότερα προγράμματα σπουδών που εφαρμόζονταν για το μάθημα. Η γενική εικόνα ήταν ότι τα προηγούμενα προγράμματα στόχευαν στη δημιουργία ενός προτύπου πολίτη, στην κατασκευή ενός συγκεκριμένου μοντέλου, όπου κυριαρχεί η έμφαση στις υποχρεώσεις και η υποχώρηση των δικαιωμάτων. Παρά τις δειλές προσπάθειες για εισαγωγή νέων τύπων εκπαίδευσης όπως η βιωματική μάθηση ο στόχος παρέμεινε. Ούτε η ένταξη της χώρας σε διεθνείς και υπερεθνικούς οργανισμούς στάθηκε ικανή να προσαρμόσει αυτό το πρότυπο πολίτη στις νέες απαιτήσεις και ανάγκες της *Κοσμόπολης*, του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος και της μετανεωτερικής κοινωνίας, όπου συνυπάρχουν παράλληλοι κώδικες, αξίες και αντιλήψεις και

σύνθετες απαιτήσεις. Ανάλογα προβλήματα αντιμετωπίζουν και άλλες χώρες όπως οι Η.Π.Α. οι οποίες διαπιστώνουν την ανάγκη ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών, οι οποίες μπορούν να καλλιεργηθούν στα σχολεία μέσω του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Ακόμα και χώρες με μια μακρά παράδοση δημοκρατίας και καλλιέργειας της ενεργούς πολιτειότητας των πολιτών της ήδη από τα μαθητικά τους χρόνια, όπως η Σουηδία, φαίνεται να αντιμετωπίζουν ή θα αντιμετωπίσουν προβλήματα συμμετοχικότητας, καθώς οι νέοι στρέφονται στον ψηφιακό κόσμο και τον κόσμο των κοινωνικών δικτύων. Σε κάθε περίπτωση πάντως συμπεραίνεται ότι οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες θέτουν σε κίνδυνο την καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης, συμμετοχής και της πολιτειότητας των μαθητών και μαθητριών.

Σε αυτό το πλαίσιο οι εμπνευστές και σχεδιαστές του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο κλήθηκαν να σχεδιάσουν ένα πρόγραμμα το οποίο θα καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες και γιατί όχι και τις μελλοντικές. Για την επίτευξη αυτού του στόχου δεν αρκεί η παροχή γνώσεων αλλά απαιτείται η καλλιέργεια στάσεων, δεξιοτήτων αντιλήψεων, μέσω της ενεργούς συμμετοχής των μαθητών και των μαθητριών. Στην προσπάθεια τους αυτή υιοθέτησαν τις αρχές της κοινωνικοποίησης, δηλαδή της καλλιέργειας της πολιτειότητας των μαθητών, της συνείδησης των δυναμικών που αναπτύσσονται στην πολιτική κοινότητα, τα λιτά και θεωρητικά πλαίσια και την άμεση εμπλοκή των μαθητών με τη δημιουργία βιώματος. Η φιλοσοφία τους είναι να γίνεται κατανοητό ότι η Δημοκρατία είναι πολύπλοκη, γεμάτη αντιφάσεις και διλήμματα, τα οποία ο κάθε μαθητής και η κάθε μαθήτρια θα κληθούν να αντιμετωπίσουν στο μέλλον ως πολίτες.

Η ποιοτική έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε κάλεσε υψηλού μορφωτικού επιπέδου και μακράς επαγγελματικής εμπειρίας εκπαιδευτικούς οι οποίοι είχαν επιμορφωθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών να καταθέσουν τις απόψεις τους για αυτό. Από τα λεγόμενα τους προκύπτουν σημαντικές συγκλίσεις και μερικές αποκλίσεις από τα αποτελέσματα των προγραμμάτων σπουδών που αναφέρονται στη βιβλιογραφία.

V.2. Συγκλίσεις και αποκλίσεις με τη βιβλιογραφία – περιορισμοί έρευνας

Ομόφωνη είναι η θέση ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών χαρακτηρίζεται από μια σπουδαία καινοτομία: την μαθητοκεντρική λογική του, στοιχείο το οποίο αναπτύσσεται σε πολλούς άξονες. Καταρχάς, στο στόχο του μαθήματος, που δεν είναι να παράξει ένα πρότυπο πολίτη αλλά να καλλιεργήσει αντιλήψεις, στάσεις ζωής, αρχές και αξίες, όλα όσα συνιστούν την σύγχρονη έννοια της πολιτειότητας. Η πολιτειότητα ορίζεται όχι (μόνο) από υποχρεώσεις και δικαιώματα αλλά από μια ενεργή διάδραση του πολίτη με το κάθε φορά σύγχρονου του περιβάλλον, την εμπλοκή του σε αυθεντικές καταστάσεις της ενήλικης ζωής, την ανάγκη λήψης αποφάσεων ακόμα και εν μέσω διλημάτων και αντιφάσεων. Ο σύγχρονος και ο μελλοντικός πολίτης για να λειτουργήσει στην όλο και πιο σύνθετη κοινωνία, τοπική, ευρύτερη και παγκόσμια, θα κληθεί να δραστηριοποιηθεί ενεργά και αυτό θα μπορέσει να το πετύχει μόνο αν είναι λειτουργικά και ψηφιακά εγγράμματος, αν έχει αναπτύξει τις ήπιες δεξιότητες της συνεργασίας, της επικοινωνίας και της συμμετοχής, αν διαθέτει ευελιξία και προσαρμοστικότητα, αν έχει καλλιεργήσει συστηματικά την κριτική σκέψη του, ώστε να μπορεί να αξιολογεί τις καταστάσεις που αντιμετωπίζει και να λαμβάνει αποφάσεις με ανθρωπιστικό και πρακτικό πνεύμα και με διορατικότητα. Το νέο πρόγραμμα σπουδών της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο επιδιώκει να επιτύχει αυτό το πρότυπο πολίτη, δηλαδή του κριτικά σκεπτόμενου, ενεργά συμμετέχοντος, του λειτουργικά και ψηφιακά εγγράμματος, του έχοντος κριτική σκέψη και αποφασιστική δράση.

Η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης μέσω της βιωματικής δράσης, που θα εθίσει τους σημερινούς μαθητές στην απόκτηση πολιτειακής ταυτότητας, η καλλιέργεια του διαδρόμου συνείδησης είναι το ισχυρό σημείο του νέου προγράμματος σπουδών. Είναι το στοιχείο που διέπει τα προγράμματα σπουδών χωρών με μακρά δημοκρατική παράδοση και με ενεργή πολιτειακή ταυτότητα των μαθητών και των πολιτών τους. Αλλά είναι και το αναγκαίο προς ανάπτυξη στοιχείο που εντοπίζεται από άλλες χώρες οι οποίες παρουσιάζουν μια σχετική παθογένεια στον τομέα. Ταυτόχρονα, με την απελευθέρωση του μαθητή από τα στενά πλαίσια της διδασκαλίας του μαθήματος και των τετριμμένων εκπαιδευτικών τεχνικών είναι

δυνατόν να επιτευχθεί και η απελευθέρωση του εκπαιδευτικού, ο οποίος θα λειτουργήσει καθοδηγητικά για τους μαθητές του, χρησιμοποιώντας όλες τις δυνατές σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους και όλα τα σύγχρονα ψηφιακά εργαλεία στο καθοδηγητικό του έργο.

Η προσπάθεια αυτή, παρά τον ενθουσιασμό και την αισιοδοξία δεν αναμένεται να είναι εύκολη, όπως βέβαια δεν είναι εύκολη και στις άλλες χώρες, όπως παρατηρείται από τη βιβλιογραφία. Οι καινοτομίες πολλές φορές συναντούν αντιστάσεις και επιφυλακτικότητα, όχι μόνο από το φόβο της έκθεσης αλλά και από την εκτροπή από την πεπατημένη που επιφέρουν και του κόπου που συνεπάγονται για τη χάραξη του νέου δρόμου. Η έλλειψη σχετικής πολιτικής και κοινωνικής αγωγής και κουλτούρας φαντάζει ως ένα σημαντικό πιθανό εμπόδιο και απαιτείται προσήλωση στο στόχο για να μετασηματιστεί σε σύγχρονη, δημοκρατική και συμμετοχική κουλτούρα.

Δύο είναι οι παράγοντες οι οποίοι θα συνέβαλαν στην υπερκέραση του εμποδίου και φαίνεται ότι δεν έχει δοθεί η επαρκής και απαιτούμενη έμφαση σε αυτούς. Ο πρώτος παράγοντας είναι ο χρόνος. Ο χρόνος για την καλλιέργεια της κουλτούρας αυτής σε εκπαιδευτικούς και μαθητές. Ο περιορισμένος χρόνος που διατίθεται για το μάθημα δεν βοηθά ούτε τους εκπαιδευτικούς ούτε τους μαθητές να αναπτύξουν τις δεξιότητες, στάσεις και αξίες που φιλοδοξεί το νέο πρόγραμμα σπουδών να επιτύχει. Η έλλειψη επαρκούς χρόνου ίσως επιφέρει αποσπασματική και ατελή προσέγγιση στα πολιτικά, πολιτειακά και κοινωνικά θέματα, χωρίς να κατορθώνει να εγκαθιδρύσει το απαιτούμενο ποσοτικό και ποιοτικό βίωμα.

Ο δεύτερος παράγοντας είναι η ανατροφοδότηση. Με εξαίρεση τα όσα καταγράφονται στην παρούσα έρευνα και ενδεχομένως και σε όσες άλλες σχετικές, που θα συμβάλλουν σε μια αρχική ανατροφοδότηση επιμορφωμένων εκπαιδευτικών και σχεδιαστών του προγράμματος φαίνεται ότι η ανατροφοδότηση εκλείπει. Όλοι σχεδόν ανεξαιρέτως οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι δεν έχουν επικοινωνία με συναδέλφους τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι εφαρμόζουν το πρόγραμμα σε πειραματικά δημοτικά σχολεία. Έτσι οι απόψεις που καταθέτουν βασίζονται κατά πολύ σε εντυπώσεις και υποθέσεις, στον τρόπο που έγινε αντιληπτό

το πρόγραμμα σπουδών. Δεν έχουν εικόνα για το εφαρμόσιμο πρόγραμμα, ώστε να γίνουν σαφή τα όρια του προγράμματος σπουδών, οι δυσκολίες του, οι παράμετροι της πρακτικής του εφαρμογής.

Στους δύο αυτούς παράγοντες θα μπορούσε να προστεθεί και ένας τρίτος. Η έλλειψη σχολικού εγχειριδίου. Αν και σκοπός του προγράμματος σπουδών είναι να είναι μαθητοκεντρικό και να μην εξαντλείται στη διδασκαλία αλλά να εστιάζει στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών, η έλλειψη σχολικού εγχειριδίου μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα αυξημένης δυσκολίας για νέους εκπαιδευτικούς που στερούνται σχετικής πείρας στη διδασκαλία κοινωνικών μαθημάτων. Κλειδί σε αυτή την υπόθεση είναι βέβαια η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με τη παρουσίαση σεναρίων εργασίας και εφαρμογής σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων.

V.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Μετά την πλήρη εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής σε όλα τα σχολεία της χώρας και εξαιτίας της ανάγκης για ανατροφοδότηση πραγματικών πλέον δεδομένων μεγάλης κλίμακας, ίσως θα ήταν σκόπιμη η πραγματοποίηση μετά από ικανό χρονικό διάστημα η πραγματοποίηση νέας έρευνας σχετικά με τον τρόπο που γίνεται αντιληπτό και εφαρμόζεται το πρόγραμμα σπουδών, ώστε να διαπιστωθεί αν όντως οι αρχές του προγράμματος είναι λειτουργικές, αν παράγονται τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και αν το πρόγραμμα καλύπτει τις ανάγκες της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής των σύγχρονων μαθητών.

VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

V.ΙΙ.1. Ερωτηματολόγιο

Εισαγωγικό Κείμενο

Η παρούσα συνέντευξη έχει ως στόχο την καταγραφή των απόψεών σας για το νέο πρόγραμμα σπουδών όπως το μελετήσατε και το εφαρμόσατε κατά τη φάση της πιλοτικής εφαρμογής του στο σχολείο σας.

Οι απόψεις σας θα αξιοποιηθούν για τη βελτίωση των νέου προγράμματος σε συνδυασμό με όλα τα άλλα συμπεράσματα της πιλοτικής φάσης εφαρμογής του.

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο
- Ειδικότητα
- Σπουδές
- Χρόνια Υπηρεσίας
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος
- Χρόνος πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό;

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)
- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιγνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιγνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)
- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)
- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες** και **συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους;

Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;
- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)
- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;
- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)
- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)
- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)
- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «*Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής*». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)
- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)
- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

V.II.1. Συνεντεύξεις

Συνέντευξη 1

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο: «Θηλυκό»
- Ειδικότητα: «ΠΕ 70 ΔΑΣΚΑΛΩΝ»
- Σπουδές:
« Έχω 2^ο πτυχίο Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής στην Κόρινθο, έχω μεταπτυχιακό στο πανεπιστήμιο Αιγαίου που είναι Μοντέλα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εκπαιδευτικών Μονάδων».
- Χρόνια Υπηρεσίας: «14»
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος:
«Δεν έχω δουλέψει ποτέ σε πιλοτική εφαρμογή, σε τέτοιο σχολείο».
- Έχετε επιμορφωθεί για τα καινούργια σπουδαστικά προγράμματα;
«ναί, έχω επιμορφωθεί για να γίνω επιμορφώτρια για το μάθημα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής πολιτικής στα νέα προγράμματα σπουδών».
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό;
«Εγώ φέτος έχω την Α΄ Δημοτικού. Κατά βάση χρησιμοποιώ τον προτζέκτορα, προκειμένου οι μαθητές μου να έχουν μια καλύτερη οπτική επαφή, δηλαδή κάνω χρήση του υπολογιστή, χρησιμοποιώ πολύ εποπτικό υλικό, καρτέλες με λέξεις και συλλαβές, αριθμογραμμές, επίσης, με πλαστελίνη για να εμπεδώσουν τα παιδιά κάποια πράγματα για να εμπεδώνουν τα παιδιά. Το μάθημα Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής γίνεται στην Πέμπτη και στην Έκτη τάξη. Εγώ μπαίνω στην ΣΤ΄ τάξη και κάνω μια ώρα το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για να συμπληρώσω το ωράριο. Στο συγκεκριμένο μάθημα, επειδή δεν έχουμε πάρει τα καινούργια τα βιβλία ακόμα και έχουμε τα παλιά, προσπαθώ να εμπλουτίσω με κάποιες εικόνες για τους μαθητές μου που θεωρώ εγώ για συζήτηση, ίσως να τους παραπέμψω σε μια σελίδα να τη δούμε μαζί, προκειμένου να διαβάσουμε μια ιστορία και να το σχολιάσουμε, χρησιμοποιώ τα βίντεο. Επίσης, βιωματικά, προσπαθώ να τους εντάξω σε κάποιες ομάδες, όπως είναι η Action Aid για να ευαισθητοποιηθούν και να μπορέσουν να καταλάβουν πως λειτουργεί γενικότερα η κοινωνία μας, ή όπως κάνουμε τώρα εκλογές με τους μαθητές, που έβγαλαν τώρα τον πρόεδρο της τάξης. Όσο μπορώ βιωματικές δραστηριότητες».
- Είναι η 1^η χρονιά που το διδάσκετε αυτό;
«όχι είναι η 2^η. Για τα νέα προγράμματα σπουδών επιμορφώθηκα πέρυσι, απλώς ακόμα χρησιμοποιούμε τα παλιά βιβλία και μπορώ να κάνω τη σύγκριση των δύο προγραμμάτων. Επιμορφώθηκα επί οκτώ ώρες συν κάποιες που έπρεπε να διαβάσουμε μόνοι μας ως προς τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται, τους στόχους του νέου προγράμματος σπουδών».

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)

«Βλέποντας τους στόχους και τις δραστηριότητες των δύο προγραμμάτων, τα νέα προγράμματα είναι πιο ομαδικά, δηλαδή θέλουν τη συνεργασία και την ομαδικότητα των μαθητών, έχουν στόχο τη δημιουργία ενός δημοκρατικού πολίτη, που να έχει άποψη, κριτική. Τα παλιά προγράμματα δεν προάγουν καθόλου την ομαδοσυνεργαστικότητα των μαθητών, τα βιβλία έχουν κάποιες ασκήσεις στείρες, π.χ. σταυρόλεξα ή με την μορφή των ερωτοαπαντήσεων. Τα νέα προγράμματα επιδιώκουν τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών, την κριτική σκέψη και τον εκδημοκρατισμό των μαθητών μας. Επιδιώκουν να γίνουν δημοκρατικοί πολίτες».

- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Επιθυμούν να αναπτύξουν άλλες δεξιότητες τα νέα προγράμματα σπουδών: δεξιότητες συνεργασίας, δεξιότητες κριτικής».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)

- *«Στις προτεινόμενες τεχνικές και δραστηριότητες και σίγουρα και στους στόχους».*

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Νομίζω η τελευταία (β' θέση), με καλύπτει. Αυτά είχα στο μυαλό μου. Το πως δηλαδή αυτοί οι άνθρωποι θα μπορέσουν αυτά που θα βιώσουν στο μικροεπίπεδο του σχολείου να τα μεταφέρουν αργότερα στην κοινωνία».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

*«Θεωρώ ότι το νέο πρόγραμμα έχει ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ μέσα από τις τεχνικές που χρησιμοποιεί. Οι νέες τεχνικές (... ..) για να είμαι ειλικρινής έχει περάσει καιρός, είναι από τον Μάιο. Θυμάμαι τεχνικές όπως το model του Freya. Νομίζω πως προάγεται το κιναισθητικό προφίλ του μαθητή. Δηλαδή όταν χρησιμοποιούμε μια εικόνα είτε μέσα από το διαδίκτυο, είτε χρησιμοποιώντας το *artful thinking* μέσα από έναν πίνακα, ο μαθητής μπαίνει σε διαδικασία να σκεφτεί. Για παράδειγμα μπορούμε να επισκεφθούμε διαδικτυακά μια πινακοθήκη και να εξετάσουμε κάποιους πίνακες θεωρώ ότι είναι πιο εύκολη η επαφή με τους μαθητές και αποτελεί αφορμή για συζήτηση».*

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Εγώ πιστεύω σε μεγάλο βαθμό και αυτό το καταλαβαίνουμε μέσα από τις προτεινόμενες δραστηριότητες που έχει, που δεν είναι δεσμευτικές, απλά σε καθοδηγούν και σου δίνουν μια βάση αλλά εσύ μπορείς να κάνεις κάτι μεγαλύτερης ή μικρότερης δυσκολίας».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Σίγουρα είναι βιωματικό, αποκτούν δηλαδή εμπειρία οι μαθητές, κριτική, ομαδοσυνεργασία. Ο βαθμός που αυτά τα χαρακτηριστικά είναι εμφανή είναι μεγάλος. Εγώ συμφωνώ με τα χαρακτηριστικά του προγράμματος».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;
«Σε μεγάλο βαθμό. Σκοπεύω να το αξιοποιήσω μέσα στην τάξη, όχι μόνο στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αλλά και σε άλλα μαθήματα. Να πάρω δηλαδή τεχνικές που δεν τις γνώριζα και να τις ενσωματώσω και στα υπόλοιπα μαθήματα».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)
«Θα έλεγα ότι είναι σαφή, σαφή και στοχευμένα».
- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)
«Τη θεωρώ επαρκή. Υπάρχει μια συνέχεια με τις προηγούμενες τάξεις».
- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;
«Μου φάνηκε κάτι καινοτόμο για τα ελληνικά δεδομένα και όπως είναι γραμμένα τα βιβλία. Θεωρώ επίσης ότι είναι πολύ κοντά στους μαθητές. Ότι προσαρμόζεται στους μαθητές και στις ανάγκες τους».
- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)
«Πάρα πολύ θα έλεγα. Θέτει πολλά θέματα σύγχρονα και ζητήματα. Για παράδειγμα όπως έχει το θέμα με την οικογένεια. Είναι ένας θεσμός ο οποίος είναι πάντα επίκαιρος και σίγουρα δίνεται βαρύτητα στο συγκεκριμένο μάθημα με τις ενότητες που περιέχει και στην Ε και στην ΣΤ τάξη φυσικά. Και στις δύο τάξεις».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων).

«Ίσως ανάλογα με το υπόβαθρο των μαθητών μου και τις κάθε φορά ανάγκες τους θα επέλεγα σε ποιες ενότητες θα δώσω μεγαλύτερη εμβάθυνση, δηλαδή τι έχουν ανάγκη οι μαθητές».

- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

«Δεν θα άλλαζα κάτι αλλά απλά ανάλογα με τις ανάγκες που έχουν κάθε φορά οι μαθητές μου. Θα με καθοδηγούσαν κάθε φορά οι μαθητές μου. Δεν θα ήταν δηλαδή προσωπική επιλογή μου αυτό. Οι μαθητές πάνε το μάθημα και πρέπει να βγάλουν τις ανάγκες τους για να τις καλύψει κάθε φορά οι εκπαιδευτικός με το μάθημα που θα κάνει».

- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Θεωρώ σε μεγάλο βαθμό γιατί αυτός είναι ο στόχος. Εγώ αυτό έχω καταλάβει για τα νέα προγράμματα σπουδών. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι οι μαθητές καλούνται να πάρουν συλλογικές αποφάσεις, τους δίνεται ένα ερώτημα και θα πρέπει να απαντήσουν σε αυτό, στο γεγονός ότι μπορούν να γίνουν μικροί δημοσιογράφοι και να κληθούν να πάνε να κάνουν οι ίδιοι μια έρευνα και να πάρουν μια συνέντευξη, το να τους θέσουμε ένα θέμα και να συζητήσουν στην ολομέλεια να πάρουν μια απόφαση. Στο συγκεκριμένο πρόβλημα καλούνται μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες να αποφασίσουν για το πρόβλημα που τίθεται. Όπως και με την τεχνική Η6 Σκεπτόμενα Καπέλα που όταν τίθεται ένα θέμα χωρίζουμε τους μαθητές σε ομάδες και δίνουμε ένα ρόλο. Χωρίζουμε δηλαδή σε ομάδες τριών – τεσσάρων ατόμων και ένας ψάχνει να βρει τη λύση, άλλος τα δεδομένα, άλλος να σκεφτεί, να καταγράψει συμπεριφορές και όλο αυτό, ξεκινώντας από τι πρώτο καπέλο στο τελευταίο να βρεθεί μια λύση μέσα από συνεννόηση, συνεργασία και συζήτηση».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«Πάρα πολύ. Θεωρώ ότι το συγκεκριμένο μάθημα μόνο έτσι μπορεί να γίνει. Δηλαδή αν εξηγήσουμε στο μαθητή ότι αυτός είναι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο. Να μάθει πως να ενταχθεί μέσα στην κοινωνία, τι τον αφορά, πως να σκέφτεται, να αυτενεργεί, να συνεργάζεται. Την ίδια άποψη έχω και εγώ. Θεωρώ ότι προσελκύουν πιο πού το ενδιαφέρον των μαθητών, δεν δίνουν μια στείρα γνώση, αλλά ο μαθητής καλείται να ενεργήσει ο ίδιος και να βιώσει κάποια πράγματα».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;

«Δεν μπορώ να σας απαντήσω γιατί στο σχολείο μου δεν υπάρχει κάποιος άλλος που να έχει επιμορφωθεί. Κανένας άλλος σε καμία άλλη ειδικότητα. Μόνο από μια συνάδελφο μου που έχει επιμορφωθεί στο μάθημα της φυσικής γνωρίζω ότι θεωρεί τα νέα προγράμματα πολύ δημιουργικά, καινοτόμα και πολύ κοντά στο παιδί».

- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής).

«Θεωρώ ότι σίγουρα σε κάθε αλλαγή που γίνεται όλοι θέλουμε λίγο χρόνο να κατανοήσουμε και εμείς αυτό που έρχεται και να το αξιοποιήσουμε στη συνέχεια στη διδασκαλία μας. Σίγουρα η κουλτούρα που έχουμε, το ότι δεν είμαστε τόσο συνεργατικοί, το ότι δεν δουλεύουμε σε ομάδες, αυτό σίγουρα θα επηρεάσει λίγο νομίζω ως προς τον τρόπο που θα εντάξουμε το νέο πρόγραμμα στη ζωή μας».

- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)

«Εγώ θα έλεγα τον χρόνο προσαρμογής σε κάτι καινούργιο, καθώς και να κατανοήσουν οι μαθητές τις νέες τεχνικές. Χρειάζονται δηλαδή να εξοικειωθούν με αυτές, αλλά στη συνέχεια γίνεται πολύ γρήγορα. Επομένως, ο χρόνος να εξοικειωθούμε με τις νέες τεχνικές, τίποτα παραπάνω. Ως προς τα θετικά στοιχεία σημειώνω ότι σίγουρα αυξήθηκε το ενδιαφέρον των μαθητών και ότι νοιώθουν ένα ρόλο μέσα από αυτές τις δραστηριότητες και ότι έχουν

ένα λόγο να πουν όλοι, όλοι έχουν κάτι να πουν. Μέσα από τις ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες μιλούνε όλοι, δεν υπάρχει μαθητής που να μην έχει αξία».

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«Δεν έχω να προτείνω σαν βελτίωση κάτι. Το μόνο που θα έχω να προτείνω είναι να δημιουργηθούν από εμάς τους δασκάλους ώστε να έχουν και οι επόμενοι εκπαιδευτικοί που θα επιμορφωθούν ως προς (παύση)υπάρχουν κάποια σχέδια μαθήματος. Δηλαδή σε κάθε μάθημα να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο μαθήματος, ώστε αυτός που δυσκολεύεται να έχει κάτι έτοιμο για να το εφαρμόσει. Να υπάρχουν δηλαδή έτοιμα σχέδια προς υλοποίηση, όχι μόνο για την εξοικονόμηση χρόνου αλλά να γίνει η αρχή ενσωμάτωσης, Να μην το δει ο άλλος και να πει: ωχ τι είναι τώρα αυτό; Αυτοί που φοβούνται κάτι καινούργιο, βλέποντας δύο – τρία μαθήματα θα διευκολυνθούν ως προς την υλοποίηση του μαθήματος. Από την άλλη λέω τα προγράμματα σπουδών οι δραστηριότητες που έχουν μαζί με τα νέα βιβλία που θα δοθούν από του χρόνου είναι αρκετά για κάποιον που έχει όρεξη να ...και φυσικά είναι οδηγός δηλαδή για τον κάθε εκπαιδευτικό. Δεν έχω να πω κάτι για τα προγράμματα».

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;
«Θεωρώ ότι η επιμόρφωση ήταν πλήρης και σαφής και δεν χρειάζομαι κάτι περισσότερο».

Συνέντευξη 2

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιζόμενου

- Φύλο: «Θηλυκό»
- Ειδικότητα: «ΠΕ70-Δασκάλων»
- Σπουδές: «Βασικό πτυχίο, εξομοίωση, μεταπτυχιακό, δεύτερο πτυχίο».
- Χρόνια Υπηρεσίας: «στα 27»
Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «Εγώ είμαι συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου και δεν υπηρετώ σε σχολείο. Δεν διδάσκω αλλά έχω υπό στην ευθύνη μου σχολικές μονάδες. Δεν διδάσκω δηλαδή αυτή την στιγμή αλλά έχω υπό την επίβλεψη μου σχολικές μονάδες».
- Πόσα χρόνια έχετε στην ευθύνη σας σχολικές μονάδες οι οποίες έχουνε το καινούργιο πρόγραμμα σπουδών; «4 χρόνια».
- Δηλαδή δεν διδάσκετε καθόλου εσείς; «Εγώ κάνω επιμορφώσεις ως επιμορφώτρια σε εκπαιδευτικούς. Είμαι σε θέση συμβούλου αν σας λέει κάτι αυτό».
- Ναι μου λέει κάτι. Απλώς το όνομά σας μου είχε δοθεί στον κατάλογο των δασκάλων ως άνθρωπος που έχει εφαρμόσει και το παλιό πρόγραμμα και το καινούργιο. «Έχω διδάξει. Πριν από τα τέσσερα χρόνια δίδασκα σε σχολείο, έχω δηλαδή εμπειρία από το συγκεκριμένο διδακτικό αντικείμενο».
- Έχετε επιμορφωθεί για τα καινούργια σπουδαστικά προγράμματα; «Ναι»
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό; Εγώ φέτος έχω την Α' Δημοτικού.
«Κυρίως με βάση το βιβλίο, το διδακτικό εγχειρίδιο, το σχολικό εγχειρίδιο. Προετοιμασία, συζήτηση με τα παιδιά και πολλές φορές και βιωματικά σε σχέση με τις δικές τους εμπειρίες και τα τρέχοντα θέματα της επικαιρότητας. Αλλά κατά βάση με το σχολικό εγχειρίδιο».

Είναι η 1^η χρονιά που το διδάσκετε αυτό;

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη** σας για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)
«Πιστεύω ότι θα βοηθήσει περισσότερο το δάσκαλο να αυτενεργήσει γιατί δίνει πιο συγκεκριμένες κατευθύνσεις όσον αφορά το αναλυτικό πρόγραμμα, ώστε να μπορεί να διδάξει και χωρίς σχολικό εγχειρίδιο. Οπότε θα έχει τη δυνατότητα ο ίδιος να δημιουργήσει υλικό και να το φέρει στα μέτρα των μαθητών του, της τάξης του σε σχέση με το τοπικό περιβάλλον, να το προσαρμόσει».
- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Είναι πιο περιεκτικό, πιο στοχευμένο και πιο υποστηρικτικό προς τον εκπαιδευτικό».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)

«Στις θεματικές ενότητες, συγκεκριμένες που επαναλαμβάνονται και στους δύο κύκλους Ε' και Στ' οπότε και υπάρχει μια συνέχεια, καθώς και στο ότι δίνεται έμφαση στα προσδοκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Με τη δεύτερη θέση θα συμφωνήσω. Αν μάλιστα διδάξω το μάθημα το επόμενο διάστημα θα ήθελα να είναι αυτή η προτεραιότητά μου. Προφανώς και μέσα από τις γνώσεις που θα αποκτήσουν και την ενασχόλησή τους μπορεί να επηρεαστεί και η ακαδημαϊκή τους πορεία στο μέλλον αλλά πρωτίστως μας ενδιαφέρει να μπορούν τα παιδιά να είναι ενεργοί μαθητές και πολίτες αργότερα στην καθημερινότητα που βιώνουν, την σχολική, στο πλαίσιο της οικογένειας, στο πλαίσιο της κοινότητας. Οπότε θεωρώ ότι είναι ένα μάθημα που βάζει πολύ άμεσα το μαθητή να σκεφτεί πως πρέπει να λειτουργούμε σε ομάδες, σε κοινότητες, είτε είναι οικογένεια, είτε το σχολείο, είτε άλλες κοινότητες».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

«Θα σας πω τώρα με βάση την εμπειρία μου από την επιμόρφωση, ότι σε πολλές δραστηριότητες ο εκπαιδευτικός, όπως έκανα και εγώ υλοποιώντας τις εργασίες του προγράμματος, έχει την δυνατότητα να ενσωματώσει νέες τεχνολογίες και πρέπει να το κάνει, γιατί δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές και να ερευνήσουν και να καταγράψουν και να δημιουργήσουν σύνθετες εργασίες, να ψάξουν στο διαδίκτυο, να αναζητήσουν πληροφορίες. Οπότε,

μιας και είναι και στην καθημερινότητα των παιδιών η τεχνολογία, πιστεύω ότι και το νέο πρόγραμμα σπουδών κινείται προς αυτή την κατεύθυνση και δίνει ευκαιρίες και στον εκπαιδευτικό να εμπλέξει τους μαθητές του και στα ίδια τα παιδιά να αποκτήσουν γνώσεις και εμπειρία και να αναπτύξουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες».

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Δεν ξέρω αν έχει επιτευχθεί γιατί δεν το έχω δει στα δικά μου σχολεία να λειτουργεί ακόμα, οπότε θα το δούμε στο μέλλον αυτό. Είναι σε πειραματικό στάδιο σε συγκεκριμένα σχολεία αλλά δεν ξέρω τι ακριβώς γίνεται εκεί. Θα πω την άποψη μου. Θεωρώ, όπως είπα και πριν, ότι αυτή η ανοικτότητα που έχει το πρόγραμμα βοηθάει τον εκπαιδευτικό. Από την άλλη όμως δεν έχουμε την εμπειρία αυτή να αυτενεργήσουμε με τέτοια ελευθερία στο σχολικό πλαίσιο, γιατί είμαστε εξοικειωμένοι με τη χρήση ενός διδακτικού εγχειριδίου. Οπότε ένα ανοικτό πρόγραμμα σπουδών ίσως δυσκολέψει τον εκπαιδευτικό που νοιώθει ασφάλεια με το βιβλίο, να λειτουργεί και να διδάσκει με το βιβλίο. Γιαυτό χρειάζεται αρκετή προετοιμασία και επιμόρφωση και ανατροφοδότηση προς τον εκπαιδευτικό σε όλη τη διάρκεια, τουλάχιστον των ενός δύο πρώτων χρόνων εφαρμογής του νέου αναλυτικού προγράμματος για να μπορέσει να κατακτήσει αυτό και να εμπεδώσει αυτό το νέο τρόπο διδασκαλίας. Δηλαδή, χωρίς εγχειρίδιο να μπορέσω να επιλέξω, να αυτενεργήσω και να προσαρμόσω το αναλυτικό πρόγραμμα στις ανάγκες των μαθητών μου. Αυτό με προβληματίζει. Είναι όντως ανοικτό, δίνει πολλές ιδέες πολλές διεξόδους στον εκπαιδευτικό. Το θέμα είναι ο εκπαιδευτικός να μπορέσει να επιλέξει και να νοιώθει αυτό το αίσθημα της ασφάλειας που νοιώθει με το σχολικό εγχειρίδιο, ότι δηλαδή είναι προς την σωστή κατεύθυνση οι επιλογές του και η διδακτική του προσέγγιση».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:...(ομαδοσυνεργατική προσέγγιση, βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν κριτική σκέψη και βιωματική μάθηση. (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Συμφωνώ απόλυτα και ειδικά για αυτό το διδακτικό αντικείμενο η ομαδοσυνεργατική και βιωματική προσέγγιση είναι εκ των ων ουκ άνευ, αλλά (... ..)σκέφτομαι διαρκώς τον εκπαιδευτικό, πως διδάσκει και πως

λειτουργεί μέσα στην τάξη παραδοσιακά - Θα ξαναπώ, με την ευλάβεια προς το σχολικό εγχειρίδιο, πως θα καταφέρει να ξεφύγει από αυτό τον παραδοσιακό τρόπο και να καταφέρει να δώσει έμφαση σε αυτές στις νέες μεθόδους και πρακτικές που εισάγει το νέο πρόγραμμα σπουδών. Η ομαδοσυνεργατική, η βιωματική προσέγγιση, η εργασία σε ομάδες και η έρευνα είναι διάχυτες στο πρόγραμμα σπουδών και στις προτεινόμενες δραστηριότητες. Η επιφύλαξη μου είναι αυτή, να μην αγχωθεί ο εκπαιδευτικός με το ότι πρέπει να μάθουν οι μαθητές πολύ συγκεκριμένα πράγματα και πως θα το δώσει αυτό και μπει στη διαδικασία να δίνει ύλη».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Όπως είναι σχεδιασμένο και έχοντας ως μούσουλια τη θεματική, το πεδίο, την θεματική ενότητα, τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα που σου δίνουν αμέσως από την αρχή το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να κινηθείς ως εκπαιδευτικός για να μάθουν και να κατακτήσουν γνώσεις και δεξιότητες οι μαθητές που είναι δοσμένες εξ αρχής. Αυτό θεωρώ ότι είναι το πολύ βασικό στοιχείο σε αυτό το αναλυτικό πρόγραμμα, όπως σας το επεσήμανα και πριν, ώστε ο εκπαιδευτικός να έχει ένα σαφή προσανατολισμό εξ αρχής, για να σχεδιάσει τη διδασκαλία του. Αν ήμουν εγώ αυτή με αυτό το σκεπτικό θα λειτουργούσα».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμό σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Θεωρώ ότι είναι αρκετά καλά διατυπωμένα, με σαφήνεια, με σύνδεση με τις δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα. Πιστεύω ότι είναι αρκετά καλά, κατανοητά και στοχευμένα. Πιστεύω ότι οριστικά θα φανεί στην εφαρμογή, γιατί τώρα υποθετικά μιλάμε».

- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Και εδώ η απάντησή μου είναι προς τη θετική κατεύθυνση και αρκετά καλά μάλιστα. Στην Ε' τάξη, με την οποία περισσότερο ασχολήθηκα, πιστεύω ότι είναι και συμβατό με την ηλικία των παιδιών, με τα βιώματά τους, την εμπειρία τους, συνδέεται αρκετά ρεαλιστικά θεωρώ».

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

«Το ανέφερα και ως ένα από τα θετικά του νέου αναλυτικού προγράμματος. Θεωρώ ότι και για τον εκπαιδευτικό είναι ένα πλαίσιο που τον διευκολύνει να αντιληφθεί γρήγορα και εύκολα το νέο αναλυτικό πρόγραμμα, τη φιλοσοφία και τον προσανατολισμό του αλλά και τον ίδιο τον μαθητή να έχει μια συνέχεια και αυτή η επανάληψη στον επόμενο κύκλο να τον βοηθήσει εμπεδώσει περισσότερο έννοιες, διαδικασίες. Αυτό σε ό,τι αφορά την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή».
- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Ναι έχει σαφή προσανατολισμό και προς αυτή την κατεύθυνση. Σε αρκετά πεδία συναντά κανείς και προτεινόμενες δραστηριότητες και στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα πεδία που έχουν να κάνουν με την προστασία του περιβάλλοντος, με την ανάδειξη της ετερότητας, τον σεβασμό στην πολυπολιτισμικότητα που διακρίνει την σύγχρονη κοινωνία. Μπαίνουν συχνά τέτοια θέματα, οπότε θεωρώ ότι είναι στοχευμένο και σε αυτή την κατεύθυνση».
- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Η αλήθεια είναι ότι ο διδακτικός χρόνος δεν φτάνει ποτέ, ούτως ή άλλως, γιατί όταν μιλάμε για ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και βιωματική προσέγγιση ο χρόνος δυστυχώς είναι απέναντι. Επομένως, επειδή η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή βασίζεται και το νέο πρόγραμμα σπουδών κατεξοχήν σε τέτοιου είδους προσεγγίσεις και δραστηριότητες είναι βέβαιο, επειδή έχω δοκιμάσει αρκετές φορές να διδάξω με αυτή τη φιλοσοφία, ότι δεν θα επαρκεί ο χρόνος. Και οι προτεινόμενες δραστηριότητες είναι χρονοβόρες. Ακόμα και αν ο εκπαιδευτικός επιλέξει να βάλει άλλες δραστηριότητες, στο πλαίσιο της ομαδοσυνεργατικής προσέγγισης θέλει αρκετό χρόνο. Και δεν νοείται να κάνεις τέτοιες δραστηριότητες όταν δεν αφιερώνεις χρόνο και δεν επιτρέπεις σε όλους τους μαθητές να εμπλακούν. Επομένως, θεωρώ ότι εκεί θα μπορούσε να υπάρξει ένα θέμα. Το πως θα μπορούσε τώρα να αντιμετωπιστεί; Δεν ξέρω. Σκέφτομαι ότι ίσως θα μπορούσε κάποιες υποενότητες να είναι προαιρετικές. Δηλαδή ακόμα και μέσα σε αυτό το βασικό πρόγραμμα σπουδών να υπάρχουν προτάσεις από τη συγγραφική ομάδα, από τους κατασκευαστές του προγράμματος σε προαιρετικές υποενότητες οι οποίες όμως θα διδασχθούνε στον επόμενο κύκλο, στην ΣΤ'».

τάξη ας πούμε. Και ίσως στην Στ' τάξη εκείνες που έχουν ειδωθεί με πολύ μεγάλη χρονική ευχέρεια στην Ε' να μην έχουν την ίδια χρονική διάρκεια και στην Στ. Τώρα έτσι μια πολύ πρόχειρη σκέψη κάνω».

- Έχετε κάποιες ενότητες στο νου σας που θα μπορούσαν να τραπούν σε προαιρετικές στην Ε';
«Υποενότητες, όχι τα θεματικά πεδία προφανώς δεν θα αλλάξουν αλλά μιλάμε για υποενότητες. Τώρα πρέπει να δω ξανά το πρόγραμμα για να το κάνω συγκεκριμένο».
- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)
«Ναι αυτό που λέγαμε πριν. Ίσως (... ..κόπηκε το σήμα αν μπορείτε να επαναλάβετε λίγο) πάλι στις δραστηριότητες θα μείνω. Επειδή σε κάποια πεδία είναι πολλές και αν τις βάλει κανείς λίγο στο μυαλό του πως υλοποιούνται και πόσος χρόνος χρειάζεται ίσως να μην είναι ξεκάθαρο στον εκπαιδευτικό ότι μπορεί να επιλέξει από αυτές τις δραστηριότητες ή και να αντικαταστήσει προφανώς χωρίς να χάνεται ο στόχος και πάντα στο μυαλό μας με το προσδοκώμενο μαθησιακό αποτέλεσμα. Αυτό. Ίσως λιγότερα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Να γίνει μια καλύτερη επιλογή στα προσδοκώμενα».
- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);
«Διαπνέεται, δεν θα διαφωνήσουμε. Απλά τα συγκεκριμένα παραδείγματα τώρα. Νομίζω ότι είναι σαφή αν κανείς διαβάσει τα μαθησιακά αποτελέσματα και τις προτεινόμενες δραστηριότητες θα το αντιληφθεί αυτό εύκολα ότι ο μαθητής είναι στο επίκεντρο και ότι η διδασκαλία γίνεται μαθητοκεντρική. Ξαναλέω, επειδή έχουμε δει άλλες καινοτόμες προσεγγίσεις στο παρελθόν με τη διαθεματικότητα και τη διεπιστημονικότητα στα προηγούμενα Προγράμματα Σπουδών είναι ο εκπαιδευτικός εκείνος που θα εφαρμόσει ή δεν θα εφαρμόσει εκείνες τις προσεγγίσεις. Γι' αυτό ξαναλέω ότι χρειάζεται πολύ καλή προετοιμασία και επιμόρφωση και καθοδήγηση και υποστήριξη στον εκπαιδευτικό σε όλη τη διάρκεια τουλάχιστον των πρώτων χρόνων εφαρμογής των νέων προγραμμάτων.

Πριν λέγαμε για το χρόνο, πως θα αφαιρέσουμε πράγματα. Είναι πολύ σημαντικό να καταλάβει ο εκπαιδευτικός ότι οι δραστηριότητες και το πνεύμα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής δεν περιορίζονται μόνο στη μια διδακτική ώρα αλλά μπορεί να διαχέεται σε όλα τα διδακτικά αντικείμενα. Είναι επίσης ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που πρέπει να δούμε όλοι και ως επιμορφωτές και ως συντάκτες των προγραμμάτων».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«Η πλέον κατάλληλη».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
«Είναι κάτι που δεν μπορώ να το απαντήσω γιατί δεν έχουμε μπει ούτε καν στην επιμόρφωση για να σας πω τις απόψεις των εκπαιδευτικών από την πρώτη προσέγγιση. Αλλά επειδή από την εμπειρία μου, τα ακούσματα που έχω από συναδέλφους μου πιστεύω ότι θα σταθούν σε αυτό, στον περιορισμένο χρόνο και στις φιλόδοξες προσδοκίες όσον αφορά στα μαθησιακά αποτελέσματα».
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής).
«Ό,τι είπαμε και πριν. Δυσκολίες που έχουν να κάνουν με τον χρόνο υλοποίησης των δραστηριοτήτων γιατί έχουν αυτή τη βιωματικότητα και τη διαθεματικότητα και την ομαδοσυνεργατική προσέγγιση που θα δυσκολευτούν να υλοποιήσουν δραστηριότητες που να ανταποκρίνονται στα μαθησιακά αποτελέσματα. Θα μένει κάπως ημιτελής δηλαδή το μάθημα στο 45λεπτο το διδακτικό».
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)
«Πως να απαντήσω τώρα; Υποθετικά, αυτά που λέμε όλη την ώρα. Πιστεύω ότι θα αρέσει στους εκπαιδευτικούς, θα αρέσει και στους μαθητές. Αν αρέσει στους εκπαιδευτικούς και πιστέψουμε στη νέα φιλοσοφία του προγράμματος και εφαρμόσουμε αυτή τη λογική θα αρέσει και στους μαθητές. Και πιστεύω ότι και με βάση αυτή τη ...το συναίσθημα θα δοθούν λύσεις και στην πράξη από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές τους. Γιατί η βιωματική προσέγγιση αρέσει στους μαθητές και δημιουργεί ένα ευχάριστο κλίμα στην τάξη και δημιουργεί καλύτερες συνδέσεις ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές του».

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«Σε αυτή τη φάση δεν θα ήθελα να κάνω προτάσεις. Θέλω και εγώ να το δω να εφαρμόζεται και στην πράξη πως υλοποιείται και στην πορεία αν χρειαστεί να κάνουμε βελτιώσεις οι οποίες θα φτάσουν να εισακουστούνε. Εκεί είναι το πρόβλημά μας ότι εφαρμόζονται, και με τα βιβλία που μέχρι τώρα διδάσκουμε σε κάποια αντικείμενα που υπήρχαν σοβαρές δυσκολίες πέρασαν αρκετά χρόνια για να γίνουν κάποιες αλλαγές που και πάλι δεν ήταν οι πλέον κατάλληλες για να διευκολυνθεί ο εκπαιδευτικός και να φτάσει η γνώση στους μαθητές που είναι το ζητούμενο. Επομένως, γι' αυτό λέμε συνέχεια ότι χρειάζεται μια ανατροφοδότηση, μια παρακολούθηση διαρκής προς τον εκπαιδευτικό, να ακουστεί ο ίδιος ο εκπαιδευτικός που θα πάρει τα προγράμματα και θα τα εφαρμόσει και με βάση αυτό να γίνουν διορθώσεις και βελτιώσεις όπου χρειαστεί».
- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Η επιμόρφωση, αυτή που είχα εγώ ήταν πολύ καλή, σε υψηλό επίπεδο, ο επιμορφωτής μας ήταν υποστηρικτικός και κατανοητός και μεταδοτικός. Νομίζω ότι εμφύσησε σε όλους το νέο πνεύμα του νέου προγράμματος σπουδών. Θα ήθελα εγώ να υπάρχει μια συνέχεια στην πορεία, δηλαδή μια ανατροφοδότηση και από το δικό μας ρόλο ως επιμορφωτές προς το βασικό μας επιμορφωτή και τη συντακτική ομάδα του προγράμματος. Αυτό. Ξέρω ότι γίνεται τώρα πιλοτικά η εφαρμογή των νέων προγραμμάτων . θα δούμε τα αποτελέσματα από αυτή την περίοδο. Πιστεύω όμως ότι δεν πρέπει να σταματήσει εκεί αλλά να το βλέπουμε και να το αναθεωρούμε με βάση τα στοιχεία που θα μας δίνουν οι εκπαιδευτικοί, ή εμείς οι ίδιοι που δοκιμάζουμε στην καθημερινότητα του σχολείου».

Συνέντευξη 3

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο: «Αρσενικό»
- Ειδικότητα: «Εγώ είμαι Δάσκαλος ΠΕ70. Αυτή είναι η βασική μου ειδικότητα. Έχω κάνει αναγνώριση ειδικότητας και Κοινωνιολόγου, τι είναι αυτή ΠΕ68 δεν θυμάμαι. αλλά δεν είναι αυτή ... στο σχολείο δεν το χρησιμοποιώ. Σε άλλες δουλειές ναι αλλά στο σχολείο είμαι δάσκαλος. Έχω δύο ειδικότητες αλλά για το συγκεκριμένο επιμορφώθηκα σαν δάσκαλος για τα προγράμματα σπουδών Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και σας δάσκαλος τα εφαρμόζω στην Πρωτοβάθμια».
- Σπουδές: «Παιδαγωγικό, Κοινωνιολογία στο Πάντειο, έχω μεταπτυχιακό στην συμβουλευτική και διδακτορικό στα Παιδαγωγικά».
- Χρόνια Υπηρεσίας: «Έχω 25 χρόνια προϋπηρεσίας». Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «Εννοεί τα πρότυπα και τα πειραματικά. Δεν έχω. Η πιλοτική εφαρμογή των νέων προγραμμάτων γίνεται στα πρότυπα και πειραματικά. Στα γενικά σχολεία δεν έχει γίνει ακόμα. Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης μας κάναμε ανεπίσημα εφαρμογή των σεναρίων που φτιάξαμε, αλλά αυτό ήταν μια δικιά μας ανεπίσημη ενέργεια που δεν ήταν με εντολή του ΙΕΠ κάντε εφαρμογή. Ενώ στα πρότυπα – πειραματικά κάνουν κανονική εφαρμογή. Ωστόσο έχει νόημα, γιατί υπάρχουν ουσιαστικές απαντήσεις, μέσω της επιμόρφωσης και των σεμιναρίων που φτιάξαμε εμείς οι επιμορφούμενοι και μέσω της άτυπης εφαρμογής που κάναμε στην τάξη μας για να δοκιμάσουμε».
- Έχετε επιμορφωθεί για τα καινούργια σπουδαστικά προγράμματα;
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό;
- «Λοιπόν επιγραμματικά εφαρμόζω την κλασική κουλτούρα που έχουμε, κάνω σχεδιασμό από πριν. Μελετάω τους στόχους του μαθήματος που έχω να κάνω και από τα νέα προγράμματα σπουδών αλλά και από το παλιό. Γιατί μην ξεχνάς ότι έχουμε τα παλιά εγχειρίδια ακόμα, τα νέα προγράμματα τα εφαρμόζουμε πειραματικά υποτίθεται, οπότε κοιτάζω το ΑΠΣ και το ΔΕΠΠΣ τα παλιά προγράμματα για στόχους και τέτοια. Στη συνέχεια,, αφού δω τους στόχους, ψάχνω να βρω ιδέες, γράφω επιγραμματικά ένα διδακτικό σενάριο για τη συγκεκριμένη ενότητα και ψάχνω είτε στο υλικό των νέων προγραμμάτων σπουδών που έχουμε επεξεργαστεί είτε στα παλιά να βρω ιδέες ώστε να βρω αυτούς τους στόχους πως να τους κάνω πράξη, πως θα το πετύχω μέσω της διδασκαλίας. Αυτό που διαφοροποιείται με τα νέα προγράμματα σπουδών και που το εφαρμόζω πιο έντονα τώρα αναγκαστικά είναι ότι λαμβάνω περισσότερο υπόψη μου από ό,τι έκανα πριν, γιατί αυτό είναι χαρακτηριστικό των νέων προγραμμάτων σπουδών, το υλικό που έχω μέσα στην τάξη, δηλαδή τη μαθησιακή ετοιμότητα, το μαθησιακό στυλ, γιατί μην ξεχνάμε ότι τα νέα Π.Σ. δίνουν μεγάλο βάρος στη διαφοροποιημένη διδασκαλία και όλα αυτά. Οπότε τώρα πια αναγκαστικά φτιάχνουμε

δραστηριότητες και ασκήσεις και εργασίες που βασίζονται στη διαφοροποιημένη διδασκαλία, που λαμβάνουν υπόψη το διαφορετικό μαθησιακό στυλ, τη διαγνωστική αξιολόγηση που έχουμε κάνει για την τάξη μας, τις διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες κλπ. Άρα, αφού λοιπόν μελετήσω στόχους, φτιάξω σε αδρές γραμμές ένα διδακτικό σενάριο κλπ. δομώ αυτό όλο το υλικό που έχω βρει ή που έχω κατεβάσει μόνος μου και υλικό για αξιολόγηση και λαμβάνω υπόψη σε μεγαλύτερο βαθμό το μαθησιακό επίπεδο, το μαθησιακό στυλ και τις μαθησιακές ανάγκες της τάξης με τα νέα Π.Σ.».

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)

«Μπορούμε να μιλάμε ώρες ατέλειωτες. Όμως, επέλεξα ένα πράγμα σε σχέση με το παλιό και να το τεκμηριώσω αυτό. Το παλιό Π.Σ. έδινε κυρίως έμφαση στις γνώσεις. Το νέο Π.Σ. δίνει έμφαση στις γνώσεις, αλλά και τις στάσεις και τις δεξιότητες. Αυτό πιστεύω ότι είναι ένα βασικό στοιχείο που εκτιμάμε θετικά στο νέο Π.Σ. ότι δίνει μεγάλη σημασία στην απόκτηση στάσεων και δεξιοτήτων, ενώ το παλιό λίγο πολύ εξαντλούνταν στις γνώσεις. Αυτή είναι η διαφορά και αυτή είναι η γενική μου εκτίμηση για το νέο Π.Σ. και είναι και το θετικό του.

Επίσης, ένα ακόμα για το νέο Π.Σ., όχι αρνητικό, απλώς το επισημαίνω, δεν έχει φτιαχτεί το εγχειρίδιο του μαθήματος. Έχουμε τους στόχους, τη φιλοσοφία, την πλαisiώση κλπ., δεν έχουμε εγχειρίδιο. Αυτό, για έναν καινούργιο εκπαιδευτικό δηλαδή για έναν εκπαιδευτικό που δεν έχει την εμπειρία θα τον δυσκολέψει. Γιατί ο καινούργιος εκπαιδευτικός, τα θυμόμαστε όλοι από την εμπειρία μας όταν πηγαίναμε στο σχολείο, διδάσκαμε το εγχειρίδιο. Τώρα, λοιπόν θα τον δυσκολέψει, γιατί θα του πουν πάρε αυτό το υλικό, να οι στόχοι, να η φιλοσοφία του νέου Π.Σ. του μαθήματος, να η διδακτική πλαisiώση, να πως θα κάνεις αξιολόγηση κλπ. Θα πρέπει αυτός να διδάξει χωρίς το εγχειρίδιο ακόμα. Από όσα διάβασα τα νέα εγχειρίδια θα βγουν το 25-26. Αυτές τις δύο παρατηρήσεις. Μια θετική γιατί δίνει βάση στην ανάπτυξη στάσεων και δεξιοτήτων και όχι μόνο γνώσεων και δεύτερον ένα αστερίσκο sos, οι νέοι εκπαιδευτικοί χωρίς εγχειρίδιο ίσως πελαγώσουν».

- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Το παλαιό είναι γνώσεις γνώσεις γνώσεις και όχι υπόψη μαθησιακό στυλ μαθητών, μαθησιακές ανάγκες κλπ, το νέο γνώσεις στάσεις και δεξιότητες και υπόψη μαθησιακό στυλ μαθητών και μαθησιακές ανάγκες διαγνωστική αξιολόγηση κλπ. Αυτή είναι πιστεύω η βασική διαφορά και των δύο. Είναι πιο περιεκτικό, πιο στοχευμένο και πιο υποστηρικτικό προς τον εκπαιδευτικό».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)

«Πάλι θα πω περίπου τα ίδια. Η φυσιογνωμία του μαθήματος ευτυχώς και αυτό είναι το καλό του ότι δίνει βάσει στην ανάπτυξη στάσεων και δεξιοτήτων των μαθητών και όχι απλώς γνώσεων και ότι αφορά όλους του μαθητές ανεξάρτητα από μαθησιακή ετοιμότητα από μαθησιακό στυλ και όλα αυτά. Ενώ το παλαιό ήταν λίγο ζντουπ και αφορούσε μάλλον τους καλούς μαθητές, αφορούσε μάλλον αυτούς που τα κατάφερναν, δεν έκανε διαγνωστική αξιολόγηση να δούμε τι υλικό έχουμε στην τάξη και βέβαια δεν είχε δυνατότητες να κάνεις διαφοροποιημένη διδασκαλία. Το νέο πρόγραμμα διαφοροποιείται από το παλαιό ότι όχι απλώς σου δίνει δυνατότητες, σου συστήνει, σε σπρώχνει κιόλας κάνε διαφοροποιημένη διδασκαλία. Αυτό πιστεύω είναι το βασικό στοιχείο της φυσιογνωμίας τους, δυνατότητα για διαφοροποιημένη και έμφαση και σε στάσεις και δεξιότητες πέρα από γνώσεις».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Εδώ θα είμαι απόλυτος, θα είναι η θέση Β, δεν το συζητάμε και αυτός ήταν και ο σκοπός που φτιάχτηκε το νέο πρόγραμμα, να χρησιμοποιήσουν στην ενήλικη ζωή τους γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή. Η θέση Α πιο πολύ αντιπροσωπεύει το παλαιό πρόγραμμα σπουδών».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

«Λοιπόν, εδώ θα πω δύο πράγματα. Πρώτον, την έχει ενσωματώσει ξεκάθαρα, δεν το συζητάμε γιατί μπορεί κάποιος να επιχειρηματολογήσει γιατί μέσα στις θεματικές ενότητες, υπάρχουν ήδη ενότητες που μιλάνε στην έκτη δημοτικού «πληροφορική και μέσα μαζικής ενημέρωσης» και «ψηφιακός

πολίτης και ψηφιακή ιθαγένεια». Άρα εκ των πραγμάτων και εκ του σχεδιασμού του το νέο πρόγραμμα σπουδών έχει ενσωματώσει την χρήση των ΤΠΕ γιατί ήδη βάζει μέσα έννοιες πληροφορικής, ψηφιακού εγγραμματισμού. Ωστόσο, πέρα από αυτό το άμεσο και οφθαλμοφανές και οι άλλες ενότητες που δεν αναφέρονται στην πληροφορική και στον ψηφιακό εγγραμματισμό σπρώχνουν τον εκπαιδευτικό και το υλικό όλο να κάνουν χρήση συνδέσμων, κριτικής από τις πληροφορίες που παίρνει από τους ψηφιακούς συνδέσμους κ.λ.π. Άρα, σαν συμπέρασμα μπορώ να απαντήσω ότι την έχει ενσωματώσει οργανικά τις ΤΠΕ και οφθαλμοφανέστατα έχει βάλει κεφάλαια π.χ. ψηφιακός πολίτης, ψηφιακή ιθαγένεια αλλά και έμμεσα στις άλλες ενότητες παραπέμπει σε συνδέσμους, προτείνει και σπρώχνει τον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιήσει αυτούς τους συνδέσμους άρα έχει ενσωματώσει σε μεγάλο βαθμό. Εδώ βέβαια θα κάνω τον δικηγόρο του διαβόλου, το αν στην πράξη θα λειτουργήσει αυτό παίζει μεγάλο ρόλο ο εκπαιδευτικός. Γιατί μπορεί ένας εκπαιδευτικό να τα αγνοήσει όλα αυτά, ένας εκπαιδευτικός από ανασφάλεια από δεν ξέρω τι, έχουμε δει εκπαιδευτικούς δυστυχώς να μπαίνουν στην τάξη με ένα laptop και τους λες τι κάνεις και σου λένε με το laptop κάνω μάθημα γιατί είμαι του ψηφιακού...η άλλη άκρη πάλι αυτοί. Δηλαδή, καλές οι προθέσεις, άριστες για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ, το σε ποιο βαθμό και πόσο ουσιαστικά αυτές θα ενσωματωθούν να σημειώσουμε ότι παίζει μεγάλο ρόλο ο εκπαιδευτικός, η στάση του εκπαιδευτικού».

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Ωραία, πάλι σχετίζεται με τα προηγούμενα και καλό είναι αυτό γιατί φαίνεται ένα νήμα. Θέτει ασφαλώς τέτοιους στόχους τους στόχους, σαφέστατα το κάνει ξεκάθαρα. Ζητάει το νέο πρόγραμμα σπουδών το μάθημα να είναι προσαρμόσιμο στους μαθητές και με διαφορετικές ανάγκες και συμπεριληπτικό και κλπ. Μάλιστα υπερβάλλει, το κάνει τόσο σαφές ότι κοίταξε εδώ. Ωστόσο πάλι, ενώ θέτει αυτούς τους στόχους σε απόλυτο βαθμό, ενώ τους κάνει σαφείς αυτούς τους στόχους, δεν μπορούμε να μη βάλουμε τον αστερίσκο πόσο ρόλο θα παίζει ο εκπαιδευτικός που θα το διδάξει στο αν αυτοί οι στόχοι θα πραγματοποιηθούν γιατί αυτοί οι στόχοι είναι δύσκολοι, είναι τουλάχιστον πιο δύσκολοι από ότι είχαμε μάθει ως τώρα του μπες και κάνε μάθημα για όλους. Εδώ θέλει δουλειά, να φτιάξεις και άλλο επιπλέον υλικό για άτομα άλλα, με διαφορετικές ικανότητες να φτιάξεις άλλα, να φτιάξεις διαφορετικές ασκήσεις, θέλεις να κάνεις κάθε τόσο διαμορφωτική αξιολόγηση για να βλέπεις κάθε τόσο αυτά τα άτομα με τις διαφορετικές ικανότητες τι κάνουν, έχει επιπλέον κόπο. Άρα, το νέο πρόγραμμα σπουδών

το κάνει σαφές, θέτει τέτοιους στόχους, το αν αυτοί θα πραγματοποιηθούν πάλι θα εξαρτηθεί από το πόσο θα κουνηθεί ο εκπαιδευτικός και πόσο θα ξεβολευτεί. Φοβάμαι πολύ για τους νέους συναδέλφους μη πελαγώσουν, μη χαθούν, μην απογοητευτούν. Είναι δύσκολο. Η δική μου γνώμη είναι ότι ένας νέος συνάδερφος πρέπει να ξεκινήσει από τα βασικά, από ένα τυπικό έστω μάθημα και σιγά σιγά να το εμπλουτίζει. Άμα του πεις βάλε συμπερίληψη, βάλε υλικό για άτομα με διαφορετικές ικανότητες κλπ θα πει οοοπ, τι γίνεται».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:...(ομαδοσυνεργατική προσέγγιση, βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν κριτική σκέψη και βιωματική μάθηση. (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Όλη η φιλοσοφία του νέου προγράμματος έχουν σχέση αυτά που είπαμε στην προηγούμενη ερώτηση και αυτά που λέμε τώρα. Οι κατασκευαστές οι οποίοι μας επιμόρφωναν κιάλας, το έκαναν σαφέστατο. Μάλιστα πολλές φορές τους λέγαμε Οκ το καταλάβαμε ναι, ομαδοσυνεργατική. Αυτοί οι κακομοίρηδες από την αγωνία τους μας το τόνιζαν συνέχεια. Όλες οι εργασίες που κάναμε στην επιμόρφωσή μας, στα σενάρια που φτιάξαμε είχαν μέσα αυτά τα χαρακτηριστικά υποχρεωτικά γιατί έπρεπε τα σενάρια και οι εργασίες που κάναμε να συμφωνούν με το νέο πρόγραμμα σπουδών, οπότε δικαιώνονται οι κατασκευαστές, όντως πέτυχαν να έχει το πρόγραμμα αυτά τα χαρακτηριστικά».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Λοιπόν, το νέο πρόγραμμα, εδώ θα βάλουμε έναν αστερίσκο, χωρίς το εγχειρίδιο θα δυσκολέψει σε μεγάλο βαθμό τους νέους συναδέλφους που δεν έχουν διδάξει αυτό το μάθημα γιατί κακά τα ψέματα μέσα στην τάξη ακόμα και ένας νέος εκπαιδευτικός ανοίγοντας το εγχειρίδιο θα δει την ενότητα, θα τους στόχους θα δει έτοιμες δραστηριότητες οι οποίες δραστηριότητες έχουν λάβει υπόψη όλα αυτά, συνεργατικότητα, κριτική σκέψη ...και κουτσά στραβά θα κάνει ένα αξιοπρεπές μάθημα ακολουθώντας μόνο και μόνο τις δραστηριότητες του εγχειριδίου. Χωρίς το εγχειρίδιο, με ένα φάκελο κάτω από τον ώμο, το οποίο όσο και να τον έχει μελετήσει με τα νέα εκπαιδευτικά προγράμματα θα δυσκολευτεί αρκετά και θα προβληματιστεί και δεν θα έχει και την σιγουριά ότι καλώς κάνω αυτά που κάνω στο να επιλέξει και να οργανώσει ένα δομημένο μάθημα με αρχή μέση και τέλος και στο τέλος να δει αν πέτυχε τους στόχους. Δηλαδή, ελλοχεύει ο κίνδυνος ένα άπειρος εκπαιδευτικός να χαθεί λίγο έχοντας στο μυαλό του ότι πρέπει να πετύχω όλα αυτά τα πράγματα, να κάνω το μάθημα ομαδοσυνεργατικό, με βιωματική προσέγγιση, να αναπτύξω κριτική σκέψη, συμπεριληπτικότητα κλπ, εκεί λίγο μπορεί να χαθεί. Το νέο πρόγραμμα σπουδών βάζει αυτούς τους στόχους

όπως είπαμε, βοηθάει τον εκπαιδευτικό που το έχει διδάξει και παλαιότερα και έχει και αρχείο και έχει κάνει και την επιμόρφωση γιατί με την επιμόρφωση που περάσαμε ήδη έχουμε ένα αποθετήριο έτοιμο από διδακτικά σενάρια, μπορούμε να βλέπουμε ιδέες, να παίρνουμε δραστηριότητες κλπ έχουμε μία βάση να ξεκινάμε. Ένας άπειρος ίσως χαθεί γιατί με το νέο πρόγραμμα σπουδών πρέπει ο ίδιος να φτιάχνει εκπαιδευτικό υλικό, πρέπει να παράγει όπως γίνεται στο εξωτερικό που δεν έχουν παντού εγχειρίδια, έχουν έναν φάκελο με τους στόχους και τη φιλοσοφία και σου λέει ο εκπαιδευτικός θα φτιάξει το εκπαιδευτικό υλικό. Εδώ θα φτιάξουμε; Εμείς οι επιμορφωμένοι έχουμε ένα αποθετήριο, το οποίο θα το μεταφέρουμε και στους άλλους. Ωστόσο, αυτή η μετάβαση του εκπαιδευτικού από απλό διδάσκοντα σε παραγωγό εκπαιδευτικού υλικού είναι ένα θέμα θέλει δουλειά ακόμα».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Τα προσδοκώμενα είναι σαφώς διατυπωμένα, τώρα το κατά πόσο αυτά θα γίνει κατανοητά ή θα επιτευχθούν είναι πάλι μία άλλη ιστορία. Είναι πολύ σαφώς διατυπωμένα όπως και η αντιστοιχισή που έχει μέσα, προσδοκώμενων με μαθησιακές δραστηριότητες, έχει καλή αντιστοιχισή. Σε βοηθάει να μη χαθείς, για αυτά τα προσδοκώμενα, να τι σου συστήνω ενδεικτικά να κάνεις. Από εκεί και πέρα. Αυτές τις δραστηριότητες να τις εξειδικεύσεις να τις συγκεκριμενοποιήσεις και κλπ όπως λέγαμε και πριν θέλει αρκετό κόπο και αρκετό στοχασμό και αναστοχασμό και αρκετές δοκιμές γιατί μην κρυβόμαστε μπορείς να φτιάξεις πχ για αυτά τα προσδοκώμενα και για αυτές τις δραστηριότητες να φτιάξεις αυτές τις εργασίες και να δεις ότι δεν τραβάνε, δεν πετυχαίνουν και να τις αλλάξεις, θέλει δηλαδή δουλειά ακόμα».

- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Το περιεχόμενο είναι σύγχρονο, είναι επίκαιρο, είναι αυτό που χρειάζεται γιατί το παλιό περιεχόμενο, η παλαιά ύλη ήταν αρκετά παρωχημένη, όχι ότι ήταν κακή, καλή ήταν όμως επειδή έχουν περάσει τόσα χρόνια και ειδικά όταν μιλάμε για κοινωνική και πολιτική αγωγή έχουν προκύψει πράγματα που τότε ούτε που τα διανοούμασταν. Το καινούριο έχει παρακολουθήσει τις αλλαγές, είναι σύγχρονο, είναι επίκαιρο έχουν μπει μέσα αρκετά πράγματα με αρκετό θάρρος. ΣΟΣ, ΣΟΣ, ΣΟΣ, πως αυτά τα πράγματα θα τα αντιληφθεί και θα τα

διδάξει ο συνάδερφος μου και αν θα πει: «τι λες τώρα; Για να διδάξω εγώ τον ψηφιακό πολίτη πρέπει να κάτσει να διαβάσει να ψαχτεί» έτσι, με αυτή την έννοια».

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

«Το θεωρώ από τα πολύ θετικά το ότι το πρόγραμμα οργανώθηκε σε θεματικές ενότητες και μετά η κάθε θεματική ενότητα εξειδικεύτηκε σε επιμέρους ενότητες είναι πολύ καλό γιατί βοηθάει παλαιούς και νέους εκπαιδευτικούς να μη χάνονται. Πχ είμαστε τώρα στην ενότητα εμείς και οι άλλοι, οπότε ότι ενότητες διδάσκω έχω στο νου μου ότι αναφέρονται στο εμείς και οι άλλοι και έχει και ένα άλλο καλό. Μπορείς ενώ έχεις συνέχεια στο νου σου ότι είσαι σε συγκεκριμένη θεματική ενότητα μπορείς να παίζεις με τις επιμέρους ενότητες, να πηγαίνεις μπρος, πίσω, να παίρνεις πράγματα από τη μία να τα πηγαίνεις στην άλλη χωρίς να φοβάσαι ότι θα ξεφύγεις από την ευρύτερη θεματική ενότητα. Γιατί σου λέει έτσι όπως είναι οργανωμένο σε στήλες μπορείς να κάνεις συνδυασμούς έχοντας ήσυχο το κεφάλι σου ότι είσαι εντός της θεματικής ενότητας που διδάσκεις. Το θεωρώ από τα θετικά στοιχεία και ότι έτσι έπρεπε επιτέλους να γίνει. Να ξέρει δηλαδή ο κάθε εκπαιδευτικός ότι αυτή η ευρύτερη εξειδικεύεται σε αυτές τις επιμέρους και ότι υπηρετώ τον στόχο αυτής της θεματικής ενότητας τελικά. Από τα σωστά και θετικά πράγματα που έγιναν».

- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Σχετίζεται και με τα προηγούμενα που είπαμε, σίγουρα σε σχέση με το παλαιό πρόγραμμα σπουδών λαμβάνει υπόψη του τις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις. Το παλαιό πρόγραμμα δεν ήταν κακό απλώς δεν υπήρχαν αυτές οι σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις. Αυτό τις περιλαμβάνει. Δεν χρειάζεται να επιχειρηματολογήσει κανείς εδώ. Αν δει τις θεματικές ενότητες, αποδοχή διαφορετικότητας, προάσπιση δικαιωμάτων, δημιουργική αλληλεπίδραση, ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, αειφόρο ανάπτυξη, άρα δεν τίθεται θέμα. Όλα τα σύγχρονα τα έχει βάλει μέσα και μάλιστα όχι έμμεσα να προκύπτουν, σαφέστατα σαν τίτλους επιμέρους εννοιών και σαν σκοποθεσία εννοιών. Άρα εδώ κανένας δε δικαιολογείται να πει ότι δεν τα πήρε είδηση αυτά ότι έπρεπε να τα καλύψει. Αναφέρονται ρητώς, αναφέρονται σαφώς και νομίζω ότι είναι μεγάλη η συνεισφορά της μεγάλης αλλαγής που έγινε ότι συμπεριλήφθηκαν αυτά τα θέματα. Μην ξεχνάμε ότι υπάρχουν βέβαια και αντίθετες φωνές και θα προκύψουν κάποιες διενέξεις, ωστόσο τα προγράμματα σπουδών είναι νόμος του κράτους είναι ΦΕΚ, διδάσκεις εσύ τους στόχους του ΦΕΚ δεν τους επιλέγεις εσύ άσχετα από την δική σου άποψη. Γενικώς, δεν έχουμε το θάρρος να ακουμπάμε σύγχρονα πράγματα».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Πιστεύω δεν είναι επαρκείς και πιστεύω ότι οι κατασκευαστές του προγράμματος σπουδών δεν έλαβαν υπόψη το χρόνο που διατίθεται στο μάθημα για διδασκαλία, ήταν αρκετά αισιόδοξοι ρομαντικοί και καλοπροαίρετοι όταν το κατασκεύαζαν. Έβαλαν μέσα όλα αυτά που όφειλαν να βάλουν αλλά, αλλά, αλλά ο χρόνος διδασκαλίας δεν έφθανε έτσι κι αλλιώς με το παλιό πρόγραμμα σπουδών που ήταν πολύ πιο απλοϊκό, πέντε πράγματα, κυρίως αφορούσε κάποιες γνώσεις. Τώρα λοιπόν που μιλάμε για ομαδοσυνεργατική, που μιλάμε για project, που μιλάμε για διαφοροποιημένη διδασκαλία, για διαφορετικές εργασίες ανάλογα με τη μαθησιακή ετοιμότητα των μαθητών, έχει γίνει ακόμα πιο απαιτητική η κατάσταση ως προς το χρόνο. Ωστόσο ο χρόνος δεν έχει αυξηθεί, έχει παραμείνει ο ίδιος. Άρα εδώ η απάντηση είναι όχι ο χρόνος δεν έχει αυξηθεί, ο χρόνος είναι ελάχιστος, η νέα προσέγγιση αυτή του Π.Σ. απαιτεί ακόμα περισσότερο χρόνο ακόμα και από το παλιό πρόγραμμα. Όμως δεν έχει αλλάξει αυτό. Άρα, δεν θα άλλαζα στην ύλη κάτι, δεν έχεις τι να πετάξεις έξω, όλα είναι σημαντικά. Αυτό που μάλλον θα έκανα θα έβγαζα μια εγκύκλιο, μια σύσταση που θα καλούσα τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς να τους πως αυτό που σας ενδιαφέρει είναι οι στόχοι της θεματικής ενότητας. Μην προσπαθήσετε, γιατί δεν θα σας φτάσει ο χρόνος, να κάνετε όλες τις επιμέρους θεματικές ενότητες, δεν θα προλάβετε. Αλλά έχοντας στο νου σας τις θεματικές ενότητες του συγκεκριμένου πεδίου διαλέξτε από τις επιμέρους θεματικές ενότητες, αυτά που ενδιαφέρουν την τάξη σας, ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών. Μην προσπαθήσετε να διδάξετε όλες τις επιμέρους ενότητες, γιατί οι στόχοι των επιμέρους εννοιών αλληλοεπικαλύπτονται και στο τέλος συνθέτουν τους γενικούς στόχους της θεματικής ενότητας. Άρα, έχε στο μυαλό σου τους στόχους της θεματικής ενότητας και μετά κάνε επιλογή από τις επιμέρους ενότητες. Αλλιώς δεν θα βγει πέρα και θα τελειώνει η χρονιά και να ρωτήσεις κάποιον που είσαι και να σου πει είμαι ακόμα στο 1^ο θεματικό πεδίο. Κάνε όλα τα θεματικά πεδία από πιο λίγο. Πιστεύω ότι μια τέτοια οδηγία πρέπει να δοθεί».

- Έχετε κάποιες ενότητες στο νου σας που θα μπορούσαν να τραπούν σε προαιρετικές στην Ε΄;
- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους εννοιών**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση εννοιών στο Π.Σ.)
- «Ως προς τη διάταξη των εννοιών, θεωρώ ότι είναι καλή, έχει εσωτερική συνέπεια, υπάρχει ένα νήμα που συνδέει τις θεματικές ενότητες, ξεκινάει από πράγματα που είναι πιο κατανοητά στους μαθητές και πιο άμεσα και σιγά σιγά τα πηγαίνει σε πιο μακρινά, πιο σύνθετα . έχει μια εσωτερική λογική η διάταξη. Πιστεύω ότι πρέπει να μείνει όπως είναι».

- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Το νέο πρόγραμμα πράγματι διαπνέεται, το κάνει σαφές αν μελετήσουμε την ενότητα παιδαγωγικό πλαίσιο στα προγράμματα θα δούμε ότι το αναφέρει σαφώς, τα συστήνει, τα παροτρύνει, τονίζει την αξία τους, δίνει ενδεικτικές δραστηριότητες. Δεν σημαίνει ότι το παλιό Π.Σ. απέκλειε αυτά τα πράγματα. Απλώς το παλιό Π.Σ. σου έδινε ότι αν θες κάνε τα, μαθητοκεντρική, καθοδηγούμενη μάθηση, αυτενέργεια. Αλλά επειδή ήταν πιο απλοϊκό και αφορούσε κυρίως γνώσεις σου έλεγε και να μην τα κάνεις έχεις πετύχει ένα 50% των στόχων. Εδώ, σου δίνει να καταλάβεις το νέο Π.Σ. ότι αν δεν έχεις αυτή τη φιλοσοφία, μαθητοκεντρική δεν μπορείς να πετύχεις τους στόχους, γιατί οι στόχοι του νέου Π.Σ. δεν είναι μόνο γνωστικοί έχουν μέσα και αυτά. Δηλαδή μέσω της μεθόδου διδασκαλίας πετυχαίνεις στόχους. Ενώ παλιά έλεγες έχω στόχους, θα τους πετύχω μέσω της διδασκαλίας. Τώρα σου λέει ότι αν δεν κάνεις αυτό μέθοδο project, χωρισμό σε ομάδες, διαφοροποιημένη διδασκαλία δε θα πετύχεις τους στόχους του νέου Π.Σ. Το νέο πρόγραμμα δε βάζει μόνο γνωστικούς στόχους αλλά στάσεις, αξίες, δεξιότητες. Άρα η διαφοροποίηση της μεθοδολογίας είναι απαραίτητη στο νέο πρόγραμμα γιατί αλλιώς δεν θα πετύχεις τους στόχους του νέου Π.Σ. Οι κατασκευαστές το κάνουν σαφές, επιμένουν πολύ σε αυτό μάλιστα στην επιμόρφωση μας είπαν μήπως μας διακατέχει μια μεθολογία, μήπως πρέπει οπωσδήποτε να είναι όλα τα πράγματα με αυτενέργεια, με συνεργατική, τίποτα δε θα κάνουμε ατομικά; Βέβαια, λένε όχι, αν εσύ κρίνεις ότι μια εργασία θα πρέπει να γίνει ατομικά θα την κάνεις ατομικά, αλλά οι άνθρωποι έχουν αρκετά «υπερβάλει». Είπαν δεν μας νοιάζει μόνο να κατακτήσουν γνώσει οι μαθητές αλλά να αποκτήσουν και στάσεις και δεξιότητες και αυτές τις κατακτούν μέσω αυτής της καινούργιας προσέγγισης».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)
- «Πιστεύω ότι το συγκεκριμένο μάθημα είναι το κατεξοχήν μάθημα για το οποίο ενδείκνυνται τέτοιες μέθοδοι. Δεν μπορείς να εφαρμόσεις αυτές τις μεθόδους τόσο εύκολα ούτε στη γλώσσα ούτε στα μαθηματικά. Εδώ είναι το κατεξοχήν μάθημα που υπάρχει πεδίο να εφαρμόσεις τέτοιες μεθόδους. Πολύ πιο εύκολο, θα δεις να παράγονται αποτελέσματα».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
«Επειδή δεν είμαι σε πειραματικό, άρα δεν έχει εφαρμοστεί επισήμως, όταν λέω στους συναδέλφους ότι κάποια στιγμή θα ξεκινήσει η επιμόρφωση για τα νέα Π.Σ και θα επιμορφωθούμε όλοι εκεί δυστυχώς υπάρχει μια γενική κουλτούρα ωχ πάλι επιμόρφωση, ωχ πάλι νέα προγράμματα, τι τα θέλουν όλα αυτά. Αυτό είναι το ένα. Μπορεί να πάει στράφι όλη αυτή η δουλειά που έγινε, εάν, κατά τη γνώμη μου, δεν πάει με προσεκτικά βήματα, όπου όλοι να πειστούν όλοι οι εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων ότι είσαι καλός αλλά εδώ μιλάμε για προγράμματα που στην εποχή τους ήταν καλά, τώρα δεν ανταποκρίνονται στις νέες συνθήκες, έπρεπε να αλλάξουν, άρα καλώς ή κακώς πρέπει να κάτσουμε να τα μελετήσουμε και να ασχοληθούμε με αυτά. Ξέρουμε ότι εμείς οι εκπαιδευτικοί ήμαστε γενικώς της αντίδρασης, δυστυχώς έτσι όμως είναι η δουλειά μας. Δεν μπορούμε όλα τα χρόνια να διδάσκουμε εκείνο το παλιό πρόγραμμα όταν αλλάζουν τα δεδομένα. Άρα θέλει πολύ προσεκτικά βήματα στις διαδικασίες».
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής).
«Ναι. Δύο είναι. Η μια σχετίζεται ακριβώς με αυτό η τυχόν απροθυμία των εκπαιδευτικών και το δεύτερο είναι σημαντικό. Είναι ένα μεγάλο πρόβλημα που έχει να κάνει με την επαγγελματική ετοιμότητα είναι η μη ύπαρξη εγχειριδίου. Θα το θεωρούσα ευχής έργο να υπάρχει ήδη το εγχειρίδιο γραμμένο με βάση το νέο πρόγραμμα σπουδών, θα ήταν πολύ πιο εύκολο να το δείξεις στον εκπαιδευτικό και να πεις κοίτα το νέο πρόγραμμα, κοίτα πως τα μετουσιώνει όλα αυτά σε δραστηριότητες, δεν θα του δημιουργούσες την ανασφάλεια. Ενώ τώρα θα του πεις κοίτα τι λέει το νέο Π.Σ. κοίτα κάποια έτοιμα σενάρια που έχω εδώ για να πάρεις ιδέες, δίδαξε το τώρα. Εκεί θα τον έπιανε ανασφάλεια, με το δίκιο του. Άρα πιστεύω ότι δύο ζητήματα μπορεί να προκύψουν. Το ένα είναι διαδικαστικό και μπορεί να συνδικαλιστικό, η απροθυμία για τις επιμορφώσεις και το δεύτερο είναι ουσιαστικό η έλλειψη εγχειριδίου ακόμα και αν σου δίνει τη φιλοσοφία του προγράμματος, τους στόχους, τις δραστηριότητες και ένα αποθετήριο σεναρίου για να πάρεις ιδέες».
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)
«Τα θετικά στοιχεία είναι η διάταξη των θεματικών πεδίων με μια εσωτερική λογική και με ένα εσωτερικό νήμα, τα σύγχρονα θέματα που έχουν μπει, η παιδαγωγική προσέγγιση η οποία προτείνεται (μέθοδο project,

μαθητοκεντρική, αυτενέργεια). Τα αρνητικά είναι δύο, η έλλειψη διδακτικού χρόνου που δεν επιτρέπει αυτά να εφαρμοστούν με το χρόνο που προβλέπει για το συγκεκριμένο μάθημα και η προς το παρόν έλλειψη εγχειριδίου».

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«1. Το συντομότερο δυνατό να παραχθεί διδακτικό εγχειρίδιο 2. Μέχρι τότε να υποχρεωθούμε οι επιμορφωτές να φτιάξουμε και άλλα εκπαιδευτικά σενάρια, ρεαλιστικά και όχι εξιδανικευμένα έτσι ώστε οι συνάδελφοι μας να έχουν ένα καλό αποθετήριο για κάθε θεματική ενότητα και να πει ο κάθε εκπαιδευτικός να έχω ένα καλό σενάριο να το πάρω να το προσαρμόσω, να έχω ένα μπούσουλα 3. Όταν εμείς επιμορφώσουμε τους συναδέλφους μας να τους θάλουμε, όσο δύσκολο και να είναι, να τους θάλουμε να παράξουν υποχρεωτικά μικρά εκπαιδευτικά σενάρια, δηλαδή να προσπαθήσουν να μετουσιώσουν αυτούς τους στόχους στην πράξη σε σενάριο. Να μην είναι μια επιμόρφωση ακαδημαϊκή, αμφιθεατρική, που μπορούν να το διαβάσουν μόνοι τους. Να φτιάξουν ένα σενάριο μικρό, μια μικροδιδασκαλία για να δεις πως αυτοί οι στόχοι και με αυτές τις συστάσεις που σου δίνουν θα τις κάνουν σενάριο έτσι ώστε να εξοικειώνονται σιγά σιγά 4. Να δοθεί μια οδηγία να μην επιχειρήσουν να διδάξουν από την αρχή ως το τέλος αυτές τις διδακτικές ενότητες αλλά έχοντας στο νου το γενικό θεματικό πεδίο κάθε φορά να επιλέξουν από αυτές ανάλογα με την τάξη τις ανάγκες και το επίπεδο να επιλέξουν αυτές που κάθε φορά κρίνουν. Δηλαδή περάστε υποχρεωτικά από όλα τα θεματικά πεδία αλλά όχι υποχρεωτικά από όλες τις διδακτικές ενότητες του κάθε πεδίου».

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Η δικιά μας επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική γιατί όλοι επιλέξαμε και πήγαμε συνειδητά να επιμορφωθούμε στο μάθημα αυτό, ήταν κοινωνιολόγοι και άλλοι, είχαν μεταπτυχιακά στο μάθημα αυτό, τους ενδιέφερε το αντικείμενο, ήταν θερμή η διάθεσή τους ως προς αυτό, ήμασταν τυπική, ήμασταν συνειδητοί, κάναμε τις εργασίες μας, πέτυχε δηλαδή η επιμόρφωση σε εμάς. Γιατί και η επιλογή είχε κριτήρια ποιοι θα γίνουν επιμορφωτές Β' και εμείς ήμασταν θερμοί σε αυτό με επιστημονικό ενδιαφέρον, το θέλαμε. Άρα η επιμόρφωση των επιμορφωτών β' πέτυχε.

Η επιμόρφωση που θα κάνουμε εμείς στους συναδέλφους όπου θα ακούσουμε και τα παράπονα και τα προβλήματα τους πιστεύω ότι θα πρέπει όσο το δυνατόν να μην είναι ακαδημαϊκή, αμφιθεάτρου, οπωσδήποτε πρέπει να τους κάνουμε σαφές ότι θα μπορούσαν να διαβάσουν μόνοι τους τους στόχους και με τους επιμορφωτές να κάνουμε όσο είναι δυνατόν κάτι εργαστηριακό. Δηλαδή να δείχνουμε δραστηριότητες μαθητοκεντρικές,

αυτενέργειας, κλπ. Πως αυτούς τους στόχους θα τους μετουσιώσουμε σε δραστηριότητες. Αυτό πιστεύω για την επιμόρφωση. Πρέπει να είναι εργαστηριακή να είναι και στην πράξη και όσο και να μη θέλουν, να αντιδρούν και να φοβούνται οι συνάδελφοι να φτιάξουμε μαζί τους όσο είναι δυνατόν περισσότερα διδακτικά σενάρια».

Συνέντευξη 4

Στοιχεία συνεντευξιζόμενου

- Φύλο: «Θηλυκό»
- Ειδικότητα: «ΠΕ 70»
- Σπουδές: «Διδάκτωρ Νομικής και εκπαιδευτικός»
- Χρόνια Υπηρεσίας: «18 χρόνια»
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «Τώρα είναι η πρώτη μου χρονιά»
- Χρόνος πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «Πρώτη Χρονιά»

Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό: *«Κάνω σχέδιο προγράμματος, διαβάζω κάποιο υλικό που θα χρησιμοποιήσω. Κοιτάζτε, εγώ είμαι διευθύντρια και έχω περιορισμένα μαθήματα, δεν έχω καθημερινά μάθημα, έχω δέκα ώρες την εβδομάδα. Οπότε έχω αναλάβει το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε' και ΣΤ τάξης και κάνω κάποια άλλα επιπρόσθετα μαθήματα. Τώρα αναφορικά με το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής οργανώνω το μάθημα μου με ένα σχέδιο μαθήματος το οποίο αφορά μία γενική εισαγωγή στο τι είναι αυτό που θα διδάξω, βρίσκω κάποια εργαλεία τα οποία τα έχω οργανώσει από την προηγούμενη μέρα και πάντα κάνω ανατροφοδότηση».*

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)

«Η γενική μου γνώμη για το μάθημα της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής είναι ότι ήταν ένα μάθημα το οποίο απαιτούσε κάποια νέα δεδομένα τα οποία έλειπαν από το προηγούμενο πρόγραμμα σπουδών. Γιατί είναι ένα μάθημα το οποίο συνεισφέρει στην ανάπτυξη γνώσεων, στάσεων, αξιών και δεξιοτήτων στους μαθητές. Οπότε είναι πολύ σημαντικό να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτό. Διαφοροποιούνται πολλά στοιχεία σε αυτό. Καταρχήν διαφοροποιείται η ύλη σε αρκετά σημεία, διαφοροποιείται η στοχοθέτηση του μαθήματος σε ένα γενικό πλαίσιο στα νέα προγράμματα σπουδών. Γενικότερα η διαμόρφωση του γενικού πλαισίου είναι διαφορετική, πολύ σημαντικό και αυτό. Ειδικότερα στο μαθησιακό πλαίσιο τους ειδικούς μαθησιακούς στόχους του κάθε μαθήματος διαφοροποιείται. Σε κάποια σημεία το περιεχόμενο και στα θεματικά πεδία. Δηλαδή βλέπουμε καινούργιο περιεχόμενο, καινούργια θεματικά πεδία σε σχέση με το παλαιότερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα».

- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Διαφοροποιούνται αρκετά σημεία. Κοιτάξτε να δείτε. Διαφοροποιείται καταρχάς η ύλη σε αρκετά σημεία, διαφοροποιείται η στοχοθέτηση του μαθήματος σε αρκετά σημεία, δηλαδή είναι διαφορετική η στοχοθεσία του μαθήματος στο νέο Π.Σ. γενικότερο η διαμόρφωση του πλαισίου είναι διαφορετική, πολύ σημαντικό και αυτό. Στους ειδικότερους μαθησιακούς στόχους του κάθε μαθήματος διαφοροποιείται σε πάρα πολλά σημεία. Κυρίως στο περιεχόμενο και στα θεματικά πεδία, δηλαδή βλέπουμε εδώ καινούργιο περιεχόμενο και καινούργια θεματικά σημεία στο νέο Π.Σ.».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων).

«Κοιτάξτε να δείτε τώρα, σας ανέφερα σχετικά με το περιεχόμενο κάθε μαθήματος, το οποίο ουσιαστικά από μόνο του διαμορφώνει κάποιες μαθησιακές και διδακτικές συνθήκες για διερευνητική μάθηση, κριτική σκέψη και αναστοχασμό. Αυτά τα στοιχεία έλειπαν από το προηγούμενο πρόγραμμα σπουδών, δηλαδή το μάθημα είναι έτσι δομημένο ώστε να δίνεται βάση στην κριτική σκέψη των μαθητών. Πράγμα που είναι πολύ σημαντικό στα νέα προγράμματα σπουδών σαν στοιχείο. Μετά ένα άλλο βασικό στοιχείο που μπορούμε να αναφέρουμε είναι εκπαιδευτικός Γιώργος δεν είναι όπως παλιότερα αυτός που μεταδίδει τη γνώση αλλά είναι υποστηρικτικός, συνεργατικός και συμμετέχει στην βιωματική μάθηση των μαθητών του. Γενικότερα η διδασκαλία του μαθήματος της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής καλλιεργεί μία Δημοκρατική κουλτούρα στους μαθητές αυτό είναι βασικό για το μάθημα αυτό. Ότι Δημιουργεί δηλαδή Δημοκρατική κουλτούρα τον μαθητή σταδιακά στα διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα. δηλαδή το βιβλίο εάν δείτε ξεκινάει από την οικογένεια, μετά πηγαίνει στο σχολείο και μετά πηγαίνει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Υπάρχει μία κλιμάκωση του μαθησιακού περιβάλλοντος από το οποίο το παιδί αντλεί κάποιες πληροφορίες. Υπάρχει κλιμάκωση στην γνώση και Στο κοινωνικό περιβάλλον που το εντάσσει τα νέα προγράμματα σπουδών».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Κοιτάξτε να δείτε τώρα, η θέση Β ουσιαστικά αναφέρει ένα σκέλος της ευρείας έννοιας του νέου προγράμματος σπουδών καθώς λέει ότι προετοιμάζει τους μαθητές να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις αυτές που απέκτησαν και να είναι οι αυριανοί πολίτες. Αυτό εντάσσεται και σε αυτό που σας είπα πριν, δηλαδή την ένταξη του μαθητή στην οικογένειά στο στενό κοινωνικό περιβάλλον, μετά στο σχολείο στο πιο ευρύ και μετά στην κοινωνία. Η θέση Β λοιπόν πιστεύω ότι αντιπροσωπεύει τα νέα προγράμματα σπουδών».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

«Εμείς και στο σενάριο που υποβάλαμε στο ΙΕΠ και το υλικό το οποίο μας δόθηκε χρησιμοποιούνται πολλά εργαλεία στη χρήση των ΤΠΕ. Πάρα πολλά εξειδικευμένα προγράμματα τα οποία χρησιμοποιούμε εμείς στο σχέδιο μαθήματος και οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν όπως παραδείγματος χάρη σας ανέφερα ένα πολύ σύνηθες στην κοινωνική και πολιτική αγωγή είναι η χαρτογράφηση. Δηλαδή δίνεται μία έννοια και μέσα από τη χαρτογράφηση ο μαθητής καλείται να χτίσει και άλλες έννοιες . Για παράδειγμα Δημοκρατία, Ορισμός της Δημοκρατίας, τι περιλαμβάνει. Η χαρτογράφηση είναι το μέσο που χρησιμοποιείται πάρα πολύ με τη χρήση των ΤΠΕ. Έχει οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό».

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες** και **συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Συμφωνώ ότι είναι αρκετά ανοικτό γιατί όντως επιτρέπει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού καθώς του δίνει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει πολλές τεχνικές μάθησης, πολλούς τρόπους προσέγγισης της γνώσης. Οπότε δίνει την ελευθερία στον εκπαιδευτικό να αξιοποιήσει τη διδακτική του, να μεταφέρει τη γνώση του στους μαθητές του χρησιμοποιώντας τις πηγές που θεωρεί ο ίδιος χρήσιμες για τη μετάδοση. Είναι προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών γιατί χρησιμοποιεί εξειδικευμένα εργαλεία. Αυτό που σας είπα πριν και τη χρήση των ΤΠΕ γιατί δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους μαθητές με τη χρήση εξειδικευμένων προγραμμάτων να συμμετέχουν στο μάθημα. Όσον αφορά να μπορεί να δουλέψει και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα π.χ. τα προσφυγόπουλα, δίνεται πάλι η δυνατότητα αυτή με την χρήση των ΤΠΕ.

Διότι και για αυτούς υπάρχουν συγκεκριμένα προγράμματα όπου καλούνται μέσα από αυτά να αποκτήσουν τη γνώση, και αυτό τους βοηθάει πάρα πολύ. Πιστεύω δηλαδή ότι έχει επιτευχθεί σε πολύ βαθμό. Οι κατασκευαστές έκαναν πολύ σημαντικό έργο. Κάποια παραδείγματα που μπορώ να σας πω είναι: για παράδειγμα ότι στην τάξη μου είχα μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Προσάρμοσα το μάθημα μου όταν δίδασκα το σενάριο “Ζώντας στην Ευρώπη” και διδάσκοντας την έννοια του Ευρωπαίου πολίτη έκανα εξειδικευμένη διδασκαλία. Δηλαδή στην χαρτογράφηση που έδωσα στα παιδιά να σχηματίσουν, ολοκλήρωσαν τη χαρτογράφηση τα παιδιά και οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έκαναν κάτι διαφορετικό. Έκαναν δηλαδή τη χαρτογράφηση αλλά με λιγότερες έννοιες. Βοηθήσαμε εξειδικευμένα να αποκτήσουν γνώση».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Καταρχήν ο δάσκαλος χρησιμοποιεί σε μεγάλο βαθμό την ομαδοσυνεργατική καθώς στα σχέδια μαθημάτων τα περισσότερα τα οποία έχουμε φτιάξει χωρίζουμε τους μαθητές σε μικρές ομάδες. Δηλαδή εάν η τάξη έχει δώδεκα παιδιά καλό είναι να σχηματιστούν τέσσερις ομάδες των τριών μαθητών. Η ομαδοσυνεργατική βοηθάει τα παιδιά σε μεγάλο βαθμό να συνεργάζονται μέσα από τη χρήση των ΤΠΕ. Να βρίσκουν από μόνοι τους το υλικό το οποίο θα χρησιμοποιήσουν βλέποντας διάφορες πηγές στο διαδίκτυο και κάποια links τα οποία ο ίδιος ο εκπαιδευτικός τους έχει δώσει για να τα βοηθήσει. Από την ομαδοσυνεργατική αποκτούν και κριτική σκέψη δηλαδή σκέφτονται ποια στοιχεία θα χρησιμοποιήσουν, ποια θα πάρουν από αυτήν τη συγκεκριμένη πηγή και ποια όχι, γιατί δεν μπορούν να τα πάρουν όλα τα στοιχεία. Κάτι που είναι πολύ σημαντικό. Ο εκπαιδευτικός καλείται να χωρίσει τις ομάδες βλέποντάς ποια είναι αυτή η οποία ταιριάζει καλύτερα Για να μπορέσει η ομάδα να δέσει, ώστε να μπορέσουν να προχωρήσουν όλες με την ίδια δυναμική. Διαφορετικά το αποτέλεσμα δεν θα είναι ικανοποιητικό. Βιωματική μάθηση, γιατί το παιδί καλείται να αποκτήσει τη γνώση βιώνοντας αυτό που καλείται να μάθει. Δεν αποστηθίζει το μάθημα, δεν του δίνω μία ξερή γνώση και την αποκτά πάλι διερευνώντας και πάλι ψάχνοντας στις πηγές».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Καταρχήν τα εργαλεία τα οποία διδάχτηκα να χρησιμοποιήσω είναι πάρα πολύ σημαντικά όμως θα πρέπει πάντοτε να έχουμε υπόψη μας ότι για να πραγματοποιηθούν θα πρέπει να είναι η επίτευξη. Δηλαδή δεν αρκεί σε μία διδασκαλία εγώ να χρησιμοποιήσω 10 εργαλεία για να πω ότι τα

χρησιμοποίησα. Θα πρέπει να καλύψω τη διδασκαλία μου χρησιμοποιώντας τα εργαλεία στα οποία οι μαθητές θα μπορούν να ανταποκριθούν, είναι πολύ σημαντικό και δεύτερον δεν έχει σημασία η ποσότητα αλλά η ποιότητα των εργαλείων που θα χρησιμοποιήσεις. Αν χρησιμοποιήσω 10 Εργαλεία τα οποία δεν θα αποδώσουν στην απόκτηση γνώσης των μαθητών μου, θα είναι κάτι άχρηστο. Για αυτό τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να υπάρχει Καταρχήν η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για να μπορέσουν αργότερα να χρησιμοποιήσουν τα σωστά εργαλεία».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό ικανοποιητικά. Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει και το τελευταίο στάδιο που είναι πέρα από τη χρησιμοποίηση των εργαλείων η αξιολόγηση. Δώσαμε μεγάλη βαρύτητα στην επιμόρφωση μας και σε αυτό το στάδιο που είναι το τρίτο στάδιο. Ο μαθητής καλείται από μόνος του να αξιολογήσει κατά πόσο ήταν ικανοποιητική η απόκτηση της γνώσης του με κάποια παιχνίδια, κάποιες τεχνικές που θα μάθουν τα παιδιά να χρησιμοποιούν για να αξιολογούν οι ίδιοι τη μάθηση που απέκτησαν. Και πάντα σε όλα τα σχέδια μαθήματος παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η αξιολόγηση. Αφού χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός όλα τα εργαλεία, στο τέλος βρίσκει τεχνικές που θα αποδώσει το στάδιο της αξιολόγησης. Και η αξιολόγηση αποτελεί μία ανατροφοδοτική διαδικασία της διδακτικής πράξης, βοηθάει στο να δουν στο κατά πόσο επιτεύχθηκαν οι στόχοι».

- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Καταρχήν και στην Ε' και στην ΣΤ' τάξη τα θεματικά πεδία που αναφέρονται είναι η ζωή στο σπίτι, στην κοινότητα και στον ευρύτερο κόσμο. Έτσι όπως είναι δομημένη η θεματική βοηθάει στο να μπορέσουμε να κλιμακώσουμε τη μετάδοση της γνώσης να ξεκινήσουμε από το αρχικό στάδιο που είναι η οικογένεια και να περάσουμε στο ευρύ».

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;
« Στην Ε΄ Πάλι ξεκινάμε με τη ζωή στο σπίτι, τη ζωή στο σχολείο, τη ζωή στον ευρύτερο κόσμο και στην ΣΤ΄ τάξη πάλι η ζωή στο σπίτι, στο σχολείο, στον ευρύτερο κόσμο. Δηλαδή τα θεματικά πεδία είναι ίδια, απλά τι αλλάζουν; Αλλάζουν οι θεματικές ενότητες. Αυτό είναι που αλλάζει. Εξειδίκευση δηλαδή. Δηλαδή στην Ε΄ τάξη όταν μιλάει για την οικογένεια λέει “πως οργανώνεις τη σχολική μελέτη στο σπίτι” και στην ΣΤ΄ τάξη λέει για τις οικογενειακές σχέσεις. Δηλαδή με διαφορετικό τρόπο προσεγγίζεται στην Ε΄ δημοτικού και με διαφορετικό τρόπο στην ΣΤ.΄ Υπάρχει δηλαδή αυτή η κλιμάκωση και πολύ σημαντικό το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών καθώς υπάρχουν καινούργιες θεματικές ενότητες. Δηλαδή, μέσα σε αυτές τις θεματικές μπαίνουν καινούρια στοιχεία όπως π.χ. :για την έννοια του Ευρωπαίου πολίτη, για τα ανθρώπινα δικαιώματα, για την ιθαγένεια και την εθνική ταυτότητα. Δηλαδή, προσεγγίζονται γνώσεις ενα διαφορετικό τρόπο. Πιο ολοκληρωμένο, πιο σωστά δομημένο με αποτέλεσμα να έχουμε διεύρυνση των γνώσεων των παιδιών. Δηλαδή να αναφέρω τι είναι η εθνική ταυτότητα δεν αρκεί, θα πρέπει να ψάξω μέσα από εργαλεία, μέσα από τα ΤΠΕ , μέσα από τεχνικές, μέσα από πηγές να δώσω την ευκαιρία στο παιδί να ψάξει να βρει τον τρόπο να προσεγγίσει το τι είναι η εθνική ταυτότητα, η ιθαγένεια. Δεν αρκεί να αναφέρεται απλά, πρέπει να εξειδικεύεται, να αναλύεται μέσα στο μάθημα».
- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Η διαθεματικότητα είναι το στοιχείο το οποίο κυριαρχεί σε όλα τα μαθήματα. Δηλαδή μέσα από ένα μάθημα προσεγγίζω την έννοια ενός μαθήματος μέσα από άλλα μαθήματα. Για να διδάξω π.χ. τα μαθηματικά χρησιμοποιώ το μάθημα της φυσικής αγωγής, της μελέτης. Προσεγγίζω δηλαδή την γνώση από διάφορες οπτικές. Για παράδειγμα στο σενάριο για την Ευρώπη πήρα στοιχεία, συνεργάστηκα με την εκπαιδευτικό της θεατρικής αγωγής όπου κάναμε ένα σκετς για τον Ευρωπαίο πολίτη και με τον εικαστικό όπου έκαναν τα παιδιά αφίσες και βρήκαν εικόνες για την Ευρώπη και τον Ευρωπαίο πολίτη.. Συνεργάστηκα με εκπαιδευτικούς του σχολείου μου για να μεταδώσω τη γνώση στους μαθητές μου. Οπότε υπάρχει σε μεγάλο βαθμό τι στοιχείο αυτό και θα πρέπει να υπάρχει αυτό γιατί είπαμε ότι τα νέα προγράμματα σπουδών.έχουν ως στόχο την κριτική σκέψη. Άρα θα πρέπει να υπάρχει ένα εύρος πληροφοριών στο μάθημα μέσα από διάφορες πηγές και μαθήματα. Όπως και η συμπερίληψη έχει ενταχθεί σε μεγάλο βαθμό καθώς και η μετάδοση της γνώσεις σε παιδιά με ειδικές μαθησιακές ανάγκες έχει καλυφθεί σε μεγάλο βαθμό».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«*Το μάθημα της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής διδάσκεται μία φορά την εβδομάδα και ο χρόνος αυτός πολύ λίγος. Μία φορά την εβδομάδα ο εκπαιδευτικός δεν έχει το χρόνο όπως έχει για το μάθημα της γλώσσας και των μαθηματικών. Ωστόσο η διαθεματικότητα βοηθάει πάρα πολύ ώστε να συνδυάσει το μάθημα της γλώσσας με ένα μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών ώστε να μην έχουμε μόνο μία ώρα. Πλέον ο δάσκαλος έχει την ελευθερία να χρησιμοποιήσει όποιο εργαλείο πιστεύει ότι είναι το πιο αξιόλογο ώστε να μεταδώσει τη γνώση».*
- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

«*Δεν θα άλλαζα τη διάταξη καθώς είναι πολύ σωστά δομημένες και κλιμακωτά οι ενότητες κατά την κρίση μου».*
- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «*Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής».* Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«*Ο ρόλος του εκπαιδευτικού έχει αλλάξει είναι καθοδηγητικός είναι ενθαρρυντικός και βοηθάει τα παιδιά να προσεγγίσουν την πηγή η οποία θα τους δώσει τη γνώση. Πραγματι τα Προγράμματα σπουδών προωθούν την ενεργό συμμετοχή, τη συνεργατικότητα, τη βιωματική προσέγγιση, της αυτενέργειας. Νομίζω τα έχουμε καλύψει όλα από τις προηγούμενες ερωτήσεις».*
- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«*Ναι, φυσικά γιατί αυτή είναι που κυριαρχεί. Γιατί για να μπορέσει να υπάρξει κριτική σκέψη θα πρέπει να υπάρξει συνεργασία, για να μπορέσει να υπάρξει βιωματική προσέγγιση θα πρέπει να υπάρξει ελευθερία, αυτενέργεια, συνεργατική επίλυση του προβλήματος. Το ένα συνδέεται με το άλλο, είναι έννοιες οι οποίες αλληλεξαρτώνται».*

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
«Τώρα που ξεκίνησα το πιλοτικό πρόγραμμα οι εκπαιδευτικοί ήταν θετικοί. Δηλαδή θέλουν να αλλάξει κάτι, είναι υπέρ του να επιμορφωθούν με νέες τεχνικές, νέους τρόπους διδασκαλίας της μάθησης, προσέγγισης της γνώσης, στο δικό μου σχολείο τουλάχιστον γιατί για αυτό μπορώ να μιλήσω μόνο. Και μάλιστα κάποιοι μου ζήτησαν υλικό από την επιμόρφωση που είχα από το ΙΕΠ. Να τους δώσω υλικό, να τους πω για την αξιολόγηση, πως να κάνουν αξιολόγηση πως να κάνουν ερωτηματολόγια».
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)
«π.χ. η υλικοτεχνική υποδομή. Το να λέμε ότι δεν έχουμε υλικοτεχνική υποδομή δεν βοηθάει σε κάτι, θα πρέπει να είμαστε εναλλακτικοί. Δηλαδή θα πρέπει να προσπαθήσουμε να βρούμε μία λύση με τα υλικά τα οποία έχουμε στο σχολείο. Εγώ για παράδειγμα έχω έξι υπολογιστές και ο ένας δε λειτουργεί, έχω τρεις προτζέκτορες και έξι τάξεις οπότε προσαρμόζω το ωρολόγιο πρόγραμμα ή μεταφέρω τον προτζέκτορα. Προσπαθώ να βρω λύσεις με αυτά που ήδη έχουμε. Γίνονται προσπάθειες αλλά καλό είναι και εμείς να προσαρμοζόμαστε λίγο στα δεδομένα. Όσον αφορά την επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων, η δια βίου μάθηση έχει κυριαρχήσει. Η συνεχής επιμόρφωση και το να προσπαθώ να γίνω καλύτερος στη δουλειά μου επιβάλλεται, θα πρέπει να προσαρμόζομαι στα νέα δεδομένα της εποχής. Αναφορικά με την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων πιστεύω ότι είναι ανάλογα με τον χειρισμό. Δηλαδή να περάσει ως κάτι καλό, και ότι πάμε να κάνουμε κάτι καλό και όχι με φόβο, με θετική στάση»
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)
«Στην αρχή είχα κάποιες επιφυλάξεις για το πόσο θα μπορέσω να ανταποκριθώ επειδή ήταν κάτι καινούργιο αλλά όλα τα θετικά στοιχεία που έχουμε πει σε όλη τη συνέντευξη με βοήθησαν να καταλάβω το πνεύμα και να ανταποκριθώ».
- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)
«Αυτό τώρα εγώ ίσως να μην έχω τις εξειδικευμένες γνώσεις να σας απαντήσω σε αυτό δεν έχω να προτείνω κάτι σε αυτό αλλά στο συγκεκριμένο μάθημα θεωρώ ότι έγινε εξαιρετική δουλειά. Ήμουν επιφυλακτική στην αρχή, το θέμα είναι θα τα εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί στην τάξη; Για να τα εφαρμόσουν

στην τάξη αυτό που πρέπει να γίνει είναι κεντρίζοντας το ενδιαφέρον τους να τα εφαρμόσουν».

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Ναι ήταν αποτελεσματική και έχουμε ανοιχτή επικοινωνία με την επιμορφώτρια μας και οτιδήποτε χρειαζόμαστε είναι δίπλα μας και μας βοηθάει σε οτιδήποτε χρειαστούμε και η επιμόρφωση και οι οδηγίες ήταν κατατοπιστικές και πλήρης».

Συνέντευξη 5

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο – «Θηλυκό»
- Ειδικότητα – «ΠΕ70»
- Σπουδές – «Μεταπτυχιακό»
- Χρόνια Υπηρεσίας – «31»
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος – «0»
- Χρόνος πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος – «0»
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό; - «Βιβλίο εκπαιδευτικού , Στοχοθεσία, διαδίκτυο, προϋπάρχουσες γνώσεις μαθητών/τριών, διαφοροποίηση ανάλογα με το μαθησιακό τους προφίλ και τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές τους ανάγκες».

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)

«Θετική καθώς δεν περιορίζεται στη «μετωπική διδασκαλία» και επειδή το μάθημα γίνεται διαλογικά, δίνει την ευκαιρία να μετέχουν σε αυτό όλοι/όλες εκφράζοντας τις απόψεις, τους προβληματισμούς και τις απορίες τους. Οι μαθητές/τριες έχουν ενεργό ρόλο και μέσα από τις τεχνικές και τις δραστηριότητες μπορούν να «συνδιαμορφώσουν» την εκπαιδευτική διαδικασία».

- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Παρέχει σημαντικά περιθώρια παιδαγωγικής αυτονομίας, ώστε ο/η εκπαιδευτικός να προσαρμόσει τις διδακτικές του πρακτικές στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών/τριών που διδάσκει. Η διδασκαλία στηρίζεται σε μαθητοκεντρικές, ερευνητικές και βιωματικές μεθόδους παρουσίασης ή «ανακάλυψης»

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)

«Διαφοροποίηση της διδασκαλίας και μάθησης, παροχή ευκαιριών σε όλους τους μαθητές και όλες τις μαθήτριες προκειμένου να πετύχουν τους στόχους του μαθήματος λαμβάνοντας υπόψη το διαφορετικό επίπεδο ετοιμότητάς τους, τα διαφορετικά ενδιαφέροντα και μαθησιακά στυλ, τις διαφορετικές εμπειρίες και τα βιώματά τους. Διαφοροποιούνται από τα προηγούμενα Π.Σ καθώς δίνουν την ευκαιρία εφαρμογής διαφοροποιημένης παιδαγωγικής, αυτενέργειας και συνεργατικής δράσης σε ομάδες. Χρησιμοποιούν μεθόδους και τεχνικές διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης και επίλυσης προβλήματος».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Η δεύτερη καθώς δεν περιορίζεται στην εκμάθηση ορισμών και θεωρητικών γνώσεων αλλά στην κατανόησή τους και κυρίως στην πρακτική εφαρμογή τους».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

«Υπάρχει ενσωμάτωση τόσο στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας όσο και στην υλοποίηση και αξιολόγηση. Δίνεται η ευκαιρία χρήσης και από τους εκπαιδευτικούς και από τους μαθητές/τριες (σχεδιασμός σεναρίων, στις μαθητικές δραστηριότητες, στην αξιολόγηση-φάκελος μαθητή κλπ)»

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες** και **συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα(αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Ανοικτό αφού δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να σχεδιάζει το διδακτικό σενάριο και να επιλέγει τις μεθόδους και τις δραστηριότητες. Μάλιστα στο σχεδιασμό συμμετέχουν και οι ίδιοι οι μαθητές/τριες καθώς μπορούν να επιλέξουν πχ ποια δραστηριότητα θα υλοποιήσουν».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;
- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Έχει ξεκάθαρους στόχους, παιδαγωγική προσέγγιση, και δίνει καλές πρακτικές που λειτουργούν παρωθητικά.

Θα αποτελέσει τη βάση για τη διδασκαλία και έναν κατευθυντήριο μπούσουλα»

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας,αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες,του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμό σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα

«Διατυπωμένα με σαφήνεια και απολύτως κατανοητά».

- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Το περιεχόμενο αναφέρεται σε 3 άξονες- θεματικά πεδία:

Η ζωή στο σπίτι μου

Η ζωή στο σχολείο μου

Η ζωή στην κοινότητα και στον ευρύτερο κόσμο

Πεδία τα οποία είναι οικεία και μπορούν με βάση τη διαφοποιημένη διδασκαλία να είναι κατάλληλα ηλικιακά, γνωστικά και επιστημονικά για τους μαθητές/τριές μας»

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

«Πιστεύω πολύ θετικά καθώς οι μαθητές/τριες θα κατανοήσουν ότι η γνώση δεν είναι αποσπασματική αλλά ενιαία. Θα βοηθήσει στην σύνδεση με τις προηγούμενες γνώσεις και στην κάλυψη γνωστικών κενών καθώς και στην ενίσχυση των γνώσεων σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία όπου κρίνεται απαραίτητο. (δομημένη μάθηση- κοστρουκτιβισμός)».

- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Οι θεματικές του ενότητες είναι σύγχρονες και επίκαιρες. Οι μέθοδοι διδασκαλίας είναι σύμφωνα με τις νέες θεωρίες μάθησης. Έμφαση στις τεχνικές μάθησης και στις ανάλογες δραστηριότητες οι οποίες δίνουν πολλαπλές δυνατότητες αυτενέργειας στους μαθητές/τριες».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Ο χρόνος που θα χρειαστεί είναι σχετικός καθώς συνδέεται με διάφορες συνιστώσες (προϋπάρχουσες γνώσεις μαθητών/τριών, αριθμός μαθητών/τριών τάξης, κ.ά). Ωστόσο επειδή δίνονται μεγάλα περιθώρια ευελιξίας και προσαρμογής της διδασκαλίας και μάθησης πιστεύω ότι έγκειται στον εκπαιδευτικό να κάνει σωστή χρήση του χρόνου».

- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

«Όχι»

- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: *«Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής».* Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Πράγματι ισχύει καθώς δίνουν την ελευθερία στον εκπαιδευτικό να διαμορφώνει το διδακτικό του σενάριο και ταυτόχρονα στους μαθητές/τριες

να αυτενεργούν ειδικά μέσα στις βιωματικές δραστηριότητες, να εκφράζουν ελεύθερα την άποψή τους, να συνδιαλέγονται, να συνεργάζονται με τους συμμαθητές/τριές τους κι έτσι μέσα από ζυμώσεις να οδηγούνται στην κατάκτηση και στον εμπλουτισμό των γνώσεων αλλά και στην αποδοχή της διαφορετικής άποψης και οπτικής».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«Απόλυτα! Αποτελεί το καλύτερο «παράδειγμα» για την επίτευξη του βασικού σκοπού του μαθήματος που είναι η ενδυνάμωση της δημοκρατικής ταυτότητας των μαθητών/τριών και η ανάπτυξη της δημοκρατικής συνείδησης και δράσης τους».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;

«Δεν υπάρχει σχετική εμπειρία για να έχω άποψη».

- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)

- *«Πιστεύω ότι χρειάζεται επιπλέον επιμόρφωση ώστε οι εκπαιδευτικοί να προετοιμαστούν πιο ολοκληρωμένα*

- *Στον τομέα των υλικών συνθηκών χρειάζεται μεγάλη παρέμβαση καθώς το εκπαιδευτικό υλικό που υπάρχει στα σχολεία είναι απαρχαιωμένο. Επιπλέον πολλά σχολεία ακόμη δεν έχουν υπολογιστές, διαδραστικούς πίνακες, κλπ*

- *Ως προς την κουλτούρα που ουσιαστικά συνιστά αλλαγή στάσεων και αντιλήψεων ως προς τη μαθησιακή εκπαίδευση και διαδικασία θεωρώ ότι είναι και το πιο δύσκολο σημείο καθώς οι αλλαγές σ' αυτόν τον τομέα χρειάζονται χρόνο. Ειδικά αν λάβουμε υπόψη ότι ο κλάδος των εκπαιδευτικών είναι ηλικιακά σε μεγάλο ποσοστό άνω των πενήντα με ότι αυτό συνεπάγεται στις δυσκολίες των μαθημένων εκπαιδευτικών συμπεριφορών και αντιλήψεων».*

- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)

«Δεν έχω σχετική εμπειρία.»

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«Δεν έχω κάτι ιδιαίτερο να προσθέσω κι επειδή ακριβώς το νέο Π.Σ. δίνει πολλές δυνατότητες ευελιξίας και αυτενέργειας οι όποιες βελτιώσεις μπορούν να γίνουν κατά την εφαρμογή τους».

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Έμεινα απολύτως ικανοποιημένη από την επιμόρφωση και ένα μεγάλο μέρος οφείλεται στον επιμορφωτή που έκανε σαφή και κατανοητά τα νέα στοιχεία του ΠΣ. Θα ήθελα λίγο περισσότερο χρόνο και μια ανατροφοδότηση με ανάλογη επιμόρφωση μετά την εφαρμογή τους και σε εύλογο χρονικό διάστημα».

6^η συνέντευξη

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο: «Θηλυκό».
- Ειδικότητα: «ΠΕ 70 Δασκάλα».
- Σπουδές: «Μεταπτυχιακό και διδακτορικό στην ειδική αγωγή. Εργάζεται σε τμήμα ένταξης».
- Χρόνια Υπηρεσίας: «16»
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «2 χρόνια (φέτος είναι η 2^η)».
- Χρόνος πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος:
«έκανα μια διπλή επιμόρφωση στη γλώσσα και στο μάθημα Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής επιμόρφωση σε μαθήματα τα οποία δεν διδάσκω, κοινωνική και πολιτική αγωγή δεν τη διδάσκω στην καθημερινότητα γιατί είμαι δασκάλα του τμήματος ένταξης. Όμως δεν υπήρχε πρόβλεψη για τους δασκάλους που εργάζονται σε τμήματα ένταξης, οπότε έκανα κανονικά την επιμόρφωση όπως και οι άλλοι δάσκαλοι που διδάσκουν κανονικά όλα τα μαθήματα. Στην πιλοτική εφαρμογή συμμετείχα κάνοντας αυτές τις ώρες της επιμόρφωσης για να τελειώσει η πιλοτική εφαρμογή, μαζί με τον δάσκαλο ο οποίος μου παραχώρησε την τάξη του για να κάνουμε τον πιλότο, επειδή ο ίδιος επιμορφωνόταν στο μάθημα της φυσικής. Το κάναμε ως συνδιδασκαλία. Επομένως οι απαντήσεις που θα σας δώσω στηρίζονται μόνο στην επιμόρφωση γιατί εγώ το μάθημα δεν το διδάσκω. Το έχω διδάξει στο παρελθόν αλλά όχι με το νέο πρόγραμμα σπουδών. Επέλεξα ως 2^η επιμόρφωση το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής γιατί το τμήμα ένταξης μπορεί να κάνει δράσεις ενημέρωσης».
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό;
«Βασικά σε αυτό το μάθημα κάνω μηνιαία ή ίσως διμηνιαία οργάνωση για να μπορέσει να βγει η θεματική ενότητα γιατί το μάθημα είναι μονόωρο. Η οργάνωση μπορεί να είναι και διμηνιαία ανάλογα αν στο μήνα υπάρχουν κενά, εκδρομές ή οτιδήποτε τέτοιο. Βασίζομαι στη στοχοθεσία που έχει το αναλυτικό πρόγραμμα, δηλαδή ποιος είναι ο κεντρικός άξονας. Στο παρελθόν δεν πολυχρησιμοποιούσα το σχολικό βιβλίο παρά μόνο στις ενότητες εκείνες που συνόψιζαν ένα συμπέρασμα που είχε να κάνει με την ενεργή πολιτειότητα αλλά προσπαθούσα αυτό το συμπέρασμα να βγει μέσα από το φύλλο εργασίας που θα μπορούσε να στηθεί με ένα βιντεάκι, μια φωτογραφία, μια συζήτηση με τα παιδιά, με μια δράση. Αυτό στα νέα προγράμματα σπουδών έρχεται να επιβεβαιωθεί, ότι είναι αποδεκτό να γίνεται αυτό και μάλλον πρέπει να γίνεται αυτό. Οπότε σε σχέση με το πως επέλεγα εγώ να διδάξω την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή και στο πως ήρθε η επιμόρφωση να τη διδάξω δεν έχω πολύ μεγάλη απόκλιση ως προς την οργάνωση του μαθήματος. Ημερολογιακά δηλαδή, χρονικά σπάω το μάθημα σε κομμάτια και χρησιμοποιώ τα ανάλογα υλικά. Μπορεί να είναι ηλεκτρονικά, χαρτιά,

μολύβια, μαρκαδόροι, χαρτόνια, μπορεί να μην είναι και τίποτα από αυτά. Μπορεί να είναι διευθέτηση ρόλων ή τεχνικών με τα ίδια πράγματα».

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)
«Το νέο πρόγραμμα στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή είναι πάρα πολύ ωραίο και αρκετά σύγχρονο. Εστιάζει πολύ στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων που σχετίζονται με τον πολιτισμό στον 21^ο αιώνα και στοχεύει πολύ σε αυτούς τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης που έχουν βάλει τα κράτη για το 2030. Αυτό είναι το πολύ θετικό. Αν θα μπορούσα να πω ένα έτσι είναι ότι ο χρόνος που δίνεται για αυτό το μάθημα είναι πολύ λίγος. Αν δεν γίνει συνδιδασκαλία του μαθήματος ή μάλλον δεν προσεγγιστεί το μάθημα διαθεματικά μέσα από τη γλώσσα μέσα από την ιστορία, μαθήματα που έχουν περισσότερες ώρες μέσα στην τάξη μου φαίνεται λίγο δύσκολο, δεν ξέρω μπορεί να είναι θέμα οργάνωσης και προσαρμογής, να μπορέσει ένας εκπαιδευτικός που μπαίνει μόνο μια ώρα μέσα στην τάξη να πετύχει όλο αυτό τη στοχοθεσία που υπάρχει. Γενικά όμως η φιλοσοφία του, οι αρχές του και η στοχοθεσία του είναι στην κατεύθυνση που θα έπρεπε να είναι κατά τη γνώμη μου».
- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο;** Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)
«Δουλεύει σε βάθος περισσότερο δεξιότητες που έχουν να κάνουν με την προσέγγιση γνωστικών στόχων να έχουν άποψη απέναντι στα πράγματα και κατ' αυτό τον τρόπο τους μαθαίνει να τοποθετούνται. Αυτό έχω έτσι εγώ εντοπίσει σαν πιο σημαντική υπογραμμισμένη αλλαγή. Έρχεται πολύ στο προσκήνιο ο όρος της πολιτειότητας και το τρίτο που εντόπισα εγώ στα πολύ θετικά είναι οι αρκετά σύγχρονες διδακτικές πρακτικές που μπήκαν σαν προτάσεις και ήρθαν στα χέρια μας μέσω της επιμόρφωσης».
- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)
«Νομίζω και από τη στοχοθεσία φαίνεται αρκετά έντονα και στο πως, δηλαδή τον χειρισμό αυτών που καλείσαι να διδάξεις, στο πως μπορείς να φτάσεις στη στοχοθεσία. Δηλαδή ο νέος τρόπος που κατασκευάζεται η γνώση στο νέο Π.Σ. είναι πολύ πιο δομικός και βασίζεται σε πράγματα που ήδη έχουν τα παιδιά

και προσπαθεί ταυτόχρονα να τους εξελίξει και να τους δημιουργήσει ακόμα περισσότερες δεξιότητες».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Με καμία δεν συμφωνώ απόλυτα αλλά αν έπρεπε να διαλέξω κάποια από τις δύο θα επέλεγα τη 2^η. Δεν συμφωνώ με καμία γιατί εγώ θα έλεγα ότι το νέο Π.Σ. όπως είναι στημένο στη φιλοσοφία του μαθαίνει στα παιδιά πως θα προσεγγίσουν τη γνώση ή πως θα την κατασκευάζουν. Το τι θα την κάνουν τη γνώση όμως παρακάτω εξαρτάται από πάρα πολλούς παράγοντες, αυτή η γνώση δεν είναι απαραίτητο ότι θα τους κάνει ενεργούς και υπεύθυνους πολίτες. Υπάρχουν πολλοί κοινωνιολογικοί παράγοντες που εμπλέκονται στη μέση. Μάλλον προς το 2^ο. Δηλαδή δεν συνδέεται το νέο Π.Σ., πουθενά στο πνεύμα του δεν είναι ότι τα παιδιά θα κάνουν αυτό για να μάθουν ισχυρές ακαδημαϊκές σπουδές. Ειδικά στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή τα παιδιά ωθούνται στο να σκέφτονται σαν ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες που κάθε φορά πρέπει να αναγνωρίζουν σε ποιο κομμάτι συμμετέχουν και με ποιο τρόπο συμμετέχουν και να έχουν λόγο γι' αυτό, να έχουν επιχειρηματολογία γιατί συμμετέχουν».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

«Σε πολύ μεγάλο βαθμό. Οι διδακτικές τεχνικές είναι πάρα πολλές μέσα και το digital story telling υπάρχει και η δημιουργία video και η εικονική gallery και τα raddlet, έχει πάρα πολλά μέσα ψηφιακά εργαλεία που μπορείς να περάσεις στο νέο Π.Σ. και ωθεί, είναι μέσα στη στοχοθεσία να είναι και ψηφιακά ενεργοί πολίτες και υπεύθυνοι τα παιδιά, να πάρουν αυτά τα χαρακτηριστικά».

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους;

Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Σε αρκετά μεγάλο βαθμό(έχει επιτευχθεί). Εγώ μέσα από την δοκιμαστική εφαρμογή είδα ότι η αυτενέργεια είναι πιθανή. Δηλαδή μπορείς να κάνει 2 ή 3 πράγματα από αυτά που σου προτείνονται και να πετύχεις τους στόχους του μαθήματος. Γίνεται. Σου δίνεται η ευελιξία αν τίποτα από αυτά που προτείνονται δεν λειτουργεί να πας που χρειάζεσαι εσύ. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε και σε τάξεις που είχα παιδιά που είχαν όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που αναφέρετε και είδα ότι επειδή προτείνει ένα διαφορετικό τρόπο προσέγγισης που είναι ο μαθητοκεντρικός, φεύγει δηλαδή η έννοια του διαλόγου, κυρίαρχος του διαλόγου μέσα στην τάξη δεν είναι πλέον ο εκπαιδευτικός αλλά οι μαθητές δημιουργεί και κίνητρο».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Ναι συγκεντρώνει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά, όπως είπαμε και προηγμένως. Και μάλιστα παρότι η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή είναι τελευταίες ώρες, μεσημέρι, και έγινε και προς το τέλος της σχολικής χρονιάς η πιλοτική εφαρμογή τον Απρίλιο, ήταν δύσκολες δηλαδή οι συνθήκες, παρόλα αυτά υπήρχε ο διάλογος, η ομαδοσυνεργασία και έτσι οι μαθητές το ζούσαν, υπήρχε δηλαδή μια βιωματική προσέγγιση».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Όπως αξιοποιούσα και το παλιότερο. Μπούσουλας είναι το Π.Σ. μπούσουλας και λογική στο που θέλουμε να πάμε. Μια πυξίδα είναι. Νομίζω ότι πιο σημαντικό είναι το πως φτάνουμε σε αυτούς τους στόχους και αυτό είναι από πολλούς τρόπους από πολλές διδακτικές μεθόδους είναι, είναι φάρος το Π.Σ. Δεν αποφασίζεις εσύ τι θα κάνεις και πως. Το χρησιμοποιώ πάντα σαν μπούσουλα, σαν πυξίδα».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Είναι καλά διατυπωμένα αλλά δυστυχώς δεν είναι καλά συνδυασμένα. Δηλαδή ένα στόχος που μπορεί να επαναλαμβάνεται μέσα στο Π.Σ. δεν αναφέρεται ότι αυτό το έχει ξανασυναντήσει πριν. Ή δεν γίνονται προτάσεις έτσι αυτό τον στόχο μπορείς να τον συνδυάσεις με εκείνο τον στόχο για να μπορέσεις να γλυτώσεις χρόνο ή συνδυαστικά να δουλέψεις σε 4 ώρες παράλληλα δύο πράγματα. Αυτό είναι μια πρόταση που κατέθεσα και οι συντονιστές που βρίσκονται στην ομάδα των αναλυτικών προγραμμάτων τη βρήκαν αρκετά καλή και μου είπαν ότι θα την προχωρήσουν».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο (ύλη)** που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)
«Η θεματολογία είναι πάρα πολύ ωραία. Δεν ξέρω το ζήτημα του χρόνου, αν όλη αυτή η θεματολογία μπορεί να βγει στο χρόνο που διδάσκεται το μάθημα μέσα στην σχολική χρονιά».
- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;
«Δεν εξελίσσεται η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή που έχει κάποιες θεματικές ενότητες στη μελέτη της Δ' Δημοτικού και μετά περνά Ε' και τη Στ' που γίνεται εξειδικευμένο αντικείμενο. Μου αρέσει, με ενδιαφέρει αυτό το κομμάτι, η εξέλιξη. Μερικές φορές θεωρώ ότι είναι καλύτερα κάποια θέματα να παρουσιάζονται στα παιδιά όταν είναι έτοιμα να τα επεξεργαστούν σε βάθος παρά να παρουσιάζονται και να επανεμφανίζονται αν και πραγματικά γίνεται πολύ δύσκολο για τους δασκάλους να το επαναπροσεγγίζουν από μια νέα σκοπιά».
- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)
«Αρκετά απαντάει υπάρχουν πάρα πολλές συμπεριληπτικές μεθοδολογικές τεχνικές που προτείνονται. Παραμένει στην εφαρμογή αυτών των τεχνικών οι οποίες θέλουν μια εμπειρία. Δηλαδή κάθε αρχή και δύσκολη, χρειάζεται μια εμπειρία για τις τεχνικές που έχουν να κάνουν με τη συμπερίληψη, την ένταξη και με την αποδοχή της διαφορετικότητας και επειδή η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή επεξεργάζεται θέματα που είναι αμιγώς δομικά στην κοινωνία μερικές φορές είναι δύσκολο για τους εκπαιδευτικούς. Δηλαδή οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να ξεπεράσουν το φόβο τους απέναντι σε ορισμένες θεματικές για να μπορέσουν να το διδάξουν».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Είναι μεγάλο το περιεχόμενο. Μεγάλος ο όγκος. Θα μπορούσε να έχει λιγότερες ενότητες στην κάθε θεματική για να μπορεί να βγαίνει να είναι ρεαλιστικό αυτό το πράγμα. Ναι θα άλλαζα να έχει λιγότερη ύλη. Επειδή όμως το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής μου αρέσει να μπορούσε να είναι και στις μικρότερες τάξεις με μια άλλη μορφή και από την Δ΄ και πάνω να υπάρχει το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αν μείνει μονόωρο και αυτή η ύλη που υπάρχει τώρα να υπάρχει στην Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄. για να έχει μεγαλύτερη ανάσα μεγαλύτερη άνεση να εφαρμοστεί και να βγει».
- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

«Θα αφαιρούσα κάποιες λεπτομέρειες, κάποια κεφάλαια διδακτικά μου φάνηκαν τρομερά λεπτομερή, συγκρίνοντας στο σχολείο στην καθημερινότητα. Κατά τα άλλα όμως δεν θα έκανα μεγάλες αλλαγές. Όπως το έχω δει μου άρεσε. Μου άρεσε αρκετά. Για παράδειγμα στην ενότητα «οικογένεια» που υπάρχει και στην Ε΄ και στην ΣΤ΄ Δημοτικού κάποια κεφάλαια δεν θα τα επαναλάμβανα και στις δύο τάξεις παρά το ότι είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα. Θα έδινα περισσότερες ώρες στην Ε΄ Δημοτικού και στην ΣΤ΄ Δημοτικού δεν θα την έβαζα αυτή τη θεματική».
- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Διαπνέεται. Όταν στη ΣΤ΄ Δημοτικού έχει βάλει πράξεις και δράσης ενεργής πολιτειότητας που έχουν να κάνουν με τη γειτονιά και το δήμο και την πόλη σε διάφορα προβλήματα. Στην Ε΄ τάξη που έχει να κάνει με την ανάδειξη της διαφορετικότητας στο οικογενειακό περιβάλλον, από το ρόλο μου στο σπίτι, από το ρόλο μου στην κοινωνία από το ρόλο μου στην τάξη. Το χτίζει δηλαδή. Διαπνέεται από αυτά τα χαρακτηριστικά Και διακριτικά δείχνει ότι είναι μονόδρομος η ομαδοσυνεργατική και το *problem based learning* η βιωματική εμπειρική μάθηση. Ό,τι δείχνει πως τελειώσαμε με το ο δάσκαλος μιλάει και οι μαθητές ακούνε».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)
«Είναι εξαιρετική. Μόνο έτσι αυτό το μάθημα».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητάς σας το νέο ΠΣ;
«Δεν υπάρχει άλλος εκπαιδευτικός της ειδικότητάς μου μέσα στο σχολείο. Δεν έχω πληροφόρηση».
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)
«Κάποιες από τις τεχνικές που προτείνει το νέο Π.Σ. έχουν μπει στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα και τις έχουν καλοδεχθεί. Κάποιες είναι πολύ νέες και οι εκπαιδευτικοί θα τις καλοδεχτούν αλλά θα πάρει χρόνο για να τις αναπτύξουν. Στα μονόωρα μαθήματα επειδή δεν θα έχει άμεσο αποτέλεσμα μήπως οδηγήσει σε απογοήτευση ότι δεν αποδίδει, μήπως το μετρήσουν οι εκπαιδευτικοί ότι δεν αποδίδει. Γιατί σε ένα μονόωρο μάθημα να βάλεις τα παιδιά σε ομάδες και να κάνουν παραγόμενο προϊόν και μετά να κάνουν forum και θέατρο μέσω forum αυτά θέλουν και χρόνο και θέλουν και εκπαίδευση στα παιδιά να μάθουν να τα κάνουν. Εκεί είναι ένας ενδοιασμός μου ως προς τη βιωσιμότητα αλλά νομίζω ότι όταν οι εκπαιδευτικοί αρχίζουν με μεράκι να μπλεχτούν με αυτό επειδή τα παιδιά ανταποκρίνονται θα πυροδοτήσει αλλαγές».
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)
«Δεν το εντόπισα. Γενικά δεν είδα δυσκολίες. Δεν έχω να σας πω. Δεν είδα δυσκολίες. Ως προς τα θετικά επειδή το έκανα σε κάποια τάξη που είχε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά βελτιώνει αρκετά την επικοινωνία γιατί πάει ο λόγος στους μαθητές, φέρνει στην επιφάνεια πτυχές των μαθητών που μπορεί να μην τις είχατε καλοδεχί πιο πριν και νομίζω ότι σε βάθος χρόνου μπορεί να μάθει τα παιδιά να επικοινωνούν καλύτερα να χρησιμοποιούν καλύτερα το λόγο».
- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«1. αν γίνεται να μην υπάρχει μονόωρο μάθημα στο Δημοτικό σχολείο. Δηλαδή 45 λεπτά την εβδομάδα δεν φτάνουν για τίποτα

- 2. Αν γίνεται, αυτό όμως είναι της πράξης δεν είναι των προγραμμάτων, ο εκπαιδευτικός που κάνει τα μαθήματα στην τάξη θα κάνει και Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή για να μπορεί να συνδέσει και να ενώσει όλη αυτή τη φιλοσοφία του Π.Σ. με την αλλαγή της τάξης. διαφορετικά είναι πάρα πολύ δύσκολο και*
- 3. Να γίνει διαθεματικότητα με τα κεφάλαια άλλων βασικών μαθημάτων. Δηλαδή μιλάμε για την οικογένεια; υπάρχουν 4 κείμενα στη «γλώσσα» για την οικογένεια. Θα μπορούσαμε στο αναλυτικά το Π.Σ. να υπάρχει: «μπορείς να χρησιμοποιήσεις και αυτά τα κείμενα από το βιβλίο της Γλώσσας ή το υλικό αυτό που θα κληθείς να τα διδάξεις έτσι κι αλλιώς στη Γλώσσα. Θα τα κάνεις με έναν άλλο τρόπο οπότε με ένα σμπάρο δύο τριγώνια. Οι εκπαιδευτικοί χρειαζόμαστε αυτές τις λύσεις. Δυστυχώς το ζήτημα του χρόνου είναι μεγάλο μέσα στην τάξη».*

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Εξαιρετική. Θα ήθελα να γίνει κάτι περισσότερο, απλά άλλη έννοια. Π.χ. ήταν υποχρεωτικό σε μια στη συγκεκριμένη ώρα μπορούμε δεν μπορούμε, με μια απουσία. Γενικά ήταν λίγο πιεστικό στο χρόνο γιατί έπρεπε να βγουν όλες οι συναντήσεις έως το Γενάρη και γενικά ήταν όχι ξεκάθαρο από την αρχή ποια ήταν παραδοτέα. Παρόλα αυτά η επιμόρφωση ήταν εξαιρετική. Εγώ την ευχαριστήθηκα».

7^η συνέντευξη

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο: «Αρσενικό».
- Ειδικότητα: «ΠΕ 70 Δάσκαλος».
- Σπουδές: «Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης, Μεταπτυχιακό στη χρήση ΤΠΕ στην Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση Ενηλίκων».
- Χρόνια Υπηρεσίας: «Βρίσκομαι στον 23^ο χρόνο».
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «δεν έχω»
- Χρόνος πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος: «δεν το εφαρμόζω».
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό;
«Χρησιμοποιώ το βασικό εγχειρίδιο που χρησιμοποιούν οι μαθητές, χρησιμοποιώ τις νέες τεχνολογίες γιατί και από τις σπουδές μου το μεταπτυχιακό που έχω κάνει μου είναι εύκολο να χρησιμοποιώ κάποια λογισμικά, κυρίως ανοιχτού τύπου λογισμικά για να μπορέσω να κάνω λίγο πιο ενεργή τη συμμετοχή των μαθητών, να μην μένουμε μόνο στο σχολικό εγχειρίδιο και να μπορούμε να βλέπουμε και άλλες διαστάσεις των θεμάτων τα οποία επεξεργαζόμαστε. Για παράδειγμα χρησιμοποιούμε εννοιολογικούς χάρτες, το raddle για ψηφιακές ανακοινώσεις, το youtube, κάνουμε αρκετά συχνά αναζήτηση πληροφοριών από το διαδίκτυο γιατί μπορούμε να βρούμε αρκετά συχνά έννοιες να διευκρινίσουμε κάποια πράγματα καθώς το παλιό σχολικό εγχειρίδιο δεν δίνει αυτή τη δυνατότητα. Ούτε στο φωτόδεντρο υπάρχουν links όπως υπάρχουν σε άλλα γνωστικά αντικείμενα που θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν κάπου αλλού να κάνουμε και το μάθημα λίγο πιο ενδιαφέρον».

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)
«Το βρήκα πάρα πολύ ενδιαφέρον, πάρα πολύ σύγχρονο, βρήκα ότι μέσα έχει στοιχεία όπως την εμπλοκή των νέων τεχνολογιών σε όλο το εύρος του προγράμματος σπουδών. Το στοιχείο που με κάνει να στέκομαι είναι η μεγάλη εμπλοκή των μαθητών, στην ουσία δηλαδή όλα κινούνται γύρω από το μαθητή και καλείται ο ίδιος ο μαθητής να ανακαλύπτει συνεχώς τη νέα γνώση και να οικοδομεί πάνω σε αυτά τα οποία γνωρίζει. Αυτό είναι μια καινοτομία και σε σχέση με το παλιό αναλυτικό πρόγραμμα, γιατί στο παλιό στην ουσία ο μαθητής μάθαινε τη νέα γνώση, εδώ καλείται συνεχώς να την ανακαλύπτει και να βάζει τον εαυτό του πάνω σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής, πως θα μπορούσε αυτή τη νέα γνώση να τη διαχειριστεί και πως τον βοηθούσε αυτή η νέα γνώση σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής. Άρα λοιπόν έχουμε μια επαφή με βιωματική μάθηση με το να βάζουμε στο επίκεντρο τον μαθητή

κάθε φορά και να σκέφτεται κριτικά και να μπορεί να συμμετέχει πραγματικά σε καταστάσεις που έτσι κι αλλιώς θα αντιμετωπίσει στο μέλλον».

- Ως προς ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Ένα στοιχείο το οποίο έχω ξεχωρίσει εγώ είναι ότι τα θεματικά πεδία τα οποία έχουν καθορίσει οι συγγραφείς των προγραμμάτων, δηλαδή η ζωή στην οικογένεια, το σχολείο και αργότερα στην ευρύτερη κοινότητα και τα οποία χωρίζονται σε επιμέρους θεματικές ενότητες δηλαδή αναλύονται ακόμα περισσότερο και πάνω σε αυτά βασίζονται τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα- κι αυτό είναι μια διαφορά σε σχέση με τα παλιότερα αναλυτικά προγράμματα γιατί παλιότερα είχαμε τους στόχους τώρα εδώ προχωράμε λίγο παραπέρα να δούμε τι θα πρέπει να γνωρίζουν οι μαθητές, τι θα πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν, ποιες αξίες ή ποιες στάσεις ή συμπεριφορές θα πρέπει να αναπτύσσουν στη ζωή τους για να μπορούν να παίζουν το ρόλο του ενεργού πολίτη. Άρα και σε επίπεδο γνώσεων, ικανοτήτων, στάσεων, αξιών, συμπεριφορών έχουμε τη διαφορά ότι δεν στεκόμαστε στο στόχο αλλά στεκόμαστε στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα που πάει να αναπτύξει ο μαθητής. Επίσης, έχουμε προτεινόμενες δραστηριότητες τις οποίες μπορεί να αναπτύξει ή να επεκτείνει ο δάσκαλος ή να βρει και άλλες δικές του, έχουμε βασικές έννοιες στις οποίες αναπτύσσει το Π.Δ. οι οποίες έχουν μια συνοχή και μια συνέχεια. Δεν είναι ξεκάρφωτες σε ένα αναλυτικό πρόγραμμα, ξεκομμένες η μια από την άλλη. Κυρίως αυτά τα στοιχεία. Επίσης, η εμπλοκή των νέων τεχνολογιών είναι κάτι το σημαντικό, υπάρχουν και θεματικές ενότητες που αναφέρονται σε αυτή την εμπλοκή των νέων τεχνολογιών, όταν μιλάμε για ψηφιακή ιθαγένεια για παράδειγμα. Εγώ βλέπω αυτές τις διαφοροποιήσεις με πάρα πολύ θετική ματιά γιατί από εκεί που έχουμε το μοντέλο του μαθητή που πρέπει να γνωρίζει πράγματα πλέον περνάμε σε ένα μοντέλο μάθησης όπου πρέπει να κατευθύνουμε το μαθητή να αναπτύξει δεξιότητες οι οποίες θα του χρειαστούν στην μετέπειτα ζωή του. Οι δεξιότητες αυτές που δεν είναι δεδομένες – πάντα λέμε ότι θέλουμε τη συνεργασία, θέλουμε την επικοινωνία, θέλουμε τη συμμετοχή των μαθητών ωστόσο δεν είναι δεδομένο ότι τις κατέχουν οι μαθητές – τα νέα προγράμματα θεωρώ ότι είναι προς αυτή την κατεύθυνση, στο να αναπτύσσουν αυτές τις δεξιότητες μέσα από τις δραστηριότητες που προτείνουν».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)

«Νέα στοιχεία. Ένα τέτοιο στοιχείο είναι αυτές οι έννοιες τις οποίες ανέφερα προηγουμένως, όπως και οι έννοιες της πολιτειότητας, η έννοια του ενεργού πολίτη που δεν υπήρχαν στο παλαιότερο Π.Σ. Επίσης, ότι εστιάζει στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα όπως και ότι προτείνονται κάποιες διδακτικές μέθοδοι και στρατηγικές και μάλιστα εμπλέκει και στρατηγικές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας από τη μεριά του δασκάλου που θα μπορούσε να αξιοποιήσει, όπως επίσης και τα εργαλεία αξιολόγησης τα οποία προτείνονται όπως το portfolio όπως και εργαλεία που έχουν να κάνουν με τη διαμορφωτικού τύπου αξιολόγηση, αυτή που γίνεται κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διδασκαλίας η οποία κατά τη άποψη μου έχουν τη μεγαλύτερη αξία καθώς εκεί μπορούμε να αντιληφθούμε και κατά πόσο ο μαθητής προσεγγίζει τις νέες έννοιες και να κάνουμε διορθωτικές κινήσεις για τη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας. Και επίσης αυτές οι έννοιες της πολιτειότητας που είναι καινούργιες έννοιες».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμμτισμό**)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Με τη 2^η συμφωνώ. Αναφέρθηκα και λίγο προηγουμένως σε αυτό. Θεωρώ ότι είναι και μια από τις καινοτομίες των νέων Π.Σ. ότι βάζει στο επίκεντρο τον μαθητή και θεωρεί πολύ σημαντικό να μπορεί ο μαθητής αυτός να αναπτύσσει δεξιότητες που θα του χρειαστούν αργότερα σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής. Άρα έρχεται κοντά στην αυθεντική μάθηση, στη βιωματική προσέγγιση και αν ανατρέξουμε το νέο πρόγραμμα θα δούμε ότι αυτό υπάρχει παντού στις νέες θεματικές ενότητες».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των ΤΠΕ)

«Θα έλεγα σε μεγάλο βαθμό. Καταρχάς οποιοδήποτε γνωστικό αντικείμενο και με άλλα γνωστικά προγράμματα θα έλεγα ότι ο δάσκαλος έχει την ελευθερία να χρησιμοποιήσει τις νέες τεχνολογίες. Έτσι κι αλλιώς υπάρχει μια ολόκληρη θεωρία πίσω από αυτό. Όμως τα νέα Π.Σ. ωστόσο και ειδικά στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής θεωρώ ότι εμπλέκει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις νέες τεχνολογίες. Επίσης, προτείνονται κάποια ειδικά λογισμικά που έχουν φτιαχτεί για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Ή επίσης προτείνονται κάποιες εφαρμογές που βοηθούν σε αυτό το μάθημα όπως η εννοιολογική χαρτογράφηση ελεύθερα λογισμικά αφήγησης,

ανακοινώσεων. Όλα αυτά δίνουν ένα στίγμα ότι ο μαθητής γίνεται ερευνητής και οι νέες τεχνολογίες τον βοηθάνε να ανακαλύψει τη νέα γνώση, Ακόμα και κάποιες επιμέρους θεματικές ενότητες που περιλαμβάνει το νέο πρόγραμμα όπως η ενότητα της ψηφιακής ιθαγένειας, του ψηφιακού πολίτη παραπέμπει έτσι και αλλιώς τις νέες τεχνολογίες, τις εμπλέκει, ενώ το παλίο πρόγραμμα δεν τις αναφέρει καθόλου και δεν περιλαμβάνει και ενότητες που να αναφέρονται σε ψηφιακές τεχνολογίες. Άλλωστε είναι πριν πολλά χρόνια και αλίμονο αν τα νέα Π.Σ. δεν ενσωμάτωναν τις νέες τεχνολογίες».

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Θεωρώ ότι είναι αρκετά ανοικτό και ότι δίνει και πλήρη ελευθερία στον εκπαιδευτικό να λειτουργήσει όπως θέλει. Δίνονται και κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες τις οποίες μπορεί και να επεκτείνει, να προσθέσει κάποια πράγματα, να τις προσαρμόσει στις ανάγκες των μαθητών ή της τάξης, να διαπραγματευθούν τα θέματα και τις ενότητες με τον τρόπο που θέλουν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές. Τώρα αν είναι συμπεριληπτικό, αν συμπεριλαμβάνει ομάδες παιδιών που έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, διάφορες πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, υπάρχουν και κάποιες θεματικές ενότητες στο νέο πρόγραμμα. Νομίζω στην ΣΤ' τάξη υπάρχει μια θεματική ενότητα που αναφέρεται στις πολιτισμικές διαφορές, στην ποικιλομορφία. Επίσης, η έννοια της ενεργούς πολιτεότητας που αναφερθήκαμε προηγουμένως περιλαμβάνει και τις έννοιες της διαπολιτισμικής ή πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης, τις αξίες για τη ζωή, την ισότητα των δύο φύλων που είναι έννοιες που ανάγονται στην συμπερίληψη. Άρα θεωρώ ότι είναι αρκετά ανοικτό και ως προς τις τρεις αυτές διαστάσεις που συζητάμε».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Εγώ θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ ορατά και αυτό που είπαμε στην αρχή ότι επειδή βάζει στο επίκεντρο τον μαθητή ..και μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα τα προσδοκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα είναι να αναπτύξουν τέτοιες δεξιότητες όπως της συνεργατικότητας, της συμμετοχικότητας, της κριτικής σκέψης, της επικοινωνίας, της συνεργασίας. Θεωρώ ότι σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό τα αναπτύσσει αυτά».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Ο χωρισμός του Π.Σ. στα θεματικά πεδία και τις επιμέρους θεματικές ενότητες δίνει μια κατεύθυνση και σίγουρα βοηθά τον εκπαιδευτικό στο να οργανωθεί στις επιμέρους αυτές θεματικές ενότητες τις οποίες καλείται να διαπραγματευθεί με τους μαθητές του. Επίσης, η αναφορά σε συγκεκριμένες έννοιες οι οποίες περιλαμβάνονται σε ειδικό εγχειρίδιο, τουλάχιστον εμείς στην επιμόρφωση μας ήρθαμε σε επαφή με αυτές τις έννοιες, επίσης βοηθά στην οργάνωση. Οι ενδεικτικές δραστηριότητες τις οποίες συμπεριλαμβάνει το Π.Σ. επίσης βοηθούν προς αυτή την κατεύθυνση και δίνουν την ελευθερία στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές είτε να τις επεκτείνουν είτε να προσθέσουν κάποιες άλλες ή να τις προσαρμόσουν. Όλα αυτά είναι στοιχεία της οργάνωσης τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν.

Η ανάπτυξη όλων αυτών των δεξιοτήτων – κριτική σκέψη, αυτενέργεια, πρωτοβουλία- θα βοηθήσουν γενικότερα τους μαθητές και στα υπόλοιπα μαθήματα και στην ζωή τους να ζουν μέσα στην κοινωνία ως αυριανοί πολίτες».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Θεωρώ ότι αναφορικά με τις γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις αξίες που καλείται να αναπτύξει ο μαθητής υπάρχει αρκετή σαφήνεια. Διατυπώνεται με ξεκάθαρο τρόπο τι πρέπει να μάθει ο μαθητής στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Αυτό το οποίο πρέπει είναι που πρέπει η γνώση που πρέπει να πάρει, να αναπτύξει ως δεξιότητα, οι στάσεις και οι αξίες που πρέπει να αναπτύξει στη μετέπειτα ζωή του. Τι πρέπει να υιοθετήσει στη μετέπειτα ζωή του. Το ότι αναφέρονται σε κάθε θεματική ενότητα θεωρώ ότι είναι στοιχείο που εξυπηρετεί το γενικό στόχο της κάθε ενότητας. Σε κάποιες περιπτώσεις δείχνουν και τον τρόπο που μπορούν να λειτουργήσουν οι μαθητές. Δηλαδή υπάρχουν συγκεκριμένα ρήματα που δείχνουν ότι οι μαθητές πρέπει να κάνουν συγκεκριμένα πράγματα, να συζητήσουν, να επιλέξουν να αναπτύξουν συγκεκριμένες δεξιότητες, να περιγράψουν κάτι. Άρα λοιπόν θα έλεγα ότι είναι αρκετά κατευθυντικό προς την κατεύθυνση του τι θα πρέπει να αναπτύξουν οι μαθητές. Υπό αυτή την έννοια όλο αυτό βοηθά και στον τρόπο που θα πρέπει να οργανώνεται το μάθημα και η διδασκαλία από την

πλευρά του εκπαιδευτικού γιατί προσδιορίζεται και σε μεγάλο βαθμό η ενεργός συμμετοχή των μαθητών, αυτά που λέμε να κάνουν, να σκεφτούν, να συνεργαστούν, να αναπτύξουν, τι να κάνουν, πως θα προσεγγίσουν τις νέες έννοιες, πως θα διαπραγματευθούν το θέμα που κάθε φορά έχουν μπροστά τους».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο (ύλη)** που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Να πάμε πάλι σε ένα πράγμα στο οποίο αναφερθήκαμε: στην οργάνωση των θεματικών πεδίων που στη συνέχεια γίνονται επιμέρους θεματικές ενότητες. Είναι κοντά στο πλαίσιο της ανάπτυξης και ενδιαφερόντων των μαθητών. Έτσι κι αλλιώς ο μαθητής έρχεται έχοντας κάποιες γνώσεις, κάποιες ιδέες, κάποιες απόψεις για αυτά τα θέματα. Σύμφωνα με το νέο πρόγραμμα ο μαθητή καλείτε να διαπραγματευτεί αυτά τα θέματα σε ένα πλαίσιο αυθεντικών καταστάσεων της πραγματικής ζωής. Τότε ερχόμαστε πολύ κοντά σε αυτό που λέμε ότι η ύλη, το περιεχόμενο είναι κοντά σε αυτό που γνωρίζει ή που καλείται να γνωρίσει ο μαθητής. Είναι γνώσεις που έχουν νόημα, που έχουν αξία για το παρόν και το μέλλον, είναι χρηστικά πράγματα δηλαδή που σίγουρα θα του χρησιμεύσουν στο μέλλον σε καταστάσεις πραγματικής ζωής».

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

«Αυτό νομίζω ότι υπήρχε και στα πιο παλιά προγράμματα, δηλαδή η ύλη επανερχόταν, έκανε κύκλους σπουδών. Τώρα εδώ έχουμε το χαρακτηριστικό της ανάπτυξης σε θεματικές ενότητες, από τη μια τάξη στην άλλη, από την Ε' στη ΣΤ', έχουμε τα 3 βασικά θεματικά πεδία οργάνωσης, δηλαδή η ζωή στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινωνία, που είναι όμοια και οι επιμέρους θεματικές ενότητες που αναπτύσσονται και επεκτείνονται. Δηλαδή δημιουργούν μια γνώση στην Ε' Δημοτικού η οποία αξιοποιείται αργότερα στην ΣΤ'. Αυτό αν θέλετε έρχεται και σε συμφωνία με τη θεωρία του εποικοδομητισμού, δηλαδή χτίζω πάνω σε ,μια προηγούμενη γνώση, αξιοποιώ τις προηγούμενες γνώσεις, απόψεις, ιδέες για να χτίσω κάτι καινούργιο, να οικοδομήσω τη νέα γνώση».

- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Εδώ έχουμε τις νέες έννοιες όπως είναι η έννοια της πολιτειότητας, της ιδιότητας του ενεργού πολίτη που δεν υπήρχε στα παλαιότερα Π.Σ. Μέρος της ενεργούς πολιτειότητας είναι η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των δύο φύλων, την αειφόρο ανάπτυξη. Άρα υπάρχουν καινούργιες έννοιες που έχουν να κάνουν με τη σύγχρονη ζωή, με συνθήκες που επικρατούνε σήμερα και διαπραγματεύονται έτσι κι αλλιώς οι κοινωνίες και οι άνθρωποι που ζουν στην κοινωνία. Και θεωρώ ότι οι μαθητές θα κληθούν να δώσω απαντήσεις σε τέτοια ζητήματα. Προφανώς και για αυτό το λόγο περιλαμβάνονται αυτές οι έννοιες στα νέα προγράμματα. Ένα άλλο κομμάτι είναι ότι καλούνται οι μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες που απαιτούνται για τη νέα εποχή. Όπως είπαμε η επικοινωνία, η συνεργασία, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, η ενσυναίσθηση, η σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, αξίες για τη ζωή, για το περιβάλλον, για τον πολιτισμό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση, η αποδοχή, να μάθουμε να ζούμε μαζί με τους άλλους, να σεβόμαστε».

- Πως κρίνετε το του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Ο χρόνος δε φτάνει ποτέ. Αυτό είναι ένα πάγιο αίτημα – παράπονο των εκπαιδευτικών, λένε όλα αυτά πως θα διδαχθούνε. Εγώ θεωρώ ότι κάθε φορά θα πρέπει να προσαρμόζουμε αυτό που έχουμε, τη νέα γνώση στις ανάγκες των μαθητών μας και στις ανάγκες της τάξης μας. Ποτέ δεν είναι ίδιο το μάθημα και ποτέ δε είναι ίδιο κάθε φορά. Δηλαδή την επόμενη φορά το ίδιο μάθημα αν κληθούν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές να το διαπραγματευθούν σίγουρα θα το διαπραγματευθούν με διαφορετικό τρόπο. Ένα στοιχείο που βοηθά για τη διαχείριση του χρόνου είναι η δουλειά σε ομάδες, με project που έτσι κι αλλιώς προτείνεται από το νέα πρόγραμμα. Βέβαια απαιτούνε χρόνο, να διαχειριστείς τα θέματα διαχειριστούν οι μαθητές τα θέματα να αφήσουμε τα παιδιά να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους. Όλα αυτά θέλουν χρόνο. Όμως η διαθεματική προσέγγιση των εννοιών ή των ζητημάτων που θέτει το νέο πρόγραμμα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής μέσα και από άλλα μαθήματα, τα μαθήματα της γλώσσας, της ιστορίας, ή της γεωγραφίας, θα μπορούσαμε να αποφεύγουμε τις αλληλοεπικαλήψεις και να εστιάζουμε στη νέα γνώση που πρέπει να αποκομίσουν οι μαθητές μας».

- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους εννοιών**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση εννοιών στο Π.Σ.)

«Ο δάσκαλος θα πρέπει να το οργανώνει το μάθημα ώστε να δώσει στους μαθητές τους αυτό που χρειάζεται η τάξη του. Παραλείπονται κάποιες ενότητες ούτως ή άλλως, π.χ. στο τρέχον πρόγραμμα σπουδών παραλείπω το κεφάλαιο με την εκκλησία γιατί στο μάθημα των θρησκευτικών το

διαπραγματεύονται εξίσου καλά. άρα μπορείς και να κερδίσεις χρόνο και από εκεί, να μην σταθείς σε γνώσεις και έννοιες που τα διαπραγματεύεσαι από άλλο μάθημα».

- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Αν δει κανείς τα προσδοκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα δείχνουν αυτή την τάση και τη λογική, δείχνει πως πρέπει να διαπραγματευτούν οι μαθητές τα θέματα. Βάζει το μαθητή στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας. Άρα όλες αυτές οι δεξιότητες που μου αναφέρετε προηγουμένως αυτενέργεια, συνεργασία κλπ. Αναφέρονται γύρω από τη δική του δράση. Όπως επίσης και οι ενδεικτικές δραστηριότητες που προτείνονται από το νέο πρόγραμμα δείχνουν προς αυτή την κατεύθυνση, της ανάπτυξης των δεξιοτήτων, όπως της ενεργούς συμμετοχής κλπ. Όπως επίσης και οι προτεινόμενες μέθοδοι και τεχνικές αξιολογήσεις, γιατί στεκόμαστε σε μια διαμορφωτικού τύπου αξιολόγηση όπου και ο ίδιος ο μαθητής μπορεί να αξιολογήσει το έργο το οποίο έχει επιτύχει και να δει την πορεία του στη μάθηση και σε σχέση με αυτές τις δεξιότητες στις οποίες μου είπατε».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«Απόλυτη στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Γιατί είπαμε βάζουμε το μαθητή να σκεφτεί πως μπορεί να διαπραγματευτεί αργότερα καταστάσεις της πραγματικής ζωής. Δηλαδή η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή αυτό το ρόλο έχει, να αναπτύξει πολίτες που έχουν κριτικό πνεύμα, κριτική σκέψη, αυτενέργεια, πρωτοβουλία, διάθεση για αλλαγή, να σκεφτούν ως αυριανοί πολίτες αυτού του κόσμου αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας. Είναι πολίτες του κόσμου ούτως ή αλλιώς».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
«Οι αλλαγές δεν είναι ποτέ εύκολες. Για να αλλάξω κάτω πρέπει να παρατήσω το παλιό, να αποδεσμευτώ από αυτό. Και η προσκόλληση σε αυτό που έχω μάθει τόσα χρόνια με δυσκολεύει, έχουμε μια αντίσταση στην αλλαγή. Ωστόσο εγώ θα έλεγα ότι εφόσον διαπιστώνουμε ότι το παλιό Π.Σ. ή τα παλιά σχολικά εγχειρίδια υπολείπονται και σίγουρα θα πρέπει να αντικατασταθούν θα πρέπει να δούμε με μια νέα θετική ματιά τα νέα Π.Σ. να μπορέσουμε να τα

δούμε με μια νέα λογική, με ποιο τρόπο θα μπορούσαμε εμείς να τα αξιοποιήσουμε προς το συμφέρον της τάξης μας και των μαθητών μας».

- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)
«Η 1^η δυσκολία είναι η αλλαγή της νοοτροπίας και της κουλτούρας του εκπαιδευτικού στο νέο πρόγραμμα. Για παράδειγμα η επαφή του με τις νέες έννοιες που διαπραγματεύεται το νέο Π.Σ. θεωρώ ότι δεν είναι ένα εύκολο πράγμα. Επίσης, στο κομμάτι του εξοπλισμού του σχολείου. Αν το σχολείο δεν έχει εξοπλισμό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί η σύνδεση με τις νέες τεχνολογίες, με τον υπολογιστή, να αξιοποιήσουμε αυτό το κομμάτι το οποίο επίσης είναι σημαντικό. Σίγουρα η νοοτροπία και η κουλτούρα του εκπαιδευτικού είναι σημαντική. Εγώ θα έλεγα και των μαθητών, γιατί για να εφαρμόσω κάτι καινοτόμο στους μαθητές θα πρέπει και οι ίδιοι οι μαθητές να σταματήσουν να σκέφτονται όπως σκέφτονται μέχρι τώρα, γιατί εμείς τους εθίζουμε με ένα τρόπο, τους συνηθίζουμε σε ένα τρόπο μάθησης συγκεκριμένο. Ενώ τώρα τα νέα προγράμματα τους καλούν να λειτουργήσουν λίγο διαφορετικά, να είναι αυτοί το επίκεντρο στη μάθηση και αυτοί να μπορούν να αναπτύξουν δεξιότητες, τις οποίες μέχρι τώρα προσπαθούσαμε ίσως κατ' όνομα να αναπτύξουμε, λέγαμε ότι δουλεύαμε ομαδοσυνεργατικά, ίσως και να μη δουλεύαμε και να μην γίνεται στην ουσία. Άρα εγώ θα έλεγα ότι πρέπει να αλλάξει λίγο και το πλαίσιο της τάξης. Παράδειγμα, θέλω να μιλήσω για αιεφορία, για το περιβάλλον, ενδεχομένως πρέπει να βγω και έξω από την τάξη. Άρα δεν είναι μόνο η νοοτροπία των εκπαιδευτικών και των μαθητών αλλά να πρέπει να αλλάξει όλο το πλαίσιο».
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)
«Οι δυσκολίες είναι αυτές που μόλις είπαμε. Πρέπει να αλλάξουμε το πλαίσιο. Αυτό δεν είναι πάντα εύκολο. Αν για παράδειγμα δεν υπάρχουν υπολογιστές στο σχολείο δεν μπορούμε να πούμε ας φέρουμε και 10 υπολογιστές. Ή επίσης το κατά πόσο είναι εύκολο να βγούμε από την τάξη, και να κάνουμε ένα μάθημα στην αυλή ή στο διπλανό πάρκο, ούτε αυτό είναι εύκολο. Ξέρετε υπάρχει και ένα νομικό πλαίσιο που μας περιορίζει. Ενδεχομένως και αυτό χρειάζεται μια αλλαγή για να κινηθεί ως προς το πλαίσιο του Π.Σ. Το σημαντικότερο θετικό στοιχείο για εμένα είναι ότι θέτει το μαθητή στο επίκεντρο σε αυτή τη διαδικασία και όλα περιστρέφονται γύρω από αυτόν και όλα αναπτύσσονται και εξελίσσονται γύρω από αυτόν. Θεωρώ ότι είναι το πιο σημαντικό γιατί μέχρι τώρα είχαμε ένα γνωσιοκεντρικό μοντέλο στο μυαλό μας, έχουμε τη γνώση, έχουμε το μαθητή από την άλλη μεριά και πρέπει να

φέρουμε αυτούς τους δύο σε επαφή. Ενώ τώρα καλείται ο ίδιος ο μαθητής υπό μορφή ερευνητή, υπό μορφή της ανακάλυψης και μέσα σε ένα ομαδικό κοινωνικό πλαίσιο της τάξης να μπορέσει να κατακτήσει τη γνώση και να σκεφτεί αυτός ο ίδιος πως θα μπορέσει να εκμεταλλευτεί αυτή τη γνώση ως αυριανός πολίτης αυτής της κοινωνίας».

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)
«Δεν έχω αυτή την στιγμή, γιατί για να μπορέσεις να προτείνεις κάτι θα πρέπει να το εφαρμόσεις για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα να δεις τι από αυτά επιτυγχάνονται, τι είναι υλοποιήσιμα, τι μπορούν πραγματικά να επιτευχθούν και ποιες είναι οι δυσκολίες-αδυναμίες, τι θα μπορούσαμε πραγματικά να αλλάξουμε, να το διαπραγματευτούμε με έναν άλλο τρόπο. Άρα θεωρώ ότι είναι πολύ νωρίς να μιλάμε για αλλαγές σε μια πρόταση καινούργια και καινοτόμα που θα πρέπει να τη δούμε με θετική ματιά για να πετύχει».
- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;
«Εμείς στο πλαίσιο της επιμόρφωσης έτσι κι αλλιώς αξιοποιήσαμε και στην πράξη γιατί κληθήκαμε να κάνουμε ένα εκπαιδευτικό σενάριο με αναφορές και στο νέο πρόγραμμα, πως αυτό θα μπορούσε να υλοποιηθεί σε πραγματικές καταστάσεις μέσα στην τάξη. Θεωρώ ότι ήταν αρκετά αποτελεσματική η επιμόρφωση. Τώρα όσο περισσότερο επιμορφώνεται κανείς τόσο καλύτερα είναι. Όμως εγώ θεωρώ ότι ήταν αρκετά ικανοποιητική επιμόρφωση τόσο από πλευράς χρόνου όσο και ποιοτικά».

- Φύλο: «Αρσενικό».
- -Λοιπόν αρχίζουμε, ποια ειδικότητα έχετε ακριβώς;
-«Είμαι δάσκαλος πε70».
- Τι σπουδές έχετε κάνει;
«Έχω πτυχίο στο πανεπιστήμιο αιγαίου στη Ρόδο, μεταπτυχιακό Master MBA, διδασκαλείο».
- Πόσα χρόνια υπηρεσίας έχετε ; « 26.»
- Και πόσα χρόνια έχετε σε πειραματικό σχολείο;
«Υπηρέτησα στο Πειραματικό Σερρών από το 2010 εως το 2020, όμως μετέχω είμαι από τους επιμορφωτές Β που με την παρότρυνση της κυρίας Μαντζαρίδου μετέχω στην δεύτερη φάση της πιλοτικής εφαρμογής των νεων προγραμμάτων σπουδών της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής».
- Ο χρόνος δηλαδή πιλοτικής εφαρμογής στο πρόγραμμα είναι πόσο;
«Αρχίζει η εκπαίδευσή μου ως επιμορφωτής Β έγινε από το Μάιο μέχρι τον Ιούλιο, πιστοποιηθήκαμε και τώρα έγινε πρόσκληση όταν λέω τώρα εννοώ τον Σεπτέμβρη, έγινε πρόσκληση από το ΙΕΠ ότι όποιος θέλει να μετέχει στην δεύτερη φάση από τους επιμορφωτές Β το σχολικό έτος που διανύουμε μπορεί να το δηλώσει και θα μετέχω στη δεύτερη φάση».
- Τώρα θα ήθελα να μου πείτε πως οργανώνετε το μάθημα σας;
«Αν και το θέμα είναι πολύ οικείο προσπαθώ για παράδειγμα στο πρώτο σενάριο που είναι οικογενειακές σχέσεις προσπαθώ να εξοικειωθώ με το σενάριο, οπότε βήμα-βήμα γιατί θα είναι 22 παιδιά μαθητές που δεν τους ξέρω τόσο καλά, τους γνωρίζω τώρα περιστασιακά, ετοιμάστηκα τώρα το Σαββατοκύριακο μάλλον θα κάνω για τη Δευτέρα μία προσομοίωση δική μου να δω πώς θα είναι η ροή ή μήπως κάτι παρέβλεψαν κι από την εμπειρία που έχω, ταπεινά το λέω, και από όλη αυτή τη διαδικασία της επιμόρφωσης μας Μάιο-Ιούνιο θεωρώ ότι είναι πολύ έτοιμος και μάλιστα με άνεση».
- Τα υλικά που θα χρησιμοποιήσετε, ποια είναι;
«Για το πρώτο σενάριο παράδειγμα είναι: εκτός των φύλλων εργασίας και των άλλων μεθόδων όπου δεν αναφέρονται εδώ στον οδηγό εκπαιδευτικού είναι το Gallery walk, οι ρουτίνες ορατής σκέψεις και ο διάδρομος συνείδησης. Αυτά δηλαδή ήταν μέσα στο σενάριο του συναδέλφου / της συναδέλφισσας που το έχει εκπονήσει ανέτρεξα όμως στον οδηγό εκπαιδευτικού στην Β έκδοση, οπότε αυτές είναι οι τεχνικές, σύνδεσα δηλαδή τα δεδομένα του σεναρίου από τον εκπαιδευτικό που μας το παρείχαν με τον οδηγό εκπαιδευτικού αναλυτικά την κάθε μέθοδο για να είμαι και εγώ πανέτοιμος».
- Ποια είναι η γενική γνώμη σας για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης);

«Είναι διαβαθμισμένο πολύ σωστά σε θεματικούς άξονες σε θεματικές στην οικογένεια, στο σχολείο, στην ευρύτερη κοινωνία, αυτό μου αρέσει γιατί είναι ένας μπούσουλας. Στην αρχή δεν το έβλεπα τόσο καλά έτσι γιατί δεν είχα εντυπώσει τόσο αναλυτικά στη διαβάθμιση του πώς εξελίσσονται, αυτό νομίζω βοηθάει πάρα πολύ και οι επιμέρους θεματικές είναι απαιτητικές μεν πολύ π.Χ.: ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, Ελλάδα και Ευρώπη, τα ανθρώπινα δικαιώματα σε σχέση με τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης, εισάγει δηλαδή το νέο πρόγραμμα σπουδών επικαιροποιημένα δεδομένα και κατευθύνσεις που η παιδαγωγική μας κατευθύνει και από τα Ευρωπαϊκά προγράμματα. Πιστεύω ότι κουμπώνει πάρα πολύ καλά, δίνω στον εκπαιδευτικό επιλογές που μπορείς να διαλέξεις ποια ταιριάζει στην τάξη τους μαθητές του».

- Ως προς ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Ως προς τις θεματικές δεν θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί τόσο πολύ, άλλωστε η κοινωνική και πολιτική αγωγή δεν θα μπορούσε να ανανεωθεί ως μάθημα 100%, άρα η διαρρύθμιση του έτσι όπως είναι, μου αρέσει πάρα πολύ. Όλες αυτές οι μέθοδοι και τεχνικές η κατεύθυνση, οι παιδαγωγικές που προτείνει ο οδηγός εκπαιδευτικού ο οποίος είναι αρκετά μεγάλος, έχει σενάρια μέσα από τα οποία κατευθύνει τον εκπαιδευτικό δίνει επιλογές οπότε η επικαιροποίηση των μεθόδων και των τεχνικών μπορεί να χρησιμοποιήσει, να επιλέξει δηλαδή συγκεκριμένα μου άρεσε πολύ που οι επιμορφωτές μας, μας είπαν ότι από όλα τα προσδοκώμενα αποτελέσματα δεν είναι ανάγκη να υλοποιηθούν όλα, καμιά φορά επιλέξουμε τα βασικά χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα κάνουμε εκπτώσεις».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)

«Η ροή που ξεκινάει από την οικογένεια, πάει στο σχολείο και πάει στην ευρύτερη κοινωνία είναι σαν ένας δρόμος κοινωνικής αγωγής του μαθητή που μπορεί ο ίδιος να ταυτιστεί με την ενότητα στην οικογένεια να αναγνωρίσει τον εαυτό του και τους ρόλους στην οικογένεια και στο σχολείο και στην ευρύτερη κοινότητα. Στην έκτη τάξη δηλαδή περισσότερο. Άρα απαντάω και λέω ότι η διάρθρωση του νέου προγράμματος σπουδών στους θεματικούς άξονες η ζωή στην οικογένεια, η ζωή στο σχολείο και η ζωή στην ευρύτερη κοινότητα πιστεύω ότι είναι το δυνατό χαρτί, ένα αξιόλογο χαρακτηριστικό του νέου προγράμματος».

- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα ή σε Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό)

Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»

Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»

«Φυσικά το δεύτερο στενό αξιοποιήσω την καθημερινή τους ζωή πώς τα είπατε πως θα είναι και οι πολίτες κάτι που είναι κομβικό και ακρογωνιαίο και που είναι ο βασικός στόχος του προγράμματος σπουδών έτσι».

- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των Τ.Π.Ε;** Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των Τ.Π.Ε) Η χρήση των

*«Πιστεύω ότι η λελογισμένη χρήση των Τ.Π.Ε στο νέο πρόγραμμα σπουδών της πολιτικής αγωγής είναι στόχος και αυτός γιατί μέσα από αυτό υποβοηθείται και έμμεσα και ο ψηφιακός γραμματισμός του μικρού πολίτη. Τώρα παραδείγματα, στο 4ο σενάριο που έριξα λίγο μία ματιά, έχει τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης οι μαθητές ανά ομάδες μπαίνουν και πραγματεύονται τον στόχο 4 της για την εκπαίδευση και λοιπά και λοιπά, διάφορους στόχους για την πείνα, για το περιβάλλον. Οπότε οι μαθητές γίνονται μικροί ερευνητές, προσοχή εδώ όχι υπερβολές, και αναζητούν με βάση την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού γνώση ώστε να μπορέσουν μετά στην ομάδα τους να τη διαπραγματευτούν και να την ανακοινώσουν. παράδειγμα εγώ το δικό μου σενάριο στη συνεργατική συναρμολόγηση στο jigsaw παρόλο που αυτό μοιάζει απαιτητικό, οι ομάδες πρέπει να πάνε να ψάξουν ιστοσελίδες. Πρέπει να διαθέτει αυτή την ευκολία αλλά με λελογισμένη χρήση πιστεύω. Σας έδωσα ένα παράδειγμα: γνωρίζω τα ανθρώπινα δικαιώματα ή 17 στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης ομαδικά οι μαθητές ο καθένας εξετάζει χρησιμοποιούν χρησιμοποιώντας την τακτική την μέθοδο συνεργατική συναρμολόγηση ατομικά η δίκη των στόχων τάδε και να έρχονται στην ομάδα τους και ανακοινώνουν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας ο καθένας τα ευρήματα που είχε με τους ειδικούς. Άρα απαντάω με προσεκτική και στοχευμένη παιδαγωγικά χρήση των Τ.Π.Ε το νέο πρόγραμμα σπουδών βοηθάει, υποβοηθάει και εμπειριέχει την χρήση την ορθή παιδαγωγική χρήση των Τ.Π.Ε κατά τη διάρκεια του μαθήματος». Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες και συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους*

παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ. ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Θεωρώ ότι αυτά που με ρωτάτε είναι στους βασικούς στόχους του προγράμματος σπουδών παράδειγμα τις οικογενειακές σχέσεις εμπεριέχεται αυτό στην ειρηνική επίλυση Συγκρούσεων. Φυσικά και είναι γιατί δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί ένα τέτοιο μάθημα χωρίς να έχει τα χαρακτηριστικά που μόλις με ρωτήσατε και θεωρώ ότι επειδή παραδείγματος χάρη είναι αυτό που είναι λίγο πιο εύκολο σε εισαγωγικά να υλοποιηθεί ο διάδρομος συνείδησης που απελευθερώνει τα παιδιά από το ρόλο που αισθάνονται ότι τα παιδιά έχουν εκείνη την ώρα και τους δίνει με παιγνιώδη μορφή ένα θεατρικό παιχνίδι ρόλων, ένα νέο ρόλο να αναλάβουν τα παιδιά και από τη στιγμή που επιτυγχάνεται συνειδητά ή ασυνείδητα πιστεύω ότι ξεκολλάνε από την αρχική τους θέση οπότε η συμπερίληψη με την ευρεία έννοια γίνεται πράξη γιατί η βιωματικότητα το υποβοηθά αυτό και υπάρχει πολλή βιωματικότητα μέσα στις μεθόδους του οδηγού εκπαιδευτικού, άρα συναινών σε αυτό που με ρωτήσατε».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ. το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Βεβαιότατα, και η τεχνική των ομάδων και η ιδεοθύελλα και ο διάλογος, παιχνίδια ρόλων μεταξύ άλλων βοηθούν τα παιδιά να λειτουργήσουν έτσι, και βέβαια είναι βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να σημειώσουμε το οποίο αν και δεν αγγίζει την ερώτηση που κάνατε είναι η ορθή διαχείριση του διαθέσιμου χρόνου. Δηλαδή εγώ τώρα για παράδειγμα θα πρέπει να προσπαθήσω σε εισαγωγικά να μου περισσέψει χρόνος ώστε να μην αγχωθώ και περάσω το άγχος μου στους μαθητές κατά την υλοποίηση του σεναρίου γιατί είναι μεγάλα παιδιά πρέπει να το απολαύσουν και αυτά τα συνεργατικά με ιδεοθύελλα, με παιχνίδι ρόλων. Φυσικά λοιπόν και όλα αυτά υπάρχουν και είναι βασικά χαρακτηριστικά του νέου προγράμματος σπουδών, βλέπω εδώ διδακτικές μέθοδοι και τεχνικές όλα αυτά που να ρωτήσετε. Ο οδηγός λοιπόν του εκπαιδευτικού μας κατευθύνει προς τα εκεί».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Το πρόγραμμα του σπουδών με την διάρθρωσή του με βοηθάει πάρα πολύ γιατί στη ουσία ξεκινάει από το συγκεκριμένο την οικογένεια και μετά ανοίγει τους ορίζοντές του καθώς και τα παιδιά ωριμάζουν βιολογικά μέσα στο 9μηνο οπότε πιστεύω ότι η διάρθρωση του αυτή από την οικογένεια στο σχολείο και από το σχολείο την ευρύτερη κοινότητα είναι πολύ βοηθητικό για έναν εκπαιδευτικό, είναι ένας ωραίος δρόμος καλείται να τον διαβεί μαζί με τους μαθητές».

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ. και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Λοιπόν πολύ θεωρητικοποιημένο το ερώτημα, εγώ θα απαντήσω έτσι όπως το καταλαβαίνω. η δεύτερη έκδοση του προγράμματος σπουδών που έχει στα μαθήματα της έκτης τάξης λιγότερα προσδοκώμενα αποτελέσματα και έχουν αφαιρεθεί ή δεν υπάρχουν τα πιο θεωρητικοποιημένα και πιο δύσκολα να επιτευχθούν προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Θεωρώ ότι αυτή η δεύτερη έκδοση είναι στην σωστή κατεύθυνση, για παράδειγμα από τα 8 μαθησιακά αποτελέσματα που είχε ένα συγκεκριμένο μάθημα που με απασχολείσαι εμένα έμειναν τα 6. Τα οποία μπορεί να φαίνονται αρκετά αλλά είναι πιο στοχευμένα και συγκεκριμένα πάνω στη θεματική που πραγματεύεται. Άρα απαντάω ότι η δεύτερη έκδοση και του νέου προγράμματος σπουδών και του οδηγού του εκπαιδευτικού κινείται στην σωστή κατεύθυνση με την μείωση, με καλύτερη έκφραση και κατά περίπτωση μείωση του πλήθους των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων σε αρκετά μαθήματα της έκτης, εγώ για την έκτη γνωρίζω καλύτερα. Είναι στη σωστή κατεύθυνση, αν δε γινότανε ήταν σημάδι αποτυχίας δηλαδή είχε πολύ θεωρητικοποιημένους κάποιους στόχους. Ευτυχώς το είδαν και το κάνανε».

- Πως κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Τώρα αυτή ερώτηση θα απευθύνονταν σε αυτούς που έγραψαν το πρόγραμμα σπουδών, αλλά η γνώμη η δική μου είναι ότι ένα μάθημα αυτό όπως αυτό θεωρώ ότι όφειλε να έχει αυτά τα χαρακτηριστικά και τα έχει. Δεν ανακάλυψαν τον τροχό αλλά πιστεύω ότι είναι στα θετικά του ότι έχει κι αυτή τη διάρθρωση, και αυτή τη θεματική από την οικογένεια στο σχολείο και στην κοινότητα. Παραδείγματος χάρη τα παιχνίδια ρόλων οι μέθοδοι αυτοί όφειλαν να μπουνε μέσα στο σχολείο άσχετα αν κάποιος θα πιστεύει ότι στην τάξη τη δική του ταιριάζει καλύτερα αυτό ή εκείνο. Πιστεύω δηλαδή ότι οι στόχοι η επικαιροποίηση των θεματικών, η προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα, τα κοινωνικά δεδομένα, η ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, η Ευρώπη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η UNESCO όλα αυτά μπαίνουν στη σωστή τους δοσολογία στη σωστή διάθεση και θεωρώ ότι αρχικά μετά την εξοικείωση που απαιτείται πάντα θα είναι πιο στοχευμένο παιδαγωγικά και πιο επιτεύξιμοι οι στόχοι αφού εμπλέκουν αρκετά μέχρι πολύ και τους μαθητές μέσω των μεθόδων και των τεχνικών. Δηλαδή οι μέθοδοι και οι τεχνικές είναι που με ενθουσιάζουν και σας λέω αυτά τα θετικά. Φυσικά και

η διάρθρωση οικογένεια, σχολείο και ευρύτερη κοινωνία. Άρα νομίζω ότι αξίζει έπαινος σε αυτούς που σκέφτηκαν και διάρθρωσαν με αυτό τον τρόπο τις θεματικές του νέου προγράμματος, εγώ μιλάω περισσότερο για την έκτη έτσι».

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

«Η ερώτηση είναι λίγο γενική ίσως να μη σας καλύψω αλλά το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι επειδή είναι δύο τάξεις 5η και 6η η συνέχεια είναι σπειροειδής των θεματικών της 5ης με της 6ης είναι επιτυχημένη. Η διάρθρωση είναι ίδια και στην 5η οικογένεια, σχολείο και ευρύτερη κοινότητα οπότε πιστεύω τα παιδιά μετά την πρώτη εξοικείωση και οι εκπαιδευτικοί θα δουν τη συνέχεια σε αυτές τις 2 τάξεις και θα το απολαύσουν γιατί είναι λίγο ροή παιδαγωγική οπότε νομίζω η άποψη μου είναι θετική και μου αρέσει πολύ η συνέχεια και των 2 τάξεων, η ομοιομορφία της ροής».

- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικό-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Πολύ θεωρητικοποιημένες είναι οι ερωτήσεις σας, καλά είναι να μην είναι, όχι εγώ τώρα προσωπικά και ταπεινά σας μιλάω είναι πολύ θεωρητικοποιημένες. Δεν ξέρω πώς τις συντάξατε. Αυτό που μπορώ να καταθέσω και έχουν πολλά παρακλάδια μέσα.

Απαντάω σε πολύ μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο απαντά στις σύγχρονες προκλήσεις, οι θεματικές είναι στοχευμένες χωρίς να διακινδυνεύεται το να απευθύνεται σε μεγαλύτερα παιδιά γιατί και αυτό είναι παγίδα για τους παιδαγωγούς επειδή και οι ίδιοι κατανοούν κάτι να νομίζουμε ότι ταιριάζει και στα παιδιά των 11 - 12. Θεωρώ επειδή τη διάρθρωση λίγο πολύ τη θυμάμαι και από τα σενάρια που έχω προγραμματίσει και από τις τρεις μεγάλες θεματικές ενότητες ότι το περιεχόμενο ανταποκρίνεται πραγματικά στις σύγχρονες προκλήσεις και είναι απαιτητικό. Δεν είναι εύκολο όλο αυτό το εγχείρημα δεν είναι δηλαδή γλώσσα για να πεις σήμερα θα διδάξω το συγκεκριμένο γραμματικό φαινόμενο. Οπότε θεωρώ ότι το περιεχόμενο με τη διάρθρωση και με την ποικιλία του αυτή ανά θεματικό άξονα ανταποκρίνεται με μεγάλη επιτυχία στις σημερινές ανάγκες της Παιδαγωγικής του σύγχρονου σχολείου και η συμπερίληψη εμπειριέχεται και διαποτίζει όλο το περιεχόμενο».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται** για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Δεν ξέρω αν στο μέλλον δοθούν πιο συγκεκριμένες οδηγίες από το ΙΕΠ ή το Υπουργείο Παιδείας θεωρώ ότι ο χρόνος θα είναι ένας αντίπαλος στην υλοποίηση του προγράμματος γιατί στην πράξη οι μαθητές είναι πρωταγωνιστές και δεν είναι όλοι το ίδιο. Πιστεύω ότι θα χρειαστεί μία μελέτη έρευνα το κατά πόσο ο εκπαιδευτικός μπορεί να διαχειριστεί τον χρόνο με μεγάλη επιτυχία. Η άλλη επιλογή είναι από τα 5 μαθησιακά αποτελέσματα να επιλέξουμε να αφήσουμε ένα εκτός κρίνοντας από το τι είναι καλό για την τάξη γιατί εμείς γνωρίζουμε τους μαθητές μας. Αυτό μας το έχουν πει βέβαια με πολύ τακτ να επιλέξουμε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα».

- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

«Θεωρώ ότι σπειροειδώς εξελίσσεται η διάταξη της ύλης και θεωρώ ότι είναι πολύ πετυχημένη μέχρι στιγμής. Ίσως αν με ρωτούσατε μετά το 4ο σενάριο δηλαδή το Μάρτιο θα σας έλεγα άλλα πράγματα μέχρι στιγμής όσα μπορώ να πω είναι όχι δεν θα άλλαζα τίποτα ξαναλέω πως έχουμε την υποσημείωση ότι η διαχείριση του διαθέσιμου χρόνου είναι πάντα στα χέρια του εκπαιδευτικού».

- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Αν κάνεις διατρέξει αρκετά όμως προσεκτικά τον οδηγό του εκπαιδευτικού μετά από το νέο πρόγραμμα σπουδών θα διαπιστώσει τα εργαλεία που σου παρέχει, τεχνικές και επικαιροποιημένες τεχνικές, είναι διαρθρωμένο με τις παρεχόμενες διαθέσιμες μεθόδους και τεχνικές του εκπαιδευτικού, ο εκπαιδευτικός που θα υλοποιήσει αυτό το πρόγραμμα σπουδών έχει όλα τα εχέγγυα και τα εφόδια ώστε να επιτύχει την υλοποίηση των περισσότερων μαθησιακών αποτελεσμάτων του ζητάτε από τα μαθήματα, όμως θα πρέπει λάβουμε υπόψη και τι μαθητές έχεις από κάτω».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«Η μαθητοκεντρική λογική, η ομαδοσυνεργατική είναι βασικό χαρακτηριστικό του σύγχρονου σχολείου. Αυτό δεν αντιπαρέχεται ότι στην

ομαδοσυνεργατική ο μαθητής είναι και μονάδα και μέρος, στην κοινωνία είναι και μονάδα και μέλος της κοινωνίας της. Θεωρώ ότι φυσικά και είναι η μαθητοκεντρική διάσταση του νέου προγράμματος σπουδών πολύ βασική αλλά ο μαθητής ενυπάρχει ταυτόχρονα και ως μέλος ομάδας στο ρόλο του και ως άτομο, οπότε δίνει αυτές τις δυνατότητες το νέο πρόγραμμα σπουδών ο ίδιος ο οδηγός εκπαιδευτικού που είναι πραγματικά πολύ χρήσιμο».

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
«Φυσικά και τους έδωσα μία εικόνα μία πρώτη εικόνα. Θεωρώ κάποια μικρή περιέργεια έχουν οι ίδιοι δεν τους έχω πει πάρα πολλά. Τη Δευτέρα θα συνεδριάσει ο σύλλογος των καθηγητών και θα καλέσω όποιον θέλει και μπορεί να παρευρίσκεται και όπως κάθε τι καινούργιο στην αρχή περνάει από την Ιερά Εξέταση μετά μόλις βρούμε κάτι που θα κουμπώσει στο βίωμά μας και στις προτιμήσεις μας θα πάνε τα πράγματα πάρα πολύ καλά, είμαι αισιόδοξος».
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)
«Δεν είναι έτοιμα τα σχολεία μας, χωρίς να γενικεύω, εγώ μιλάω τώρα κι λέω τη δική μου άποψη, λέω δεν είναι έτοιμα τα σχολεία μας για τέτοιες μεθόδους Αυτό είναι σαν να θέλουμε να βάλουμε μία καινούρια μηχανή σε μια παλιά καρότσα. Αυτό δε σημαίνει ότι μιλάω είμαι κακός κριτής, ή πολεμώ το νέο πρόγραμμα σπουδών. Απεναντίας οι ψηφιακές δεξιότητες των παιδιών, η ορθή χρήση των Τ.Π.Ε, παράδειγμα: όχι πέρσι, πρόπερσι είχαμε τέτοια προβλήματα στην τάξη...το τι πέρασα εγώ στο πρώτο τετράμηνο πεντάμηνο με τον κορωνοϊό μου βγήκε η ψυχή, δηλαδή μπορεί 15 ώρες την εβδομάδα να ασχολούμουν με αυτό. Μετά όμως τα παιδιά όταν άρχισαν να ανταποκρίνονται και από τα 20 τα 10, 12, 13, 14, 15 μάθανε πάρα πολλά, την ορθή χρήση μιλάω άρα τα σχολεία μας ακόμα χωρίς να μηδενίζω δεν νομίζω να είναι έτοιμα. Θα αναγκαστούν να ετοιμαστούν για τις ανάγκες που θα προκύψουν από τα νέα προγράμματα σπουδών. Δηλαδή πως εγώ θα πάω στα εργαστήρια, θα χωρίσω τα παιδιά σε ομάδες, και χωροταξικά δηλαδή δεν μπορεί να γίνει. Άρα θεωρώ ότι με το που θα μπουν τα νέα προγράμματα σπουδών θα φανούν οι ανάγκες στα σχολεία και θα χρειαστεί να ικανοποιήσουν τις βασικές ανάγκες».
- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)

«Από τα θετικά θα ξεκινήσω, παρόλο που ακόμα δεν έχει αρχίσει η υλοποίηση είναι ότι νιώθω εμπυχωμένος με τις θεματικές. Από το περιεχόμενο του από την διάρθρωση του από τις τεχνικές και τις μεθόδους που μας προτείνει ο πολύ ωραίος και μεγάλος οδηγός εκπαιδευτικού, οι τεχνικές και μεθόδους που μας προτείνει, η οικογένεια, το σχολείο. Οι δυσκολίες και αδυναμίες είναι η διαχείριση του χρόνου που είναι το νούμερο ένα και οι τεχνικές υποδομές και υποστήριξη που μπορεί να προσφέρει η σχολική μονάδα στην όσο πιο επιτυχημένη υλοποίηση προγραμμάτων».

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«Δεν είναι εύκολο να απαντηθεί. Το μόνο που μπορώ να πω είναι να αφουγκραστούν πραγματικά οι εκπαιδευτές του νέου προγράμματος σπουδών την ανατροφοδότηση που θα τους στείλουν όλοι όσοι μετέχουν και να προσπαθήσουν να μειώσουν τα μαθησιακά αποτελέσματα ή να προσαρμόσουν τα μαθησιακά αποτελέσματα αν γίνεται ή να προσφέρουν περισσότερα παραδείγματα στις τεχνικές και μεθόδους που προτείνονται ώστε να υλοποιηθούν από τους εκπαιδευτικούς ώστε να μην αποθαρρυνθούν οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν σχεδόν όλες τις τεχνικές. Άρα περισσότερη υποστήριξη και πιο αναλυτική υποστήριξη στις μεθόδους που προτείνονται».

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Πέρασα πολλά στάδια, στην αρχή δεν ήξερα, μετά άρχισα να υποπτεύομαι, μετά να δω τα προσδοκώμενα, να δω τον οδηγό...άρα η εμπύχωσή μας από τους επιμορφωτές, η σταδιακή μας μύηση με δοσολογία σωστή στο νέο πρόγραμμα σπουδών ήταν σωστή. Θα μπορούσαν να υπήρχαν αρκετά βιντεάκια μικρής διάρκειας με την οπτικοποίηση των μεθόδων.

9^η συνέντευξη

Εισαγωγικές ερωτήσεις

Στοιχεία συνεντευξιαζόμενου

- Φύλο « Άρρεν»
- Ειδικότητα «ΠΕ 70-50»
- Σπουδές «*Παιδαγωγικό, Μεταπτυχιακό στην Ειδική Αγωγή και στην Διοίκηση σχολικών μονάδων*»
- Χρόνια Υπηρεσίας «16»
- Χρόνια Υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος «0»
- Χρόνος πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος «*Επιμόρφωση και τρέχων χρόνος εθελοντικής εφαρμογής*»
- Πως οργανώνεις το καθημερινό σου μάθημα; Σε ποια στοιχεία-υλικά στηρίζεσαι για αυτό; «*Φωτόδεντρο και στοιχεία από έρευνα στο διαδίκτυο*»

Γενικές ερωτήσεις για το νέο πρόγραμμα σπουδών

- Ποια είναι η **γενική γνώμη σας** για το νέο πρόγραμμα σπουδών; (γενική εκτίμηση, τοποθέτηση για το νέο πρόγραμμα σπουδών, σύντομη τεκμηρίωση αυτής της γενικής γνώμης)

«Τι να πω, είναι αρκετά στα στοιχεία. Έτσι σύντομα και περιεκτικά θα πω ότι Το βρήκα πολύ σύγχρονο, ωραία δομημένο, εστιάζει πολύ στη συμμετοχή των μαθητών και ενώ έχει πολλά στοιχεία δίνει ταυτόχρονα εε, πως να το πω. Ενώ έχει πολλά στοιχεία δίνει και μια ευελιξία στον εκπαιδευτικό να κινηθεί, να επιλέξει δραστηριότητες που ταιριάζουν στην τάξη του. Γενικά το βρήκα πολύ σύγχρονο και αυτό είναι κάτι που δείχνει την επιστημονική κατάρτιση των συντελεστών του αλλά κυρίως ότι και οι ίδιοι εκτός από εισήμονες είναι και άνθρωποι και αυτό φαίνεται μέσα στο πρόγραμμα γιατί δίνουν μεγάλη σημασία στο να καλλιεργηθεί αυτή η αξία στους μαθητές».

- Ως προς **ποια στοιχεία θεωρείτε ότι διαφοροποιείται το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο**; Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση; (αναγνώριση πιθανών στοιχείων διαφοροποίησης και αξιολογική σύγκριση μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου Π.Σ.)

«Η θεματολογία δεν αλλάζει πολύ. Τα στοιχεία ουσιαστικά είναι η νοοτροπία, ο κ. Μαραγκουδάκη είχε μία πολύ ωραία δομή στην σκέψη του και πέρασε και πέρασε και στο αναλυτικό πρόγραμμα. Περνάει τις έννοιες που θέλει να δώσει πιο ουσιαστικά, αφήνει μεγάλο περιθώριο δράσεις και των μαθητών και των εκπαιδευτικών και σας ξαναλέω ότι τα εργαλεία που επέλεξαν να παρουσιάσουν και να προωθήσουν είναι καινοτόμα πραγματικά. Δηλαδή πιο πολύ χρόνος να μάθουν στους εκπαιδευτικούς πως αυτά τα εργαλεία θα τους βοηθήσουν και όντως να πιστέψουν σε αυτά και να τα εφαρμόσουν παρά στο νέο πρόγραμμα σπουδών».

- Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα **στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος** όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά; Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο Π.Σ.; (αναγνώριση των βασικών στοιχείων που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μαθήματος σύμφωνα με το νέο Π.Σ. και τεκμηρίωση των σχετικών απαντήσεων)
- *«Κοιτάξτε, μου αρέσει η δομή του, δεν το έχω τώρα μπροστά μου για να σας το αναλύσω, αλλά ουσιαστικά ξεκινάμε από την οικογένεια, σχολείο, χωριό, πόλη στην οποία ζει ο μαθητής και ανοίγει ο κύκλος σιγά-σιγά και αρχίζουμε να ασχολούμαστε με το κράτος, την Ευρωπαϊκή Ένωση και σε ένα παγκόσμιο επίπεδο, που αυτό είναι το ουσιαστικό, να ετοιμάσει τους πολίτες του αύριο. Σήμερα στο σχολείο μιλούσαμε για το προσφυγικό πρόβλημα, να καταφέρουμε στα παιδιά να ανοίξει ο ορίζοντάς τους, να καταλάβουν ότι δεν είναι ο μικρόκοσμος στον οποίο ζουν. Και αυτό το αναλυτικό το παρουσιάζει πάρα πολύ ωραία».*
- Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. (διάκριση ανάμεσα σε **Π.Σ. ακαδημαϊκού χαρακτήρα** ή σε **Π.Σ. για τον Πολίτη και το λειτουργικό του εγγραμματισμό**)
 Θέση Α: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»
 Θέση Β: «Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»
«Το δεύτερο, όχι όμως ότι αποκλείω τελείως το πρώτο αλλά δε νομίζω ότι είναι το ουσιαστικό του νέου προγράμματος σπουδών. Δε με προβληματίσε καθόλου το αν θα ακολουθήσουν μετέπειτα κάτι σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Είναι βασικά συνδυασμός με πολύ περισσότερη βαρύτητα στη δεύτερη θέση. Δηλαδή το ουσιαστικό του ζητήματος, να ετοιμάσουμε τους αυριανούς πολίτες ήταν το κυρίαρχο στοιχείο».
- Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει **οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των Τ.Π.Ε**; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των Τ.Π.Ε)
«Οργανικά; Κοιτάξτε να δείτε, μόνο από εμάς που ξεκινήσαμε την πιλοτική εφαρμογή, ουσιαστικά είχαμε να εφαρμόσουμε ένα πρόγραμμα σπουδών και να διαλέξουμε εργαλεία και δραστηριότητες. Ξεκαθαρίστηκαν εξ αρχής ποια μπορούν να εφαρμοστούν αρχικά είτε με τη διδασκαλία εξ αποστάσεως είτε δια ζώσης. Οπότε εξ αρχής νομίζω κάνει την εισαγωγή των Τ.Π.Ε και στα εργαλεία τα οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε (...) ποιο εργαλείο τώρα μπορώ να σας πω; Ένα think tank που μπορούμε ηλεκτρονικά να στείλουμε στα παιδιά. Ένα έτσι εργαλείο περίεργο. Έτσι ένας τρόπος που δομούμε τις ερωτήσεις σε τετραγωνάκια και μπορούν να ασχοληθούν οι μαθητές. Όπως εγώ για παράδειγμα έκανα τη δική μου διδασκαλία και δια ζώσης και εξ

αποστάσεως στο 1^ο δώρο που σχεδίασα με τη βοήθεια της τάξης. Βοηθάνε και εκείνα τα εργαλεία πολύ που έχει η τάξη. Και η μη βέβαια, όχι ότι την αποκλείσαμε. Αλλά γενικά εξ αρχής γίνεται λόγος για το ελεύθερο και τη δυνατότητα να ασχοληθούμε και με την Τ.Π.Ε.».

- Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ. να είναι **αρκετά ανοικτό** ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του, **προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες** και **συμπεριληπτικό** ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Δώστε παραδείγματα (αξιολόγηση του Π.Σ. ως προς καθένα από τους τρεις στόχους και σχετική τεκμηρίωση).

«Να σας πω την αλήθεια το αν θα το κάνουμε στο τέλος ή όχι είναι στο δικό μας χέρι του κάθε εκπαιδευτικού. Δηλαδή έτσι όπως δουλεύουμε το Π.Σ. πέρα από τα εργαλεία που μπορεί να μας προτείνουν για να μας διευκολύνουν ανάλογα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών μας γιατί έτσι θα μας βοηθήσουν, αλλά νομίζω ότι το ίδιο το Π.Σ. είναι πολύ απλά δομημένο με πολύ έτσι βασικούς στόχους απλά διατυπωμένους για τους οποίους έτσι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να διαλέξουν τους δρόμους που θέλουν για να πετύχουν τον στόχο του προγράμματος. Επομένως νομίζω πως ναι το έχουν καταφέρει. Ειδικά στα σενάρια που επεξεργάστηκα εγώ. Δεν με προβληματίσε δηλαδή η στοχοθεσία του Π.Σ. Ίσα ίσα που με βοήθησε. Μου έδειξε έναν απλό δρόμο και μετά μπορούσα εγώ να ακολουθήσω οποιοδήποτε μονοπάτι ήθελα. Σε σχέση με το συμπεριληπτικό, εννοούν (?) κοιτάτε όταν ετοιμάζουμε τον αυριανό πολίτη (...) κοιτάτε δεν αναφέρθηκα γιατί το θεώρησα αυτονόητο. Δηλαδή δεν νοείται και στη σκέψη του κ. Μαραγκουδάκη που είναι υπεύθυνος και στους υπόλοιπους συντελεστές ότι (γέλιο) ότι ετοιμάζουμε τον πολίτη του αύριο χωρίς να έχει έτσι συμπεριληπτική ικανότητα και δεξιότητες αποδοχής και εξοικείωσης με το διαφορετικό».

- Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ. το μάθημα αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:..... (αναφορά στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μας υποδείξουν ανά μάθημα οι συντονιστές). Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ. (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

«Κοιτάτε και η επιμορφώτρια μας μας το τόνισε αυτό. Κοιτάτε νομίζω ότι είναι σε υψηλό βαθμό. Δηλαδή είχαμε την ευχέρεια και τα εργαλεία ας πούμε που μας δόθηκαν είχαμε όντως τη δυνατότητα να το κάνουμε αυτό. Σε μεγάλο βαθμό και με βάση και τα εργαλεία που μας έχουν δώσει. Δηλαδή και τα παραδείγματα έτσι και ο οδηγός του εκπαιδευτικού βοηθάει πολύ και όντως δηλαδή όσα εργαλεία προτείνονται και όσες διδασκαλίες έχουν γίνει είναι προς αυτή την κατεύθυνση».

- Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας; Πως σκοπεύετε να το αξιοποιείτε για το σκοπό αυτό;

«Το νέο πρόγραμμα (?) (γέλιο) κοιτάζτε να δείτε γενικά δεν μου είχε ξανατύχει, δηλαδή είχα πολύ καιρό να πάρω αναλυτικό πρόγραμμα μπροστά μου και να μην έχω εγχειρίδιο. Πολύ απελευθερωτικό το να έχω αναλυτικό πρόγραμμα και να επιλέξω εγώ δραστηριότητες όσο και χρονοβόρο βέβαια. Δεν λέω ότι ήταν το πιο εύκολο πράγμα στον κόσμο. Δεν λέω ότι μπορούμε να το κάνουμε στους εκπαιδευτικούς και ότι όντως ένας εκπαιδευτικός μπορεί να πάρει το αναλυτικό πρόγραμμα και να το εφαρμόζει μόνος τους. Νομίζω ότι (...) μπορεί να είναι δύσκολο. Τέλος πάντων νομίζω ότι δεν θα μπορούσα να το κάνω. Κοιτάζτε στην δική μου την περίπτωση, εγώ θα το εφαρμόσω εθελοντικά φέτος, νομίζω ότι είναι προαιρετικό για μας για τους επιμορφωτές Β' αλλά ήδη το έχω δει με τους μαθητές της τάξης μου, το έχουμε ήδη δει το έχουμε σχολιάσει έχουμε δει τις ενότητες του έχουμε πει ότι θα ασχοληθούμε με τη δραστηριότητα «ελεύθερος μου χρόνος» – τώρα σας λέω μερικά γεγονότα για να καταλάβετε λίγο και πως μπορώ να το διαχειριστώ. Σας λέω ότι δεν είμαστε πειραματικό. Είμαστε ένα τετραθέσιο σχολείο καταρχήν δεν είμαστε και κανένα μεγάλο. Σας το λέω μην περιμένετε δηλαδή (...) εγώ η διδασκαλία που κάνουμε σε Ε' , ΣΤ' είναι 11 παιδιά το τμήμα που έχω την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή. Αυτά. Εγώ προσπαθώ ουσιαστικά να τους δώσω να καταλάβουν γιατί η ΣΤ' δεν θα το δει καθόλου να εφαρμόζεται, θα δει τα νέα Π.Σ. στο Γυμνάσιο. Θέλω να δουν τη φιλοσοφία πίσω από αυτό το πρόγραμμα γιατί όντως συμφωνώ με τη φιλοσοφία του κ. Μαραγκουδάκη. Δηλαδή ήθελαν να μας ευαισθητοποιήσουν και να καταλάβουμε την σημαντικότητα του μαθήματος γιατί κακά τα ψέματα όταν ακούμε όλοι Κοινωνική και Πολιτική αγωγή δεν έχουμε όλοι στο νου ένα μάθημα της πρώτης γραμμής που ο μέσος εκπαιδευτικός δεν θα παραλήψει να το κάνει, πόσο δε μάλλον να σχεδιάζει και τις διδασκαλίες μόνος του και να τις ετοιμάζει για τους μαθητές του. Αλλά με όλα αυτά στο τέλος καταλήξαμε πόσο σημαντικό είναι αυτό το μάθημα και πόσο επωφελές έτσι και το αξιοποιήσουν σωστά οι εκπαιδευτικοί. Οπότε εγώ προσπαθώ να το αξιοποιήσω προς όφελος των μαθητών μου δηλαδή όντως να κάνουμε πολίτες σκεπτόμενους οι οποίοι θα μπορούν να έχουν μία κριτική σκέψη για την ηλικία τους τέλος πάντων».

Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών

- Πόσο καλά διατυπωμένα θεωρείτε ότι είναι ως τέτοια τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο νέο Π.Σ. και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος; (αξιολόγηση του βαθμού σαφήνειας, αξιολόγηση της σαφήνειας ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις-Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες, του βαθμού καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του βαθμού σύνδεσής τους με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες, το βαθμό κάλυψης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα)

«Ας πιάσουμε το τελευταίο, είναι σε μεγάλο βαθμό σχετικά με τις δεξιότητες που πρέπει να έχουν οι μαθητές. Καθοδήγησης δε θα το έλεγα γιατί

ουσιαστικά και τα παραδείγματα που δίνονται είναι όντως παραδείγματα απλά για να καταλάβουμε τι μπορούμε να κάνουμε δεν είναι δεσμευτικό κάτι και ειδικά τα εργαλεία που προτείνονται είναι πολύ ανοιχτά. Δεν σημαίνει δηλαδή ότι είναι για μία μόνο διδασκαλία ή περιορίζονται κάπου. Οπότε η καθοδήγηση δεν είναι σε μεγάλο βαθμό, ότι σου δίνει πολλές επιλογές σου δίνει βέβαια, δεν είναι δηλαδή ότι σε αφήνει όπως το προηγούμενο αναλυτικό πρόγραμμα με παλιές τεχνικές, με παλιά νοοτροπία που δεν βοηθούσε. Δηλαδή απλά έλεγα ότι κάνουμε απλά κάτι διαφορετικά ότι προσεγγίζουμε λίγο το θέμα έτσι(...) δεν θυμάμαι τώρα και τις λέξεις τώρα συνώνμη (...) αλλά στο καινούριο πρόγραμμα νομίζω ότι οι στόχοι του είναι πιο απλοί, σίγουρα πιο κατανοητοί, ωραία διατυπωμένοι, βοηθούν αρκετά, εμένα δεν με προβλημάτισαν στο πως θα το καταφέρω αυτό να το κάνω καθόλου».

- Πως κρίνετε **το περιεχόμενο (ύλη)** που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών; (αξιολόγηση του περιεχομένου ως προς την καταλληλότητα με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους, ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα)

«Υψηλός και για τα δύο. Στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής δεν είδα κάτι που να δυσκολεύονται και να μην κατανοούν, ίσα-ίσα κατάλαβαν τη δομή του κατάλαβαν τα περιεχόμενα, αναλύσαμε τι θα θέλανε να δουν από το καινούριο πρόγραμμα σπουδών και είπαμε για τον ελεύθερο χρόνο οπότε δε νομίζω να τους προβληματίζει όσο αναφορά για τους μαθητές. Τώρα για την επιστημονική του εγκυρότητα είναι με τα τελευταία δεδομένα και στοιχεία διαμορφωμένο. Δεν θα έλεγα ότι είναι ανενήμερωτο, ίσα-ίσα είναι πιο ενημερωμένο από ποτέ».

- Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πως πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

«Ουσιαστικά είναι αυτοί οι κύκλοι που σας είπα, είναι πως εξελίσσονται. Δε διαφέρει στους κύκλους που σας είπα εγώ. Ουσιαστικά είναι τα ίδια θεματικά πεδία της Ε' και της ΣΤ'. Ουσιαστικά θα γνωρίσουν τον τρόπο με τον οποίο θα εξελιχθεί η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στην Ε' και η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στην ΣΤ'. Οπότε τα παιδιά της ΣΤ' θα είναι πιο προετοιμασμένα, θα ξέρουν ποια θεματικά πεδία θα δουν και θα ασχοληθούν αλλά θα δουν και πως θα εξελίσουν τις γνώσεις τους σε κάθε πεδίο. Δεν θα κάνουν τα ίδια πράγματα, είναι μια πιο εις βάθος γνώση κάθε ενότητα».

- Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις **σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες** (περιβαλλοντικές προκλήσεις, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, συμπερίληψη, κλπ); Δώστε παραδείγματα; (αξιολόγηση της κοινωνικό-πολιτιστικής εγκυρότητας του περιεχομένου του νέου Π.Σ.)

«Είναι όλα αυτά τα θέματα με τα οποία όντως ασχολείται και το νέο πρόγραμμα και είναι από αυτές τις δεξιότητες που θα πρέπει να αποκτήσουν οι ενεργοί πολίτες. Ουσιαστικά το νέο πρόγραμμα σπουδών προσπαθεί να κάνει ενεργούς, σκεπτόμενους πολίτες κάτι το οποίο δεν το είχαμε μέχρι τώρα και είναι κάτι το οποίο είναι δύσκολο και μόνο που το λέμε τώρα στα παιδιά στους συναδέλφους (...) δεν ξέρω αν καταλαβαίνουν την σημασία και την δύναμη που έχει αυτό. Δηλαδή αν καταφέρουμε να κάνουμε ποτέ αυτό το πράγμα να σωθούμε από πολλά δεινά και από πολλές προκλήσεις έτσι που λέτε τώρα. Οπότε ναι ασχολείται σε πολύ μεγάλο βαθμό έστω και αν μπορεί να μην φαίνεται, δηλαδή μπορεί να μην έχει ενότητα για την κλιματική αλλαγή μας. Αλλά επειδή προετοιμάζει τους αυριανούς σκεπτόμενους πολίτες και στην οικογένειά τους και τους σκεπτόμενους πολίτες στο γενικότερα του τόπου όπου μένουν αλλά και παγκόσμια νομίζω ότι αυτές οι ενότητες προετοιμάζουν τους μαθητές για τις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα».

- Πως κρίνετε το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με το χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος; Τι θα αλλάζατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος; (αξιολόγηση της επάρκειας του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την κάλυψη της ύλης και διατύπωση βελτιωτικών προτάσεων)

«Όχι δεν θα άλλαζα κάτι να σας πω την αλήθεια, αλλά δεν είναι μάθημα που του έχουν δώσει τη σημασία που θα έπρεπε. Δηλαδή, συμφωνήσαμε να πούμε ότι είναι σημαντικό να έχουμε τις ώρες της γλώσσας, τις ώρες των μαθηματικών αλλά είναι εξίσου σημαντικό να έχουμε όχι μία ώρα γιατί ξέρετε η μία ώρα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής μπορεί να είναι και σαράντα λεπτά, μπορεί να είναι και τριάντα πέντε λεπτά, μη σας πω και τριάντα λεπτά, δηλαδή έχω δει πολλά πράγματα να συμβαίνουν στα ελληνικά σχολεία γιατί κάτι να γίνει. Δηλαδή εγώ που είμαι διευθυντής, κάτι να γίνει, κάποιος να με ζητήσει, το στιδήποτε δεν μπορείτε να φανταστείτε πως χάνονται πέντε λεπτά διδασκαλίας. Και όταν έχεις ένα μάθημα που θα κάνεις μόνο μία ώρα την εβδομάδα, σε καταστρέφει. Δηλαδή εγώ έχω διαλυθεί πολλές φορές σαν εκπαιδευτικός για αυτό το λόγο. Που να το εξηγήσεις και ποιος να το καταλάβει. Αν θα μπορούσα να αλλάξω εγώ κάτι, θα ήθελα να είναι προσδιορισμένες οι ώρες, να μην είναι οι τελευταίες ώρες ένα μονόωρο μάθημα. Αλλά για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή έτσι όπως είναι δομημένη και οι στόχοι που έχουν θέσει οι συντελεστές του προγράμματος, εεε νομίζω ότι θα άξιζε άλλη μία ώρα. Δηλαδή θα ήθελα να το δω σαν δίωρο μάθημα. Γιατί το δίωρο είναι η διπλάσια ώρα που κάνουμε μέχρι τώρα και έτσι όπως είναι το μάθημα νομίζω ότι το αξίζει. Όπως είναι δομημένο εμένα μου τραβάει το ενδιαφέρον, θέλω να κάνω μάθημα, θέλω οι μαθητές μου να καταλάβουν τι γίνεται που βρίσκονται. Πάνω που αρχίζει το παιδί να πιάνει το νόημα έρχεται η ώρα για το επόμενο μάθημα και εκεί παγώνει μέχρι την επόμενη εβδομάδα, δεν είναι ότι παγώνει για την επόμενη μέρα ή για την μεθεπόμενη ημέρα. Οπότε αν δεν κάνει κάποιος εκπαιδευτικός, σαν αυτό που διάλεξα εγώ την προηγούμενη φορά να τους δώσω να κάνουν ασκήσεις στο σπίτι, ασύγχρονη διδασκαλία να ασχοληθούν όποτε θέλαν αυτοί και να το

δούμε την επόμενη φορά όταν θα έρθουν στην τάξη, εεε δε νομίζω ότι βγαίνει ένα ολοκληρωμένο σενάριο, αλλά δε μπορώ να σου ετοιμάσω ένα σενάριο και να σου βγει σε σαράντα πέντε λεπτά. Κοροϊδευόμαστε δεν θα το βγάλω ποτέ στην πράξη. Και μαγικά να κάνω δηλαδή δεν βγαίνει. Ουσιαστικά δεν θα επιτευχθούν οι στόχοι».

- Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη **διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων**; (προτάσεις για αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

«Κοίταξε δεν έχω έρθει (...) έχω και μικρή επαφή βέβαια. Δεν είμαι από τους εκπαιδευτικούς που το έχουν εφαρμόσει μια ολόκληρη χρονιά στο πειραματικό. Εμείς το κάναμε στο τέλος αυτής της χρονιάς, της προηγούμενης μάλλον, στο τέλος Μαΐου ξεκινήσαμε και μέχρι τον Ιούνιο. Δεν ήρθα σε σύγκρουση να πω κοίτα εδώ τι γράφει δεν μπορώ να το κάνω αυτό ποτέ. Ίσα ίσα όταν επιλέξαμε ενότητες και θέματα να ασχοληθούμε επιλέξαμε πάρα πολλά και ουσιαστικά βλέπαμε τι δεν έχει κάνει κάποιος άλλος για να το κάνουμε εμείς. Αυτό είναι πολύ σημαντικό σε ένα πρόγραμμα σπουδών, το να μην σε περιορίζει να μην σε δυσκολεύει και ουσιαστικά σκέψου ότι εμείς ήμασταν στο τμήμα 11 επιμορφωτές, θ' θα γινόμασταν (...) και δεν είδα κάποιον να δυσκολεύεται ίσα ίσα όλοι λέγαμε ποιο θεματικό πεδίο δεν έχει γίνει να το κάνει εγώ (ταυτόχρονη ομιλία) κάτι που μπορεί να μην το δεις σε άλλα μαθήματα.

Ως προς τη διάταξη πάλι δεν με ζόρισε, το βρήκα πολύ ουσιαστικό. Αυτοί οι κύκλοι μου άρεσαν πολύ γιατί ουσιαστικά ξεκινάνε με τον εαυτό του παιδιού, δηλαδή να καταλάβουν λίγο τον εαυτό του που είναι πολύ σημαντικό γιατί συνέχεια ασχολούμαστε με όλα τα υπόλοιπα και δεν ασχολούμαστε με τον εαυτό μας που είναι πολύ σημαντικό να μάθουμε να ασχολούμαστε με τον εαυτό μας και να βλέπουμε πως κινούμαστε και πως είμαστε, με την οικογένειά μας και με το πως θα εξελιχθούμε, οπότε ούτε στη διάταξη δεν θα άλλαζα κάτι».

- Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια **προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική** ισχυριζόμενοι ότι: «Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής». Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. πράγματι διαπνέεται από **αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση**; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα (αναγνώριση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του νέου Π.Σ. και τεκμηρίωση);

«Ναι. Παραδείγματα (!) Κοίταξε αυτό που μου διάβασες τώρα και που όντως το πιστεύω, το πιστεύω και δεν το πιστεύω θα σου εξηγήσω το γιατί. Ουσιαστικά όντως η δουλειά που έχει γίνει από τους συντελεστές αυτή είναι. Γενικότερα όταν δίνεται έτσι στους εκπαιδευτικούς δεν, αυτό που έχω συναντήσει εγώ όλα αυτά τα χρόνια, δεν μπαίνουν στη νοοτροπία να δουν όλο

το εύρος των δυνατοτήτων που δίνεται. Δηλαδή ίσως θα ήταν πιο λυτρωτικό για όλους να μην δοθούν εγχειρίδια και όντως να δίνεται το πρόγραμμα σπουδών έτσι όπως δόθηκε τώρα και να δίνεται και λίγος χρόνος στους εκπαιδευτικούς να μπορούν να προετοιμάζονται και να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στους απαιτήσεις και να κάτσουν να εφαρμόσουν το πρόγραμμα σπουδών έτσι όντως όπως δίνεται, όπως έχει δοθεί τώρα, με τα εργαλεία που είναι ανοιχτά πολύ όντως, που έχουμε εργαλεία για κάθε μια από αυτές τις προσεγγίσεις που διαβάσατε, δεν είναι προσεγγίσεις του αέρα που εγώ σου λέω ας πούμε διερευνητική μάθηση και άντε βγάλε εσύ άκρη τι θα εφαρμόσεις στη διερευνητική μάθηση. Υπάρχουν τα εργαλεία μέσα. Τώρα για τη διερευνητική μάθηση δεν θυμάμαι ποιο εργαλείο είναι, τι ακριβώς δίνεται αλλά έτσι όπως δίνονται τώρα ναι. Αλλά επειδή όπως καταλαβαίνω θα ακολουθήσουν μετά και στα σχολικά εγχειρίδια ας πούμε θα περιοριστεί πολύ το ζήτημα. Δεν θα μπορούσα να σου πω ξανά το ίδιο πράγμα».

- Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας; (βαθμός συμφωνίας με την προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση)

«Νομίζω ότι επειδή θέλουμε να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη των μαθητών νομίζω ότι είναι η καταλληλότερη. Δεν είναι ένα μάθημα αποστήθισης έτσι μαθηματικής σκέψης που πρέπει να αποκτήσουν οι μαθητές ή οτιδήποτε άλλο που πρέπει να δουλέψουν ας πούμε και λίγο μόνοι τους. Ουσιαστικά νομίζω ναι. Είναι ένα καθαρά μαθητοκεντρικό αντικείμενο».

Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του Π.Σ./Προτάσεις

- Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;
«Κοιτάξτε, θα μιλήσω για τους επιμορφωτές Β' που ήμασταν στο τμήμα γιατί άλλους εκπαιδευτικούς εγώ δεν ξέρω, δεν έχω κάνει ακόμα το τμήμα. Θα ξεκινήσει η επιμόρφωση αλλά δεν έχουμε κάνει ακόμα τις επιμορφώσεις στους εκπαιδευτικούς για να σας πω κάτι. Να δούμε ας πούμε αντιδράσεις και τι άλλο θα μου πούνε. Αν ας πούμε κάναμε τη συνέλευση ένα μήνα αργότερα ίσως είχαν ξεκινήσει να μπορούσα να σας πω και άλλες αντιδράσεις. Από εμάς τους επιμορφωτές Β' ήταν πολύ καλές, δηλαδή όλα τα σχολεία ήταν θετικά. Δεν είδα κάτι να έχει προβληματίσει τους συναδέλφους. Ούτε και εμένα βέβαια. Εγώ ασχολήθηκα με την ιθαγένεια, έτσι ένα κομμάτι του νέου προγράμματος που μου άρεσε πολύ».
- Λαμβάνοντας υπόψη την **επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων**, τις **υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων** θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες; (αξιολόγηση της εφαρμοσιμότητας του νέου Π.Σ. με βάση τα τρία κριτήρια, αναφορά σε πιθανές δυσκολίες στο πεδίο της εφαρμογής)
«Ποιος σκέφτηκε αυτή την ερώτηση μόνο πείτε μου. Όποιος την σκέφτηκε έχει πολύ μεγάλη εμπειρία, μπράβο του (γέλιο). Εεε κοιτάξτε. Γενικά ο κλάδος μας είναι ένα κλάδος που, όταν μου το είχαν πει εμένα πρώτη φορά αυτό με είχε

πειράξει, δεν έχει επαγγελματίες. Είμαστε ημιεπαγγελματίες και δυστυχώς συμφωνώ με αυτό που μου είχαν πει μετά από κάποια χρόνια, γιατί όταν μου το είπαν δεν συμφωνούσα ούτε μπορούσα να καταλάβω το γιατί, ήταν στην αρχή της καριέρας. Ξέρετε όταν βγαίνει από ένα πανεπιστήμιο και θέλεις να κάνεις το μεταπτυχιακό σου και θέλεις να εξελιχθείς, να εφαρμόσεις αυτά που έμαθες και έχεις τη ζωντάνια και τη διάθεση, εντάξει, πάντα στο ελληνικό δημόσιο είναι η ακύρωση που έρχεται και τα ισοπεδώνει όλα. Και στον ιδιωτικό τομέα ίσως είναι και χειρότερα, δηλαδή αν κάποιος νέος ασχοληθεί να κάνει μια δική του δουλειά, μπορεί να είναι και χειρότερα στον ιδιωτικό. Αλλά όσο είμαστε νέοι μπαίνουμε με άλλη ζωντάνια και χαρά. Κοιτάζτε εγώ τώρα γενικά, τώρα σκεφτείτε ότι ήρθα σαν διευθυντής στο σχολείο που είμαι τώρα γιατί δεν ήθελε κανείς άλλος να γίνει. Οπότε καταλαβαίνετε ότι με την ερώτηση που μου κάνετε τώρα ούτε με αυτό δε θα θέλουνε να ασχοληθούνε. Οπότε ναι θα υπάρξει μεγάλη δυσκολία όχι επειδή είναι αυτό το πρόγραμμα σπουδών αυτό καθ' αυτό αλλά εεε υπάρχει μεγάλο πρόβλημα στην προσαρμοστικότητα των παλιών αλλά και των νεότερων γιατί όπως σας είπα μπαίνουμε σε μια ιστορία λίγο περίεργη. Και βλέπετε βάζω και τον εαυτό μου γιατί και εγώ νοιώθω ότι έχω αλλάξει. Δεν ήμουν έτσι νεότερο από ό,τι είμαι τώρα. Δεν είμαι βέβαια και πολύ μεγάλος στα 38 είμαι. Όσον αφορά τις ελληνικές συνθήκες νομίζω ότι οι ελληνικές συνθήκες έχουν κατά μεγάλη έτσι έχουν βελτιωθεί. Δηλαδή τι να σου πω? Εγώ ξεκίνησα και το λάπτοπ το ψάχναμε, είχαμε κάτι παλιούς υπολογιστές και πλέον αν μια τάξη δεν έχει δικό της υπολογιστή και προτζέκτορα δεν μπαίνουν να κάνουν μάθημα. Τι να σου πω? Αν ένας υπολογιστής έχει πρόβλημα περιμένουν πρώτα να λύσω εγώ το πρόβλημα και μετά να κάνουν μάθημα. Οπότε από το υλικό κομμάτι δεν μας λείπουν πολλά πλέον. Εντάξει θα τύχει και σχολεία που θα λείπουν βέβαια δεν είναι παντού όλα καλά και λυμένα. Αλλά έχουν βελτιωθεί πολύ από τότε που ξεκίνησα εγώ. Δηλαδή σκεφτείτε ότι το 2017-2018 μπήκα σε αίθουσα που έγραφα με κιμωλία. Οπότε υπάρχουν και αυτά τα σχολεία. Και δεν ήταν και κανένα μικρό σχολείο, ήταν στη Χαλκίδα σε ένα διπλανό χωριό στη Δροσιά, δηλαδή το Δημοτικό Σχολείο της Δροσιάς μπορεί να είναι το μεγαλύτερο της Εύβοιας και υπήρχαν πίνακες που ήταν με κιμωλία. Αυτό βέβαια έχει αλλάξει. Έχουν όλες οι τάξεις διαδραστικούς πίνακες και έχουν πλέον πολύ καλό από θέμα υποδομών και υλικών. Και πάει καλύτερα. Δηλαδή από τότε που ήμουν εγώ έχουν αλλάξει πολλά».

- Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ. ποιες ήταν οι **σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες** του που εντοπίσατε; Ποια ήταν τα **σημαντικότερα θετικά στοιχεία** του που διαπιστώσατε στην πράξη; (αναφορά στις σημαντικότερες δυσκολίες και πλεονεκτήματα από την πιλοτική εφαρμογή των Π.Σ.)

«Κοιτάζτε έχει πολλά καινούργια εργαλεία που ούτε εγώ είχα έρθει σε επαφή μαζί τους. Δηλαδή εκεί θέλει λίγο ενασχόληση από εμάς τους ίδιους να γνωρίσουμε τα εργαλεία και τις μεθόδους που μας προτείνει, και πως τις έχει εφαρμόσει. Γιατί για κάθε εργαλείο υπάρχει ένα παράδειγμα μέσα πως εφαρμόζεται και πως το αξιοποιεί κάποιος στη διδασκαλία. Εντάξει αυτό, θα μπορούσα εγώ να είμαι πιο ενημερωμένος. Ίσως εγώ να είχα χάσει το τρένο

σε αυτό το κομμάτι γιατί δεν ήμουν τα τελευταία χρόνια σε τάξη, σας είπα ότι πήρα το κομμάτι της ειδικής αγωγής οπότε τα κάποια χρόνια έχω περάσει σε τμήματα ένταξης, ήμουν και συντονιστής ένταξης προσφύγων, οπότε ίσως να φταίει και η δική μου ενημέρωση αλλά από ότι καταλαβαίνω και ένας απλός εκπαιδευτικός που δεν έχει ασχοληθεί και δεν ασχολείται με την δική του εξέλιξη θα τον ζορίσουν τα νέα εργαλεία, ναι θα είναι κάτι πολύ καινούριο για αυτόν. Θετικά είναι ότι όντως αυτά τα εργαλεία δουλεύουν και όταν τα εφάρμοσαν οι συνάδελφοι δεν βγήκε κάποιος να πει ότι αυτό και δεν(...) και η τάξη ανταποκρίθηκε και τα παιδιά τους άρεσε γιατί ήταν κάτι διαφορετικό και όντως εύστοχο, δεν άκουσα παράπονα από κανέναν και σε εμένα στην τάξη που το εφάρμοσα ήταν πολύ καλό».

- Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες **συγκεκριμένες προτάσεις** θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.; (συνοπτική διατύπωση συγκεκριμένων βελτιωτικών προτάσεων)

«Κοιτάζτε (γέλιο) επειδή για εμένα και ο κ. Μαραγκουδάκης και η κα Μαντζαρίδου είναι πολύ καλά ενημερωμένοι στο αντικείμενο τους, εντάξει δεν λέω ότι είναι αλάνθαστοι αλλά θα ήθελα (γέλιο) πάρα πολύ χρόνο για να σκεφτώ κάτι τέτοιο και θα ήμουν πάρα πολύ προσεκτικός. Δεν ξέρω αν έχετε γνωρίσει τον κ. Μαραγκουδάκη, αλλά αν θα τον γνωρίσετε είναι ένας εξαιρετικός επιστήμονας και άνθρωπος. Οπότε όταν λέμε αν βελτιωθεί είναι ένα πολύ δύσκολο κομμάτι το κάτσεις να σκεφτείς τι να βελτιώσω στη σκέψη αυτού του ανθρώπου, είναι δύσκολο».

- Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

«Κοιτάζτε ο χρόνος είναι πάντα πολύ σημαντικός, εμείς κάναμε μία επιμόρφωση η οποία και να ήταν λίγο καταιγιστική, και εγώ να έτυχα σε δύσκολη κατάσταση όταν έκλειναν τα σχολεία. Δηλαδή η περίοδος του Μαΐου Ιουνίου είναι πάρα πολύ απαιτητική. Ουσιαστικά οι περισσότεροι ήμασταν είτε στελέχη ή κάτι άλλο κάπως κάπου στην εκπαίδευση και οπότε ο χρόνος που είχαμε να διαθέσουμε ή θα θέλαμε να διαθέσουμε δεν υπήρχε. Δηλαδή δε λέω ότι η δική μας επιμόρφωση δεν είναι καλή ή ότι κάτι άλλο, υπάρχει ακόμα επικοινωνία και με την κα. Μαντζαρίδου και με τον κ. Μαραγκουδάκη δηλαδή είτε έκανα και εγώ το νέο πρόγραμμα σπουδών είτε όχι δεν είναι άνθρωποι οι οποίοι δεν θα μας υποστηρίξουν ή δεν θα κάτσουν να ασχοληθούν με ζητήματα που αφορούν το πρόγραμμα σπουδών. Ίσα-ίσα έχει γίνει προσπάθεια να έχουμε μηνιαία επαφή και να συζητάμε κομμάτια από το νέο πρόγραμμα σπουδών τα οποία θα θέλαμε να αναπτύξουμε ακαδημαϊκά περισσότερο όχι ο τρόπος διδασκαλίας τους έτσι για να δούμε και τα όρια των εννοιών, των όρων. Ακόμα και τώρα υπάρχει στενή συνεργασία μετά την επιμόρφωση που είχαμε και τι έχουμε αποκομίσει από αυτή. Ήταν καλή συνεχίζεται ακόμα και τώρα. Έχουν αυτή την νοοτροπία οι άνθρωποι αυτοί».

VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Berstein, B. (1991). *Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος. On the classification and framing of educational knowledge* (μτφρ. Ι. Σολομών). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Biseth, Heidi / Hoskins, Bryony / Huang, Lihong (2021a). "Using IEA International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) Data: Northern Lights on ICCS", στο έργο των ιδίων, 1-18.
- Biseth, Heidi / Hoskins, Bryony / Huang, Lihong (2021). *Northern Lights on Civic and Citizenship Education. A Cross-national Comparison of Nordic Data from ICCS*. Vol. 11. IEA-Nordic Council of Ministers – Springer. [file:///C:/Users/kmeletsi/Downloads/978-3-030-66788-7%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/kmeletsi/Downloads/978-3-030-66788-7%20(2).pdf)
- Bobbitt, F. (1918). *Curriculum*. New York: Arno Press.
- Boesen, J. /. (72-87). Developing mathematical competences: from the intended to the enacted curriculum. *Journal of Mathematical Behavior*(32), 2014.
- Bourdieu, P. (2000). *Πασκαλινοί Διαλογισμοί. Pascalian Meditations* (μτφρ. Ε. Γιαννακοπούλου). Αθήνα.
- Bruner, J. (1963). *The Process of Education*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Chitiga, Miriam (2014). "Performing Arts for Effective Civic Engagement: Developing Creative Civically Engaged Student Leaders". *International Journal of Civic Engagement and Social Change* 1(3), 59-74.
- Dewey, J. (1902). *The Child and the Curriculum*. Chicago: University of Chicago Press.
- European Education and Cultural Executive Agency (EACEA) (2018). *Ευρυδίκη-Σύντομη Επισκόπηση. Εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Πολίτη στο Σχολείο στην Ευρώπη*. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e0f2801c-184c-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-el/format-PDF>
- Egan, K. (2003). What is a Curriculum? *Journal of the Canadian Association for Curriculum Studies*(1), 9-16.
- Eisner, E. (1967). Franklin Bobbitt and the "science" of curriculum making. *The School Review*(75.1), 29-47.
- Eisner, E. (1985). *The Educational Imagination: on the Design and Evaluation of School Programs*. New York: McMillan.
- Goodlad, J. (1979). *Curriculum Inquiry: The Study of Curriculum Practice*. New York: McGraw Hill.
- Harden, R. (1999). What is a spiral curriculum? *Medical Teacher*(21), 141-143.
- Hirst, P. / Peters, R. (1970). *The Logic of Education*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Illiadi, T. (2017, 4 13). Η ανοικτή κοινωνία της Σουηδίας και η επίθεση στην πρωτεύουσα. Αθήνα.
- Jackson, P. (1968). *Life in Classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Johnson - Mardones, D. F. (2015). Understanding Curriculum as Phenomenon, Field and Design: A Multidimensional Conceptualization. *International Dialogues on Education*, 2(2), 123-130.
- Kazamias, A. M. (2013). Education and the Policy: A Comparative Historical Analysis of the Discourse on Education and Citizenship, from the Ancient Polis to the Modern Ethnopolis and the Cosmpolis of Late Antiquity. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(20-21), 81-98.
- Kerr, J. (1968). *Changing the Curriculum*. London: University of London Press.
- New, W. S. (2013). Being a good American: Citizenship Education at the U.S. high school. *Συγκριτική και διεθνής εκπαιδευτική επιθεώρηση*(20-21), 174-189.
- Pinar, William F./ Reynolds, William M. / Slattery, Patrick/ Taubman, Peter M. (2008). *Understanding Curriculum: an Introduction to the Study of Historical and Contemporary Curriculum Discourses*. New York: Peter Lang Inc.

- Piobetta, J. (1983). Ι. Αμώς Κομμένιος, Στο *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί από τον Πλάτωνα και τον Σωκράτη ως τον Τζων Ντιούι και τη Μαρία Μοντεσσόρι*. Αθήνα: Γλάρος .
- Seland, Iduun/ Huang, Lihong/ Arensmeier, Cecilia / Bruun, Jens/ Löfström, Jan (2021). Aims of Citizenship Education across Nordic Countries: Comparing School Principals' Priorities in Citizenship Education 2009-2016. file:///C:/Users/kmeletsi/Downloads/Aims_of_Citizenship_Education_Across_Nordic_Countr.pdf, 43-63.
- Shapiro, Sarah / Brown Catherine (2018). "A Look at Civics Education in the United States". *American Education* 42(2), 10-13.
- Stenhouse, L. (1975). *An Introduction to Curriculum Research and Development*. London: Heinemann.
- Tyler, R. (1971). *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago: University of Chicago Press.
- van den Akker, J. (2003). Curriculum Perspectives: an Introduction. Στο J. K. van den Akker, *Curriculum Landscapes and Trends* (σσ. 1-10). Dordrecht: Springer Netherlands .
- Walker, D. (1971). The process of curriculum development: A naturalistic model. *School Review*, 80, 51-65.
- Westphalen, K. (1982). *Αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων (μτφρ. Ι. Πυργιωτάκης)*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Wiley, Korah J. / Dimitriadis, Yannis / Bradford, Allison / Linn, Marica C. (2020). From Theory to Action: Developing and Evaluating Learning Analytics for Learning Design. *LA and Knowledge*(20), 568-578.
- Winthrop, Rebecca (2020). "The need for civic education in 21st-century schools". Policy 2020 Brookings. <https://www.brookings.edu/policy2020/bigideas/the-need-for-civic-education-in-21st-century-schools/>
- Yurdakul, B. (2015). Perceptions of Elementary School Teachers concerning the Concept of Curriculum. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 1(15), 125-139.
- Αργυροπούλου, Κατερίνα/ Σαμαρά, Αντωνία / Μουράτογλου, Νικόλαος / Καραβία, Ασπασία/ Μπέλκη, ΝΕΛΛΗ. (2022). Δομώντας πλαίσια ικανοτήτων για έναν κόσμο που αλλάζει. Η περίπτωση του πλαισίου Δεξιοτήτων Ζωής και Σταδιοδρομίας. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(28), 108-129.
- Βέικου, Χριστίνα / Σιγανού, Άννα / Παπασταμούλη, Ελένη. (2007). Σύντομη επισκόπηση του παιδαγωγικού πλαισίου του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, 13, 55-68.
- Βρεττός, Ι. / Καψάλης, Α. (2009). Αναλυτικά Προγράμματα: Θεωρία, έρευνα και πράξη. Αθήνα.
- Γκόβοτος, Α. (2013). Παγκοσμιοποίηση, πολυπολιτισμός και παιδεία του πολίτη. Παιδεία του πολίτη και πολιτική αγωγή. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, 20-21, 29-47.
- Δαμανάκης, Μ. (1990). Η διδακτική της Πολιτικής Αγωγής. *Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 122-176.
- Δασκαλάκη, Ν. (2002). Ποιοτική και ποσοτική μελέτη των εικόνων των εγχειριδίων της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής των Ε' και ΣΤ' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου. *Σχολική Γνώση και Διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Β', σσ. 470-478. Ιωάννινα: Πανελλήνιο Συνέδριο Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Δημακοπούλου, Φ. (2019, 1 24). *Η αγωγή του πολίτη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα*. Ανάκτηση από Scientific Journal Articles: <http://www.scientific-journal->

articles.org/greek/free-online-journals/education/education-articles/dimakopoylou-foteini/political-education-in-the-greek-educational-system-dimakopoulou-foteini.htm

- Δημητρίου, Μ. (2007). Κριτική ανάλυση του εγχειριδίου "Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή της Ε΄ Δημοτικού" (διπλωματική εργασία). Θεσσαλονίκη.
- Δροσάτος, Δ. (2020). Αξιολόγηση και αναθεώρηση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο πλαίσιο της Κριτικής Παιδαγωγικής- Τα ανθρώπινα δικαιώματα. *Επιστήμες Αγωγής*(1), 62-75.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής Ι.Ε.Π. (Β). (2022, Δεκέμβριος 8). *Παρουσίαση Νέων Προγραμμάτων Σπουδών - Τετάρτη 8 Δεκεμβρίου*. Ανάκτηση από youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=AFghHenYLG8>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής Ι.Ε.Π. (Α). (2023, Ιανουάριος). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις του Δημοτικού*. Ανάκτηση από [file:///Users/kyriakemeletse/Downloads/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A0%CE%A3%20\(1\).pdf](file:///Users/kyriakemeletse/Downloads/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A0%CE%A3%20(1).pdf)
- Ίσαρη, Φ. / . (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Ανάκτηση από www.kallipos.gr: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5826>
- Καλογιάννης, Δ. (2019). Ευρωπαϊκή πολιτεότητα και Εκπαίδευση: δύο στρατηγικοί μηχανισμοί ευρωπαϊκής ενβάθυνσης σε δυνητική ασυμβατότητα ;. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(23), 110-117.
- Κασιμάτη, Α. (2008). Εισαγωγή στη Διδακτική Μεθοδολογία -Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας "Παιδαγωγική Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ". <https://www.openbook.gr/eisagwgi-sti-didaktiki-methodologia-methodologia-ekraideytikis-ereynas/>. Ανάκτηση από <https://www.openbook.gr/eisagwgi-sti-didaktiki-methodologia-methodologia-ekraideytikis-ereynas/>
- Καρακατσάνη, Δ. (1998). Το μάθημα της πολιτικής διαπαιδαγώγησης στην μεταπολεμική Ελλάδα. Η "αγωγή του πολίτη". *Μνήμων*(20), 133-150.
- Καρακατσάνη, Δ. (2013). Η ιστορική διαδρομή της Πολιτικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα κατά τον 20ο αιώνα. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(20-21), 154-173.
- Καρατζιά - Σταυλιώτη, Ε. (2002). Η Διαθεματικότητα στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών: παραδείγματα από την Ευρωπαϊκή εμπειρία και πρακτική. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*(7), 52-65.
- Κυπριανού, Π. (2004). *Συγκριτική ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*. Αθήνα : Βιβλιόραμα.
- Κουστουράκης, Γ. (1994). η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή το Δημοτικό Σχολείο. Κοινωνιολογική - Διδακτική Προσέγγιση. *Νέα Παιδεία*(71), 54-56.
- Λάβδας, Κ. Λ. (2013). Πολιτική παιδεία και πολιτικοποίηση: μια παραδόξως δύσκολη σχέση. *Συγκριτική και διεθνής εκπαιδευτική επιθεώρηση*(20-21), 47-65.
- Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Ανασκόπηση. Νοσηλευτική*, 1(46), 88-98.
- Μακρυνιώτη, Δ. / . (1998). Κοινωνική και Πολιτική Γνώση στο Σχολείο και στις Παιδαγωγικές Σπουδές. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*(101-102), 59-72.

- Ματσαγγούρας, Η. (2004). Η διαθεματικότητα στα αναλυτικά προγράμματα. Στο Γ. (. Μπαγάκης, *Ο εκπαιδευτικός και το αναλυτικό πρόγραμμα* (σσ. 53-67). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νταγιάκης, Α. (2002). Η ισότητα αντρών και γυναικών στην οικοδόμηση της κοινωνίας. Οι επαγγελματικές αναπαραστάσεις των δύο φύλων στα διδακτικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής του δημοτικού σχολείου. *Ανοικτο Σχολείο*(85), 36-39.
- Παπαθανασίου, Σ. (1988). Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο: Κοινωνική και Πολιτική Χειραγώγηση;. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*(40), 82-94.
- Παπαθανασίου, Μ. (2005, 10 30). Η ράφτρα που συγκλόνισε την Αμερική. Αθήνα.
- Παπαμανώλης, Κ. (1995). Πολιτική Αγωγή και Γλώσσα στο Δημοτικό Σχολείο. Απόψεις για το συνδυασμό της διδασκαλίας τους. *Η λέσχη των εκπαιδευτικών*(11), 36-40.
- Πασιάς, Γ. (2019). Διακυβέρνηση, παγκόσμια εκπαιδευτική ατζέντα και ο ρόλος των διεθνών οργανισμών. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(23), 4-22.
- Συμεωνίδης, Β. (2020). Η Εκπαίδευση του Παγκόσμιου Πολίτη: Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών και Μαθητών/τριών για την Παγκόσμια Πολιτειότητα σε Ελλάδα και Σουηδία. *Συγκρητική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(25), 113-143.
- Σολομών, Ι. /.-Δ. (1996). Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή και οι προσεγγίσεις (της έννοιας) του έθνους. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*(90-91), 43-54.
- Σωτηρόπουλος, Σ. / . (1988). Η πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών της ΣΤ' Δημοτικού μέσα από το σχολικό εγχειρίδιο: "Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή". *Σύγχρονη Εκπαίδευση*(41-42), 39-52.
- Τσακίρη, Δ. (2018). *Η θέσμιση της αξιολόγησης των μαθητών και το φαντασιακό στοιχείο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τσουμάνης, Κ. (Δεκέμβριος 1984-Μάιος 1985). η πολιτική κοινωνικοποίηση στο σχολείο. *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου*(6-7), 35-39
- Φλουρής, Γ. (1983). *Αναλυτικά προγράμματα για μια νέα εποχή στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Φλουρής, Γ. (2006). Αξιολόγηση των προγραμμάτων σπουδών. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(7), 93-125.
- Φράγκος, Χ. (2002). Τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα "νέα" Προγράμματα Σπουδών. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 125, 60-68
- Χατζηγεωργίου, Γ. (2004). *Γνώθι το curriculum*. Αθήνα : Ατραπός.
- Χέλμης, Σ. (1994). Ανάλυση του προγράμματος και των διδακτικών υλικών του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (διδασκτορική διατριβή). Ρέθυμνο.
- Πάσουλα, Ε. (2004). Άτυπο ή κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα και παραπλήσιοι όροι: προσεγγίσεις και διασαφηνίσεις. Στο Γ. Μπαγάκης, *Ο εκπαιδευτικός και το αναλυτικό πρόγραμμα* (σσ. 100-108). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Χριστιάς, Ι. (1983). Θεωρία και πράξη της πολιτικής αγωγής. *Νέα Παιδεία*(25), 70-80.

